This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Per. 247166

Ref. 247166 d. 92

Digitized by Google

2544

Digitized by Google

Digitized by Google

Sborník slovanský

statí

z oboru národopisu, kulturní historie a dějin literarního i společenského života.

„Poznejme se!“

1881.

Redaktor:

Edvard Jelínek.

1881.
Tiskem a nákladem J. Otty v Praze.

Digitized by Google

BODLEIAN
P
2 - APR 1907
LIBRARY

Veškera práva vyhrazena.

Digitized by Google

Nesmrtelné památce

PAVLA JOSEFA ŠAFAŘÍKA.

Digitized by Google

Digitized by Google

Předmluva.

Již před několika lety bylo v soukromé literarní společnosti o tom jednáno, aby byl v jazyku českém vydán sborník statí z oboru národopisu a kulturního i literarního dějepisu Slovanstva. Avšak myšlénka tato zůstala vřelým přáním až do chvíle, kdy literarní a řečnický spolek *„Slavia“* v Praze ve zvláštní schůzi se usnesl, že pečovati bude o vydání *„Slovanského sborníku“*.

Byv pak zvolen za redaktora, věnoval jsem se chutě práci i snažil jsem se všemožně, abych dobrou vůlí a pílí přemohl obtíže, bez nichž není žádného počátku. Vydání „Slovanského sborníku“ nabylo později ještě pevnější i jistější půdy, když se byl obětovný nakladatel pražský p. Jan Otto v náklad uvázal.

Odevzdávaje nyní dobré věci věnovaný „Sborník“ veřejnosti, zbývá mi jen slovo znamenati o skladu jeho obsahu. Maje stále na zřeni úvahy o podobných spisech již dříve jinde vydaných, zejména o sbornících petrohradských a kijevských, přihlížeje k úsudkům o nich vypověděným, jakož i k stanovisku, jaké české obecenstvo zaujímá vůči vědomostem o národech slovanských, snažil jsem se český sborník spořádati tak, jak by nejpříhodněji sloužiti mohl účelu svému. Hned s počátku bylo obecně vysloveno, že náš „Slov. sborník“ má býti vydán pro širší kruhy. To maje v paměti, staral jsem se získati příspěvky obsahu přísně vědeckého i lehčího — nespouštěje se nikdy pravidla, že každý článek má vesti k poznání pobratimých národů slovanských.

Také bylo mým přáním, aby v této knize *všem* pobratimům se dostalo stejně spravedlivého povšimnutí. Leč rozsah Slovanstva, složitosť předmětu, objem našeho spisu a posléz i poměr domácích sil literarních byly přirozeně na újmu podrobnému uskutečnění tohoto přání již v prvním „Sborníku slovanském“. Méně-li se najde *u poměru* o tom neb onom národě slovanském, zajisté s výhodou mu bude možno vše „nahraditi“ a doplňovati příště. Touže zásadou řídily se ostatně i jiné sborníky, na př. petrohradský (tři hrubé svazky), jenž také nezdolal pojmouti v obsah svůj vše, čím složitosť velikého Slovanstva vyniká. Rázem nelze pře-

Digitized by Google

konati, co žádá více místa i času. Všemu tomu možno zadost učiniti jen postupně.

Co do hlídek literarních přihlíženo hlavně k tomu, aby poznenáhla byl podán řádný přehled alespoň jedněch literatur. Proto snažili jsme se tentokráte podati důkladnější zprávu o novém literarním ruchu chorvatském, jako nejméně u nás známém a přece všeho uvážení hodném. Pouhými přehledy bibliografickými literatur *všech* národů slovanských, na jaké by se nám snad místa dostalo (viz „Nitra" 1877.), nebyl by učiněn nynější potřebě vděk, tím méně, ježto již po několik let vychází péčí spolku československých knihkupeckých účetních „Bibliografie slovanská". — Jednotlivé články byly v takovém pořadí uveřejněny, v jakém redakci docházely.

Konečně konám milou povinnost vzdávaje vřelé díky všem vzácným příznivcům i milým přátelům doma i za hranicemi, kteří mne v této práci jakýmkoli způsobem podporovali. Zvláštním díkem jsem povinen slovutnému pánu A. N. Kirkorovi, předsedovi archaeol. odboru při Akademii náuk v Krakově, učenci na slovo vzatému a veledůst. p. M. Hórnikovi, přednímu pracovníku na roli národní v Budyšíně, kteří nehledíce, že jsou přetíženi vlastními pracemi, se vzácnou ochotou trvale obohatili tento „Sborník". Vděčně též vzpomínám ochotu ct. p. V. Mickiewicze v Paříži, A. N. Pypina v Petrohradě, Julia Miena, Levického, M. Mandiće (z Istrie) a j., prof. F. A. Horu, J. Koubleho, jakož i ostatní vážené a milé přispívatele-rodáky.

I končím již prostým, ale upřímným přáním: Kéž tato kniha alespoň v míře své vyhoví heslu již na první stránce vyznačeném:

„Poznejme se!"

V Zlaté Praze, v měsíci prosinci 1881.

Edvard Jelínek.

Digitized by Google

OBSAH.

Strana

Hroby a mohyly předhistorické v Polsce, na Litvě a Rusi. Napsal A. H. Kirkor (z rukopisu přeložil F. A. Hora) 1
Souboj Marka Miljanova s Pekem Pavlovićem. Černohorská kresba od Jos. Holečka 29
Polské paní a dívky. List z dějin národního a společenského života. Napsal Edvard Jelínek 44
O posledním pětiletí u lužických Srbů. Napsal Michal Hórnik 79
V carské veřejné knihovně v Petrohradě. Napsal J. K. Staněk 85
Istrie a Chorvaté isterští. Národopisný článek. Napsal Branislav Brežki (část tištěného orig. přeložil J. Hudec) 98
Král polský Sigmund uchází se o korunu českou r. 1526. Napsal Dr. Ant. Rezek 111
Literární ruch v Chorvatsku r. 1880. Napsal Josef Kouble 115
Ethnografická výstava v Kolomyi. Napsal Vl. Levickij 140

Rozhledy.

Album malarzy Polskich. Píše dr. Miroslav Tyrš 146
Francie a cizí literatury evropské, zvláště slovanské. List Julia Miena 151
Bibliografie francouzská s ohledem na národy slovanské 154
Vereščagin a dojmy z jeho výstavy. Napsal V. V. Zelený 156
Z ruchu na Slovensku. Od Rud. Pokorného 163
Osvěta v Rusku 165
Osvěta v Bulharsku 166
Accademia Adamo Mickiewicz di Storia e Letteratura Polacca e Slava in Bologna 166
F. Kanitz „o srbské zádruze“ 169
Polská literatura v Čechách. Od Edv. Jelínka 170
Svěží hroby: dr. Jan Bleiweis a Alexandr Alexandrovič Kotlarevskij. (Listy od F. K—ra a A. H K—a.) 173
Ctěným spolkům pro pěstování archaeologie 174
Slovanské spolky v Praze a činnosť jejich v roce 1880—81. (I. Liter.-řečn. spolek „Slavia“. II. „Kolo polskie“. III. „Russkij kružok“. IV. Akadem. družtvo „Hrvat“. V. „Blgarska sedjanka“) 174
Původ hlaholského písma. (J. P.) 179
Co nám připravují slovanští spisovatelé? (Ed. J.) 180

Digitized by Google

Digitized by Google

Hroby a mohyly předhistorické
v Polsce, na Litvě a Rusi.

Pro Sborník Slovanský napsal **A. H. Kirkor.***

V rozsáhlém světě slovanském je všude plno nepopíratelných důvodů, že země ty byly obydleny v nejdávnější minulosti, ano i v době kamenné. V posledních několika desítiletích badání zbytků z těch zatmělých dob rychle pokračují; nedospěla však přece tak daleko, aby nám podala jasný obraz toho prvotného lidu, jejž na mnohých místech slovanských pokládati dlužno za praobyvatele té země. Nesmírné prostranství Rusi, kmenná rozmanitosť prvotných její obyvatelů činí náramné nesnáze v badání srovnavacím a pozbavuje jednolitého obrazu, jenž by představoval celosť zbytků původních. Opravdu, již mnoho, ano velmi mnoho tam vykonáno, a to, co vykonáno, má namnoze známku hluboké náuky; leč do konce ještě daleko. Práce p. Saveljeva, jakož i posud žijících: hraběte Uvarova, prof. Alex. Kotlarevského, prof. Vladimíra Antoniviče a několika jiných mohou se rovnati pracím nejznamenitějších badatelův evropských. Nejdůležitější jest práce A. Kotlarevského o pohřebních obyčejích u starých Slovanů, skoro jediná, jež vrhá světlo na všecky národy slovanské, a ač úplně vyčerpává předmět, zakládajíc se na množství zřídel písemných, od letopiscův a kronikářův až do cestovatelův arabských, — dnes již, kdy každoročně hojnosť nových nálezův otvírá před námi nové stezky, jež nás vedou k novým a důležitým pramenům, nemůže býti pokládána za ukončenou. K té kategorii náleží znamenitá česká práce Vocelova (Pravěk), jakož i polská Kraszewského (Sztuka u Słowian). Důležité a hojné to materialy, leč nyní již z mnohých příčin nedostačují, nevyčerpávají předmětu.

U Jihoslovanů posud velmi málo vykonáno v tom oboru.

Skupiti všecky vědomosti o předhistorických národech, již obývali v zemích slovanských; sebrati veškerá badání všeho druhu zbytkův, jež nalézají se v zemích těchto; oceniti, přirovnati před-

*) A. H. Kirkor — ř. člen Akademie věd v Krakově, předseda odboru pro badání pohřebišť při téže Akademii, člen archaeologických a anthropol. spolku ve Lvově, Vilně, Paříži, Petrohradě, Moskvě, Oděse, Mohuči a t. d. E. J.

Digitized by Google

měty v nich nalezené a z toho všeho utvořiti celosť předhistorické archaeologie všeslovanské — musí býti nyní úlohou lidí milujících minulosť slovanskou, úlohou tím důležitější a vábnější, ježto pouze tím způsobem můžeme porozuměti mnohým slabým odstínům, rozmanitosti obyčejův a obřadů pohřebních, kteréžto shledáváme v zemích slovanských. Svět slovanský byl jednotný, velký, slavný, mocný, tudíž i pohřební obyčeje byly asi jednotny, aneb aspoň spolu velmi sbliženy. Podmínky klimatické, příchody a osazování se národů cizích, daleké cesty Slovanů samých vytvořovaly změny, různosti. Co nejpodivnější: shledáváme dva hlavní druhy — spalování a pohřbívání mrtvých. Jsou to nesmírně důležitá fakta, jež vyžadují ještě předlouhých badání. Kromě toho v podrobnostech, v obřadech nalézáme velké sblížení, příbuzenství tak, že zkušený archaeolog vždy snadno rozezná hrob slovanský od germanského aneb od jiných.

Než přijde čas a práce o všeslovanské původní archaeologii dospěje, skládejme dle možnosti po cihelce k té příští velké budově.

Vyhovuje milému mně vyzvání vážené redakce „Sborníku“, nesu Vám, milí bratři, také svou cihelku, a to cihelku z Polsky, Litvy a Rusi, neboť mnoho a mnohá léta jsem tam kopal ve hrobech a pohřebištích pohanských, a mluvě pouze o těchto zvláštních oddílech budu mluviti o tom, čeho jsem dobyl vlastní prací, co jsem poznal ze zkušenosti, čím obdařila praktická strana badání osobního. A ač meze Vašeho spisu nedovolují mluviti obšírně, jak bych si přál, bude to přece snad užitečný příspěvek ku práci příštího archaeologa všeslovanského.

Přičetl jsem i Litvu k zemím slovanským, ježto její minulý život je tak úzce spojen se životem Slovanův; neboť jak již Váš Šafařík pověděl, Litva se Slovanstvem v dobách předhistorických tvořila zajisté dvé větví jediného plemene, a ačkoli teprve v době historické nastal jistý rozdíl, přes to přece dlužno pokládati Litvu ze všech národův indo-evropských za nejblíže příbuznou Slovanstvu.

Začněme Litvou.

I.

Na Litvě není zvláštních jeskyň, v nichž jinde nalézáme pohřebiště národů prvotných. Jsou však jisté toho důvody, že poříčí Němena, Venty, Západní Dviny s jejich přítoky Vilií, Něvjaží, Dubissou, Mitavou, Jurou, Světou, Dzisnou, Drují a jinými byla obydlena v době nejdávnější, v době kamene nehlazeného (nebroušeného). Nasvědčují tomu nejprostší náčiní a výrobky kamenné, topory, sekery, mlaty, praky a t. d. K tomu dlužno dodati množství náčiní hliněného, hrubozrného, ze hlíny s pískem smíšené, konečně i ozdoby vyrobené z jantaru, z kosti zvířecích a z mušlí. Zajímavo jest, že hrobů pravidelných z té doby je velmi málo, předměty pak právě jmenované nalézají se na po-

Digitized by Google

lích, v lesích, v bahnech, ano i v jezerech, ač na Litvě posud nenalezeno ani jediné vodní stavby na jehlách. —

Archaeologická badání konaná systematicky počínají se roku 1832. Znamenitý badatel slovanský Adam Czarnocki čili Zoryan Dołęga Chodakowski narodil se sice na Litvě, ale opustiv v mládí rodinnou zemi, nemohl mnoho pro ni učiniti co do zbytků prvotných. První, jenžto sliboval prozkoumání dávné minulosti své vlasti, byl Eustach hrabě Tyszkiewicz. Od dětinství oddal se badání prvotných zbytků na celém prostranství dávné Litvy a Rusi, a z předmětův, jež sám nalezl, utvořil pěkné a bohaté museum. Když r. 1855. nastaly Vilnu chvíle příznivější, podařilo se mu vymoci u vlády povolení, aby směl položiti poklady, jež byl nalezl, v oběť na oltáři vlasteneckém. A taktéž ještě téhož roku utvořil se ve Vilně Spolek archaeologický, jehož předsedou jmenován byl hr. E. Tyszkiewicz, a při spolku tomto dne 1. ledna 1856. bylo obecenstvu otevřeno Museum starožitností. Tyszkiewicz jako zakladatel stal se dle vůle císařské doživotným kuratorem toho ústavu. Listinu členů spolku zdobili i Vaši zasloužilí muži: F. Palacký, P. Šafařík, V. Hanka, K. V. Zap, L. Rittersberg a j. V tomto museu uložil hr. Tyszkiewicz kromě značné knihovny, sbírek mincí, medailí, obrazů, rytin, listin, autografův a t. d. více než 1500 starožitností, jež sám byl nalezl ve hrobech, pohřebištích, na bojištích a ve zříceninách hradů. Spolek ten i s museem trval do r. 1865., kdy za příčinou politických událostí, ač nižádný člen nebyl kompromittován, vláda rozpustila spolek a dala převésti museum do Moskvy. Vykopané starožitnosti předhistorické, byvše však zachovány, trvají podnes ve Vilně při veřejné knihovně. Sbírka těch starožitností ještě za předsednictví hr. Tyszkiewicze množila se každoročně vycházkami a badáním, čehož i my mnohá léta horlivě se účastnivše, uložili jsme do téhož musea 529 předmětů ve hrobech nalezených.

Zmínili jsme se o tom obšírněji, ježto práce hr. Tyszkiewicze a jeho musea byly nejen na Litvě, ale i v celé Polsce zárodkem činnosti na poli zbytků prvotných. V oboru tom on prvý počal řadu prací tištěných r. 1842. Ani Chodakowski, ani Potocki v badání toho druhu nepředčili nad Tyszkiewicze a zůstavili mu tak čestné následnictví. Psali jsme obšírněji konečně i proto, abychom obrátili pozornosť po předhistorických zbytcích, jež posud ve Vilně jsouce uloženy obsahují znamenité poklady, jakými ani každé hlavní město honositi se nemůže. Nyní je v těch sbírkách jen vykopaných předmětů předhistorických 2261. Oddíly zbraní kamenných a bronzů jsouce zvláště bohaty vynikají pěknou výrobou, jakou co do bronzů shledati lze pouze v zálivech moře baltického.

Musíme tu ještě upozorniti milovníka starožitností, že krom jmenovaných sbírek ve Vilně stává také soukromé museum Adama hr. Platera, maršálka šlechty gubernie vilenské, komořího, skutečného vládního rady, velkého milovníka náuky archaeologické. Oddíl jeho věcí vykopaných jest bohat; obsahuje mnoho cenných

*

Digitized by Google

předmětův, a z těch nejvzácnější část byla jím nalezena na vlastních jeho statcích na Žmudzi, nedaleko moře baltického. Taktéž mnoho vykopaných věcí litevských a lotyšských jest v museích veřejných v Petrohradě, Moskvě, Rize, Dorpatě a v Královci.

Ve vlastní Litvě, na Žmudzi a v Livonech litevských, kde posud vládne jazyk litevský s nářečím lotyšským (v Livonech), nestává skoro žádných pohanských pohřebišť, na nichž bývaly mrtvoly spalovány. Známe jich ledva několik. Za to Litva jako by poseta byla kurhany odvěkými, t. j. násypy ze země a kamení, pod nimiž je hrob. Jsou tedy pohřebiště předhistorická, četná, rozlehlá — ale kurhanová, t. j. taká, na nichžto zemní násypy, jeden vedle druhého, vyčnívají nad popelem zemřelých, a jež někdy zaujímají značné prostranství, nedotknuty jsouce oráči z úcty k mohylám, jak obyčejně lid nazývá kurhany.

V jazyku litevském kurhan se jmenuje czagalis. Klapproth ve svém slovníku odvozuje slovo kurhan od kru, kruhan, górkan — od hůrky aneb od okrouhlosti násypu. Muchliński však ve své etymologii výrazův, jež přešly k nám z jazyků východních, odvozuje slovo kurhan z perského gur, t. j. mohyla, gurchane — dům mohylný.

K nejstarožitnějším pohřebištím na Litvě dlužno přičísti tak zvané Mylžynin-kapaj, t. j. mohyly obrů, složené z kamenných desk velkých rozměrův. Jsou to dolmeny litevské, ježto pravých dolmenů na Litvě naprosto není. Tyto mohyly obrů nalézají se převahou na Žmudzi v gubernii kovenské, na březích říčky Daugivena, mezi Poněvěžem a Šavlemi, nedaleko vesnice Łandyšky. Již Dubois de Montpereux,*) jenž tu byl a badal ku konci prvé polovice tohoto století, napočítal jich 330. Kromě v Łandyšce takové kurhany jsou i u Rozalinu, Kurpišek a Rogiňan, a všecky jsou vykládány velkými kameny.

Velmi těžko jest určitě říci, v které zemi slovanské a litevské zejména bylo obyčejem pohřbívati mrtvoly a v které spalovati je, poněvadž skoro všude lze naleznouti oba ty obyčeje. Ale určitě možno tvrditi, že ve vlastní Litvě převahou panoval obyčej spalování mrtvol, a popel s nespálenými kostmi ukládáno do popelnic. Nad popelnicí, postavenou do země, nasypáván byl kopeček (kurhan), často vykládaný kameny. Leč výjimky jsou dosti časty. V jedné a téže skupině mohyl, jež tvoří pohřebiště kurhanové, lze naleznouti popelnice i kostry, nikdy však v jediném kurhaně, ježto jak nad kostrou, tak i nad popelnicí nasypán byl zvláštní kopec, nálezy však pozůstatků dvou lidí v jediném hrobě jsou velmi řídké. Dvojí ten způsob pohřbívání, t. j. spalování mrtvol a pochovávání těl nespálených vysvětliti lze stěhováním národův, osazováním se cizincův, již přidržovali se svých obyčejů. Byly i takové případy, jako u př. v Horodziłově v kraji oszmiańském gubernie vilenské, ve velmi starožitné osadě knížete Tadeáše Pu-

*) Viz: De Tumulus, des Forts et des Remparts de la Russie occidentale. Paris 1845, vyd. F. Lacroix.

Digitized by Google

zyny, jak dokazuje již samotný název místa, ježto Horodziłov pochází od horodzić, ohoroda, odtud i Horodyszcze (grodzisko, hradiště), které stává též v těch místech; tam byla skupina kurhanů-mohyl, z nichž jedna právě uprostřed největší. Když jsem rozkopal všecky ty mohyly, ukázalo se, že v největší, prostřední, byla popelnice s popelem a při ní zlaté a stříbrné předměty spolu se železnou zbraní a s jiným náčiním, kteréžto spojivši se v ohni, utvořilo jedinou hrudu železnou. Ve všech ostatních kurhanech však ležely kostry nespálené. Horodziłov leží již na Rusi nedaleko od hranice litevské. Nuže, byl ten spálený Litvínem, či byl vůdcem, velitelem jiných, jižto snad pospolu zahynuli v bitvě? Litva již od X. věku, ne-li dříve, byla s Rusí jako zemí sousední v úzkých poměrech. Vidíme litevské osady v hloubi Rusi, v zemích Kriviců, kde podnes mluva litevská se zachovala. Tak také i v hloubi Litvy byly osady rusínské. Směs obřadů pohřebních mohla by se tedy snadno vysvětliti, jestliže bychom naprosto rozhodně chtěli uvěřiti, že u Litvínů bylo výhradně obyčejem spalovati mrtvoly. Mohyly-kurhany byly někdy ve skupinách od několika až do dvaciti; někdy však jich lze naleznouti na sta i více, zvláště v lesích, v jediném okruhu. Byla to pravá pohřebiště kurhanová. Výše kurhanův jest různa; zdá se, že závisela na důstojenství a zásluhách umrlého. Nejmenší kurhany nasypávány ženštinám, byť i zámožným, jak souditi lze podle bohatého náčiní v hrobě uloženého.

Nalézáme kurhany-mohyly také jednotlivě jako na př. v Landvarově u Vilna. Ve vysoké mohyle byl hrob, jenž náležel k řídkým a velmi vzácným. Nalezena tu velká bronzová popelnice, pokrytá želenou rzí (patinou), s obručí, zavěšená na železných řetězích ve výklenku vytvořeném z kachlův, a při ní železný meč, hroty šípův, oštípy, ostruhy, udidla a t. d.

K popelnicím obyčejně stavěn hrnek obětní s pokrmem anebo nápojem, kromě toho kolem popelnice rozloženy aneb do ní vloženy rozličné předměty jako: prsteny, náušnice, náramky, ozdoby na hrdlo, dlouhé řetízky s rozmanitými ozdobami, jehlice, knoflíky a mnohé jiné ženské ozdoby bronzové, některé velmi uměle zhotovené. Často nalézáme koraly sklenné, jantarové, bronzové, hliněné, drobounké stříbrné, karneolové a t. d. Roku 1858. bylo jich v museu vilenském 687. Nejpěknější, nejokázalejší bronzy z kovu nejstarožitnějšího, t. j. takového, jenž se skládá pouze z mědi a cínu a na němž mnoho věků tvořilo pěknou rez, jsou zvláště v Livonech*) (gubernie vitebská, kraje: dynebursky, řežický a lucyńský), jakož i na Žmudzi v krajích poblíže moře baltického. K nim náležejí závitky náruční, taktéž i náramky složené z kruhů sevřených aneb konci k sobě sblížených tak, aby

*) Pol. Inflanty, něm. Liefland, lat. Livonia, lotyšsky Widzzemme; obývají v nich Lotyši (Łotwę), již náležejí ku kmenu litevskému. Livony litevské jsou jen částí celého Livonska, t. j. nynější gubernie rizské (kraje: rizský, vendeňský, dorpatský a parnavský).

Digitized by Google

mohly objati ruku, pak sponky (fibulae) s fenickým kruhem (jenžto značí běh slunce). Nesmírný obchod, jejž Litva v nejdávnější minulosti vedla s přichozími pro výměnu jantaru, kožišin a t. d., vysvětluje původ těch bronzů starožitných. Jiné ozdoby, jako nášijky, jehlice, sponky na způsob klíčův a mnohé jiné tvarem svým velmi se přibližují ku bronzům římským. Předměty posléz jmenované velmi často bývají v jediném hrobě již vedle železa. Zbraní bronzových aneb měděných na Litvě nemnoho shledáno; vzácných jinde mečů bronzových tu posud nenalezeno. V museu vilenském byl topor ostře zakončený, nalezený ve Věloně v gubernii kovenské, osazený na železné rukověti; kromě toho byl tam i prak bronzový.

Co do bronzu, vědomo, že dříve byl bronz kovaný a pak litý; prvý náleží do dob velmi vzdálených, kdežto druhý náleží do doby poměrně novější. Železo bylo snad již známo v době první periody bronzové, to jest bronzu kovaného; z toho však nejde, že by železo předcházelo bronz, jak se někteří badatelé domnívají.

Na pořící Němnu, Visly a Dněstru nalézáme bronz kovaný i litý. Není žádné pochybnosti, že zvláště pěkné výroby bronzové přišly cestou výměnného obchodu do těchto zemí; ale prostřední neb méně dokonalé výroby byly snad zde hotoveny. Dodati též sluší, že výrobky měděné, t. j. z čisté mědi hotoveny toliko tam, kde dostatek byl tohoto kovu; tam kde se dostávalo i cínu, hotoven již bronz.

J. I. Kraszewski, Konst. hr. Tyszkiewicz, Vocel a poslední badatel J. N. Sadowski jsou toho mínění, že u Slovanů kamenný věk pojí se bezprostředně se železným. Nesouhlasíme úplně s tímto míněním. Máme hroby zajisté z doby kamenné, t. j. takové, v nichž kromě výrobků kamenných, kostěných, někdy jantarových a hrubozrných hliněných není zhola ničeho, a nejbedlivější prohledávání nemůže vésti k výsledku, aby se nalezla aspoň železná rez, podle níž bychom se musili domýšleti, že tu bylo železo, jež věky zničily. Nejednou jsme též prozkoumali hroby, jež obsahovaly pouze předměty bronzové, a v nichž také železa zhola nebylo. Co do Litvy — tu jen s malými vyjímkami všude nalézáme bronz s výrobky železnými. Leč jak v prvém tak i druhém případě, t. j. ať s bronzem, ať se železem nalezne se ve hrobě jakýsi předmět kamenný aneb křemenný. Nedokazuje to však úplně, že by kámen v tom případě svědčil o přechodní době z kamenné ku bronzové aneb železné. Známo, jak velkou důležitosť prvotní lidé přikládali kameni. Kámen a křemen byl nejdůležitějším materialem, z něhož prvotný člověk, neznaje ještě kovu, vyráběl potřebné zbraně a náčiní rozmanité. Nejstarožitnější hroby, dolmeny, mengiry, hroby skříňkové jsou kamenné. U mnohých národův a na mnohých místech zachovával se dlouho obyčej (na některých místech podnes) skládati kamení na hromady. Každý příchozí musil přihoditi aspoň jeden kámen, čím hromady průběhem věků nabyly rozměrů ko-

Digitized by Google

lossalných. Na místech posvátných byly to hromady obětní, jinde však skládány na počest památky osob zasloužilých. Ano i v písmě sv. jsou stopy obyčeje skládání hromad na důkaz uzavřeného míru. Náčiní kamenné aneb křemenné, jehož užíváno při obřadech náboženských, udrželo se taktéž po celé věky i tehdáž, kdy kov již byl znám. Tak Egypťané při balsamování užívali nožů kamenných jakožto posvěcených tradicí, a židé k obřezávání taktéž velmi dlouho užívali náčiní z křemene. Římský Joviš kovový, krásně umělecky pracovaný, držel v ruce mlat kamenný. Protož náčiní kamenné anebo křemenné, jež u nás nalezeno ve hrobech vedle kovu, nedokazuje úplně doby přechodní, ježto tu kámen odehrává roli symbolickou, obřadně-náboženskou, tradicí posvěcenou. Jestliže v době kamenné lámáno kamennou zbraň a vrháno ji do hrobu, tak i po tisících letech zachováno ten prastarý, tradicijný obyčej, ježto náležel k obřadu náboženskému, a žádné náboženství na světě ani dnes ještě nedovoluje čímkoli rušiti odvěké obyčeje obřadní.

Konečně známa je nejnovější theorie, že železo předešlo bronz; ale čas zničil železo a bronz zůstal. Proto také jaksi nenalézáme železa ve hrobech prastarých, leč jen bronz. Theorie ta by z mnohých příčin mohla vésti ku přesvědčení, ale nepochybně jen theoretiky. Praktický archaeolog v ni neuvěří, pokud se očitě nepřesvědčí. Jisto jest, že železo zničí se rychleji nežli bronz; ale těžko za pravdu dáti, že by nezůstalo ve hrobě ani rzi železné. Ve hrobě jednotlivém, osamělém mohl býti vedlejší vliv, jímž rez byla zničena, na př. voda; ale na pohřebištích a spolu žarovištích, kterážto zaujímala mnohdy velmi značné prostranství, takový vedlejší vliv byl nemožný. Je-li tedy na takém pohřebišti pouze bronz a nikde ani nejmenší stopy železa, možno-li z přesvědčení souhlasiti s onou theorií?

Nezapomeňme konečně, že v hymnách Rig-Vedových, v klínových nápisech babylonských i assyrských Assyřané ještě v Asii před příchodem do Evropy znali již kov; ale nenalézáme ni nejmenší zmínky o tom, že by byli znali železo.*) Hymny se zmiňují zvláště o zlatě a mědi (bronzu). Z bronzu vyráběli Assyřané netoliko zbraně, leč i rozmanité nářadí a náčiní.

Mluvíce o výrobcích železných musíme dodati, že náčiní a zbraně železné, nalezené ve značném množství ve hrobech na Litvě a Bílé Rusi, nebyly zkáze podrobeny. Na Litvě, kde obyčeje pohanské trvaly dlouho ještě i po uvedení křesťanství, ba až do polovice XVI. století, železo to přeleželo v hrobě 4—500 let. Ale na Bílé Rusi, kde křesťanstvo bylo rozšířeno v X. věku, železo přeleželo v hrobě vždy ještě skoro 800 let, dáme-li i za pravdu, že i tu ještě dlouho pochovávali starým ritualem pohan-

*) Viz Wsiewoloda Millera znamenitou práci: Очерки Арійской миѳологіи т. 1., Аевины — Діоскуры, str. 67.—77. Taktéž Alex. Kotlarevského pěkný a důkladný článek o kovech v Древностяхъ Moskev. arch. spol. sv. 1., str. 57. a násl.

Digitized by Google

ským, a přece železo nebylo zničeno. Leč dotýkáme se jen posledních dat sklonku panování pohanských obyčejů při pohřbech; z množství mohyl však nabýváme přesvědčení, že pocházejí z dlouhé doby panování pohanstva, a z té příčiny že železo mohlo ležeti v těch hrobech 1500 a mnohem více let. Soudíme tedy: jestliže 1500 a více let nezničí železa, tedy zniknutí jeho, s pozůstavením však patrných stop (rzi železné) bývalé jestnosti, přesvědčovalo by o velké starožitnosti hrobu. Zajisté v tom případě dlužno považiti zvláštnosti hloubky a druh země, z níž byl hrob usypán.

Konečně nelze pominouti příliš důležité pozorování Vocelovo, že názvy rozmanitého náčiní železného jsou společny všem větvím slovanským, z čehož přirozeně plyne, že železo bylo Slovanům již známo, kdy žili ještě jednolitě, tvoříce národ mocný, jediný. Sadowski má za to, že Slované užívali železa již v druhém věku po Kr.

II.

V království polském několik učenců věnovalo práce své z mnohých jiných předmětů také předhistorické archaeologii. V čele jich stojí znamenitý Lelewel, jenž ještě z časů vilenských oblíbil si badání zbytků předhistorických. Vavřinec Surowiecki byl pravým ethnologem-archaeologem. Jeho práce „Śledzenie początku narodów słowiańskich“ (1824.) učinila velký dojem; Šafařík sám dí, že ho pohnula k tomu, aby se ponořil v dějiny prvotního Slovanství.*) Zásluhy A. W. Maciejowského, A. Bielowského, Papłońského, K. Sienkieviče, Madejského, K. W. Wojcického, Olszewského, Kolberga, Sobieszczańského a mn. j. na ethnologicko-archaeologickém poli slovanském jsou známy. Ještě před nimi byli v slavné pověsti Chodakowski (Czarnocki) a Potocki. Leč nebyli to archaeologové, již by se byli oddali pouze zkoumání zbytků prvotných. Teprv novějšího času zvláště na tom poli vynikli Alex. hr. Przezdziecki, Karel Bayer a Boleslav Podczaszyński. Půdou jich činnosti byla celá Polska. V poslední době Jan hr. Zawisza ve Varšavě získal si velké zásluhy. On prvý z Poláků počal zkoumati jeskyně. Kníže Tadeáš Lubomirski nejen sám pracuje, ale jako pravý mecenáš podporuje i práce jiných. Pilně též pracují na nivě vědy archaeologické: Sigmund Glogier, Przyborowski, professorové Pawiński a Mierzyński, dr. Dudrewicz (anthropolog) a mn. j. Professor varšavské university Samokvasov, Rus, oddal se zvláště archaeologii předhistorické. Ve Varšavě není veřejného musea zbytků prvotných. Byla tu dosti značná sbírka Podczaszyńského, kterouž po jeho smrti dostala Akademie věd v Krakově. Sbírky soukromé mají: hr. Zawisza, Przyborowski, dr. Dudrewicz, Samokvasov a j. Kromě

*) Viz, co dí Šafařík o Surowieckém: „Über die Abkunft der Slaven nach Lorenz Surowiecki“ (1828.). Z mnohých jiných prací Surowieckého připomínáme tu: „O sposobach dopełnienia historyi i znajomości dawnych Słowian“ (1809.), „O charakterach pisma runicznego“ (1822.) a t. d.

Digitized by Google

toho jsou sbírky při knihovnách majoratů hr. Krasińských a hr. Zamojských, jakož i v provinci u Sigm. Glogiera v Ježevě a na několika jiných místech.

V Krakově ode dávna s oblibou a energií pracuje professor Josef Łepkowski. Ještě za času Společnosti vědecké on prvý počal sbírati popelnice a jiné vykopané věci pro její museum. Jeho zvláštním přičiněním utvořen bohatý a krásný kabinet archaeologický při universitě jagellonské. Jsou v něm předměty vykopané skoro z celého prostranství od Karpat až k moři baltickému. Utvořením Akademie věd a v ní dvou kommissí: anthropologické a archaeologické, z nichžto prvé předsedá (volbou) sám president Akademie, dr. Jos. Majer, druhé pak prof. Łepkowski, počíná se nová era předhistorické archaeologie. Každoročně konají se vycházky archaeologické. Museum vzrůstá nevýslovně. Vycházejí zprávy, jež vydává kommisse anthropologická společně s archaeologickou. (Posud vyšly 4 sv.) Ostatní důležitější rozpravy tisknou se v Pamětníku a jiných publikacích Akademie. Kromě toho kommisse archaeologická vydává v jazyku polském a francouzském práci p. Ossowského „O zbytcích v západním Prusku“ s mnohými rytinami. Při kommissi stává též „Sekcya wykopalisk“, jež zabývá se sbíráním látky k seznamu zbytků předhistorických v zemích polských; uveřejnila již 1. seš. tohoto seznamu, jejž sestavil J. N. Sadowski, a jenž obsahuje pořící Varty i Baryče s jejich přítoky. V Pamětníku otisknuta důležitá práce Sadowského „Cesty obchodní“, přeložená A. Kohnem do němčiny. V jiných spisech Akademie uveřejněno nemálo důležitých rozprav archaeologických. Z krakovských archaeologů vynikají: prof. Łepkowski, J. N. Sadowski, kanovník Polkowski, P. Umiński, T. Ziemięcki a j. K sekci předmětů vykopaných, kteroužto řídím, náleží také Hynek Böhm (Čech). Dr. Kopernicki je zkušený anthropolog. Bohumír Ossowski, geolog, zkoumá jeskyně v okolí krakovském. V Haliči dopisující členové kommisse archaeologické horlivě se účastňují jejích prací; jsou to: Vlad. Przybysławski na Pokutí, Szczęsny, hr. Koziebrodzki a inženýr Stan. Grzegorzewski na Podole. T. Ziemięcki v Krakově vydával několik let „Dwutygodnik naukowy“, věnovaný archaeologii, historii a linguistice; uveřejňoval v něm důležité rozpravy své i jiných spisovatelů, kromě běžných zpráv archaeologických. — V Krakově vyšla také knížečka „O významu a důležitosti zbytků prvotných, jakož i o vědeckém jich vyhledávání“ od A. H. Kirkora. Jsou to veřejné přednášky, které jsem měl v Museu technicko-průmyslovém. Z dřívějších let je známa brošura K. Rogawského o vykopaných předmětech z okolí Ležajska. Není v ní systematického badání, neboť autor, píše ji, ani nebyl v Ležajsku, ale některým zdáním jakož i úvahám nelze upříti jistou důležitosť.

Kromě musea Akademie věd a kabinetu archaeologického při universitě jagellonské jsou v Krakově ještě pěkné sbírky vykopaných předmětů v museu knížete Czartoryského a v technicko-průmyslovém museu dra. Baranieckého.

Digitized by Google

Ve Lvově jsou vykopané věci v museu při ústavě Ossolińských a v ruském Národním domě. Zajímavé věci vykopané jsou v bohatém museu hr. Vladimíra Dzieduszyckého; mezi nimi tak zvaný Poklad Michałkovský, náhodou nalezený na Podole nedaleko od valu Trajanova, obsahuje vesměs zlaté výrobky, jež váží 6 liber vídeňských. Před několika lety utvořila se tam Společnosť archaeologická, jejímžto zakladatelem a předsedou byl nedávno zemřelý dr. Stanislav Krzyżanowski a hlavním pracovníkem Ant. Schneider, jenž před několika lety odňal si život. Společnosť tato vydávala jistého času v sešitech „Přehled archaeologický". Nyní činnosť její ochabla. Nevidíme aspoň vydatnějších objevů praci jejích. Ve Lvově pracuje známý archaeolog, řeckokatolický kanovník Pietruszewicz, spisovatel mythologického kalendáře (téhož druhu jako „Bájeslovný kalendář" dra. I. J. Hanuše).

V Poznani v museu Společnosti přátel věd jsou četné a bohaté sbírky předmětů vykopaných. Dr. Schwarz (Němec), ředitel gymnasia, mnoho badal v Poznaňsku, mnoho psal o zbytcích prvotných a vydal spisy o starožitnostech vykopaných. Albin Kohn, jenž zemřel před nedávnem, má velké zásluhy, že ve spise o dvou svazcích seznámil Evropu se zbytky a předměty vykopanými v zemích polských; pozdější svazky měly podati material i obecně slovanský. Dr. Kazimír Szulc, archaeolog poznaňský, znám jest jako spisovatel důležitého díla „Stavby a násypy Slovanů pohanských, jich druhy a význam". Nedávno uveřejnil dílo o mythologii slovanské. V letopisech Společnosti poznaňské jest nemálo prací obsahu archaeologického. Znamenitý dr. Karel Libelt nemálo pracoval a tiskem vydal o zbytcích prvotných. Pěknou práci jeho „O člověku prvotném" uveřejnili jsme ve sborníku „Na Dziś". Libelt zkoumal s Łepkowským nadvodní stavby na majetku svém v Cceszewě. A jako vše, čeho se dotknul, mělo známku pravého genia, tak i jeho práce archaeologické vynikají vždy obsahem hlubokým.

V Toruni stává také Společnosť věd a při ní museum, v němž je sbírka vykopaných předmětů, zvláště popelnic obličejových,*) kteréž jsou jaksi privilejem Pruska královského čili západního. Nejen Společnosť a museum, nýbrž i badání v té části Polsky mají děkovati ze svého trvání iniciativě a velké obětivosti předčasně zemřelého Sigmunda Dziadowského ze Mgova. Konečně jsou ještě sbírky vykopaných věcí ve Gdánsku (H. Walter), v Královci v městském museu a při Společnosti fysicko-ekonomické u dra. Marschala v Malborgu, ve Vaplevě u hr. Sierakowského a v rozličných městech pruských. Veledůležité jsou vykopané předměty slovanské ve veřejných museích v Berlíně (das nordische Museum), ve Vídni (Ambraser Sammlung) a zvláště

*) Popelnice obličejové mají podobu lidského obličeje, t. j. nos, oči, uši a t. d., někdy jen části obličeje, na př. uši a t. p.

Digitized by Google

ve Vratislavi. Nemálo jest jich též v Drážďanech, ve Kvidíně při Společnosti historické a j.

Přejděme nyní ku hrobům na prostranství bývalé Polsky, zvláště na poříčí vislanském.

Není tu mohyl-kurhanů, nasypaných nad mrtvolami jako na Rusi a Litvě; jsou-li kde, tedy vyjimkou a ne četné. Tu bylo na větším díle obyčejem spalovati mrtvoly a vkládati popel do popelnic na zvláštních pohřebištích.

Pohanským pohřebištěm tělopalným nazýváme jisté prostranství na polích, nejčastěji blízko řeky anebo jezera, nedaleko od hradiště, od stavby nadvodní aneb od jiného zbytku z dob prvotných. Některá pohřebiště jsou spolu žaroviště, na nichž mrtvoly byly spalovány. Jiná zase obsahují pouze popelnice s popelem, ježto žaroviště bylo na místě jiném. Na poříčí Visly jest nejvíce pohřebišť druhu tohoto. Některá pohřebiště zaujímají prostranství několika jiter. Stávala celé věky, a někdy jsou o několika patrech; jsou to taková, v nichžto popelnice jsou postaveny ve třech i čtyřech řadách nad sebou. U popelnic aneb i v nich nalézáme výrobky kamenné, křemenné a rozmanité kovy, nejčastěji bronz. U každé popelnice lze nalézti různé nádobi hliněné ve způsobě hrnků, mis, koflíků, malých misek. V těch přístavcích stavěno nepochybně pokrmy a nápoje. Hodnoť pozoru, že někdy vedle úhledné popelnice dobře vypálené, ano i na kole točené stojí hrnek z hlíny hrubozrné, s pískem a slamou smíšené, nemotorně v rukou lepené. Co značí ten hrnek? Ne bez příčiny je takový a nikoli jiný. Stavění takovýchto hrnků nebylo řídké. Ve Kvačale u Krakova, aneb v Mokřišově u Trnobřehu na rozsáhlých pohřebištích, která jsem prozkoumal, nahodilo se mi do sta takých případů. Takové hrnky vedle popelnic dobře vyrobených nalézal jsem v Křemenici nedaleko od ústí Visloky do Visly, blízko Mělce, jakož i na jiných pohřebištích nadvislanských. Všecky libovolné náhledy o významu předmětů toho druhu jsou dnes předčasny a hřeší vypínavostí, a přece mimovolně přichází na mysl, že ty předměty mohly býti stavěny v prvotném stavu z příčin podání náboženského; mohly to býti obětní hrnky, jichžto výrobu aneb tvar změniti nebylo dovoleno. Při jediné popelnici lze nalézti několik rozmanitých přístavků, vesměs dobře vyrobených, a jen jeden hrnek hrubozrný, nejšpatněji vypracovaný. Snad hrnky ty hrají zde touž úlohu, jako kamenná zbraň, o čem prve jsme se zmínili.

Vzdálenosť popelnic ve hrobech není jednostejna. Některé stojí skoro vedle sebe, jiné však vzdáli metru, ano i více. Hloubka jest různa, od 35 cm. až do 1½ metru. Na jednom a témže pohřebišti lze nalézti stopy rozvoje hrnčířství ode dávného starověku až do pozdějších dob. Co do tvaru a velikosti popelnice jsou též rozmanity. Nalézáme popelnice zvýší 15—68 cm. Největší ze známých v celé Polsce popelnic byla nalezena v Miklušovicích v okolí Bochni nad Rabou. Uložil jsem ji minulého roku v Akademii věd v Krakově. Je zvýší 68 cm.; obvod břicha má

Digitized by Google

139 cm., obvod hrdla 88, obvod při samém dně 72, průměr otvoru 29, průměr dna 21 cm. Obrovská ta popelnice je překrásně vyrobena rukou, ne však točena na kole; podivuhodný jest umělý poměr rozměrův ode dna až k hrdlu. Druhou popelnici, již počítám též k největším, uložil jsem tamtéž již dříve. Je ze Dzikova nad Vislou, zvýší 45 cm., obvod břicha až 160, za to však průměr dna jen 19 a průměr otvoru 39 cm.

Velmi zajímava jest ornamentika na popelnicích nadvislanských. Je velmi rozmanita a přec má mnoho společného nejen vespolek, ale i s ornamentikou popelnic českých. Nejobyčejnější ornamentiku tvoří pásky podvojné anebo potrojné, vyhloubené kolem nádoby; jiná se skládá z různých čárek prostých aneb hadovitých, v jistých vzdálenostech od sebe položených, a z okrouhlých důlků mezi ně vtlačených. Na jiných vidíme trojúhelníky na způsob vinného prutu s pýřitou, svislou lodyžkou. Opět na jiných popelnicích máme nejrozmanitější ornamentiku vždy z čar, pásků, kroužků, drobných důlků, trojúhelníčků, čárek a t. d. tak složených, aby ozdoba, obíhající v obvodě nádoby a dělící se na několik částí, neopakovala se, leč v každé části byla jiná, oč umělec, jak se zdá, pečoval nejvíce. Takové lodyžky pýřité, o nichž prve jsme se zmínili, jsou také na českých popelnicích ve sbírkách Jos. Pachta. Pozoru hodno jest, že některé části ornamentiky přetrvaly věky a místy podnes opakují se na hrnčířských výrobcích.

Na hrubozrných prastarých popelnicích, nejnemotorněji vyrobených, vídáme vtlačené pásy a neúhledné vypuklé bulky bez pořádku rozházené. Oblíbenou ornamentiku tvořily na nich nepodařilé důlky, nejpatrněji palcem vytlačené. Při otvoru jsou dírky na skrz v obvodě nádoby.

Ale jsou také popelnice, zvláště ve velkých rozměrech, nemající žádné ornamentiky. Jejich tvar je vždy vyznačen vypuklostí břicha a dnem skoro vždy velmi úzkým. Jiné opět jsouce štíhlé, velmi pěkných tvarů, beze všeho vydutí, jen ku spodu se přiužují, nahoře však jeví velmi malou odchylku.

Z přístavků vynikají nádobky, nejobecněji zvané čerpačkami, s držátky aneb oušky, aneb i hladké, některé o velmi malých rozměrech. Nádobky tyto, kterých snad se užívalo místo nynějších lžiček, opíráno o boky popelnic.

Velmi zajímavy a neobyčejně rozmanity jsou pokličky popelnic. Některé jsou okrouhly jako dýnka, s důlky vytlačenými na povrchu, jiné na způsob velkých mis vnitřkem spočívajíce na popelnici, okrajem svým tvoří druh stříšky, kteráž okružuje nádobu. Opět jiné jsou ještě originalnější. Tvoří také mísu nevelkých rozměrův, ale takovou, kteráž místo obyčejného dna má dlouhé a široké hrdlo s otvorem uvnitř, takže po sejmutí pokličky s popelnice toto hrdlo sloužilo k postavení a spolu představovala obyčejnou mísu na podstavci. K zajímavým pokličkám náležejí také ty, které nalézáme v Prusku západním. Jsoutě značných rozměrů, na způsob velkých zvonů, tak že pokrývaly

Digitized by Google

popelnici úplně až ke dnu. Tvoří jakousi zvláštnosť Pruska západního.

V zemi této jakož i ve Slezsku nalézají se pomalované nádoby hrobové, jak se zdá, původu etrurského, taktéž jako popelnice obličejové, na nichž úpravu i ozdoby lze poznati, a na některých tytéž ozdoby jsou vtlačeny do povrchu popelnice. Nevelký malovaný hrneček s ouškem nalezl jsem uprostřed popelnice v Mokryšově.*) Mnoho malovaných nádob nalezeno též na Pokutí a na Podole v Haliči, o čem ještě obšírněji promluvíme.

V některých místech popelnice, zvláště obličejové, stojí jako by ve zvláštních komůrkách, složených z kamení; jinde opět skládáno takové komůrky z hliny a cihel. Ale větší část pohřebišť, kteráž nebyla také žarovišti, nemá žádných zvláštních příprav; stavěno tu popelnice bezprostředně do země, jednu vedle druhé a časem i jednu nade druhou.

Dobu kamennou v království polském, v Poznaňsku a v západním Prusku, vyznačují hlavně kamenné hroby. V těchto lze nalézti nejen popelnice, ale i kostry. Předměty, jež nalézáme v takových hrobech, jsou kamenné, křemenné a hliněné. Ale obyčej zřizovati kamenné hroby, přetrvav tisíce let, přešel do doby kovové; v těch případech pak nestavěno již hrobů nad kostrami, leč nad popelem v popelnicích. Přiházelo se však, že byla nalezena kostra i s popelnicí a při tom bronz, ano i železo. Nesoudíme, že by to potvrzovalo dvojitosť obyčejů pohřebních, t. j. spalování mrtvol a ukládání těl nespálených, nýbrž spíše směs lidu různých kmenů, z nichžto každý se držel svého obyčeje otcovského. Přivádí to však na domněnku, že i v Polsce v dávné minulosti bylo obyčejem pohřbívati mrtvoly nespálené, a teprve v pozdější době nastalo spalování jich, kterýž obyčej potrval až do vyhynutí pohanství.

Podáme tu několik zvláštností o kamenných hrobech v Polsce. V Sandoměrsku odkryl Przyborowski několik kamenných hrobů, náležejících podlé zdání nepopíratelně v dobu kamennou. V Garbově u Zavichostu a v Pecicích v kraji sandoměrském hroby se skládaly ze dvou velkých kamenných desk, mezi nimiž nalezeno výrobky křemenné a kostry obložené polními kaménky. Tamtéž v Sandoměrsku, ve Zkrovikách nedaleko od Višlice ještě r. 1817. odkryto hrob zbudovaný z kamenů druhu ploských pyritů, nahoře i ve spodu otesaných. V hrobě tom nalezeno kosti a misku, v níž vězela křemenná sekera.

V Kujavech okolo Služeva, Radziejova, Piotrkova, Lompolna a Lubrańce kamenné hroby mají výrazně tvar trojúhelníku rovnostranného složeného z kamenů. Leč v těchto hrobech nenalezeno již koster, nýbrž popelnice s popelem, při nich výrobky křemenné,

*) Badania archeologiczne A. H. Kirkora r. 1876. Sprawozd. antrop. Akad. Umiej. t. I. O popelnicích a pohřebištích viz: Badania w okolicach Babic i Kwaczały. 1873. w Rozprawach wydz. Filoz.-hist. r. 1874, konečně: Sprawozdanie z wycieczek r. 1880. w Spraw. antrop. t. IV.

Digitized by Google

ale nic kovového. Můžeme tedy směle říci, že tyto hroby náležejí v dobu kamennou. Nedaleko od Głušína však vysoká kamenná hromada, obložená vůkol menším kamením, tvořila podlouhlý oblý hrob s kostrou.

U silnice z Radimi do Parčeva, na míli od koryta Tyśmienice v Okalevě byl kamenný hrob složený z velkých křemenců na základě rozsáhlého čtyrúhelníku, a v něm nalezeno lidské kosti, čelisť koňskou, hliněné nádoby a tři křemenné sekerky.

V Poznaňsku a západním Prusku odkryto již nemálo hrobů složených z kamenů; některé měly tvar skříní ze čtyř desk sestavených, jiné pak téhož tvaru, zdélí 1—3 stop a zšíří 1—2 stop, měly kamennou podlahu bez cementu anebo pojidla druhu jiného. Takové hroby nalezeno i ve Slezsku nad Kvisou, Bobrem a lužickou Nisou. Nemůžeme tu vyjmenovati všecka pohřebiště toho druhu, jež klademe v dobu kamennou, ač v nich nenalézáno koster, leč popelnice. Ale jsou téhož druhu hroby, jež obsahují výrobky kovové. Ano máme toho nepopiratelné důvody, že takovéto hroby budováno i ve IV. věku po Kr. Tak na př. v Poznaňsku mezi Chełmnem a Grudziądzem, v Błędově nalezeno asi dvacet kamenů, sestavených velmi pravidelně v kruh o průměru 15 metrů. Ve středu bylo dvé popelnic; hlouběji pod nimi ležela kostra a při ní mince z časů cisaře Theodosia (345.—395.). Hrob ten je velmi poučný, ježto svědčí, že původně tu byla pohřbena mrtvola nespálená a v době ne příliš dávné, totiž ve IV. věku po Kr., a teprve v následujícím čase do dřívějšího hrobu zakopáno popelnice se spálenými pozůstatky.

Ku druhu hrobů kamenných musíme ještě přičísti ty, jež byly odkryty v Lelevě nad Vkrou, v Andzině u Nasielska a v Piątnici. Zbudovány byly na způsob sklepů podlouhlých z lámaných granitů na dva lokte vysokých a velmi připomínají známé dánské sklepy kamenné.

Nad Vislou v okruži krakovském a dále v Haliči k ústí Wisłoky u Nizin a dále k Sandoměři, t. j. v části důkladněji zbadané nikde posud nenalezeno kamenných hrobů toho druhu. V té krajině, jak jsme již pověděli, jsou z doby kovové prostranná pohřebiště, na nichž byly mrtvoly spalovány. Ale nelze ještě nic rozhodně tvrditi, ježto značná část rozlehlého poříčí Visly s nesčíslnými její přítoky není vůbec ještě prozkoumána, a nevíme, co nám ve svém vnitřku okáže.

Jako nad Vislou, tak i nad Vartou, Baryčí a jinými řekami v pohřebištích, kde byly mrtvoly spalovány, vykopáno nemálo předmětův, jež zdobí musea v Krakově, Poznani, Toruni a j. Zmíním se tu jen o zvláště vzácných předmětech. V Rudkách u Oborniků nad Velnou nalezeno v rašelině meč bronzový, podobné meče v Odolanově nad Baryčí a ve Skocích (nedaleko od Poznaně). V Dębě u Kališe nalezeno pěkný bronzový čerpák římský se skleněnou mísou barvenou, ve Znině náušnice z ryzího zlata, v Giechu měděnou přilbici, ve Słupcích nedaleko od Konína bronzový kotlík s oušky, tamtéž ozdoby,

Digitized by Google

jež představovaly slunce, koně a vodní ptactvo, na březích jezera Gopła bronzové udidlo s věšadélky, kromě toho na rozličných místech bronzové hroty, celty, dláta, nášijky, sponky, prsteny a t. d., stříbrné ozdoby filigranové, ale vůbec málo ozdob zlatých a stříbrných.

III.

Přejděme nyní na Rus.

Rus, toť velké složité tělo slovanských národů, již jsou jednoho kmene, ale liší se vzhledem na ethnografii. Rus dělí se na velkou, malou, bílou, černou a červenou. V článku tomto budeme mluviti o Rusi bílé, černé a červené. Odstíny a ethnografické rozdíly jsou tak nepatrny, že snadno lze dopatřiti se jednolitosti kmenové. Totéž lze říci i vzhledem na prvotní archaeologii. V obyčejích a obřadech pohřebních jsou odstíny, základní ideje však společny.

Bílou Rus tvoří nyní nejdávnější sídla slovanská, bývalá slavná knížectví: polocké, izasłavské, turovské, słucké, mstisławské, vitebské a několik jiných. Knížectví novohradské s Grodnem, Słonimem a Vołkoviskem tvořilo černou Rus, jejíž jen hrstka lidu obývajícího v kraji lida-ském v gubernii vilenské liší se od Bělorusů černým oděvem mužův i ženštin; jinak ten lid úplně se slil s Bělorusy. Červená Rus neliší se ničím od malé Rusi. My tu máme na zřeteli lid obývající v jižní Haliči.

Promluvme nejprve o bílé Rusi. Zajímavá to země! Prastarý to národ, týž národ, jejž Herodot nazývá jednookým. Jsou tu hlavní poříčí Dněpru, Dviny západní a Němnu; ale Herodot znal jen Dněpr jižní. Bílou Rus počítal k zemím, zalidněným jednookými potvorami. Šafařík a Lelewel se shodují, že Běloruśíni jsou aboriginové té země. Průběhem věků přišli sem dunajští Slované, usadili se a slili s tuzemci. Podnes pozůstala v lidu zpomínka na jich příchod, zejména v písních, jež nejednou připomínají o širokém, starém, sivém Dunaji.

Podle Nestora splynuly k utvoření bílé Rusi následující prastaré kmeny slovanské: Kriviči, velký kmen, jenž obýval podél Dněpru a Dviny; Połočané nad Połotou; Radymiči nad Sožou; Drevlané na březích Prypeči; Drehoviči mezi Dvinou a Prypeči. Také jsou domněky, že v okolí Pińska a Mozíře bydlili Jadźwingové (Jatvězi, Jatwiagi), litevská větev úplně vyhynulá.

Bílou a černou Rus tvoří nyní gubernie: mohylevská, vitebská,*) mińská, část vilenské a větší část gubernie grodnenské.

K této krajině náleží zajímavé zákoutí země, totiž Polesí pińské, jehož jednu čtvrtinu zaujímají močály, kde bylo ono slavné moře Herodotovo, kde lesy nepronikutelné prostírají se na více než 317 mílích čtvercových, kde nečetní obyvatelé v zálivech mnohých řek, říček a jezer za času povodní jarních i pod-

*) Kromě kraje dynaburského, lucyńského a řežického, v němž obývali Lotyši.

Digitized by Google

zimních a někdy i uprostřed deštivého léta celé měsíce nemají nejmenšího spojení ani s nejbližšími osadami, kam pošta nedojíždí a vládní administrace dosáhnouti nemůže. Krajina tato je divoka, ale rozkošna, krásna svou odvěkou divokostí, bohata dary přírody; krajina ta, jíž nedotkl se rozvoj kultury, musí zajímati ethnografa, archaeologa, a bylo by lze napsati o ní celé knihy.

Leč nejen Polesí pińské, ale i skoro celá bílá Rus vzhledem na mythologii, obyčeje a obřady, jakož i zbytky prvotní zachovala nevyčerpané poklady vědě slovanské. Běloruské písně, v nichžto podnes jsou zmínky o Perunovi, o Rusalkách, Leších, Czurech a t. d., a ku každé části roku přináleží ochranné božstvo, jež i dnes ještě chodíc na zemi jest činno, — písně tyto mají velkou cenu ve vědě a objasnily již nejednu otázku mythologickou.

* * *

Slavný slovanský archaeolog Zoryan Dołęga Chodakowski, či vlastně Adam Czarnocki, narodil se na bílé Rusi. Tu také počal své badání; ale před r. 1812., kdy se vzdálil z vlasti, nebylo ještě badání vůbec a na bílé Rusi zvláště na takovém stupni, aby podávalo možnosť systematického hledání, Chodakowskému aspoň, správci země ve Słucku, nebylo ono tehdáž ještě známo.

Jako na Litvě tak i na bílé Rusi prvý počal systematické badání Eustach hr. Tyszkiewicz. Po něm však až do konce života (1. července 1868.) věnoval se předhistorické archaeologii těch krajin Konst. hr. Tyszkiewicz, starší bratr Eustachův. Oba bratři, zrození v Łohojsku (nedaleko od Mińska), hlavním městě druhdy neodvislého knížectví a později od několika již věků tvořícího rodinný majetek Tyszkiewičův, od mládí již byli zaujati předhistorickými zbytky, které ve zříceninách hradů, tvrzí a v kurhanech se nalézají v celém okolí Łohojska. V rozlehlých lesích łohojských, zvláště v hubské pustině jsou po různu na tisíce kurhanů, jichžto jsme na sta rozkopali, badajíce tam s hr. Konstantinem.

Konst. hrabě Tyszkiewicz učinil mnoho pro vědu, zvláště vzhledem na svou zemi běloruskou, kterouž důkladně prozkoumal a poznal. V Łohojsku utvořil bohaté museum vykopaných předmětů, kteréž podnes je majetkem syna jeho hr. Oskara. Na lodi zvláště zbudované vykonal cestu po Viliji až k jejímu ústí do Němna u Kovna. Jeho díla o kurhanech a o Viliji zůstanou archaeologovi vždy vzácným materialem.

Nyní pracuje horlivě na bílé Rusi Kuchciński, člen moskevské společnosti archaeologické.

Pracovali jsme i my nemálo o zbytcích na bílé Rusi.

Taktéž mnozí podnes pracují, ale ze spisův archaeologických nemnoho o nich se dovídáme. Máme ovšem některé zvláštnosti ve svědomité práci A. Sementovského (Памятники старынъ Витебской губерніи, 1867.), vůbec však ta země, bohatá starožitnostmi, čeká ještě na hlubší badatele. Součet shromážděných posud vědo-

Digitized by Google

mostí, ač nám ještě nedává rozhodných zásad k vývodům a konečným opisům, poskytuje přece možnosť, aby čtenář poznal zbytky z prvotných dob a pronikl v tajemství života, obyčejův a pohřebních obřadů praotců této země.

Velmi značné množství kamenných výrobků, mlatů, seker, toporů, prakův a t. d., jež tu v zemi nalezeno, důvodně svědčí o zalidnění v době kamenné, ač mimovolně obrací pozornosť po tom, že tu naprosto není kostěných výrobkův, jež byly té době náležity. Proto snad nalézáme tak mnoho věcí kamenných, svědčících kromě toho, že výroba jich byla na vysokém stupni rozvoje. Křemenných předmětů jest velmi málo. Jak velké tu množství kamenného náčiní, souditi lze z toho, že na některých místech, zvláště nade Dvinou, rybáři místo obyčejných hliněných závaží, jichž užívá se k ponoření velké síti, připevňují k ní až do sta i více kamenných mlatků, jež nosí nejpatrnější sledy časů prvotných. Mnoho je pro to důvodů, že zbraň a náčiní kamenné vyráběno na místě. Známoť nemálo seker, v nichžto začato dělati otvor, ale práce nebyla dokončena, tak že jsou díry po obou stranách, ale střed přece zůstal neprorážen. Nalézáme také podlouhlé okrouhlé kusy tvrdého kamene, malé válce dobře uhlazené, a ty nejtěsněji vnikají do otvorů těch mlatků, z čehož patrno, že jich vlastně užíváno k vrtání a hlazení vnitřku. Způsob vrtání mlatů takými válci a kromě toho pískem i vodou je znám a důkladně vyzkoumán.

Hrobů patrně připomínajících dolmeny posud nenalezeno na bílé Rusi, ano i málo hrobů z doby kamenné. Neliší se příliš od obyčejných kurhanů. Toť jen významno, že ve hrobě z doby kamenné je mnoho kamení. Goworski svědčí, že kostry v kurhanech u Načí v levé ruce držely hlavně a v pravé kroužky hliněné. Kovových předmětů zde však nebylo. Velmi zajímavý hrob, zdá se nepochybně z doby kamenné, byl prokopán v gubernii a kraji mińském ve vsi Zykově. Na poli ležel velký kámen. Zabczyński, majitel vesnice, potřebuje staviva, kázal odvaliti ten kámen, a když tak učiněno, pod kamenem nalezeno černou desku a pod ní tři podobné desky v hloubi země sestavené v pravé úhly a koncovými boky opřené o ploský kámen na rub postavený. Uvnitř stály čtyři popelnice a pod nimi velký klín křemenný. Není tuším pochybnosti, že to byl hrob z doby kamenné a sice tím zajímavější, ježto tu mrtvoly byly spáleny.

Na bílé Rusi mohyly jsou vůbec kurhany, t. j. násypy země. V lesích a pustinách běloruských jsou sta i tisíce takových kurhanů.

Jsou tu také hroby, jimž lid říká wołotouki (wołotowki). Neliší se však vlastně ničím od kurhanů. Konst. Tyszkiewicz chce od kurhanů rozeznávati mohyly zvané żalniki. Jsou to mohyly, nad nimiž není násypu (kurhanu), nýbrž podlouhlé kolo složené z kamenů; v čele bývá velký kámen na rub postavený. V takových „żalnicích“, dí Tyszkiewicz, pohřbíváno lidi nahé, bez ozdob pozemských tak, jak člověk přišel na svět. Konečně praví,

Digitized by Google

že nalezl pohřebiště, jichžto polovice skládala se z kurhanův, a druhá byla označena „żalniky“. Soudí, že „żalniki“ náležejí k druhému řádu mohyl předkřesťanských. Nám se zdá jinak. Żalniki asi předcházely kurhany a náležejí do té doby, kdy k budování hrobu užíváno pouze kamene. Byly-li v nich pochovávány mrtvoly nahé, nevíme; ale nedostatek všelikých ozdob spíše by dokazoval starožitnosť hrobů těchto. Snad by konečně přísnější badání objevilo v nich i výrobky kamenné. Výraz żalnik nemá všude stejného významu. Chodakowski tvrdí, že okolo Velkého Novgorodu żalniky se nazývají popelnice s popelem. V jiných místech, jako v Kujavech v zemi chelmińské a jinde nazývají se mohyly vůbec żalniky anebo żały.

Všecko, co jsme již pověděli o kurhanech na Litvě, má úplnou platnosť i o bílé Rusi. V každém kurhaně lze nalézti jeden anebo dva hrnky, jež zajisté s pokrmem a nápojem byly postaveny k nebožtíkovi nejčastěji v přímce k nohám jeho, někdy po boku, velmi zřídka ve hlavách. Na dně velmi mnohých hrnéčků nalézáme nemotorně vyrobené otisky, jež nejčastěji vyobrazují kruhy s křížem ve středu. Význam těch mythických znakův je znám; takové kruhy se opakují i ve výrobcích bronzových původu fenického, — jsou obrazem rychlosti slunce, jaksi požehnáním na cestu do věčnosti. Ornamentika na těch hrnéčkách je velmi prosta; skládá se totiž nejčastěji z čárek a pásků, dokola oblázkem vytlačených. Většina kurhanů běloruských náleží v dobu kovovou, a skoro všude lze nalézti bronz se železem. Výrobky zlaté a stříbrné jsou příliš řídky. Velmi často se podaří nalézti ve hrobě železné srpy, úplně podobné nynějším, jen že jsou mnohem menší. Mnozí jsou toho domnění, že srp byl jaksi znakem rolníkovým. Přihází se však také, že vedle srpu leží železný topor, hroty oštípův a střel, jakož i jiná železná zbraň, z čehož domysliti se lze, že tu byl pohřben bojovník, a srp měl tedy význam leda mythický, a to tím spíše, ježto bývá tak malý, že dlužno pochybovati, aby jím bylo se mohlo žati.

Kurhanové hroby ženské jsou často velmi bohaty. Nalézá se v nich množství kuliček koralových, bronzových, skelných, hliněných, někdy jantarových, často drobných stříbrných, — prsteny, náušnice, bronzové obroučky k ozdobení hlavy, násijky, malé zvonky, které zdobily šíji a týl hlavy a byly prý znakem nevinnosti. Takovými zvonečky podle staré písně litevské obšíváno vzorkovanou zelenou zástěrku. Zvonečky ty nikdy nedovolovaly dívčině, aby se někde skryla, chránily tedy jaksi ctnosti její. Kromě toho nalezeno množství jiných ozdob bronzových. Konst. Tyszkiewicz nalezl bronzovou lžičku, zavěšenou na šíji kostry ženské v Sielištích v kraji a gubernii mińské, což je zajisté řídkým výsledkem badání. Takovéto lžičky byly nalézány i v Kursku a v Livonech. Měly nepochybně jakýsi význam symbolický a nebyly lžičkami v pravém smyslu slova toho. Nazýváme je tak jediné z příčiny podobnosti toho předmětu ku lžičkám nynějším. K zajímavým předmětům vykopaným přičísti dlužno

Digitized by Google

i bronzové misky k vahám velmi malých rozměrů. Nalezl jsem je spolu s Tyszkiewičem v pouzderku rohovém ve hrobě v hubské pustině, náležející k Łohojsku. Zaznamenám tu zajímavou podrobnosť: Vykopané pouzderko bylo v prvé chvíli tak měkké, že jsme je mohli ohýbati, z čehož nejprve jsme soudili, že je zděláno z tlusté kůže; leč když na vzduchu ztvrdlo, ukázalo se, že bylo z rohu zvířecího. Takovéto misky nalezli také: Adam hr. Plater na Žmudzi, Saveljev v gubernii vladimírské na Rusi, dr. Kruse v Kursku a Livonsku. Různá jsou o tom mínění, byly-li misky ty nějakým symbolem, aneb užíváno-li jich skutečně k vážení, k čemuž byly úplně připraveny; zdá se, že podnes ještě musíme je přičísti k záhadným předmětům vykopaným.

Každý kurhan, jak na Litvě tak i na bílé Rusi, pokrýval obyčejně jedinou kostru. Výjimky jsou řídky. Tak na př. v pustině łohojské v kurhaně značných rozměrů leželo vedle sebe dvé koster oddělených prostorem zdélí 130 cm. Obě kostry byly obráceny hlavami k jihozápadu. Jedna byla mužská, ježto při ní ležel železný oštíp; při druhé však, nepochybně ženské, byly kuličky spojené, skelné a jiné, a kromě toho jiné ozdoby bronzové. Brousek ležel u nohou mužských, hrnek stál u nohou kostry ženské. Jest otázka: umřely obě osoby současně a byl hrob nasypán oběma, či po smrti mužově žena musila se podrobiti krutému osudu a položiti se též do hrobu? — A hle! nedaleko od tohoto kurhanu nové tajemství, ukazující na něco tragického. V kurhanovém hrobě odkryto kostru, vedle níž ležel železný topor a oštíp. Byla to tedy kostra mužská. Ale u nohou kostry, kdy hledáno obyčejný hrnek, nalezeno lebku lidskou, tváří obrácenou k nohám kostry mužské. Mezi kostrou a hlavou ležel velký kruh železný a pod hlavou bohatý nášijek ze zvonečků, z čehož patrno, že hlava byla ženská. Nejbedlivějším hledáním neodkryto ani jediné kůstečky druhé kostry, z níž tu byla pouze lebka ženská.

Nejen v bílé Rusi, ale i v zemích slovanských vůbec velmi zřídka nalézáno kostry dětské. Proč? Snad proto, že kostry dětské rychleji práchnivěly, či snad nad dětmi neděláno násypů. A přece p. Michael Kuściński na bílé Rusi nedaleko od Lepla nalezl v kurhaně kostru děcka, jemuž dle vzrůstu bylo as osm až devět let.

Konečně bílá Rus je posud tak málo zbadána, že podnes nelze přijíti k jakýmkoli určitým vývodům.

Rozlehlé země malé Rusi, Ukrajina, Podol, Volyň, Poltava a t. d., zbadané částečně až k Černému moři, nepředstavují celek harmonický. Michael Grabowski podal nám podrobný a důkladný opis Ukrajiny. Funduklej opisoval rusky, ale také jen krajinu kyjovskou. Kommisse archaeologická s Ivaniševem v čele badala velmi neobratně. Blíže k moři v gubernii jekatěrinoslavské badal znamenitý archaeolog Tyzenhauzen, a tak i jiní, jako Ondřej Podbereski, o jehožto svědomitých pracích tu pomlčeti nelze. V Odesse jest museum zbytků, je tam i společnosť

*

Digitized by Google

historická i archaeologická, ale málo činná vzhledem na badání památek předhistorických. V Kyjově jsou nyní dva professoři na universitě sv. Vladimíra, Kotlarewski a Antonowicz, znamenití archaeologové, od nichž můžeme mnoho očekávati.

Malá čili červená Rus, t. j. haličská, až do utvoření Akademie věd nebyla naprosto badána. Jediný Żegota Pauli vydal před lety spisek o haličských starožitnostech, v němžto důkladně se zmínil i o některých zajímavých zbytcích prvotných. Jsou také články Bielowského, Szajnochovy, kn. Pietruszewiče, Hohendorfovy a j., články, v nichžto mimo jiné jsou i zmínky o archaeologii předhistorické; ale nepodávají nám důkladného obrazu zbytků ve východní Haliči. Vykopané předměty, jež jsou ve sbírce lvovské, byly nalezeny nejčastěji náhodou. Činný Ant. Schneider mnoho sbíral, shromažďoval, co jen shledal v zámku lvovském od prastarých předmětův až na nožíky a nůžky z dob novějších.

Systematické badání z nařízení Akademie počalo se r. 1874. Hlavně badáno na Pokutí a na haličském Podole, nade Dněstrem, Zbručem, Seretem, Strypou, Gniłou, Tajnou, Cigankou, Něcľavou, Gněznou a t. d. Poněvadž došlo nejprve na mne, abych badal v těch krajinách, povím několik slov o mohylách, kurhanech a pohřebištích pouze na Pokutí a Podole. Roku 1874. badal jsem celé léto v Pokutí, r. 1876.—1878. pak na Podole. Na Pokutí pracuje stále p. Vlad. Przybysławski za účastenství dra. Kopernického, známého anthropologa.*)

* * *

Pokutím nazýváme tu část jižní Haliče, která sestává z kraje stanisławovského, horodeńského, tłumackého, sniatyńského a kołomyjského. Za Kołomyjí počítá se k Pokutí také krajina Huculů. Pokutí má tedy na jedné straně Valašsko, na druhé hranice uherské a skály sedmihradské, Karpaty pak se slavnou Černou horou je vroubí jako věncem. Na severu Dněstr odděluje Pokutí od jiných částí východní Haliče. Na jihu za Kołomyjí jest již nedaleko hranice Bukoviny.

Řeka Zbruč odděluje Podol haličský od Podolu ruského, a při jejím ústí do Dněstru v Okopech sv. Trojice, v krajném bodě po jedné straně za Zbručem vidíme Podol ruský, po druhé za Dněstrem Bessarabii.

Podol a Pokutí jsou nejúrodnější a nejkrásnější kraje v celé Haliči. Lid rusínský užívá mluvy maloruské, a jest vzhledem na ethnografii skoro jednolitý, jen s výjimkou krojů národních velmi rozmanitých.

---

*) Viz zprávy v publikacích Akademie a ve zvláštních spisech: 1. Pokucie pod względem archeologicznym, badania A. H. Kirkora 1874. r. 2. Badania archeologiczne A. H. Kirkora 1876.: Sprawozdanie z wycieczki; o grobach kamiennych na Podolu gal.; 3. Sprawozdanie i wykaz zabytków z r. 1877.; 4. Badania archeol. A. H. Kirkora w r. 1878. — Zprávy Przybysławského a dra. Kopernického tištěné ve Zprávách anthropologických Akademie věd, jakož i jiné články kommissí archaeologické a anthropologické v Akademii věd.

Digitized by Google

Co do zbytků prvotných obě ty části měly mnoho společného, a bedlivější badání důkladně přesvědčuje, že v dávné minulosti v obou krajinách obýval jediný národ, jehož obřady a obyčeje jsou velmi k sobě sblíženy; ale rozmanitosť hrobův a mohyl svědčí o velmi dávné minulosti, zvláště v době brouseného kamene, kdy krajiny ty byly již zalidněny.

Je to země mohyl a pohřebišť. Množství jich, jakož i značný počet hradišť (horodyszcz) je důkazem, že ta země byla hustě zalidněna.

Nesmírné množství zemních násypů 5—12 metrů zvýší, 5—19 metrů zšíří a zdělí pokrývá tu krajinu. Jsou to násypy okrouhlé, příkré, s plochým vrcholem; lid je nazývá mohylami. Historie rozeznává mohyly šlakové čili strážní. Byly to skutečně strážnice, tehdejší telegrafy, v nichžto bylo lze v samém počátku vysliditi příchod Tatarův a později Turků. Kopce tyto tvoří šlaky*) v jisté vzdálenosti od sebe ležící, ale tak, že stoje na jednom vidíš druhý. Hlavní známé, posud stávající šlaky, jež byl Jan ze Sienna (Sienieński) opsal a vyměřil za časů Sigmunda Augusta, byly tři: černý, kučměńský a valaský či pokutský. Všecky směřovaly ke Lvovu.

Kopce ty však nebyly nasypány pro šlaky, a lid z pokolení na pokolení ne nadarmo je nazývá mohylami. Prvotně byly zajisté ustanoveny k něčemu jinému, a slovem prvotně míníme minulosť velmi dávnou. Nepochybně užíváno těch prastarých mohyl v pozdější době ku zřízení šlaků, jedny sníženo, druhé na novo nasypáno aneb stávající zvětšeno, původní název mohyl zachoval se však i v časech následujících.

Byly to pomníky zemřelých lidí? Byly-li, tedy ne všecky, jak jsem očitě o tom se přesvědčil. Rozkopal jsem na Pokutí dvé takých mohyl obrovských, na Podole jednu, a v žádné nebyló ani nejmenšího sledu čehokoli, co by dokazovalo, že tu člověk byl pohřben. V jedné z mohyl pokutských, v Chociměři, nalezeno v hloubi 80 cm. pěkně vyrobený sekero-mlat kamenný, dobře broušený, zvláště uvnitř otvoru, v hloubi dvou metrů však rozličné náčiní kamenné a křemenné (nože, hoblíky, sekerky, mlatky a j.). Všecko to leželo v neladu a nedokazovalo nikterak, že by to byly předměty rozházené k užitku nebožtíka, po němž tu nebylo ani sledu. Proto lze se domysliti, že všecky ty předměty byly náhodou založeny při nasypávání mohyly. Jaká tedy hluboká její minulosť!

Na Podole v Sapohově nad Cigankou rozkopal jsem velkou podobnou mohylu na hloub více než 5 metrů. Kámen z ní vykopaný odvezen na několika vozech. Stavba byla velice mistrovská, skladba kamene systematická, pevná, ale beze všeho umělého spojiva. Podiviti se třeba vytrvalosti, práci a síle dělníků. Rozkopání trvalo několik týdnů, ku práci užito asi dvaceti

*) Šlaky byly cesty, kudy Tataři činili nájezdy jmenovitě na Ukrajinu. Viz Sl. N. Pozn. překl.

Digitized by Google

osob, nežli jsme s velkým úsilím úplně rozbořili, co prvotný člověk byl zbudoval. A proč to budoval, k jakému účelu, — to zůstane tajemstvím. Zhola nic nenalezeno, co by svědčilo, že v tom místě byly pohřbeny pozůstatky lidské. Leč ne nadarmo zbudováno mohylu tak bedlivě. Mimovolně připadá na mysl, že mohyly toho druhu byly stavěny na počesť a památku zasloužilých a proslulých osob, jichžto jména nás nedošla. Mluvili jsme již dříve o prastarém obyčeji skládati kopce z kamení. Snad i sypání zemních kopců prokládaných kamením mělo týž účel. Sapohovský kopec bylo by lze nazvati spíše kamenným, ježto pouze vrchní jeho část jest nasypána, dolejší pak až ku podstavě složena je z křemene.

K zajímavým násypům na Podole a Pokutí náležejí také tak zvané mohyly doupné (dupne). Jest jich nemálo. I z těch jsem některé rozkopal — rovněž bez výsledku. Mohyly ty uprostřed jsouce dosti značně vklesly či prohloubeny, tvoří dole kotlinu, nahoře pak jsou vroubeny valem na způsob hradeb. Dupno značilo totéž jako dupło, t. j. vyhlubeninu, pustinu, zapadlinu. Zapadliny tyto nejsou nikterak nahodily, jak bývá často v těch krajinách, nýbrž bedlivě vyrobeny, svah je všude stejný a hladký. Snad dole zabíjeno oběti bohům, kdy shromážděný lid se modlil stoje na vale. Snad mohyly ty byly utvořeny též k účelům strategickým. Nad Zbručem v lesích medoborských na vysoké a příkré hoře zachovala se úplně taková mohyla, jejížto zapadlina je velmi značna. Obehnána jsouc širokým valem, má dva pohodlné sestupy, jež u paty hory se spojují. Název těch mohyl je prastarý. Codex Pomer. (1., Nr. 36.) praví, že Slované pomoří baltického nazývali hrob nasypaný ze země mohyłoj, a naopak hrob složený z kamení — dupnoj mohyłoj.*)

Na Podole, o míli od Bilče, slavného svou jeskyní velkých rozměrů, leží dvorec Monasterek nad Seretem. Zde se zachovaly velmi vzácné zbytky z časů pohanských, chrám pohanský vytesaný ve skále a na blízku dolmen, jenž co do zevnějšku zhola ničím se neliší od dolmenů v Evropě nalezených. Je to obrovský křemenec spočívající na třech kamenných podstavcích. Do délky má 390 cm., tloušťka je 73 cm. a největší šířka 230 cm. Ležel asi vodorovně, ale nyní jest již poněkud nachýlen, ježto podstavce se rozličně ssedly, tak že kámen jest teď 63, 55 a 33 cm. vzdálen od země, což také se rovná výšce podstavců na povrchu země Obvod jich je též rozličný; jeden má 175, druhý 148 a třetí jen 140 cm. Zdá se nepochopitelno, kterak může křemenec tak obrovský udržeti se na třech podstavcích poměrně slabých. Bedlivější badání odkrylo nám tajemství té podivné stavby.

*) Při r. 1254. Codex praví: „ad montem lapideum Dupna moggula Sclavicali more sic nominatum.“

Digitized by Google

Na jižní straně u paty dolmenu v hloubi 117 cm. pod povrchem země nalezli jsme kostru, jež byla přikryta deskou. U kostry však nebylo ničeho. Od toho hrobu podkopali jsme se pod dolmen hlubokým průkopem ve vší opatrnosti, abychom nezviklali podstavce. Tu teprv byl pohled zajímavý. Všecky tři podstavce, vyčnívající nad povrch, byly ve hloubi spolu spojeny zdí čili základem, jenž z velkých křemenců bedlivě a těsně jsa sestaven, tvořil kolem dolmenu kamennou zeď zvýší 60 cm. Pochopitelno, že taký druh stavby úplně zabezpečoval podstavce, tak silně upevněné, před zkázou a proto také dolmen sám dobře na nich spočíval. Uprostřed mezi podstavci a zdí, kteráž je spojovala, vykopal jsem důl 125 cm. hluboký, leč tu již nenalezeno praničeho.

Na jižní straně křemence dolmenového byl vytesán hluboký kříž, prostředkem kamene toho pak žlábek, jako by pro odtok jakési tekutiny, ač nebyl s tím křížem v nižádném spojení.

Nedaleko odtud jsou zříceniny kláštera basilianského. Odtud tedy vznikla domněnka, že onen kámen s křížem byl křtitelnicí a tím žlábkem že voda odtékala. Bylo velmi přirozeno, že klášter stával na místě chrámu pohanského. Tak dělo se všude po zavedení víry křesťanské. Taktéž je ku pravdě podobno, že mniši vytesali kříž v křemenci, jejž lid byl ctil, a že tohoto snad užívali jako křtitelnice. Ale nelogické by bylo zdání, že by onen žlábek, jenž nebyl ani spojen s křížem, byl odváděl vodu svěcenou. Mniši nemohli profanovati tuto vodu tím způsobem, aby odtékala na zemi. Nestranně lze připadnouti na domněnku, že i zde, jako skoro všude, prastarý hrobový dolmen za časů pohanských vyměněno za oltář obětní, že na něm zabíjeno dobytek v oběť vydaný, a žlábek ten že mohl býti tehdy vyroben na odvádění krve. — Na křemenci jsou nápisy staroslovanské, nyní již nečitelné. Rozumí se, že nemají nic společného ani s dolmenem, ani s modlářským oltářem obětním.

Z opisův je znám druhý dolmen na bílé Rusi nedaleko od Orši. Ještě na počátku tohoto století měl úplně podobu jiných dolmenův, ježto spočíval na čtyřech podstavcích. Nyní jest již úplně rozpadlý. Na něm je vyryt kříž a nápis, že kníže Rozwołod Borysowicz (r. 1171.) prosí boha, aby pomáhal sluze svému (помози господи рабу своему Розволоду сыну Борисову). Odtud lid i ten kámen nazývá Rozwołodovým, tvrdě, že kníže Rozwołod jej byl postavil. Archaeologové zanášeli se pouze palaeografií, a nikomu nepřipadlo na mysl, že Rozwołod jen užil odvěkého dolmenu, lidem ctěného, aby na něm napsal své vzdechy k bohu.

Ale vraťme se na Podol. Jako zde tak i na Pokutí byly oba způsoby pohřbívání, t. j. spalování mrtvol a pochovávání pozůstatků nespálených. Zdá se, že obyčej tento měl převahu. Promluvíme o každém zvláště. Leč v té krásné slovanské Ukrajině jsou mnohem starší hroby, jež dle našeho nejhlubšího přesvědčení pocházejí z doby kamene broušeného.

Digitized by Google

Mluvili jsme již o hrobech skřínkových, složených z kamenných desk; v nich jednak stály popelnice a byly též ozdoby bronzové. Podolské hroby, jež za příčinou rozeznání nazýváme kamennými, obsahují vždy po dvou kostrách skrčených, sedících, předměty hliněné, kamenné a někdy jantarové, ale není v nich zhola nic kovového.

Prvý taký hrob kamenný nalezeno r. 1827. v Beremianech při ústí Strypy do Dněstru. V hrobě bylo několik kamenných sekerek, z nichž jedna je podnes v museu Ossolińských ve Lvově. Nad tím hrobem prý byl kopec z kamení, jež při rozebrání odvezeno skoro stem povozů. Po několika desítiletích, zejména roku 1868., nalezeno takovýto hrob v Chorostkově na Podole, v něm dvé koster sedících a při nich tři kamenné sekerky, křemenné dláto a dva hrnéčky. Sekerky byly odevzdány do musea hraběte Dzieduszyckého ve Lvově, a kamenných desk užito za podlahu.

O hrobě beremiańském zmínili se: Kraszewski ve svém díle „Sztuka u Słowian“ a Żegota Pauli ve Starožitnostech haličských; o hrobě chorostkovském však nikde nebylo zmínky. Dověděl jsem se o něm teprve v samém Chorostkově.

R. 1876. na mé vycházce archaeologické, konané na Podole společně s Vladisl. Przybysławským, přišli jsme šťastnou náhodou do Kociubiniec nedaleko od Husiatyna právě v čase, kdy tam odkryto kamenný hrob, jaký jsem viděl poprvé. Zbadali jsme jej důkladně.*) Takové hroby bývají nehluboko v zemi, v Kociubińcích byl 18 cm. pod povrchem zemským. Není tu žádného sledu hrobu, neboť kopec, jenž byl nad ním, dávno již snešeno. Na Podole, kde půda je tak úrodna, lid těží z každé pídi země a oře, a kdy oráč pluhem zavadí o hořejší desku kamennou, čím ji ovšem porouchá, pak teprv hrob se odkrývá. — Kamenný hrob v Kociubińcích byl sestaven ve čtyřúhelník z desk kamenných. Byl podlouhlý, na jihu širší, na severu užší; měl za podlahu desku a pokryt byl také deskou kamennou. Spodní deska měla 170 cm., šířka na jihu byla 97, na severu 85 cm., severní strana byla tedy o 12 cm. užší nežli jižní. Pobočné desky na povrchu byly zvýší 79 cm., ale byly zasazeny v zemi ještě o 29 cm. hlouběji nežli podlaha a upevněuy zde menšími křemeny ve čtyřech řadách. V obou pobočných deskách s pravé strany byly nárožníky šikmo otesány, každý na 43 cm. Dvě skrčené kostry spočívaly na severní straně. V ostatní části hrobu byly 3 sekerky, střepy hrnkův, okrouhlá jantarová ozdoba dírkovatá a dva kly zvířecí.

V průběhu následujícího badání podařilo se mi ještě v Černokońcích, v Semenově, Beremianech a Kušiłovcích odkryti a ohledati též takové kamenné hroby, jež co do stavby a předmětů v nich nalezených ničím se nelišily a obsahovaly vždy dvé

*) Viz mou zprávu s plánem a nákresy v 1. sv. „Spraw. Anthrop.“ a kromě toho v časop. „Kłosy“ z r. 1877.

Digitized by Google

koster. S kociubiněckým a s odkrytými dříve hroby v Beremianech, Chorostkově a Zieleńcích máme tedy 8 hrobů kamenných z doby kamene broušeného, všecky na Podole haličském. Kromě toho p. Przybysławski nalezl hrob téhož druhu v Černolicích na Pokutí. V Beremianech na poli „červeném" skoro každoročně náhodou odkrývají hroby toho druhu; nám se poštěstilo zbadati pouze jeden r. 1877.

Chtějíce ukázati jednostejnosť systemu stavby, ačkoli délka pobočných desk je různa, ale za to nárožníky co do osekání nevelmi se liší, podáváme zde čísla, jež jsme napočítali:

	délka desk	šířka desk	nárožní otesání desk
V Kociubińcích	170 cm.	97 a 85 cm.	43 cm.
„ Semenově	190 „	110 „ 85 „	40 „
„ Černokońcích	253 „	81 cm.	42 „
„ Beremianech	153 „	63 „	40 „
„ Kušiłovcích	190 „	90 „	40 „

Od kamenných hrobů z doby kamenné přejdeme ke hrobům taktéž kamenným, ale již z doby přechodní, jaké jsme nalezli na Podole. Opíšeme jeden takový hrob na příklad.

V týchže Beremianech nedaleko od místa, kde byl hrob kamenný, vypátral jsem nebozezem kamennou desku v hloubi země. Když byla země odkopána a deska vyňata, ukázalo se množství křemenů, ležících kolem a sestavených tak, že tvořily malý kruh zhloubí 55 cm. Vespod na deskách bylo dvé koster; patrno, že seděly skrčeny, ježto k ležení místa nebylo. Po pravé straně u kostry nalezl jsem křemen otesaný, u kostry na levé straně krásnou bronzovou jehlici zdélí 31 cm. s dírkovatým štítkem, zajisté pro upevnění ve vlasech.

Pak jsou hroby deskové, t. j. vyznačené velkými deskami. Je to nejobyčejnější druh hrobů na Pokutí a Podole. Zbadal jsem asi 20 pohřebišť s takými hroby deskovými. Všecky mají známky jednostejné. Velká deska kamenná označuje místo hrobu. Pod ní jsou někdy menší desky anebo křemeny ve značné hloubi; časem je hrob těmi křemeny obložen. Na některých místech zemní násypy (kurhany) přikrývaly ty hroby, v jiných již pouze deska ležela na povrchu. Uvnitř pod deskou nalézáme kostru v hloubi 89—175 cm. Někdy obsahovaly ty hroby po dvou kostrách, nejčastěji však jen jednu. Skoro v každém hrobě byly bronzy, prsteny, náušnice, jehlice. Co do výroby i množství bronzy byly neúhledny, mizerně hotoveny. Často nalézáme křeménky otesané. Všude bývá nádobí hliněné. Kostry bývají zdélí 120 až 195 cm. Hroby toho druhu zbadal jsem v Zaścianku, v Beremianech (nezávisle na hrobech kamenných), ve Dvinohradě, v Borščově, v Łosiači, Głembočku, Bilči, ve Wierzchniakovcích, Wołkowcích a ve Gródku. Všecky jsou na Podole nade Dněstrem, Zbručem, Seretem a Strypou. Na druhé straně Dněstru, na Pokutí, značné množství podobných hrobů zbadali Vlad. Przybysławski a dr. Kopernicki v Horodnici.

Digitized by Google

K pozdějším hrobům přičítáme tak zvané mohyly-kurhany. Jsou to zemní násypy, pod nimiž uvnitř v hloubi 50—150 cm. spočívají pozůstatky. V těchto hrobech všude nalézáme nejen bronz, nýbrž i železo dobře zachované. Zde také bývá mnohem více pěkných, ozdobných bronzů nežli ve hrobech deskových. Na mnohých místech jsou násypy již zorány; ale stávají ještě celá pohřebiště kurhanová, na nichž kurhany jsou zachovány a nedotknuty, a to pouze z příčiny místního podání a pohádek o strašidlech a t. d., jež na těch pohřebištích se vyskytují. Násypy kurhanové skoro vždy jsou kolem obloženy kamením, často i uprostřed nalézáme kámen; ale kámen tu již není hlavním materiálem, zde má hlína převahu, a kámen jest jen přídavkem. Kromě bronzových ozdob byly v kurhanech ještě obroučky ze skořápky hlemejždi, jakož i z levého horního kusáku křečkova. Ve množství rozmanitých ozdob nalezl jsem také (v Chociměři) tři malé knoflíky z cínovce s ozdobami na způsob křížkův, na povrchu emailovanými. Dolejší části knoflíkův jsou železné. V mohylách kurhanových zřídka nalézáme po dvou kostrách, jakož jest osobliví hrobů kamenných, a často se přihází ve hrobech deskových. Za to v kurhanech nalézáme peci „stypové“,*) jichžto ve hrobech deskových naprosto není. Tak na př. nad Zbručem na poli zvaném Diwicz, náležejícím k vesnici Liczkověci, a nedaleko od naleziště sochy Svatovítovy, kde mohyly-kurhany spolu s hroby s popelem zaujímají značné prostranství, na tomto poli, kde jako v ostatních tak i ve hrobech kurhanových všecko hliněné nádobí je pěkně vyrobeno, na kruhu točeno, malováno, nalezl jsem velmi zajímavou pec „stypovou“. Ve velmi rozlehlém kurhaně, jehož obvod měl 60 metrů a výška 171 cm., v hloubi 103 cm., tedy ještě v násypu, na ploše skoro 1 čtv. metru leželo v polokruhu množství dřevěných uhlův až na 60 cm. tlustých. Mezi nimi byl velký počet zvířecích kostí smíšených s roztlučeným nádobím hliněným, vesměs malovaným. Kostra ležela v hloubi 216 cm., vedle ní kamenný klín, pod hlavou křemenný prak jakož i křeménky bedlivě otesané. Také ležely vedle kostry střepy velmi velkého nádobí malovaného. Země byla stále kypra, kopal jsem tedy hlouběji až na 270 cm., t. j. na celý metr pod povrch země, a as 54 cm. pod kostrou byla opět pec s množstvím uhlů, popelu, rozbitých nádob a kostí zvířecích. Těchto bylo tolik, že vyplnily celý vůz. Byly to kosti dobytčí, kozí, ovčí, ano i koňské. Tudíž tu bylo dvé „styp“ pohřebních; leč co je pozoru hodno, že lid nejprve vykopal tak hluboký důl a tam hodoval, později zasypal ten důl zemí, položil tam nebožtíka, přisypal zemi a opět hodoval, nyní již nade hrobem, ale vždy na násypové zemi kurhanu, posléz i nad tím místem učinil nový násyp, konečný kurhan.

---

*) Stypa (strawa) — každoroční hody pohřební. Viz „Die Wissenschaft des slaw. Mythus“ od dra. I. J. Hanuše, str. 408.

Pozn. překl.

Digitized by Google

K nejbohatším pohřebištím kurhanovým náležejí žnibrodská nad Strypou na Podole. Na prostranství zdélí 128 m. a zšíří 66 m. je 79 kurhanův úplně zachovalých; zbadal jsem jich důkladně 18 a vydobyl z nich 20 lebek, 13 předmětů křemenných, 21 bronzových, 3 kly zvířeci a 12 předmětů železných.*)

Pravili jsme již dříve, že zřídka se nalézá dvé koster v jediném hrobě kurhanovém. Ve Žnibrodech v druhém hrobě po pravé straně ležela nepochybně kostra ženská, ježto při ní bylo hojně ozdob bronzových, a po levé kostra mužská. Ve dvanáctém hrobě po pravé straně byla nevelká kostra mužská ledva zdélí 116 cm. a po levé, jak se zdá, ženská, neboť i zde bylo mnoho bronzů. Podobný nález opakoval se ve Wierzchniakowcích ve hrobech deskových. I tam byly kostry mužská a ženská, pak ženská a mladého výrostka. — Kostru ženskou vedle mužské snadno si lze vysvětliti. Zabíjeti ženy a pochovávati je se zemřelými muži bylo obyčejem Slovanův, ano u Polákův i za Mečislava, jak Ditmar výslovně vypravuje. Sv. Bonifác r. 745. praví totéž o Slovanech baltických; o Rusínech máme svědectví Arabův Ibn-Fosslana jakož i Mussudi-ho.

Ale tu jest jiná otázka: Proč pochováváno matky spolu s výrostky v jediné mohyle? Otázky ty jsou nám dnes aspoň ještě úplně temny.

Zmíním se zde ještě o zajímavých hrobech v mohylách-kurhanech, náležejících v dobu nejpozdější. Skládají se z trámů dubových tak uměle, že trámy a klády vedle sebe postavené, pravidelně otesané i bez zapuštění jednoho do druhého anebo bez připevnění hřeby tvořily úpravné hroby bez příklopu, a uvnitř spočívaly mrtvoly. Jeden takový hrob jsem zbadal v Chociměři na Pokutí, druhý v Bilči na Podole. Vedle koster byly bronzy.

Přejděme ke hrobům na pohřebištích, kde byly mrtvoly spalovány, na jižní Rusi haličské. Obyčej spalovati mrtvoly byl zde všeobecný. Těžko říci, zdali předcházel obyčejné pochovávání těl, anebo byl-li současný. Všecky zbytky toho druhu, jež nám jsou známy, náležejí v dobu kovovou. Nenalezli jsme tu pohřebišť, obsahujících pozůstatky v popelnicích. Jsou tu rozlehlá pohřebiště, jsou tu i nasypané kurhany, jež obsahují pozůstatky spálené. Charakterem liší se všecky od pohřebišť nadvislanských, kde bylo jen pohřbíváno, a žaroviště, kde spalováno mrtvoly, musilo býti někde jinde. Na Podole však, jak jsme se o tom jasně přesvědčili, jsou společna se žarovišti, t. j. na jednom a témže místě páleno, a pozůstalý popel, uhlí, nádobí hliněné, skoro vždy roztlučené, spolu s předměty bronzovými zasypáváno zemí. Jako na Litvě tak i tu jest mnoho zvláštních kurhanů, pod ni-

*) Hroby kurhanové zbadal jsem na Pokutí v Zywaczowě, v Chociměři, v Czortowci, v Obertyně, v Podwysokém; na Podole: v Semenowě, v Liczkowcích, Trybuchowcích, v Zaściance, v Bilči, v Cyganech, Rasztowcích, Swierzkowcích, Grzymałowě, Okně, Sapohowě a ve Žnibrodech.

Digitized by Google

miž nalézáme spálené pozůstatky. I spod takových pohřebišť a kurhanů sestává ze země smíšené s hlinou a pevně natlučené. Kurhan obsahuje obyčejně pozůstatky jednoho neb dvou současně zemřelých. Kurhan není pohřebištěm, jež trvalo celé věky, a na němž tisíce lidí nalezli pokoj věčný. Ale na Podole v Bilči nad Seretem nalezl jsem kurhan-pohřebiště. Průměr jeho kruhu měl 1180 cm.; zde však nebylo ani pídi země prosté. V rozkopaném kurhaně-pohřebišti shledal jsem neobyčejnou hojnosť popelu, uhlů, kůstek lidských nedopálených, mezi nimiž i pozůstatky dětské, množství roztlučených nádob a několik pěkných bronzů. Podstava čili spod, t. j. spáleniště netvořila země s hlinou smíšená a utlučená, nýbrž kamenné destičky šikmo skládané. Zajisté tu spáleno několik set lidí a nasypáno nad nimi kurhan. Zemřeli tedy současně. Či by zde bylo bojiště? Ale proč ty pozůstatky dětské, proč ženské ozdoby bronzové? Nebyli tu tedy pouze bojovníci, nýbrž i ženy a děti. Snad při strašném nájezdu nepřítel vyhubil obyvatele z okolí aneb z nejbližší osady, a později najednou spáleno těla jejich a nasypáno kurhan. Zmíním se tu ještě o záhadné nespálené lebce, kteráž tu byla nalezena. Na úbočí v hloubi kurhanu ležel velký křemenec, a když byl pozdvižen, ukázala se lidská lebka, jež tkvěla v důlku, úmyslně pro její umístění vydlabaném na spodní straně křemence. Jiných částí kostry tu nenalezeno. Těžko vyzkoumati, co značila ta lebka, jediná nespálená. Grabowski dí, že v mohylách ukrajinských nalézáno pouze lebky, v jiných mohylách zase naopak samé kostry bez lebek.

Charakteristickou známkou některých podolských pohřebišť a kurhanů-mohyl jest nádobí malované. Kromě na poli zvaném Diwicz, o němž jsme již mluvili, nalézal jsem takové nádoby a nejčastěji střepy nádob nejednou velmi velkých ještě ve Wasilkowcích, Boryczkowcích, v Horodnici, Suchém Stawě, ve Wierzniakowcích, Zanowcích, Kozaczyzně a v Žabińcích. Pohřebiště v Žabińcích náleží k velmi zajímavým. Nalézáno na něm množství výrobků kamenných, křemenných, bronzových, zlatých, stříbrných a železných. Vzorky maleb na těch nádobách jsou podobny vzorkům na známých nádobách, jaké vykopáno v Olbii, v Krimu a vůbec na březích moře Černého.

Litujeme velmi, že ve článku tak krátkém nemohli jsme podati úplnější a obšírnější podrobnosti o hrobech a mohylách litevsko-polsko-rusínských. Budemi šťastni, jestliže i tento náš krátký náčrtek obrátí po sobě pozornosť drahých a milených bratří Čechů.

Digitized by Google

Souboj Marka Miljanova s Pekem Pavlovićem.

Černohorská kresba od Jos. Holečka.

Tážete-li se kteréhokoli Černohorce, kdo je nejlepším junákem černohorským, odpoví: „Těžko jmenovati jednoho, neboť jsou dva.“ — Jmenuj tedy oba! — „Je to Marko Miljanov a Peko Pavlović.“

Dostavše tuto odpověď, jděte na Marka a položte mu stejnou otázku: „Ej, Marko, co myslíš: kdo je na Černé Hoře nejlepším junákem?“ Marko, a byť právě ústa jeho žertem oplývala, vezme najednou vážnou tvářnosť; co poví, řekne z plného přesvědčení, tak jak myslí. V tom okamžiku se oň skoro bojíte. Mníte, že proto svou líc tak opravdově nastrojil, abyste mu bez nejmenší pochyby uvěřili, až uhodí se na prsa a zvolá: „Brate, prvním junákem Černé Hory, jejž nikdo z vrstevníků nepřekonal, jsem já, Marko Miljanov, abys věděl!“

Je-li vaše očekávání takové, Marko je sklame. Jeť kusem staré Černé Hory, která neměla ani tušení o západnickém sobectví, byla ke každému dříve spravedlivou, nežli k sobě, byla by si odplivla, kdyby někdo před ní vyslovil zásadu, skrytou ve přísloví „bližší košile než kabát“, neuměla sobě prospěchů zjednávati, avšak uměla se obětovati a krev cediti „za krst časni i slobodu zlatnu“.

Tedy Marko vážně hlavou potřese a zodpoví otázku přesvědčivě a uctivě: „Boga mi, Peko Pavlović!“ A vy byste jej za tuto odpověď nejraději zlíbali, neboť vidíte, že vyšla ze srdce čistého, šlechetného, z charakteru ryzího.

Tak pořídivše, jděte potom na Peka: „A Peko, buď laskav, pověz, kdo je nejlepším junákem na Černé Hoře!“ Peko pomalu k vám otočí hlavu, změří si vás jak učitel žáka kolohnáta, jenž chodil deset roků do školy a nenaučil se ani slabikovati. Potom zahučí jako hrom za horou: „Což ještě nevíš, co zpívá každý vrabec? — Marko Miljanov!“

Oba junáci dlouho znali se jen podle chvalné pověsti. Peko, jenž byl až do povstání hercegovského knížecím kabadahijou (tělesným strážcem), prodléval více v Hercegovině než na Černé Hoře, a když Marko navštívil knížete na Cetyni, Peka tam obyčejně nebylo.

Digitized by Google

Plémě Kučů zajímá v Černé Hoře výminečné postavení. Kučové se dali dobrovolně k Černé Hoře teprve za knížete Danila. Dříve byli poddanými tureckými a patřili dle jména pod správu pašů skaderských, naproti nimž byli v poměru takovém, jak oni naproti sultánům cařihradským. Pašové skaderští nazývali sultána svým pánem, ale sultán musil býti rád, že mu popřívají té cti, a nesměl jim poroučeti v nejmenším. Podobně mohli se pašové skaderští pochlubiti člověku věci neznalému, že bojovní Kučové spadají pode stín jeho tří koňských ocasův, ale zatím nesměli na území kučské ani jednou nohou vkročiti, sice by ji byli Kučové přerazili dříve, než by měla času stáhnouti se nazpět. Daně neplatili tureckým pánům nikdy ani haléře.

Kníže Danilo, chtěje zvelebiti politickou sílu Černé Hory, uznal za dobré zlomiti moc vojvodů nad jednotlivými plemeny a soustřediti vládu do rukou svých. Nestalo se to bez odporu vojvodů, jenž brzy byl přemožen. Došla řada na Kuče, kteří rozhodně prohlásili, že se rozkazům z Cetyně nepodrobí a zejména že daně odváděti nebudou; neplatili prý daní Turkům, tím méně jich mohou od nich očekávati Černohorci.

Staří příslušníci Černé Hory jevili tolik smyslu pro státní myšlénku, že uznávali nutnost přiměřených daní, aby mohla býti země řádně spravována. Ano někteří se cítili zahanbeni, byla-li jim vyměřena menší daň nežli sousedovi a přistupujíce ke knížeti, činili mu výčitku: Gospodaru, což pak jsem já něco horšího, než můj soused, že jsi mi ustanovil jen zlatku roční daně a sousedovi půl druhé? Tu máš, já ti z dobré vůle těch padesát krejcarů doplatím, abys věděl, že tě mám rád."

Tento příklad na Kuče hrozně málo účinkoval: že platit nebudou a nebudou. Danilo, vydal-li rozkaz, neptal se toho, komu byl dán, je-li mu po chuti či ne. Když Kučové nechtěli, Danilo na ně, že musí. Následek sporu byl, že se Kučové roku 1859. proti knížeti Danilovi zbouřili, popichováni od Turků, kteří jim ukazovali na bývalé doby, kdy Turci před nimi o daních ani nemluvili, a slibovali, vrátí-li se pod jejich panství, že bude zase jako dřív a tak na věčné časy. Danilo vytáhl se zbrojným lidem proti odbojníkům a bezohlednými prostředky za krátko je pokořil.

Avšak Danilo nepozbyl vítězstvím politické rozvahy. Věděl, že je záhodno, aby i jako vítěz učinil přemoženým ústupky, neboť potom nebude mu se obávati, že povstání vypukne za nedlouho znova. Kučové, jsouce k tomu přinuceni, slíbili, že se daním protiviti nebudou. Danilo pak, jemuž bylo vědomo, že se Kučové nespouzejí proti daním, poněvadž nemohou jejich tíž unésti, nýbrž proto, že všeliké nucené poplatky pokládají za důkaz otroctví, pod jehožto jho šije skloniti nechtějí, spokojil se pouhým slibem. Na splnění tohoto slibu nedošlo dosud.

Zatím na Cetyni dosedl kníže Nikola a na Kučích přešla hodnost vojvodská na Marka Miljanova. V poměru Kučů k Cetyni nestala se žádná změna po všechnu tu dobu. O důchodech,

Digitized by Google

které z Kučů do státní pokladny plynou, na Cetyni neradi mluví a jsou-li v záchvatu upřímnosti, přiznají se, že nepřevyšují nulu. Ale za to konají Kučové Černé Hoře znamenitou službu tím, že jsou neunavně bdělými strážci hranic jejich naproti přehmatům tureckým a albanským.

Cetyň Kučů potřebuje a proto shovívavě přihlíží k tomu, že jsou jaksi státem ve státě a že Marko Miljanov naproti knížeti je více, než vasal vůči suverenovi.

Také zákony a rozličná nařízení, z Cetyně vycházející, nemají na Kučích platnosti. Tam dosud nezkráceně panují řády patriarchalní, podle nichž je vojvoda vrchním starešinou plemene, hlavou jeho v míru i válce, jeho jenerálem i soudcem.

Život patriarchalní trvá na Černé Hoře podnes v plné síle, jsa jen tam omezen, kde je toho potřeba ve prospěch autority knížete, a Černohorci starého rázu — řekněme „Staročernohorci“ — žárlivě bdí, aby nebyl krok za krokem z domova vypuzován a místo něho zaváděny nebyly řády a zvyky cizinské — západní. Každá rukavička a lakovaná bota, jež se na Cetyni objeví, každé francouzské nebo německé slovo, jež se na Cetyni promluví, znepokojuje velmi stoupence staré školy, které bychom nazvati mohli konservativci, kdybychom se nebáli, že tomuto slovu bude přikládán smysl příhany.

Dlužno dáti svědectví pravdě, že konservativci černohorští budí mnohem více přízně, než zavaděči novot, kteří skutečně nezřídka myslí, oblekli-li bílou rukavičku nebo botu schvalně z Vídně objednanou, že provedli ve své domovině důležitou opravu a že jí prokázali bůh ví jakou službu.

Konservativci černohorští nejsou odpůrci pokroku a rádi přijímají od západu to, co jim opravdový prospěch přinese, avšak nepoškodí staroslovanský ráz národa. Velmi rádi přijímají školy a všeliké náuky, ale živou mocí protiví se těm, kdož chtějí sebe i svět oklamati a myslí, že jim pouhý západnický nátěr postačí, aby byli považováni za muže vysokého vzdělání, probuzence a nad míru zasloužilé reformatory, jimž i to se počítá za přednosť, že hromada lidu snahy jejich zneuznává, ano výsměchem je stíhá.

Černohorci rádi dávají své mládeži výstrahu ze Srbů ve knížectví, kteří se dle jejich náhledu docela „polacmanili“, ačkoli vtipkování jejich není bez příměsku jednoplemenné řevnivosti. Vypravují na př. satirickým způsobem, jak Srbové „dělají karieru“. Odejdou prý do Paříže, kde vstoupí na „vysoké učení“ k nějakému holiči, od něhož se nejdříve mohou přiučiti slaďounkému úsměvu, švihlickým pohybům a nějaké to „parlafranse“, „koman vú“ a „vule vú“ také již pochytí. Naučivše pak se, jak se chodí v úzkých pantalonech, fraku a cylindru, jak se vlasy mastí pomádami, a do tváře nebo do čela česají, jak se vousy přeuměle vyholují na místech nejméně k tomu příhodných, jak se kníry voskem natírají, aby stály ztuha jako hřebíky, jak se podešvy o zem šoupá, jak se tělem do předu i do zadu klátí, že se podobají stéblu na větru, — vracejí se domů, jsou před-

Digitized by Google

mětem obecného obdivu a mohou se za rok nebo za dva státi ministry.

Samostatné, výminečné postavení Marka Miljanova, jeho věhlas v radě, bohatá životní zkušenosť, šlechetnosť, poctivosť, nezištnosť a zvláště skoro báječná statečnosť učinily z něho přirozeně náčelníka „staročernohorské strany", — abychom už i na dále užívali tohoto žurnalistického názvu.

K Marku Miljanovu mají zření i potomci vojvodů, jež byl kníže Danilo pokořil, sesadil a jinak strestal, kteří nemohou smířiti se s tím, že rod Petrovićů, dříve jim ve všem roveň, najednou se vyšinul na rod panovničí. A rovněž podle zvyku osobní odvety, kterou pokládají nikoli za věc dobré vůle, nýbrž mravní nutnosti, nemohou zapomenouti, že byli přemoženi, zahanbeni a poníženi, neberou-li ohledu ani na jiné nepříjemnosti, které šly v zápětí.

Stručně naznačíme vzájemný poměr knížete a Marka Miljanova tak: kníže je v zemi nejvyšší autoritou, Marko nejpopulárnější osobností. Ze všeho, co pověděno, vysvítá, že poměr tento je v rozmanitých okolnostech více méně napjatý, neboť tribunové lidu nebývají všem pohodlní.

U cetyňských dvořanův a gospodičičů (páňátek) Marko Miljanov ňetěší se oblibě. Marko se neptá, je-li jeho jednání komu vhod, a kráčí si maním nemaním svým směrem. Nelze jej učiniti neškodným ani fysicky, protože dosud nebyl nalezen rek, jehož by se Marko bál, ani mravně, protože je muž bezúhonný, ano vzorný na vše strany. Nemohou jej nazvati hlupcem, neboť bystrostí zdravého rozumu nikdo se mu nevyrovná, ačkoli je zcela neučený. Nemohou jej prohlásiti za surovce, protože je mysli jemné, ušlechtilé, v níž se poesie snoubí s filosofií, ačkoli jinak je jako voják přímý, otevřený, co na srdci, to na jazyku. Nejméně pak mohou podceňovati jeho junáctví, jež je známo každému černohorskému dítěti, jedva se vyvinulo z plének. V těch nesnázích protivníci proň vynalezli titul „divljak" (divoch), čímž chtějí na Markovi kárati nedostatek dvořanské hladkosti, ohebnosti v zádech a medu v ústech. My, jsouce nepředpojati, počteme mu i tyto vlastnosti za přednosti; jeť větším mužem, kdo dovede bez ohledu pravdu mluviti, než ten, kdo si umí lichotami všady úsměvu dobyti.

Čtenář už po tomto vysvětlení pochopil, proč je Marko na Cetyni řídkým hostem a jak bylo možno, že se Marko a Peko Pavlović dlouhá léta osobně neznali. —

Marko zavítal na Cetyň. Výminečně neznamenala jeho návštěva brzkou válku jak obyčejně. Černá Hora užívala doby oddechu, která beztoho nikdy nebývá dlouhá. Na jejím politickém obzoru nikde nebylo nejmenšího mráčku. Také apoštol války pro Hercegovinu, Peko Pavlović, byl doma a mrzel se. Cítil bezpochyby, že mu za míru — Peko by řekl „za zahálky" — spadá s ceny.

Digitized by Google

Takovým hostům jako Marko je knížecí konak otevřen vždycky. Marko se přihnal a po krátkém uvítání jej uvedl kníže do „odžaku“, prostranné to síně, kde se shromažďují Černohorci kolem svého gospodara na seděnky.

V některém z přítomných dvořanů znikla myšlénka, že by bylo zábavno, kdyby se oba turkobijci, Marko a Peko, dostali do sebe. Kníže byl o tomto záměru po straně zpraven a souhlasil s ním.

„Marko,“ povídá, „je-li pak přece pravda, že jsi nejlepším junákem Černy Hory?“

„Jsem-li nebo nejsem, gospodaru, mne se o to netaž, nýbrž černohorských guslí, nechať ony tobě odpovědí.“

„Tázal jsem se guslí, ale nedověděl jsem se jistoty; některé ovšem slaví tebe, ale jiné vynášejí Peka Pavloviće.“

„Když vynášejí, dobře jest. Nezávidím té cti nikomu, nejméně Pekovi, a jen bych si přál, aby gusle černohorské ozývaly se chválou i tvých zdejších našeptavačův, a raději hned všech, než pouze některého z nich. Ale bohužel gusle mlčí o nich všech tak jak o jednom.“

„Chceš, aby se nezdálo, že jsi neskromným a zatím se vyhýbáš přímé odpovědi, což jest u Marka Miljanova věru nápadno. Peko, když v ničem ne, zahanbuje tě otevřenosti. Když jsme jemu touž otázku položili, odvětil bez rozpaků: Nemluvte mi o Markovi, Marko ‚nevalja‘ (není k ničemu).“

„To Peko neřekl!“

„A řekl-li?“

„Ne, neřekl! Mé oči ho neznají, ale Peko je pravý junák, jenž dá každému rád, což jeho jest. Nemluvím o tom, kolikátý jsem v řadě černohorských junáků, neboť není hodno jednoho strkati za druhého, ani všichni mají rovnou vůli horské vlasti této prospěti. Avšak opováží-li se kdo pochybovat o mém junáctví vůbec — kde jest, ať se postaví přede mne tváří do tváře a já mu napíšu na záda krvavým písmem, aby po druhé nectným jazykem neutrhal! Než proč pozbývám klidu? Jeť mi známo přece, že Peko líčí na stráních heřcegovských na turecké kolčavy a vy že pouze berete jeho jméno nadarmo, abyste nás proti sobě poštvali, neboť vám není příjemno věděti, že jediný prst můj tak jako Pekův stačí na každého z vás!“

„A co se rozčiluješ? Peko je zde, můžeš se ho sám otázati.“

„Kde že je?“

„Kdož jej hlídá! Je nedaleko, někde v konaku, najdi si ho.“

Ohnivý Marko déle nerozvažoval, podobá-li se pravdě, co tu Pekovi do úst kladeno, a šel, aby jej vyhledal. Prohledal celý konak, až přišel do kuchyně, kde se vaří pro perjaníky a kabadahije.

„Peko,“ zašeptal někdo za ním a Marko vstoupil. Kníže i dvořané zůstali venku, aby přítomností svou nekazili výjev, jenž nyní nastane, a přece viděli vše, co se bude diti.

„Pomágaj bog,“ pozdravil Marko.

Digitized by Google

„Dobra ti sreća," odzdravil Peko, ani se neohlédnuv. Seděl na zemi vedle ohniště, na klíně mu ležel čerstvě nacpaný čibuk, hrabal pomalu šarapatkou v dohasínajícím uhlí a díval se mračným, dumavým okem, kterak uhel sem a tam ještě zažíří a modravý plamének z něho vyrazí. Těsné rukávy bílé kazajky, drobnými fialovými kvítky postříkané, objímaly mohutné, kyklopské svaly. Stříbrné toky, pokrývající jako pancíř širokou hruď, leskly se v záři ohniště.

„Jsi-li ty onen Peko?" tázal se Marko.

Peko se teprve nyní malinko ohlédl, aby si přišelce tak jedním okem změřil, neboť člověk, jenž dosud Peka nezná, musí býti hostem z daleka.

„A, Marko! Dobro došâ!" vítal hosta tak laskavě, jak jen hromový hlas jeho dovoloval, ale zůstal seděti na svém místě a hrabal se v uhlí dál.

„Jak pak mne znáš?"

„Tak, jak o tobě lidé vypravují, Dovtípil jsem se. Je-li ti vůle, sedni ke mně a povídej, co dělají podgoričtí Turci."

„Nepřišel jsem, abych se bavil s tebou babím žvastem, však přišel jsem, abych se tě otázal, kdo z nás je lepší junák."

Otázka tato vyloudila Pekovi úsměv.

„Ty!" odpověděl.

Marko se zarazil, úsměv Pekův byl mu podezřelý.

„Proč?"

„A proto: mnohokráte pobil jsem Turky, ale vždycky hrudí proti hrudi, čelem proti čelu, a toho jsem nedokázal, abych vítězil, ukazuje nepříteli záda."

Marko měl na vybranou, aby ve slovech těchto spatřoval poklonu nebo urážku. Učinilť Peko vtipnou narážku na taktiku Markovu, jenž při každé srážce s Turky napodobí nejprve útěk, svede nepřítele na předčasné a nerozmyslné pronásledování, vláká je i do nástrahy a bez dalších obtíží pobíjí. A tak Marko skutečně vítězí, obrácen k nepříteli zády. Kdyby nebylo o něm známo, že útěk jeho vždycky znamenal krutou porážku Turků, mohlo by mu lstivé a zdánlivé utíkání sloužiti k necti.

Marko pochopil smysl odpovědi Pekovy a zasmál se jí. Umějíť se junáci tak dobře potýkati vtipem a břitkými hovory, jako zbraní.

„A myslíš, čóče Peko, že není pro šelmu Turka až příliš mnoho cti, obrátí-li se k němu moji Kučové zadní částí těla?"

„To bývala vždy má řeč."

„Co?"

„Že hlavní sídlo cti Kučů leží v zadní části těla."

„A proto bezpochyby Peko dosud nepovstal, aby pohlédl strašnému Marmiljanovi do tváře. Či snad čeká, až se Marko i k němu zády obrátí?"

„Kdyby se Marko k Pekovi obrátil zády, neučinil by toho, aby zvítězil, ale aby mu Peko na ně nasázal nepočítaných."

Digitized by Google

„Hoj, čóče Peko! Tak ty hovoříš s Markem Miljanovem? Tedy je přece pravda, že jsi se chvastal, jako bys byl junák lepší ode mne?“

„Nikdy jsem toho neřekl.“

„Hle, již troubíš k ústupu!“

„Marko, Marko! Slýchal jsem o tobě, že jsi prudký, ale nevěděl jsem, že jsi nerozvážný. Slova ti s jazyku rychlej utíkají, než ty před Turky. Nežertuj se mnou a buď rád, že jsem dosud nepovstal! Neboť kdybych povstal, poznal bysi, že nejsi na kamenných Kučích, nýbrž na rovné Cetyni, a že Peko není hloupá turecká sketa, která jako slepá leze do tvé pasti!“

„A slovo s to, Peko! Vstaň honem a pobijeme se, aby ode dneška Černá Hora nebyla v nejistotě, kdo z nás koho předčí. A slibme si, kdo z nás bude přemožen, že až do své smrti všude a před každým bude vyznávat o vítězi, že je lepším junákem nad něj.“

„Rozmysli si, Marko, ještě jednou, co pravíš! Neboť až povstanu, nezbude ti již na rozmýšlení času!“

„Rozmyslil jsem, hola, neotálej, sice budu tě míti v podezření, že se chvastáš, abys mi chlubnými slovy nahnal strachu, netroufaje si ramenem.“

„Nu pro mne a za mne, když si vlastní záhuby mermomocí žádáš, vyhovím ti.“

Peko zvolna povstal, jakoby ještě váhal, a pomalu se narovnával, podoben hoře, ana na počátku světa, když se hory tvořily, znenáhla z roviny jako baňka vystoupila a stále se výš a výše tyčila, až hlavou narazila do stropu nebes, jenž konečně přítrž učinil, aby dále rostla.

Na první pohled se zdálo, že Peko, sevře-li Marka do svých železných paží, rozdrtí ho a všechna žebra v něm přeláme. Peko si byl tělesné převahy vědom. Natahoval se, napravoval si kříž a jako mimochodem ukazoval Markovi pěst, těžkou jako perlík a pádnou jako hrom.

Marko jen se k tomu usmíval. Věděl, zůstává-li tělesnou silou něco za Pekem, že je nad něj svižnější, obratnější a že nemá na vítězství o nic méně čáky, než Peko.

Peko uhodl jeho myšlénky.

„Ty se, Marko, spoléháš na rysí ohebnost údův, ale dej si pozor! Jakmile tě sevru do náruče, nebudeš ohýbati se, ale svíjeti jako červ. Pojmou tě úzkosti, smrtelný pot vyvstane ti na čele, každá krůpěj bude jako zrno bobu, a nezbude ti času, abysi přemýšlel o lsti.“

„Při sám bůh, Peko, vsadím nevím co, že jsi po celý život nenamluvil tolik řeči, jako nyní! A kdyby tvé řeči stály za babí vzdech, nedivil bych se! Slýchal-li jsi o Markovi dříve, než jej viděl, zajisté je ti také známo, že jej na Kučích i v Albanii nazývají nepřemožitelným. A toho bohdá nebude, abys ty jeho lavoriku (vavřínovy věnec) jediného lupenu zbavil!“

*

Digitized by Google

„Už vidím, že ti není pomoci. Ajde, da se obidemo (nuže, nech se zkusíme)!“

Protože v kuchyni nebylo místa, šli, aby zápasili „v odžaku“. Postavili stranou dlouhý stůl, na němž jsou rozloženy zbraně dílem starožitné, dílem na tureckých vojevůdcích dobyté, kteří od staletí o zhoubu Černé Hory ukládali a vždy vlastní zhoubou končili.

Mladík jakýsi chtěl je smiřovati a jal se je naučovati, že souboj není důstojen mužů, kteří si v ničem neublížili. Marko položil mladíkovi pravici na rámě a vážně mu promluvil do duše:

„Milé momče, ptáče jedva opeřené, ty nezpíváš jako tvoji staří. Hlas tvých otců byl jako hlas sokolův a vy, mládež, neumíte než po křepelkách: ‚pět peněz‘ a ‚pět peněz‘. Pamatuj si, hochu: souboj je vždy čestný. Čestný je, tasíš-li zbraň proti někomu, kdož urazil tebe, tvého pobratima, přítele, otce, matku, sestru. Čestný je, potýkáš-li se s nepřítelem svého národa nebo víry, ale je neméně čestným, měříš-li sílu svoji se druhem nebo pobratimem, nikoliv z nepřátelství, nýbrž jen z junácké ctižádosti, k vůli otužení ramene a cviku, abys tím snáze mohl na kobylku nepříteli, až se ti udá a s ním se střetneš. Ty, hochu, sobě pamatuj, co jsem děl, a ty, Peko, přihotov se k zápasu!“

Peka netřeba bylo pobízeti. Stál už naproti soupeři, maje pravou nohu nakročenu a spokojeně se usmíval k výkladu Markovu, jenž i jemu patrně šel z duše. Handžár a bambitky vyňal ze zápasí a stranou odložil, Marko následoval jeho příkladu. Utichli soubojníci i diváci.

Peko opřel levou ruku o bok a pravou pěst nastavil proti Markovi. Rty měl sevřeny, výraz obličeje byl klidný, ano mohlo by se říci líný, jakoby nešel v zápas s pověstným rekem, nýbrž pouze zapuzoval noční mátohu, která ho ze sna vyrušila. Ale kdo mu pohlédl hlouběji do oka, znamenal, kterak Peko znalecky a pevně sleduje každý pohyb Markův, aby uhodl, jaké hnutí bude následovati.

Naproti tomu Marko byl jako živá jiskra. Oči mu blýskaly, jako by jich neměl dvé, nýbrž sto. Každé jeho oko zapjalo se do soupeře jako železná skoba, která nepustí, do čeho zub zatala. Kdežto každý úd Pekův zůstal chladný jako ze žuly, na celém těle Markově bylo pozorovati vzrušení, oheň, nedočkavost, aby odpůrce jižjiž válel se mu pod nohama.

Marko vzepřel svoji pěst o Pekovu. Nejprve oba ze všech sil tlačili, aby slabší nucen byl změniti posici. Podobali se při tom nehybným sochám. Tlačili pět, deset minut a jeden ani druhý sebou nepohnul. Pouze na lících, jež počaly se zapalovati, a na dechu poněkud zrychleném bylo znáti, že si nehrají.

Najednou Peko povolil, aby Marko, o němž myslil, že musí více sílu napínati, pozbyl rovnováhy, a zapotácel se do předu. Avšak nestalo se tak. Marko pouze přestoupl a již opět podal pěstí odpor pěsti Pekově. Za minutu opakoval Peko výpad. Ten-

Digitized by Google

krát Marko úplně opustil své stanovisko, nikoli však, žeby by vyšel z rovnováhy, nýbrž aby rozevřel náruč, objal Peka kolem prsou a dal se s ním do junáckého křížku. Peko upřímné objetí nezamítl a snažil se, aby Markovi oplatil objetím ještě vřelejším.

Byla vám to, bratří, podívaná, ani dva nejlepší junáci Černé Hory zápolili spolu o přednosť! Knížecí konak až se otřásal v základech, když jeden druhého do výšky pozdvihoval a vší silou jej vrážel do kamenné dlažby, která již pod jejich těhou začala pukati, jakobys ji kladivem drobil a rozbíjel. Marko byl jako blesk, Peko jako hrom. Tak obou reků těla k sobě přilnula, že se podobala tělu jedinému, a to tělu ohnivého draka. Chvílemi se ohýbali k zemi jako dva pružné doubce pod dechem bóry. Tváře obou byly krví naběhlé, prsa násilně oddychovala.

Křižkování trvalo dobrou hodinu. Diváci trnuli a neodvážili se po celou dobu slova pronésti, aniž aby dali na jevo pochvalu, aniž aby některého z reků povzbuzovali, neboť není radno s nimi žertovati. Pochvala i povzbuzení mohly by je dopáliti, pustili by se a vyzvali by do zápasu toho, kdo se mezi ně vmísil — a to by věru bylo lépe položiti se pod kamenné stoupy nebo na kovářovu kovadlinu!

Konečně Marko užil podskoku. Jak jej Peko vyzdvihl, aby jej mocně na zem srazil, Marko ohnul nohy v kolenou, a Peko, toho se nenadáv, zavrávoral ku předu a málem byl by upadl, kdyby jej Marko nebyl zadržel, což neučinil proto, aby soupeřova klopýtnutí využitkoval, nýbrž aby jej od úplného pádu zachránil.

Pustili se.

„Vyhrál jsi, Marko," pravil Peko.

„Mýlíš se, ty jsi vítězem."

„A jak pak jsem vítězem, když jsem už téměř ležel pod tvýma nohama?"

„Nebyl bys klopýtl, kdybych nebyl podklesl, když jsi se toho nejméně nadál."

„Však právě tím jsi mne překonal."

„Nikoli, Peko, ty jsi vítězem, poněvadž jsem proto podklesl, že jsem se bál, aby mne síly neopustily; jinak bych nebyl vzal útočiště ku lsti."

„Ani moje síly nebyly by vystačily na další zápas. Kdyby nebyly síly mé v úbytku, nebyl bych zavrávoral, bys podklesl desetkráte za sebou. Proto patří vítězství tobě."

„Nechci takového vítězství, raději ať souboj neplatí."

„Musíme tedy zápasiti jiným způsobem."

„Navrhni."

Na tabuli mezi zbraněmi ležely dva středověké meče, široké jako ruka, dlouhé tak, že sáhaly zrostlému muži po prsa, lesklé jako zmije. Oba junáci, jakmile meče zočili, skočili po nich, jako by si byli řekli. Totě něco pro ně! Co pak je do zbraní nynějšího zkaženého světa, které umějí sice vraždíti, ale jimiž dovede vládnouti i nedospělé rámě výrostkovo! Tenkráte, za

Digitized by Google

Marka Královiče, kdy mohl řádný junák dlouhým mečem posíci sedm nepřátelských hlav jedním rázem, tenkráte byla doba pro Marka Miljanova a Peka Pavloviće! Nynější pokolení zbraně dávných předků jedva uzdvihne, neřku aby jimi bylo s to bojovati, a jímá je strach při pouhém pohledu na ně.

Vzali meče, zkoušeli ostří, šermovali do prázdna, aby se přesvědčili, jak jimi budou vlásti, točili nad hlavou a jako pruty ohýbali. Meče byly tak pružny, že je bylo možno svinouti do obruče. Naši junáci měli ze svého nálezu neličenou radosť. Každý pojal svůj meč a hnali se na louku za konak, aby tam pod širým, volným nebem podstoupili nový zápas, jenž konečně rozhodne, komu z nich náleží přednosť. Nežli se postavili proti sobě, upřímně se políbili jako bratří.

Meče o sebe udeřily, rány se rozléhaly po celém cetyňském poli, jiskry sršely jako z výhně. Kde byla na Cetyni jaká dušička živá, chvátala překotem, aby se podívala na řídký souboj, o němžto si budou ještě vnuci vyprávěti. Sešli se tu kmeti, muži, hoši, stařeny, ženy, dívky, a robátka, neumějící ještě choditi, přinášely ženy na rukou.

Soubojníci vyrovnávali se i v tomto zápase druh druhu jako dříve. Třesk ozýval se již opět dobrou hodinu a boj zůstával nerozhodnut. Štěstí neklonilo se ani na tu, ani na ono stranu a drželo spravedlivě jednu ruku nad hlavou Markovou, druhou nad Pekovou.

Čím déle zápas trval, tím urputněji na sebe doráželi, aby hru skončili, než budou síly jejich vyčerpány, ale bojovali pořád se stejným zdarem.

Najednou začal Peko ustupovati, ne však směrem do zadu, nýbrž do půlkruhu. Marko měnil posicí podle Peka a tu teprve poznal, jak nepředloženě jednal. Peko jej totiž zavedl tak, aby stál očima proti slunci, Marko, oslněn letním sluncem i třpytem meče soupeřova, musil sklopiti zrak, šal nedobře a Peko málem že mu těžký meč nevyrazil z ruky.

„Rozhodnuto," pravil Marko; „zvítězil jsi, Peko, ale přiznáš mi aspoň, že jsi měl se mnou kus krušné práce a že jsi měl soupeře sebe hodného."

„Co pak tě zas napadá!" obořil se mrzutě Peko. „Vítězství je na tvé straně, nikoli na mé. Kdybys ty mne byl postavil proti slunci, byl bych i já nucen býval oči zamhouřiti a sek by selhal mně jako tobě."

„Však to ti právě dopomohlo k vítězství, že jsi mne tak postavil. Měl jsi výborný nápad, i pro ten nápad zasluhuješ, abys měl přednosť přede mnou. Kdybychom bojovali o život a ne o česť, již by se moje hlava válela po zelené trávě a země by hltala mou krev."

„Kdybychom bojovali o život a ne o česť, byly by lstivé moje obraty správny. Avšak že jsme nezápasili o život, neučinil jsem dobře a vítězství je tvé."

„Nepřijímám takového vítězství."

Digitized by Google

„Ani já.“

Marko se opřel o meč a obrátil se k lidu kolem stojícímu.

„Národe!“ volal, „řekni tomuto tvrdohlavému člověku, jenž právě nade mnou zvítězil, že je nejlepším sokolem Černé Hory a že překonal mne, Marka Miljanova.“

Ze zástupu vstoupil do popředí stařec, jenž pokládal se za nejletnějšího z přítomných, což mu dávalo právo, aby se první ujal slova.

„V míru,“ mínil stařec, „potýkají se junáci, aby se cvičili a tužili pro válku. Lest, není-li zákeřná, je nejen dovolena, ale skutečně žádoucna. Člověk má tělo i duši. Tělo bojuje mečem, duše vtipem. Kdo si pomohl válečnou lstí, dobyl dvojnásobného vítězství. Mluvím pro Peka.“

„Je-li lest nejen dovolena, ale žádoucna,“ protivil se Peko soudu starcovu, „zvítězil Marko nade mnou již nahoře v konaku, kde jsme se křižkovali, a nebylo třeba nového zápolení.“

Vystoupil ze zástupu jiný muž a pravil:

„Lest není žádoucna ani dovolena a toliko ji mlčky trpíme tam, kde dodává našim zbraním většího důrazu. Nás je málo, Turků mnoho, deset jich je na jednoho našince. V takové nevoli arci je nám lest vítaným spojencem, protože jsme Černohorci ve světě opuštěni jako sirá vdova. Kdyby však Turci chodili na Černohorce ve stejném počtu, Černohorci by nikdy o lsti nepřemítali. Marko a Peko zápasili o přednost, stál tedy rovný proti rovnému. Peko chybil, že použil proti Markovi lsti. Zajisté by se nebyl utekl ke lsti, kdyby nebyl pozbyl důvěry ve svou pravici a meč. Dobře má Peko, že postupuje první místo Markovi. Jedná mužně a spravedlivě.“

Marko osopil se na oba rozhodčí:

„Když prší, bývá bláto,“ posmíval se, „kdo neumí plovati, utopí se v moři, ženy mají dlouhé vlasy, bohatý má více statků než chudý, býkova samice nazývá se kráva, v zimě je zima, v létě teplo. Tolik jsme věděli i bez vás a mohli jste mlčet, nechtěli-li jste vydati soud jednomyslný. Kdož bude pochybovati o tom, je-li dovolena lest! Ale kdo je junák, musí lest předvídati a vtip jeho nemusí spáti, potom učiní lest neškodnou. Tak i meč musí meč soupeřův předejíti dříve, než ostří jeho proklálo hruď aneb uťalo pravici. Peko je sokol a na tom dost! Nikdo není přemožen, dokud se k tomu nepřizná. Já se přiznávám, že Peko obdržel nade mnou vrch a proto je škoda času i řeči.“

„Dobře jsi hovořil,“ vece Peko, „ale rovněž není vítězem, komu to vlastní vědomí nepraví, a mně by musil jazyk zdřevěněti, kdybych lhal a řekl, že mám jen trochu vědomí vítěze. Junácký čin musí zářiti jako slunce a je-li možna jen malá pochyba o něm, nestojí za nic.“

„Krátký smysl dlouhých řečí je,“ pravil Marko netrpělivě, „že zápas náš zůstal i po druhé nerozhodnut.“

„Střílejte se,“ ozval se nesmělý hlásek ze kruhu dvořanů. Marko se rychle otočil, aby poznal mluvčího, ale nenašel ho a on sám nepronesl svou radu po druhé.

Digitized by Google

„O znám vás, vy hladké ‚udvorice‘“, horlil Marko, „vím, čeho si v tajnosti svých duší žádáte, čím bychom se vám nejspíše zavděčili, Peko i já! Jsme vám nepohodlni, závidíte nám, že gusle černohorské našich jmen čestně zpomínají a vašich ani neznají, ačkoli stavíte se na vysoké podpatky a vypínáte se tu na dvoře jako šunka na kapustě. Zapomínáte, mladí pánové, že junácké slávy nedobývá se doma za pecí, kde kolovrat vrčí, žena se chechtá a beran se v tučné jíše klokotem vaří v kotlu, nýbrž v poli proti nepříteli, kde ti je kámen poduškou, kde ti déšť myje tvář dýmem z pušek začazenou a kde ti vítr vlasy česá. A nejvíce vás mrzí na nás, že vám pravdu mluvíme a ženské vaše mravy káráme. Rádi byste se nás nějakým způsobem zbavili, jenž by vaše ospalé svědomíčko neprobudil, a vítáno by vám bylo, kdyby jeden z nás druha skolil, a nejvítanější, kdybychom se na vzájem zahubili oba. Jen proto radíte, abychom sáhli ke zbrani střelné. Jeť jisto, že by nechybil nikdo z nás a žeby naše lebky neušly roztříštění, které jim dotud nemohly přivésti přívaly kulí tureckých. Zamítám souboj na pušky, neboť není junáků hoden, a zajisté mluvím Pekovi z duše. Marka Královiče nemohl nikdo přemoci, až přišel ďábel a měl v ruce malou pušku. ‚Hle, Marko Královiči,‘ pravil ďábel, ‚takový jsem junák, ‚že tímto dřevíčkem a touto malou železnou trubkou tebe ubiju! Marko nevěřil a hlučně se tomu zasmál. ‚Na to bych se rád podíval, aby mi taková dětská hračka ublížila! Já jsem ti, synku, junák, jejž bys toliko příjemně polechtal, kdybys jej udeřil do zad půlcentovým buzdoganem!‘ — ‚Nic se nesměj, Marko, a já tě přesvědčím. Nastav ruku a dej pozor. Já se ti ani nepřiblížím a než napočítáš pět, budeš míti dlaň rozbitu. Což kdybych se ti potom dostal na samou kůži!‘ Marko pořád nevěřil a smál se. Nastavil ruku a než napočítal tři — neřku pět — visely mu z ruky hadříčky. Nyní teprve Marko věřil. Zanevřel na zkažený svět, na němž už není místa pro pravé junáky a skryl se do jeskyně nad Bojanou, kde spí, aby zase vstal, až bude srbskému národu nejhůř a zas bude potřebovati junácké síly a ctnosti. Tak vypravuje naše píseň o Marku Královiči. Markovo koleno dosud nevymřelo docela. Řádný Černohorec dnes jako před stalety nemiluje boje na pušku a raději se vrhá na vraha s handžarem v ruce.“

Shromážděný lid zbožně naslouchal Markovu výkladu, ale Peko Pavlović jevil potěšení největší. Nedovedl by toho a tak pěkně namluviti, kdyby mu dal někdo celé carství, avšak právě tak si myslil, právě tak cítil! Díval se na Marka netoliko se souhlasem, nýbrž s netajeným obdivem.

Když Marko domluvil a vůkol ještě panovalo ticho, ujal se slova Peko a pravil:

„Pravdu jsi děl, člověče Marko, že nevole, muky, strádání vychovávají junáky. Černohorec nesmí se jen uměti dobře biti, nýbrž musí umět i strádati, bídu a nedostatky všeho druhu snášeti.

Digitized by Google

šeti. Ukažme, Marko, těmto dětem tady, jak dlouho vydržíme bez jídla a nápoje, a kdo koho překoná, bude sokol."

„Přijímám tvůj návrh, ale ještě něco k němu dodám. Černohorec musí být i hbitý, nohy mu musí býti čím orlu křídla. Ukažme tedy také těmto dětem, jak jsme dobří na nohy a jaký kraj světa za krátký čas přejdeme. Můžeme oboji návrh spojiti, tvůj i můj. Vydejme se na cestu na tři dni a dejme si slovo, že za ten čas neokusíme ani chleba, ani vody. Ty jdi na Kuče, pozdravuj mou ženu a řekni jí, co dělám a proč se k ní nevracím. Potom se dej dále, kudy chceš. Když bys druhý den pozoroval, že zápas nevydržíš, dej se na zpáteční cestu. A já si zaskočím do Hercegoviny, abych si prohlédl tvůj revír a slyšel, co se tam o tobě povídá. My jsme na vzájem o sobě přesvědčeni, že slovu svému dostojíme. Kdybys mi řekl po měsíci, že jsi nejedl ani nepil, uvěřím tvému junáckému slovu, a tak zajisté i ty mému. Ale k vůli zlému světu je třeba, abychom měli svědky. Vezmi s sebou dva perjaníky, já učiním taktéž. Perjaníci mohou jíti s námi pěšky, nebo jeti na koni, a do toreb nechť sobě vezmou chleba, masa a sýra, aby netrpěli hladu s námi. Zejtra ráno vyrazíme, třetího dne o večerním klekání je lhůta k návratu. Kdo dříve přijde a více světa urazí, bude vítězem."

Než druhý den vyšlo slunce, junáci vydali se na cestu. Každého doprovázeli s přivolením knížete dva perjaníci: jeden pěšky a druhý koňmo, aby se mohli vystřídati. Perjaníci byli hojně zásobeni na tři dni, aby měli také pro zápasníky, kdyby mezi časem od sázky upustili.

Opět kde kdo na Cetyni byl, přivstal si, aby viděl výpravu obou junáků. Otcové vedli hošíky za ruce, matky nesly robátka v náruči.

„Oj, siví sokolové!" zaznívaly pochvaly se všech stran.

Anebo: „Sretan put, naše uzdanice" — šťastnou cestu, naše naděje!"

„Podívej se, synáčku, a dobře si pamatuj, abys věděl, až vyrosteš. Ten živý blesk, jenž se nyní objevil ve bráně konaku, bystrýma očima střílí na vše strany a bodře se usmívá, to ti je Marko Miljanov. Kyne sem i tam, pozdravuje, za pozdravy děkuje, každé jeho slovo žert i pravda — ó jak šťastna matka, která tě zrodila, švarný náš Marko!"

„Hleď, milé dítě! Sokola Peka vidíš jednou a do smrti ho nezapomeneš. Kráčí zvolna, těžce, jakoby nechtěl, a země div že se pod každým jeho krokem netřese. A což když ho pojme hněv, že turecká křivda jařmí srbskou pravdu, a noha Pekova udeří zemi o čelo! Vzezření jeho jest otevřené, jasné, klidné a vážné, ale úsměv nemá na tváři Pekově domáciho práva. Promluví-li ze spaní, sultán ve Stambule chvěje se strachem jako strom osyka. Těžko říci, kdo je znamenitější, Marko či Peko, a blaze Černé Hoře, že je má oba!"

Marko, kráčeje zástupem, ohlížel se po známých, podával jim ruce, děti vyzdvihoval do výše a hladil a líbal je.

Digitized by Google

Peko jda kouřil jako vždy z dlouhatého čibuku, nikoho si nevšímal, pro nikoho neměl slova. Ne snad, že by se vypínal nad nejnižšího bratra Černohorce a neuznával jej za hodna laskavého oslovení! To nikoli. Peko miluje všechny neméně, než Marko, ale nemluvnému junáku nic vhodného nenapadá. Však jej Černohorci znají, vědí, že není „řečivý" a mu odpustí.

Došedše na hlavní ulici, zastavili se, pocelovali jako včera a každý se dal vytčeným směrem: Peko na jih, Marko na sever. Marko si posadil čapku na témě hlavy a hnal se dlouhým, rychlým krokem. Pěší perjaník za chvilenku zůstal za ním a jezdec musil podle něho poklusávati. Vida po nějakém kuse cesty, že mu průvodčí nestačují, posadil se na kámen a smál se jim. Peko vedl sí docela jinak. Krok jeho byl dlouhý, ale volný, odměřený. Modravé obláčky dýmu poletovaly mu kolem hlavy, perjaníci byli mu po stranách, ale Peko s nimi nemluvil.

Neobyčejný zápas byl na Cetyni předmětem obecného hovoru. Někteří tajně zkoušeli, zdali by se zápasníkům ve snášení hladu a žízně vyrovnali a postili se přesněji než ve svatý týden. Půst jejich ovšem byl snažší, protože sedíce doma nenamáhali se a mohli bez veřejné hanby od svého předsevzetí kdykoli upustiti. Chlapci pak měřili se na cetyňském poli od rána do večera v chůzi.

Když se třetího dne slunce chýlilo k západu, vybíhali Cetyňané do pole, vracejí-li se junáci. Ale slunce dávno zapadlo, nastala noc a nepřišel ani Marko ani Peko. Dvořané se netajili míněním, že upustili od svého úmyslu a nemohouce déle hlad a žízeň snášeti někde si ve chladné krčmě pochutnávají na skopovině a víně. Však prý beztoho nic není bláznivějšího, než bez příčiny, zbůhdarma trápiti se hladem a žízní, což dokonce není žádný junácký kousek, protože již ten a ten filosof řekl, že hladový člověk není k ničemu, ani k učení, ani k boji.

Již bylo čtvrtého dne odpoledne a junáci se neobjevovali. Přátelé jejich byli zamyšleni a přemítali, co se mohlo s nimi státi. Oba jsou tvrdohlaví a když si něco umíní, jsou hotovi všechno nasaditi, aby cíle dosáhli. Dost možná, že někde vysíleni klesli a chtějíce přece zůstati vítězi, raději umrou hlady.

Konečně před večerem čtvrtého dne zápasníci přišli. Vrátili se oba skoro najednou, jakoby si byli řekli. Byli pravda unaveni a vysíleni, a hovorným rtům Markovým nebylo do řeči, neboť byly suchy a opráskány. Ale když se uviděli, pospíšili si radostně vstříc, a sám nemluvný, opravdový Peko musil se plným hrdlem zasmáti prazvláštní shodě, že i při tomto zápase zůstali si na rovni.

„A kdes byl tak dlouho, člověče Peko?"

„Když jsem vyřídil tvé ženě, že ji pozdravuješ, pomyslil jsem si: A co, času je nazbyt, zaskoč sobě trochu do Skadru a kup Markovi několik přehrštlí skaderských smokev, které jsou nad jiné chutny. I šel jsem, nakoupil smokev, převezl se přes Bojanu a nyní se přes Bar vracím. A smokvy ti nesu. Perjaníci mi dosvědčí, že jsem ani jediné nepožil."

Digitized by Google

S těmi slovy vytáhl ze zápasí malý uzlík.

„A kam jsi ty se zatoulal, Marko?“

„Měl jsem podobný nápad jako ty. Jda kolem Nikšiče, řekl jsem si: Když jsi již na hercegovské hranici, podívej se do Mostaru, mostarské víno je výborné a Pekovi dobře poslouží, až se navrátí.“

„Již je všechno marno, Marko, a vidím, že s tebe nejsem.“

„Ani já s tebe.“

„A kdo zůstane sokolem?“

„Jste oba sokolové,“ volali kolem stojící, „bůh vás Černé Hoře poživ!“

„Proto přece,“ pravil Marko, „otáže-li se mne někdo, kdo je nejlepším junákem Černé Hory, odpovím, že Peko Pavlović.“

„Já budu vždy z plna přesvědčení tvrditi totéž o Marku Miljanovu.“

„A ještě něco, člověče Peko: nebuďme si příště soupeři, nýbrž věrnými pobratimy.“

„Myslil jsem si na to cestou.“ — — —

Na zejtří Peko opět seděl v kuchyni na zemi vedle ohniště. Měl hosta, pobratima Marka. Hostili se na vzájem: libovali si na skaderských smokvách a zapíjeli mostarským vínem.

Digitized by Google

Polské paní a dívky.

List z dějin národního a společenského života.

Napsal **Edvard Jelínek.**

O Polko moja; bądź błogosławiona.
Krasiński.

Zjev polské dívky a ženy zastkvěl se všem, kteří z povolání, obliby aneb z prosté náhody vnikli do dějin života a osudů Polsky, jako vděkuplná hvězda neobyčejné jasnosti na tajuplném obzoru nebeském.

Ani lhostejná jinak cizina nezdolala zapříti veliké uznání vzácným ctnostem oněch polských paní, kteréž blahodějným působením v kruhu rodinném a vynikajícím stanoviskem, jaké zaujaly, téměř povšechně, zejména v posledním století ve všech věcech národních, tolikerý nehynoucí vděk si získaly o byt, zájem a čest vlasti.

Tam, kde vrcholí kouzlo životní poesie: v písni milostné, působnosti ušlechtilé a obětovnosti bohatýrské, tam vynikla dívka a žena polská nade mnohé jiné družky své, a na skráně její kladou věnec holdu ne jednotlivci, ale všechen vděčný národ a — celé jeho dějiny!

Pokud v Polsce cit vděčnosti nevyhyne, potud bude každý Polák s úctou ničím nezmenšenou vzpomínati žen svých, tím větší, čím bedlivěji uváží poměr jiných národů k ženám a čím přísněji rozváží okolnosti, v jakých vzrůstala poslední pokolení polská.

I nebudiž považována ona národní přednost za pouhou šťastnou hvězdu, kteráž se snad bezděky zjevila na obzoru, ale za skutek veliké zásluhy, jejíž bytnost ne v náhodě, ale v snaze plné, opravdové vůle hledati sluší. Čím Polka jest, tím býti chtěla! Již z toho vysvítá, že neposlední ctností polských paní jest jistý stupeň nepopiratelné samostatnosti, ale velice by pochybil, kdožby se proto domníval, že tím újmu trpí pravá ženskost. Naopak, u Polek ženskost jest patrnější než kdekoliv jinde, a nejlépe se to jeví ve všem životě společenském, v němž žena polská zaujímá stanovisko tak značných výsad. Ženskost činí ji bytostí posvátnou, a samostatnost i vůle staví ji v ostatku na roveň s mužem. Zjevuje se nám jako anděl blaha domácího a rovný vede zápas

Digitized by Google

v ruchu duševním, působí vydatně v domě, v rodině i v životě veřejném. Nikde není do pozadí odstrčena a víru v ni vloženou neklame.

A co vděčí po výtce Polska dcerám svým? Vše to, čím podnes tak okázale buji všechen život polský: novověkem neporušený život rodinný, život společenský, onen poklad neocenitelný a mysl vlasti oddanou v pokoleních nových od kolébky až ke hrobu ženami polskými pěstovanou a povzbuzovanou.

Přes to, že nemáme v úmyslu dokládati se četnými výroky o povšechné povaze polských žen, ale raději ke skutkům a výsledkům ušlechtilých ctností pozornost laskavých čtenářův obrátiti hodláme, neváháme alespoň některé zmínky učiniti o míněních neb výrocích polských spisovatelův a básníkův. Zajímavo jest věděti, že v ohledu tom mínění polské se nerozchází a že téměř v jedno splývá, čehož nesčíslné důkazy lze najíti v literatuře vědecké i poetické. Žádný stesk a jen chvála provází Polky ve vlastenecké poesii polské! I polská prosa, tam kde mluví o svých dobrých ženách, mění se v poesii. Básník bývá unesen milostí a ženskostí, prosaik výsledkem vynikající působnosti. Proto není trudno najíti v literatuře polské hojnost takových výroků, jichž by bylo lze užiti jako mocné heslo nejpochlebnějšího holdu.

Nemnohými, ale výraznými slovy vyjadřuje ctihodný J. I. Kraszewski své mínění: „V Polce spanilost, nevinnost a cit loučily se s rozvahou téměř chladnou. Prodchnuta duchem nejpraktičtějším, vyznamenávala se i největším bohatýrstvím. Heroismus její neměl v sobě nic líčeného, byl volným a přirozeným — nepochyboval o sobě, kráčel směle s povzneseným čelem a byl tak mohutný, že nemusil se nikdy pro obdiv strojiti. V děvčeti (polském) znáti bylo dceru několika pokolení křesťanských rodin . . . Římanek — takých, c o l e n p ř e d l y a m ě s t a b r á n i l y!“ *) Slova tato, ač vzata jsou z povídky nejpřednějšího romanopisce polského, výborně se hodí k tomu, co níže hodláme obšírněji rozebrati.

I l e n p ř e d l y i m ě s t a b r á n i l y! —

A probíráme-li se bohatými listy polské poesie, v níž národní pěvci, vloživše do ní cit horoucího nadšení, opěvují přednosti družek polských, kocháme se z obrazů tak půvabných a ničím neskalených, že podobných sotva najíti lze v literaturách jiných národů. Vizme, jak jeden z nejpřednějších národních pěvců Vincenc Pol, tvůrce půvabné „Písně o domu našem“ opěvuje zjev polské dívky:

. . . . A což jakou krásu mají
Tyto naše švarné dívky,
Hned po Bohu o č e s t dbají
O svou č e s t a o č e s t v l a s t i;
Ctnostná h r d o s t znak je polský
I ve štěstí i ve strasti.
Ozdobeny dobrým mravem,
Ač zrozeny v domu veském,
Svítí důstojnosti leskem,

*) Zagadki J. I. Kraszewskiego, díl I.

Digitized by Google

A jsou hrdy dobrým právem,
Útulné jak holoubátka,
Jsou i dvorné i pokorné,
Jsou pokojné, bohabojné
Jak nějaká ubožátka.
Jsou jak hvězdy na nebesích
Mračných nadějné nám zjevy,
Libují si v tancích, v plesích,
Milují válečné zpěvy,
Jarní radovánky, kvítky,
Staré děje, něžné dítky....*)

Nadšená slova polského básníka bezděky nám připomínají zjevné stopy lahody plného dřevního ducha slovanského. Ze starých pamětí, tradicí i dějin víme, že dívka slovanská byla téměř světicí nedotknutelnou rozvíjející se blaze pod záštitou všeobecné ochrany a úcty. Dívka slovanská neúpěla pod jařmem starověké surovosti. A tu zdá se právě, jakoby tento krásný staroslovanský řád zachován byl v Polsce v neobyčejné čistotě až do dob nejnovějších, neboť není věru země, kde by žena a dívka větší nad Polku šetrnosti i výsady v životě požívala. Z toho ovšem vyplývá přirozeně mnohý patrný prospěch; již sám o sobě neobyčejně zachovalý staroslovanský čili staropolský mrav přeje rozvoji nejedné znamenité ctnosti polských žen. I pozdější život polský, dělený na vrstvy národní, nebyl nepříznivý prvotní lahodě staroslovanské. Nesmírně četná „šlechta" obývající po vší vlasti, v pustinách, lesích neb horách dvory, z nichž jeden od druhého mnohdy úplně byl odloučen, ale nikdy celého života rodinného a společenského nepostrádal, pěstila pochopitelným způsobem všechny výhody, jaké jim poskytnouti může nejen rodina, ale i dokonalá žena.

K této rodinné čili domácí, z části dědičné stránce připojuje se ihned druhá — stránka moderního rozvoje, kteráž Polky dle výroku mnohých cizinců tak blízko staví vedle dcery „nepřekonatelné" Francie. Předpokládajíce, že laskavým čtenářům jsou známy politické svazky, jaké poutaly volnou Polsku s cizinou, nebudeme šířiti slov o cestě, kterou se zejména do vyšších vrstev národních dostal mrav francouzský. Vniknul s králem a se zámožnou šlechtou do paláců varšavských a odtud i do odlehlých dvorů šlacheckých. Kromě toho zaplavila francouzská emigrace po revoluci skoro celou Polsku, zejména Volyň, i zapříti nelze, že tato okolnost značné zůstavila sledy. Dvory polské pohostinně se rozevřely do kořán, a tisíce tisíců vniklo do nich francouzských emigrantův obojího pohlaví; a dříve než jediné desítiletí uplynulo, zdomácněl v Polsce nejeden z těchto cizinců — aniž by se byl mravem svým odnárodněl. Polské dívky vychovávaly francouzské guvernantky a v domácnosti nebyla již francouzská dáma vzácným zjevem. Co z toho mohlo pojíti, jest na bíledni

*) Překlad Jana P. Koubka v jeho „Sebraných spisech". Praha 1859.

Digitized by Google

i nelze v podivení míti, že se francouzský vliv na polský život společenský jevil v světle nepříliš jasném. Kdyby duch národní v Polsce nebyl v čas přítrž učinil nedomácímu, z části i zhoubnému a škodlivému vlivu, byla by nepochybně valně utrpěla půvabná a prospěšná individualnosť polských paní. Avšak jelikož nepoměrně vydatně působily též národní tradice polského života, později pak vlastenecké vědomí a systematické vzdělání (o němž doleji ještě promluvíme), stal se vliv onen co do stránky zhoubné jen na čas škodlivým, kdežto na straně druhé nemálo přispěl ku rozvoji dobrých vlastností moderních. Mimochodem podotýkáme, že nátěr mravů francouzských nesetřel zejména v třídách středních ony krásné známky, kteréž charakterisují polskou prostotu. I tam, kde „bon ton" se šetří do krajnosti, prokmitá půvabně vliv národní individualnosti, mající mocné zřídlo své v podstatě dědičného ducha žen polských. Vnější forma přidružuje se toliko k národní individualnosti.

Také dějinné osudy do jisté míry objasňují výši polských paní; přední ctnosti jejich: vlastenecké prodchnutí a značné vzdělání nalezly patrně v osudech vlasti příznivější než kdekoliv jinde vodítko.

Národ pěstěn po staletí bezuzdnou volností stihal osud úpadku a příkoří. Úpadek ten pak hrozil strašnou zhoubou všemu, co pokolením starým i mladým bylo nad život milé a drahé; a proto vynikla uvědomělá touha obrany i v srdcích rodné zemi vřele oddaných žen. Neštěstí, jež podrývalo blaho vlasti, podrývalo také „polské" štěstí jednotlivých rodin! Žena, již vázal k rodině (i v širším smyslu toho slova) pradávný řád v míře tak veliké, nemohla býti lhostejna vůči tomu, co vůkol ní se dělo, a když nastal okamžik potřeby, nepozbývala nadšení nejušlechtilejšího bohatýrství — vlastenectví. Výmluvné k tomu doklady uzříme.

Nemenšího významu má vzdělání, o němž rovněž podáme později bližšího objasnění. Vyšší vrstvy polské společnosti, kteréž se vlasti své cele ani v době nejsmutnějšího úpadku ve smyslu našem neodnárodněly — ačkoli ve vášních a v cizáctví si libovaly — samy nesly sebou vzdělání, kteréž ovšem i na ženské pokolení působilo přiměřeným vlivem, což tím snadněji pochopujeme, čím dokonaleji rozvažujeme poměr ženy ku společenskému životu v Polsce. O vychování dcer polských pečováno v posledním století značně, a ačkoli přísní kritikové vzdělání toto nazývají toliko povrchním, tož přece je náležitě oceni zejména ten, kdož právem i vzdělání této míry u žen jiných národů citlivě postrádá. Ano i to lze říci, že co do ženského vzdělání v nejedné zemi ideal tam končí, kde v Polsce — začíná. Jakož se pak vzdělání žen s ohledem na rozvoj společenského života stalo téměř požadavkem všeobecným, tak i nabývalo čím dále tím větší důležitosti a platnosti netoliko v kruzích společnosti vyšší, ale i střední. Že na vzdělání toto prvotně ve formě mody

Digitized by Google

se zjevující i pozdější hloubka citu vlasteneckého blahodějně působila, samo sebou se rozumí.

Vyličivše takto stručným způsobem některé okolnosti, o nichž se nám vidělo alespoň několik slov zaznamenati, přistupujeme k vypravování bezprostřední působnosti Polek, jakož i k líčení oné činnosti polských dcer, která tak krásně vyznačuje jejich blahodějný a vlastním snažením tvořený vliv na všechen společenský i národní život polský.

V přítomném století ovanul trojí duch ženskou otázku v Polsce, trojí se vystřídaly zásady, z nichž každá zapustila zdravé kořeny ku zdaru rozřešení tak důležité pro každý národ okolnosti.

Nejdříve spatřujeme Klementinu z Tańských-Hoffmannovou, jejíž přáním bylo, aby Polky v rodinné skromnosti přední péči věnovaly krbu domácímu a při něm téměř jediné působiště svého života hledaly. Později, když do života vnikla veřejná činnosť „entuzyjastki“ Narcisy Żmichowské, pečováno se zápalem o stejné stanovisko ženy s mužem v ruchu duševním, a posléze v době nejnovější, zejména od r. 1864. (tedy po povstání) dostala se do popředí otázka praktická, to jest ona, která zjednává ženě rovné právo a rovný význam v životě obecném.

Sluší promluviti především o ušlechtilé Klementině z Tańských-Hoffmannové. Zrodivši se v době všeobecného ochabnutí a žijíc v poměrech neméně nepříznivých, dovedla s neobyčejným úspěchem přivésti k platnosti i vzácné své nadání i ušlechtilé snahy. Působnosť její stkví se jako jasný paprsek pronikající zachmuřeným obzorem; oživila spásonosným duchem zemdlelosť a nadchnula pro blahý řád celá pokolení soudružek svých. Klementina Hoffmannová stala se vychovatelkou i matkou všechněch dcer polských — vychovatelkou něžnou, duchaplnou a vlasteneckou, jejíž mateřský, upřímné péče plný hlas vnikal do měst i osamělých dvorů veských. Pravda, nová doba žádá nové zásady nemohouc se obmeziti na to, co před půl stoletím stanovilo vrchol dobra, tím však ohromný význam „první vychovatelky polských dcer“ nikterak netratí na své váze.

Vizme tedy ve stručných slovech hlavní črtu života a působení této vynikající ženy polské.

Klementina narodivši se ve Varšavě r. 1798. byla vychována způsobem tou dobou v Polsce obecným. Vzdělání, jakého se jí téměř od kolébky dostávalo, málo mělo společného se zásadami národního ducha, neboť francouzská moda zaplavila tehdáž všechnu Polsku do té míry, že i dětem štěpován jazyk a způsob nedomácí. Tato okolnosť však neutlumila v mladé dívce cit čistě národní, jenž k mocnému plameni vzplanul při první příležitosti, tím méně, jelikož rodina Tańských, jakož i celé její příbuzenstvo slynuly přese společnou nákazu cizími mravy zachováváním staropolských tradic rodinných. Klementina účastna byla života varšavského i puławského, kde jak známo památné sjezdy a zábavy se děly u knížete Czartoryského. Mimo to prožila první dětství své u slečny Szymanovské v Izdebně, kde hluboce do duše si

Digitized by Google

vštípila péči své vřelé pěstounky, jakož i blaho rodinného zátiší. Tím poznala Tańská záhy život klidný i hlučný, skromný i velkolepý, a mohla sobě o nich vytvořiti sama nejlepší mínění.

Šťastná náhoda vložila Klementině do ruky ohlasy vlasteneckého pěvce „Věslava“ — Kazimíra Brodzińského, jemuž snad přední sluší přiznati zásluhu, že zdolal tklivými i vřelými básněmi svými povzbuditi k nadšené působnosti dívku, kteráž jala se již od osmnáctého roku svého panenství vychovávati a k blahodějnému pro všechen národ životu vésti „polské paní“.

Všemi životopisci znamenité Polky jest zjištěno, že jediný verš výše řečeného básníka „Żal za polskim językiem“ jako kouzelným prutem působil na vnímavou dívku. Od onoho okamžiku, kdy poprvé Klementina ve svém srdci pocítila stesk národního básníka, kdy poprvé přečetla jeho „Żal za polskim językiem“, přilnula duše její cele ku věcem národa ve smyslu nejobsáhlejším tohoto výrazu. I pomilovala ten jazyk a národ s ním spojený láskou tak velikou, že nebylo jí dražšího přání, než věnovati jeho zájmu život práce a ušlechtilosti — až do posledního dechu.

Značnou, velikého rozšíření docházející řadou spisův obsahu čistě zábavného i poučného, jakož i osobním vlivem na současnou společnost, zasloužila se Hoffmannová-Tańská polské vlasti nesmrtelně. Ji vděčí polské písemnictví první knihu o ušlechtilém vychování dívek, něžné, duchem vlasteneckým prodchnuté „zábavy pro děti“, znamenité ve svém způsobě povídky a pamětníky. Život její pak ve vlasti i v cizině stkví se jako nejkrásnější vzor „národní ženy“. Vychování zdárných pokolení co do smýšlení národního i co do zachovalosti mravní — toť asi hlavní idea prozrazující se ve všem, zejména v literarním působení paní Tańské. „Pamiątka po dobréj Matce“, „Amelija Matką“, „Rozrywki dla dzieci“, „Jan Kochanowski, „Święte niewiasty“, „Pamiętniki“ a j. jsou spisy, kteréž ani po padesáti a více letech nepřestaly vydatně působiti.

Jelikož nemůže býti účelem naší rozpravy důkladně rozbírati všechny práce Klementiny Tańské, vybíráme aspoň jednu z nich, abychom laskavým čtenářům stručnými slovy vylíčili, jak polská matka před půl stoletím pěstila polskou dceru. Neveliká knížka „Pamiątka po dobréj matce“ vyšla r. 1817. a od té doby vydána — devětkráte, nejlepší to důkaz, že nezůstala v prachu ležeti, ale že duch její šířil se z města do městyse a z městyse do odlehlých dvorů šlacheckých. I u nás jest vynikající tento spisek znám: již r. 1859. použila jej šlechetná Honorata z Wiśniowských-Zapová jako podstatnou část známých „Nezabudek“ a krom toho vydán byl zvláštní překlad téhož spisu Fr. M. Vránou v Praze r. 1879.

„Památka po dobré matce čili Poslední rady dceři její“ byla skvostnou perlou vychovávatelského písemnictví v Polsce. V minulosti působila, zůstavila vzácné plody a i v budoucnosti zachová svůj význam, pokud společenské poměry novověkých

Digitized by Google

převratů nové zásady nevynoří. I diviti se musíme „Památce po dobré matce“ tím více, čím hlouběji zpytujeme společenské poměry v době působnosti paní Tańské. Její zásady, její rady a tužby — toť pravý opak v životě utvrzené skutečnosti. Tańská přála si míti ženy veskrz národní a domácí, vzory skromnosti a idyllické prostoty. Zavrhla vše to, čím se kazila v prvních dobách úpadku sláva polských paní, a vztyčila prapor, na němž zlatým písmem stojí psáno: „Práce a štěstí naše v lůně domácím.“ Ve způsobě vypravování, nad všeliký výraz srdečný a tklivý dává paní Tańská dcerám svým zlatá naučení. Není stránky v životě dívčím a ženském vůbec, jíž by se spisovatelka přiměřeně nedotkla — činí to však vždycky jemně, s patrnou shovívavostí a dobrotou srdce. Celou knížkou vane duch, který přesvědčuje čtenářku, že spisovatelka nezištně na zřeteli měla jedině zdar její a zdar vlasti.

„Památka“ rozdělena jest na čtyři části, v nichž docházejí vřelého, zdravým rozumem prodchnutého rozboru téměř všechny vlastnosti dívčí a ženské, jakož i jejich poměr k rodině a vlasti. Pečlivá matka mluví o pohlaví ženském vůbec, o zdraví, o zevnějšku, o domácím ženském zaměstnání, o potřebě pojiti krásu duševní s krásou tělesnou; o pravdivé pobožnosti, o lásce k rodičům, rodině a vlasti, o ctnostech ženě potřebných, o srdci, o zdobě rozumu, o čítání knih; o pomluvě, zvědavosti a klepech, o sobectví a odmlouvačnosti, o marnivosti, koketnosti a žárlivosti, o nehospodářství a nepořádku, o přepjatosti; o přátelství, lásce, manželstvu, o lásce mateřské, o velikém světě a jeho náhledech a posléz o štěstí. Daleko by nás vedlo, kdybychom chtěli se čtenářstvem naším sděliti jednotlivé výroky spanilomyslné pěstounky dcer polských první polovice našeho století; přes to však máme za vhodné, alespoň k některým zvláště pozoruhodným místům zření své obrátiti. K tomu sluší podotknouti ještě, že k mnohým výpovědem připojeny jsou četné „příklady ze života“.

Mluvíc o pohlaví ženském, následovně se vyjadřuje Klementina Tańská: „Příroda mocí a silou obdařila muže, poněvadž ochranu slabších, zachování zákona spravedlnosti, trest za přestupky jemu svěřila. Muž krev svou na bojišti vylévá, moudré píše zákony, přihlíží, aby zachovány byly, země dobývá a svou moudře hájí; slovem jest muž. Ženě dal Bůh citlivější a slabší povahu. Její povinností jest, aby učinila smělého muže jemným, mírným a šťastným. Společný jich svazek a vzájemná pomoc základem jsou společenského řádu; a vládne-li pohlaví mužské světem, pohlaví naše jej okrašluje...“

A jak krásně zní výrok „o potřebě pojiti krásu duševní s krásou tělesnou“:

„Krása tělesná s krásou duševní spojená neocenitelným jest pokladem. Která žena půvaby krásy s dobrotivostí srdce a zralostí rozumu s půvaby duševními pojí, nejdokonalejším jest dílem přírody..., Skutečná krása, po mém zdání, zakládá se

Digitized by Google

na třech vlastnostech: na krásné duši, na dobrém a citupIném srdci a ušlechtilém rozumu.“

Dokládáme ještě jiné výroky:

„Vždy raději pobádej, podporuj spoluobčany, než cizozemce; cti a važ si toho, který pro dobro vlasti pracuje; ať perem, ať zbraní, ať pluhem vládne, je-li činný a užitečný člověk, hoden je vždy odměny. Dá-li ti Bůh, Amalie, býti matkou, varuj se nákazy dávati dítkám vědomosti cizím jazykem. Hleď, aby dítky tvé tak měly srdce i rozum zušlechtěny, aby prospívaly a horlily pro mocnáře i vlast, aby nikdy tobě nebylo se styděti za jejich činy; pak budou v očích tvých pokladem nejdražším, pak dovolí ti jejich ctnosti přirovnati se k oné občance, která, když jiné před ní chlubily se drahocennými svými šperky, řekla ukazujíc na děti: Toť moje ozdoby! Tak více než kdokoli přispěješ ku všeobecnému dobru; umřeš šťastna, želena jsouc rodinou a velebena ode všech!“

„Býti ženou a matkou zajisté předním jest povoláním ženiným; ale mimo povinnosti tyto jsou ještě jiné: každá může býti dcerou, sestrou, přítelkyní, občankou!...“

O Tańské zmíníme se ještě při kapitole o věhlasném vlastenectví polských paní; nyní jen podotýkáme, že působnosť této duchaplné ženy zůstavila památku nejkrásnější ve vděčné paměti i pokolení potomních. Doba s ní současná nalezla v ní nepopíratelně pěstitelku nejnadanější — semeno, kteréž ona vrhla na plodnou nivu ušlechtilého národa, vydalo ovoce přehojné, a blahodějné sledy toho vidíme v životě i podnes. „Hle, po padesáti letech,“ praví spisovatelka Pavlina Krakowová, „nemožno něco lepšího ženám v příčině mravního jich vzdělání poraditi, ač od časů těch, kdy Památka psána byla, celá propasť nás dělí, ač lidskosť jinou jde drahou a ženy úplně jinak si počínají.“

Působení Tańské považovati sluší — jak jsme již výše znamenali — jako první určitý směr ženského národního vychování v Polsce. Směr tento založen byl po výtce na tradici, neboť jeho podstavou bylo, aby žena nevystupovala do popředí, ale aby zůstala celou duší svou při ohnisku domácím a aby jedinou její péčí byl dům rodinný, zejména vychování dokonalých, vlasti, národu a rodině užitečných dcer a synů.*)

Nové doby zrodily nové směry, leč ne toho způsobu, aby staré dobré řády podkopaly, nýbrž aby je novými duchu časovému přiměřeně obohatily. Tím tane nám na mysli polská epocha tak zvaných „Entuzyjastek“ s Narcisou Żmichowskou v čele.

Żmichowská (nar. 1819., zemř. 1877.) náležela k oněm polským dámám, kteréž, obdařeny jsouce bohatým duchem, velikým vzděláním a neobyčejnou ušlechtilosti, jak ve smýšlení, tak i v konání, dovedly svým smýšlením nadchnouti i celá pokolení. A smýšlení to bylo čistě ideální, plné touhy po dokonalosti ve všem

*) Viz Rys dziejów literatury polskiéj podług notat Aleks. Zdanowicza. Wilno. Díl IV., str. 194—203, Pamiętniki Pola a j. v.

Digitized by Google

životě společenském. „Entuzyjastky“ neuspokojovaly se již se skromností paní Tańské — duch jejich žádal přístup ku kráse aesthetické v nejširším smyslu slova, domáhaly se jistých výsad společenských ve věku panenském a jisté ochrany společné jako ženy. Dívka i žena polská měla býti odtud účastna všeho duševního ruchu a snažení. Neměla v tom ohledu níže státi muže. Narcisa Żmichowská uskutečňovala tužby „entuzyjastek“ netoliko v literatuře, ale i ve společenském životě. Jako spisovatelka vynikla v poesii i próse, směle tlumočíc vyšší schopnosti a práva ženy vůbec. Nadšení, jakým se básně její vyznačují, vnikalo i do širších vrstev, rovněž jak i vliv osobního jejího působení v životě společnosti varšavské. Probouzení citu pro zájmy vznešené, rodinné, vlastenecké a křesťanské — toť směr, pro nějž Żmichowská s velikým pracovala zdarem. „Gabriela“ (tak podpisovala práce své) roznítila v srdci družek svých nadšení ku vznešenosti a ušlechtilosti, duch její bral se orlím letem ku předu a nezabředl nikdy do zmatku západních pojmův o ženské emancipaci. Gabriela byla polskou „entuzyjastkou“, družky její — polské „entuzyjastky“. V prvním období, od r. 1842.—1846. přináležely k nejhorlivějším „entuzyastkám“ mimo Żmichowskou Anna ze Sokołowských, Skimbrowiczová, Kazimíra z Jaczewských Ziemięcká, Anna z Lewických Domaszewská, Leonida Popielová, Rzewuská, Bibiana Moraczewská, Kucharská a j. — Později pak přidružily se: paní Marie Ilnická, nynější redaktorka varšavského „Bluszczu“, Julie Baranowská, plukovníková Paszkowská, Ludvika Gorecká a j. Jsouť to jména vděkuplné paměti.*)

Posléze v době nejnovější u všeobecnou úvahu vešel směr praktický; ukázala se totiž potřeba doplniti dvě dřívější snahy rozluštěním nejdůležitější otázky životní — rozluštěním oboru ženské práce. Zvláště po roce 1864. pozorováno, či lépe řečeno, cítěno, že jest nutno, aby žena polská i bez podpory muže mohla žíti a — samostatně působiti. Obraty politické a jiné časové okolnosti samy k tomu náhledu vedly společnosť polskou. Mluveno v té příčině ve veřejných přednáškách a psáno nejpřednějšími spisovatelkami i spisovateli polskými mnoho — a rovněž ne bez úspěchu. Anastasie Dzieduszycká, Josefa Dobieszewská, Eliška Orzeszková, Edward Prądziński, Alexander Świętochowski a jiní rozbírali tuto otázku v četných spisech důkladně. Pro týž účel překládány do polštiny díla V. Penny, Jana Stuarta Milla, Leroy-Beaulieu-a, Edvarda Reicha a j. v.

Zajímavo jest pozorovati, že ve všech třech směrech, jichž spojitosť jsme již výše naznačili, stály v čele ženy. To platí zejména o prvních dvou směrech, neboť třetí — zdá se — není dosud ukončenou událostí. Rozvažujeme-li spojitosť všech tří řečených směrů čili „epoch“ a přemýšlejíce zároveň o všeobec-

*) Gabryella i Entuzyastki przez Sfinxa. Bluszcz (Warszawa) 1880, str. 163 a j.

Digitized by Google

ných poměrech polské společnosti, snadněji než jinak pochopíme soubor vynikajících ctností polských dívek a paní.

Doplňujíce předešlé výpovědi, zmiňujeme se nyní stručně o literarní činnosti Polek — ač stránka literarní nevpadá přísně do povahy naší rozpravy. Ale i v tom najíti lze nejednu zajímavou okolnosť.

Přes to, že Polky téměř ve všech oborech vlasteneckého písemnictví s nemalým úspěchem pracovaly, sluší všimnouti si, že největších zásluh získaly sobě o písemnictví pěkné a dětské. Zajímavo jest pozorovati nejednu v tom ohledu okolnosť. Marie Czartoryska, jedna z nejspanilomyslnějších Polek (nar. 1768., zemř. v Paříži r. 1854.) napsala první román polský: „Malwina, czyli domyślność serca". — „Drahocenný dar tento," praví spisovatel polský, „státi musí v popředí dějin našeho písemnictví, neboť jest on prvním zjevem toho druhu tak bohaté a obecné práce našich mužův i žen.*) Autorka „Malwiny" sepsala svou povídku dle skutečnosti, čímž plod tento pro pozdější časy ceny nabývá. Líčila barvami ze života vzatými život Malvinin ve Varšavě, vstoupení její do vyšších kruhů tehdejší společnosti varšavské, do zábav a hlučných plesův, a nezapomíná čtenáře své seznámiti ani s oněmi krásnými okamžiky dám varšavských, kdy po domech o svátcích velikonočních sbíraly almužnu pro chudinu. Duch, jakým se první román čili povídka polského písemnictví vyznačuje, jest blahodějný, lahodný, i zůstavila v něm kněžna Czartoryská krajankám svým památku zajisté nejkrásnější. Že „Malwina" nepostrádá ani stránek mravních v ohledu národním, to vysvítá z následujících slov: „S výhodou by bylo zanechati (zakořeněného) zvyku povolávání cizozemek, aby vychovávaly naše polské dívky; i u nás najíti lze nejednu osobu, která by byla daleko způsobilejší pěstiti dívky naše, než ony cizozemky, které téměř z pravidla s nevelikou bývají péčí vybírány." **) K tomu sluší dodati, že „Malwina" poprvé vyšla r. 1816., tudíž v čase, kdy nával cizozemek v Polsku ohrožující měl význam.

Avšak kněžna Czartoryská nezůstala samotna; jí následovala záhy celá řada výtečných spisovatelek polských, o nichž národní pěvec Vincenty Pol právem tvrdil, že „činí v Polsce jaksi zcela samostatnou haluz". Týž dotknul se ve svých zajímavých lvovských přednáškách „O literaturze polskiéj XIXgo wieku" velmi vřelou pochvalou povídek polských spisovatelek: „Jediná paní Tańská pracovala na poli historické povídky, zůstavíc dva překrásné vzory. Ostatní (spisovatelky) kladly povídky své do povah a poměrů společenských, vzatých buď z časů našich, aneb z nedávné minulosti. Charakteristikou této, abych tak řekl, ženské povídky jest, že nepojí se tak citlivě s realistickým životem. Jest tu více pěstován ideal, což snadno lze

*) Niewiasta polska w początkach naszego stulecia przez K. W. Wójcickiego. Warszawa 1875, str. 432.

**) Malwina, díl I., str. 147. Vyd. IV. Warszawa 1828.

Digitized by Google

pochopiti, neboť duše ženská sama péro k tomu vede. Povídky tyto mají také svou praktickou stránku, neboť jsou psány s ohledem na život a společnosť.“ *)

O paní Tańské a Żmichowské jsme již promluvili; ku jménům těmto sluší připojiti Eleonoru Ziemięckou, Sztyrmerovou, Vandu Maleckou, Widulińskou, Wilkańskou, Wojnarowskou, Krakowovou, Alžbětu Jaraczewskou, Evu Felińskou, Severinu Pruszakovou, Jadwigu Łuszczewskou (Deotyma), Marii Ilnickou (redaktorku „Bluszczu“), W. Morzkowskou, bohatě nadanou Elišku Orzeszkovou a j. v. V umělé poesii vynikla v době nejnovější Marie Konopnická, známá českému obecenstvu z překladů několika básniček uveřejněných v našich časopisech.**)

Konečně charakterisuje literarní činnosť Polek i — počet! Od roku 1800 zjevilo se na kolbišti literarní polské činnosti neméně než dvě stě a padesáte Polek, kteréž číslo zajisté již samo za sebe mluví. Jest to veliký nepoměr vůči činnosti žen jiných národů. Rozsah vzdělání a účastenství Polek u věcech národních i veřejných bezděky nám jasně tane při tom na mysli.***) — —

Přikročujeme-li nyní k líčení bezprostředního stanoviska polské ženy k životu, tu jest nám především poukázati k onomu významnému poměru, jenž se jeví mezi předními polskými básníky a jich — ženskými idealy. Nejen starší básníci polští, jako Jan Dantyszek, Ondřej Morztyn, W. Kochowski, František Karpiński, D. Fr. Kniaźnin, Trembecki a j. v., ale i novější zůstavili ve svých poematech aneb pamětnících zřejmé stopy značného vlivu ženské bezprostřední působnosti. Probíráme-li se kritickým životopisem kteréhokoli polského básníka, u každého se přesvědčujeme, že ženský ideal vtělený ve skutečnosť odehrával velikou úlohu. Skoro právem dalo by se namítati, že podobné zjevy lze najíti též u pěvců národů jiných, neboť již sama o sobě poesie nese vzájemný poměr krásně vypěstěné přízně duševní, leč tolik lze s určitostí tvrditi, že málokteří básníci našli u žen a dívek svých v tvořivosti své tolik moralní podpory, jako právě polští. V nejskvělejších perlách bohaté poesie polské vdechnuty jsou andělské zjevy ženské ze skutečnosti. To platí zejména o trojici polských velebásníků Adamu Mickiewiczi, Juliu Słowackém a Zigmundu Krasińském. Probírajíce se plody těchto básníků spatřujeme na nejednom místě stopy patrné a krásné individualního vlivu polských paní a dívek. Je-li pak vůbec zajímavo pozorovati, kterak žena obecně vyhovuje požadav-

*) Pamiętnik Winc. Pola do literatury polskiéj XIX wieku. Lwów 1866, str. 313—314.

**) Také plody jiných spisovatelek polských jsou našemu obecenstvu z dosti četných překladů známy; zejména práce P. Wilkońské, Severiny Pruszakové, M. Ilnické, Deotimy, Orzeszkové a j. v.

***) Vzdělání a nadání osvědčily Polky také v umění. Připomínáme jen proslavenou i za Oceanem tragédku Modrzejewskou a obracíme zření na spis Jana Sowińského „O uczonych Polkach“. Krzemieniec 1820.

Digitized by Google

kům činěným, tím uvážení hodnější jest pozorovati, do jaké míry umí roznítiti, poutati a uspokojiti city nad výši obyčejnou stojících básníkův. A o polských básnících víme, že nepostrádali v životech svých mocné té pobudky, tak mohutně působící slovem milosti.

Pokud se tento názor poměru čistě milostného týče, sloužil i polským spisovatelům ke hlubším studiím, jichž obšírnější dva výsledky v poslední době byly odevzdány veřejnosti. Z kritických prací známý spisovatel Petr Chmielowski vydal ve Varšavě roku 1881 (druhé vydání) zajímavou studii „Kobiety Mickiewicza, Słowackiego i Krasińskiego“, v níž rozbírá povahy, působnosť a význam dvaatřiceti ženských zjevů tří výše vzpomenutých básníků polských. Také Walery Przyborowski vydal podobný spis p. n. „Niewieście ideały Poetów polskich“, v nichž autor způsobem bibliograficko-literarním líčí 25 idealů dvanácti básníků polských. Z obou řečených spisů jde na jevo, co jsme výše pověděli — ačkoli Chmielowski i Przyborowski s jiným účelem psali spisy své.

Přes to však, že milostné styky básníků polských po většině se rozvíjely ve dvorech šlechtických, kde dcerky vzděláním a způsoby vynikaly, třeba i na to zření obrátiti, že též neposlední stanovisko zaujaly zjevy „nieuczone“, k čemuž krásným jest příkladem Mickiewiczova dívka, již nesmrtelný věštec tak pěkně zvěčnil čtyřřádkovým veršem:

Nieuczona twa postać, niewymyślne słowa,
Ani lice, ni oko nad inne nie błyska:
A każdy rad cię ujrzeć, rad posłyszeć zbliska;
Choć w ubraniu pasterki, widno, żeś królowa.

Leč daleko zřejměji, než pod rouškou umělé poesie pozorovati můžeme poměr národních básníků k polským ženám a dívkám v četných korrespondencích a pamětnících, v nichž nám pisatelé v plné důvěře a beze vší opatrnosti vyličují svá smýšlení a cítění. V nich spatřujeme jasně, jakou měrou Polky vůbec postihovaly vlastním svým fondem duševním veleduchy polského parnassu. V ženských kruzích, v nichž se Mickiewicz a jiní jeho soudruzi pohybovali, vládlo rozumění vznešených idei, vládla úcta k takým pojmům, jakými se právě duch vlasteneckých pěvců zaměstnával. Básník žijící duchem svým nad-všednosť světskou, našel v dcerách národa družky, jimž každé jeho slovo bylo klenotem vzácným a dobře ceněným.

Na doklad toho dalo by se množství příkladův uvésti, avšak ve stati naší čerpáme toliko z jediného pramene.

V památných letech 1829 a 1830 odebral se Mickiewicz s Odyńcem (dosud žijící básník polský) na společnou cestu do světa. Navštívili Sasko, zejména Drážďany, české lázně, pak některá německá města, Rýn, krásy švýcarské a posléze klassickou Italii, kdež se delší dobu, jmenovitě v Římě a v Neapoli pozdrželi. Mladistvý Odyniec psal z této památné cesty přátelům svým (J. Chodžkovi a Juliu Korsakovi) pravidelné listy čili zprávy,

Digitized by Google

v nichž způsobem lehkým, ale nesmírně zajímavým znamenal bedlivě všechny i sebe nepatrnější události, jaké se mu ve společnosti nesmrtelného polského pěvce nahodily. Odyniec neobmeškal ničeho sděliti se svými přátely, tím méně nahodilé schůzky s krajankami, jichž všade bylo dosť a v jichž společnosti snad oba básníci nejkrásnější chvíle bouřného života zažili.

Od oněch dob uplynulo téměř půl století! Odyniec však ve svěží maje paměti krásnou minulosť, sebral listy „z cest“ a vydal je k nemalému obohacení polského písemnictví ve Varšavě tiskem.*) Historikové naleznou v budoucnosti v listech Odyńcových vzácné příspěvky — my nyní již se vděkem z nich kořistíme.

Téměř v každém větším městě střední i jižní Evropy setkali se slavní polští cestovatelé s dobrými krajany-přátely. Mickiewicz ceněn již tehdáž pro vzácné nadání, vítán byl všude způsobem nejokázalejším; ale i soudruh jeho Odyniec byl pro uhlazené své chování všude rád vídán a zván. Snadno lze si tudíž pomysliti, že se oběma všude pohostinně dvéře do kořán otevíraly.

Z listův Odyńcových, jenž vnikal s přítelem svým i do společnosti dámských, jasně vyčísti můžeme, čím tehdejší dámy polské v těch kterých městech vynikaly a čím vůbec byly. O zajímavém příkladu dočítáme se již z listu psaného z Drážďan dne 5. srpna 1829. příteli Chodźkovi. Podotýkajíce toliko, že tou dobou dlelo při saském dvoře několik polských dvorních dam, vynikajících duchem i půvabem, podáváme tuto doslovný překlad pěkné Odyńcovy vzpomínky:

„I musím vám nyní vypravovati o prvním i nejpříjemnějším styku, v jaký jsem zde (v Drážďanech) vešel a který tím jest mému srdci, čím vše, co jsem spatřil, mé paměti neb obraznosti. Jest to pravdivý synovský a bratrský styk s matkou dvorní dámy, slečny Dobrzycké, a s ní samou. Rodina tato příslušela ještě před nedávnem k zámožnějším v Poznaňsku, ale poslední její dědic, slynoucí velikou pohostinností, značně zmenšil bohatství. Starší dceruška jeho Salomea byla r. 1808. jmenována dvorní dámou saské královny, tehdáž v knížectví varšavském usedlé, a po její smrti dvorní dámou princezny Augusty. Matka její Eva, z rodiny Koszutských, meškáť od smrti svého manžela při dceři v Drážďanech, kdež dům její jest již po několik let téměř ohniskem a ona sama pěstounkou polské společnosti zdejší, zejména mládeži, kteráž tu četně meškáť v mužských a ženských ústavech vychovávacích. Každou neděli a svátek scházejí se tito polští žáci a žačky pravidelně u ní, aby nezapomínali svého jazyka a domácích obyčejů; hra, tanec a volná zábava provádí se pod jejím pozorným, mateřským okem. Množství pozdějších sňatků manželských — jak mi řečeno — osnovalo se při těchto dětských zábavách, jež pomáhal říditi vedle ctihodné „gospodyni“ obyčejně též přítel její, šedivý generál Kniaziewicz .... Nepřeháním

*) Listy z podróży Antoniego Edwarda Odyńca. Warszawa. IV díly. 1875.

Digitized by Google

ani dosť málo, povím-li, že tato paní jest v pravdě typickým zjevem starodávných matron polských: ve smýšlení a úsudcích rozumna i chladna, v zásadách přísna, leč vedle toho v srdci svém lahodna a shovívava. Pojímajíc hluboce vše a interessujíc se živě o vše, co se lidskosti a člověčenstva týče, hledí na svět s největším klidem. Jediným účelem života jest jí, činiti tolik dobrého, kolik možno, a nejvzácnějším pokladem života úcta a přízeň oněch lidí, jež sama ctí a miluje. Vše to stvrdila vlastním svým životem, jakž jsem se o tom blaze přesvědčil z jejích rozmluv, kteréž mne nezřídka naplňovaly obdivem svou případností a hloubkou názoru i na duševní život vnitřní i na společenské poměry, ano i na literaturu, z nichž zná (ale důkladně) toliko polskou.., neboť není mocna ani jazyka francouzského, ani německého. Dcera její Salomea jest rovněž zjevem typickým svého druhu. Mimo nejvyšší vzdělání duševní a aesthetické, ano i vzdělání v hudbě a umění, vynikajícími rysy jejího charakteru jsou: imaginace poetická a dobrota andělská, kterouž zde slyne všeobecně. Nebožtík král, veliký znatel lidí a jazyka polského, nenazýval ji jinak než „Dobrou", kteréž jméno jí dosud zůstalo u dvora, ano i v kruhu německého dvořanstva." — —

V dalších slovech vzpomíná Odyniec vděkuplně nevyčerpatelnou dobrotu obou dám, k nimž mladistvé jeho srdce přilnulo láskou v pravdě synovskou. Zbytečno by bylo zajisté plýtvati slovy; Odyniec obratným svým pérem sám s dostatek vylíčil výši dvou polských paní oné doby, kdy prý Poláci na nic jiného nemyslili, než na — revoluci.

Paní Dobrzycká a dcera její Salomea byly — jak sám básník polský tvrdí — typickými zjevy a co takové jen úctu a vděk vzbuzující!

Neméně zajímavy byly „polské styky" obou básníků v Římě. Tou dobou meškala ve věčném městě téměř celá kolonie polská, jejíž význam ve veřejnosti vlašské vynikal nad obyčejnosť. Žilit tehdáž v Římě bratří Potočtí (Artur a Alfred) s rodinami, rodina hr. Ankwiczů, kn. Sanguszkové, Dernałowiczové, pani Moszyńská, stařičká stolníková kněžna Czartoryská a mnoho jiných. Z toho patrno, že polské salony římské, v nichž se scházel nezřídka i květ společnosti vlaské, poškytovaly namnoze netušenou příjemnosť od vlasti vzdáleným — vlastencům. Leč netoliko salony, ale i domácnosti staly se oběma poutníkům útulkem nad pomyšlení příjemným, jak v listech Odyńcových množstvím pěkných příkladův ukázáno jest. Na skromných „polskich obiadach", „wieczorkach" nebo společných výletech do vůkolí římské romantiky zažil Mickiewicz i Odyniec chvíle nezapomenutelné. Ctihodné paní a jejich dcerušky, zejména Ankwiczové, činily pobyt v Římě polským krajanům památným. Mickiewicz všude ctěn a vážen, našel i v kruhu zdejších družek vlasti své to, co by snad v jiné společnosti ženské byl citlivě postrádal; i vznikly z toho styky proto velmi blízké a vřelé. „My jsme rozuměli jim a ony nám,

Digitized by Google

jaký tudíž div, že jsme záhy zdomácněli a nalézali ve vzájemném stýkání se opravdivou, nenahraditelnou radosť a útěchu?....“

Čím ostatně Polky ve společnosti římské byly, nejlépe vysvítá ze slov Odyńcových, neváháme tudíž opět jimi se doložiti.

V říjnu roku 1829. pořádali Potočtí ve svém římském paláci (Gregorio) velkolepý raut. Znamenitá zpěvačka Testa („słowik i róża w jednejże osobie“) a jiní vynikající umělci, jako Camporesi, Boccabadati, Marini, Ronconi, Cortoni, Angiolini a t. d., bavili vybranou společnosť — kteráž čítala na dvě stě hostí. Samo sebou se rozumí, že Poláci byli v rozhodné menšině, třeba že hostitel sám byl Polák. Přes to ale, že v salonech hr. Potockého sešla se římská smetanka, nezajaly Polky místo poslední.

Odyniec líčí takto raut v paláci Gregorio: „Ale co nás (Mickiewicze a Odyńce) těšilo nejvíce a co zůstavilo v paměti naší dojem nejhlubší, jest to, že uprostřed tak četné společnosti krásek a velikých dám z celého světa naše Polky zachovávaly prvenství — v každém ohledu a ve všech kategoriich věku. Snad již osmdesátiletá kněžna stolníková Czartoryská, stařenka sivounká jak holoubek, byla jako by idealním obrazem oněch svatých starodávných matron našich, jež leda z popisů lze si představiti ... plna vděku a vážnosti, sladkosti a síly povahové, skromnosti, téměř pokory, a zároveň také důstojnosti, jak se to vše ve výrazu její tváři i v celém jejím obcování zrcadlí. Ona jest právě tou osou, okolo níž se tak rád a četně shromažďoval květ zdejší aristokracie, kteráž — jak se praví — není sdílna k cizozemcům a nesnadně jich k sobě připouští. Avšak kněžna stolníková měla zde po mnohá léta dokořán otevřený dům pohostinný i nádherný, a ačkoli v ostatních letech ustoupila do klášterního zátiší, činí ji přece vzpomínka dřívější její světové účinnosti a spanilosti dosud zjevem všeobecné úcty a vážnosti, jakouž ji toho večera velký svět římský patrně obklopoval. Dcera její, paní Alfreda Potocká, společně s paní Arturovou činice „honory“, vynikaly rovněž jakousi královskou důstojností a spanilostí — že bylo v pravdě jakoby chloubou býti krajanem v domě, jenž na cizí hosti tak imponující činil dojem. A což mluviti mám o kněžně Ize? O vnučce kněžny stolníkové a sestřenici paní Alfredové? Bylať ona nejkrásnější dámou na této zábavě, jako před tím ve Florenci na plesu knížete Bacciochi ... Jest pravda, že krása tu má se sluncem podobu, že — ačkoli každý den viděna — nikdy nesevšední, ale vždy rozveseluje a na novo oživuje. Ano, ona má i to podobenství s měsícem, že ač sama svítí nejjasněji, žádnou z nebeských hvězdiček nezaslání ... Vzpomenouti musím ještě děvčátka, děcka ještě, ale tak milého a moudrého, jako onen Rafaelův andílek, jenž se při Madonně zamyslil a vzhůru hledí. Jest to malá Alexandra Potocká, sestřenice paní Arturové. Nebyla účastna zábavy, ale nezřídka ze své komnaty vyhlížela. Tudíž netoliko proto, že jest ona jediným polským děckem v Římě, ale i z jiných příčin, mohl bych ji poznamenati co

Digitized by Google

typ oněch našich dívek, z nichž časem a láskou Boží dorůstají takové dívky, nevěsty, dámy a matrony, jakých nám svět může a musí záviděti a za jaké my jsme povinni Pánu Bohu děkovati!“

Přestáváme na těchto příkladech, ačkoli bychom mohli z listů Odyńcových uvésti ještě množstvi jiných — neméně výmluvných. Ostatně i z listův a pamětníků jiných vynikajících mužů polských neklamná můžeme čerpati svědectví, že Polky téměř bez výjimky nezavdávaly příčinu ku steskům jinde dosti obecným. Všeliké ušlechtilé horlení a vyšší stanovisko vynikající nad prosaickou všednost uměly Polky náležitě posuzovati, sdíleti, ano i vlastní silou duševního svého rozvoje podporovati.

Tato úvaha velí nám přikročiti již k nejpřednější a zároveň k nejkrásnější ctnosti polských paní a dívek.

Vše, co jsme dosud chvalného o Polkách pověděli, zatemňuje jednu jejich vynikající vlastnost, již se skvějí v záři nehynoucího holdu od prvních okamžiků polské bědy až do .....

Patriotismus, vlastenectví polských žen! Kamkoli pohledneme v dějinách polského utrpení, slavné spatřujeme jeho stopy; básníky rozněcuje k nadšení, učence a vlastence naplňuje neskonalou úctou, celý národ vděkem a cizinu nutí k obdivu i — závisti! Patriotismus polských žen — toť zlatá nitka vinoucí se vším společenským životem, působící vydatně ve všem národním hnutí a jsoucí jedním z nejsilnějších živlů vší polské bytnosti. Tu bezděky tane na mysli otázka, kdo vychoval polské bohatýry, kdo vedl polské syny jako ženy římské na bojiště zoufalého zápasu pro blaho vlasti a národa? Samy dějiny odpovídají! A čím hlouběji Polska klesala, s čím větší bědou bylo zápasiti, čím větších sebezapření a obětí bylo potřebí, tím stkvěleji a četněji se osvědčovaly spanilomyslné dcery a matky polské, tak jakoby každá z nich svatým se zavázala slibem, že nezná větší povinnosti nad službu pro zdar a blaho milené vlasti. Polky tím se proslavily, že vše uměly obětovati vlasti: majetek, sebe i štěstí rodinné. Když osudem stižená vlast volala bohatýry, přišly i skutečné bohatýrky, a když bolestný sten nesl se jejím lůnem, tu zjevil se v dcerách národa anděl nebeské útěchy! „Polky,“ dí francouzský spisovatel L. Martin, „provázely muže své do boje a ve chvíli neštěstí stíraly jim slzy.“ A kdyby tak v pravdě nebývalo, nebyli by se mohli polští básníci a nadšenci ozývati „k matkám Polsky“ slovy tak veliké důvěry jako Mickiewicz a jiní věštci. Tu stačí jen připomenouti slavnou v Polsce báseň Mickiewiczovu „Do matki Polki“ (z r. 1830.), kteráž duchem svým a důvěrou předstihuje všechny podobné plody cizích literatur.

.... Każże mu wcześnie w jaskinię samotną
Iść na dumanie ... zalegać rohoże,
Oddychać parą zgniłą i wilgotną,
I z jadowitym gadem dzielić łoże!

Digitized by Google

Wcześnie mu ręce okręcaj łańcuchem,
Do taczkowego każ zaprzęgać woza:
By przed katowskim nie zbladnął obuchem,
Ani się spłonił na widok powroza . . . . *)

Ostatně se duch patriotismu — ovšem jiným způsobem — jeví i v národní poesii. Povšechně znám jest verš o „vlastenecké Vandě", o níž prastará tradice charakteristicky vypravuje, že

Wanda leży w polskiéj ziemi
Co nie chciała Niemca
Zawsze lepiéj mieć swojego
Niżli cudzoziemca.

Mimochodem budiž podotknuto, že Wandina píseň přináleží k nejstarším světským písním polským; i bylo by možno poukázati ještě ku značnému počtu podobných písní z doby starší i novější.**) Přes to, že jednotlivé texty značně se od sebe odchyluji, mají přece jednu jen společnou zásadu, ku př.:

Polka mnie zrodziła, z jej piersi wyssałem:
Być ojczyźnie wiernym a kochance stałym,
I choć przyjdzie zginąć w ojczystéj potrzebie,
Nie rozpaczaj dziewczę, zobaczym sie w niebu. ***)

---

*) Český překlad od V. Štulce viz Vymazalova „Slovanská Poesie". Brno 1878, str. 127.

**) Na uváženou zasluhuje Jana Pravoslava Koubka česko-polská báseň „Polka vlastenecká k Čechovi nečeskému" (r. 1833.), v níž spisovatel prostě, ale charakteristicky líčí smýšlení Polek o českých renegatech, kteří do doby téměř nedávné Halič zaplavovali. Zníť zajímavá báseň tato následovně:

Čech.	Polka.
Sličná Polko! proč tak pyšně, Proč tak necitlivě K bratru Čechovi se chováš, Nebo tak bázlivě?	Chciała bym cię, miły Czechu, Chciała bym cię lubić, Kdybyś tylko nie pomagał Narodowość gubić.
Znám já, Polky, vaši hrdosť Naproti vašincům; Znám já dobře vaši tvrdosť Naproti cizincům.	Synem Slawy ty się zowiesz, I obcym hołdujesz, I obcym językiem mówiąc Wstyd sobie gotujesz!
Tělo bílé jak sníh padlý, Oči jak dvé blesků; Neumí však srdce polské Milovať po česku!	Tą cudzą zarazą nasze Dzielne psujesz syny; Wierz mnie, Czechu nie słowiański, Wielkie ty masz winy!
Sličné Polky, ale hrdé Ke všem svým mládencům, Krásné Polky, ale tvrdé Ke všem cizozemcům.	Nie wolno mnie do kochania Wybrać sobie Niemców Niewolę być nigdy matką Takich cudzoziemców.
Mne však cizím nenazývej, Jsem tvůj bratr krevní; Svazek, jímž nás Sláva poutá, Milosť nechť upevní.	Nie wolno mnie jako Wandzie z Niemcem się zaślubić, Chcę ja prędzej w nurtach Wisły Moje życie zgubić.

Porovnej životopis básníkův a poznámku v Sebr. spisech J. P. Koubka, Praha 1857., díl II., str. 235.

***) Z písní „Bywaj dziewczę zdrowe."

Digitized by Google

Totéž spatřujeme i v umělé poesii, ano i v poesii dětské. Týž duch vniknul i do u k o l é b a v e k:

Urośnij mi w cnoty
Kwiateczku mój złoty,
Żebym nie płakała
Żem cię wychowała . . .

Urośnij w odwagę
Byś kraju zniewagę
Pomścił swym orężem
I był sławnym mężem

— — — — — — —

Gdy to (matka) dośpiewała
Dziecina już spała
Lecz jéj uniesienie
Szło dziecku w natchnienie. *)

Výše uvedené příklady z delších písní vnitřním svým obsahem nasvědčují tomu, v jakou spadají dobu; zbytečno by bylo zvláště vytýkati, že p ř í t o m n á d o b a velice se liší od směru minulosti. Jakož v celém životě polském nyní uznána za jedinou spásu tichá, ale organisovaná práce vnitřní, tak vešel i týž duch v působnosť literarní a společenskou — avšak bez všeliké újmy pravému nadšení pro blaho vlasti a národa! Kdož by pak chtěl se pokusiti o vypsání blahodějné národní činnosti polských paní a dívek, věru by musil sepsati knihu nemalou, neboť naskytá se tu badateli tolik krásných i vznešených příkladů, že bezděky nucen jest přestati na povšechném úsudku a jednotlivých příkladech. Wanda, králová Jadviga, Barbora Radziwiłłová, Kateřina Jagiellonka, Anna Jagiellonka, Teofila Sobieská, Chrzanowská, Marie Leszczyńská, Žofie Zamojská, Marie Czartoryská, Emilie Platerová, Klementina Tańska, Klaudia Potocká, Růže Sobańská atd., atd., toť pravé vzory národní ženskosti.

Pozíráme-li v životy a utrpení těchto žen, tu zjevují se nám vznešené ctnosti polských paní v plném rozkvětu, v plné kráse vznešenosti své.

Daleci jsme stotožňovati nedůstojnou dobrodružnosť a chvílovou vášeň s příznaky hlubokého, dokonale pocítěného patriotismu, jenž zárodek maje v nejněžnější lásce rodinné přenáší se na celou vlasť i vše, co s ní souvisí. Protož také pomíjíme vše, cokoli by považováno býti mohlo za chvílovou vášeň neb výjimečnou dobrodružnosť, a obmezujeme se toliko na výpověď skvělých osvědčení tichého, skromného jejich patriotismu, jenž přes to, že nenaplnil svět sensačními zprávami, přece vždy zachován bude ve věčné a trvalé paměti národů. Nechceme se šířiti o oněch odvážných dcerách, které tábory vyhledávaly a na koně sedaly,

*) Poezye Narodowe. Paříž 1849, str. 59.

Digitized by Google

aby po boku mužů se zbraní v ruce násilí vzdorovaly,*) ale na ony v pravdě krásné zjevy polské ženskosti zření své obracíme, jež sám Mickiewicz nazval „našimi anděly".

„Slzy stíraly, rány obvazovaly, nešťastných neopouštěly, všem pravdivými sestrami byly a andělskými skutky neocenitelnou útěchu poskytovaly." K tomu dodati sluší, že všeliké strasti snášely s bohatýrskou odhodlaností.

V té příčině vracíme se ještě jednou k nezapomenutelné Klementině Tańské. S jménem jejím jsou nerozlučně spojeny dějiny památného „vlasteneckého dobročinného spolku paní varšavských", jehož zakladatelkou stala se paní Tańská r. 1830. a jehož rozvoji věnovala téměř veškery své síly a schopnosti. Sama sestavila stanovy, sama též krásnou myšlénku uvedla ve skutek. S počátku sloužil dobročinný spolek všeobecným potřebám; když však vzplanul plamen války, tu věnovali se členové jeho (jichž počet dosahoval až 400 paní a dívek) péči o raněné, a paní a dívky tyto staly se nejněžnějšími ošetřovatelkami v nemocnicích varšavských. Ušlechtilou Klementinu majíce za vzor rozvinuly tehdáž spanilomyslné Polky činnosť neocenitelnou: prodaly šperky své, zařídily sbírky a dlely dnem i nocí při lůžkách nešťastných „bratří". Tou dobou vládnul spolek dobročinný jměním obnášejícím více než jeden million zlatých (na hotovosti bylo v pokladně 40.000 zl.), i lze již z toho vysvětliti si blahodárnou působnosť obětovných dcer národa.

Uvážíme-li, že duší spolku byla paní Tańská, oceníme zajisté náležitě i v tomto ohledu její zásluhy. Ostatně i Poláci sami viděli ve vzácné této ženě vzor pravé Polky, čehož četné důkazy nalezeny v korrespondenci spisovatelky „Památky po dobré matce". Životopisec její, Josef Straszewicz, uvádí na doklad velikého uznání, jakému se paní Tańská těšila mezi svými krajany, velice zajímavý jí psaný list, z něhož nemeškáme aspoň nejcharakterističtější místo opakovati:

„Naše Polky jsou obdivuhodny. Jako bdělé kněžky očekávají na hrobě zesnulé vlasti opětné znovuzrození. Jak zavazovaly v čas války rány, tak lahodí nyní bolesť bědy. Tato slova píši Vám, neboť Vy jste tou ženou, která onoho ducha znovu zbudila v Polkách našich, v jejichž očích nemůže nikdo býti dobrým mužem, kdož by nebyl zároveň i dobrým Polákem. Těšte se tomuto zdaru z celého srdce, neboť plody vaší péčí vypěstěné krásnější jsou všech ostatních."**) Slova tato jasně nasvědčuji tomu, že paní

---

*) Připomínáme toliko mimochodem Furchův český verš:

Bitev krvavých se Nebojejí Polky,
Na koně si sedly — Do boje šly holky.

Hraběnka Platerka Vedla pluk ulánů — —
Kéžby byla Polsce Pannou z Orleanu.

(Vincence Furcha Básně. Praha 1874., str. 426.)

**) Jos. Straszewicz: Die Polen und die Polinen atd. Stuttgart 1832—1837, str. 193.

Digitized by Google

Tańská ve své nadšené působnosti vlastenecké nikterak nebyla osamotnělá, ano lze i tvrditi, že tolik našla v lůně svých krajanek, stejně vřele horujících družek, jak toho jinde jen zřídka nalézáme příklady.

Z těch pak četných „andělů“ zasluhuje zvláštního povšimnutí spanilomyslná Klaudina Potocká, zjev prodchnutý nebeskou dobrotou a duchem nejryzejšího ženského vlastenectví. Bohužel, nedostává se do té chvíle v literatuře polské dostatek pramenů, z nichž by možno bylo podati dokonalý obraz této vzorné „niewiasty“; všeliké příliš drobné a neúplné zprávy o její nezapomenutelné působnosti jsou roztříštěny v rozličných časopisech; přes to však víme o ní přece tolik krásných svědectví, že mimoděk zachovává v paměti naší vděk neskonalý a hluboký. Věru, málokterá žena zanechala po sobě tak vděčnou paměť jako Klaudina Potocká.*) Pocházejíc z rodiny zámožných hr. Działyńských (nar. r. 1802. v Kurniku v Poznaňsku) a jsouc tím způsobem blízka všemu národnímu ruchu, pociťovala těžce již v nejmladších letech osud, jaký tížil milenou její vlast. Provdavši se r. 1824. za hrab. Bernarda Potockého vnikla do širších ještě kruhů nadšených horovatelů pro spásu i blaho vlasti, a brzy potom určil jí osud státi se pravým andělem téměř nesčetných krajanů polských, kteří opuštěni a dáni všelikým strastem v šanc nalézali u ní netoliko zdroj nevyčerpatelné dobročinnosti, ale i plnou míru nejšlechetnější útěchy a obětovnosti. V tom ohledu stala se Klaudina Potocká zbožňovanou pěstounkou „nešťastných“ jak ve vlasti, tak i v cizině — v dnech nejkrutějších bouří i v dnech následujících.

Jest známo, že polští sběhové utíkali se po povstání listopadovém zejména do Drážďan, kdež paní Dobrzyckou dobře organisovaný „spolek pro strádající Poláky“ vydatnou poskytoval pomoc. Při tomto spolku rozvinula spanilomyslná Klaudina neobyčejnou působnosť věnujíc téměř všechen svůj majetek na podporu krajanů. Když však nešťastných bratří stále přibývalo, bída den ode dne se množila a spolek jmění své skoro úplně vyčerpal, tu Klaudina, mimo to, že již skvosty ano i jiné své věci pro ulevení „polské bědy v Drážďanech“ zpeněžila,**) uchopila se posledního prostředku. Obětovně přijala jednoho dne práci přepisovatelskou — psala dnem i nocí — a celý svůj výdělek tak krvavě dobytý bratřím věnovala.***)

Roku 1879. uveřejňoval „Kuryer poznański“ nesmírně zajímavé feuilletony, v nichž nalézáme i sbírku dopisů pocházejících

*) Před několika lety měl Maurice Mann v Krakově velice zajímavou přednášku p. n. „Quelques pages de la vie d'un homme de rien“, v níž vypověděl mnoho zajímavých podrobností ze života Klaudiny Potocké; Mann seznámil se s ní v Ženevě. — Velice jest litovati, že důkladnější zpráva o této přednášce nezachována budoucnosti.

**) Generalu Bemovi odevzdala za prodané skvosty, šatstvo atd. 40.000 zlatých.

***) Straszewiczův již jmenovaný spis, str. 48.

Digitized by Google

z péra Klaudiny Potocké.*) Dopisy ty byly psány matce Bernarda Potockého v letech 1830. a 1831., tedy v době, kdy zoufalý boj rozšířil se po celé Polsce, a jsou výmluvným svědectvím, jaké účastenství měla šlechetná dcera národa v památném hnutí „listopadovém". Jelikož pak listy řečené i jinak charakterisují současnou tu dobu, zejména stanovisko ušlechtilých Polek, sdělujeme z nich s laskavými čtenáři místa zvláště výmluvná. Ze skrovných příkladů bude patrno, že Klementina a družky její pochopily co nejkrásněji povinnosti své vůči vlasti a že uměly k plnému užitku přivésti neocenitelnou svou působnosť. Na tisíce slzí setřely, na tisíce vzdechů ukonejšily!

Pohleďme tedy v obsah tklivých listů Klaudiny k mužově matce (paní hr. Potocké). Z listu psaného v prvních dnech ledna 1830.: „Dobrá matko! Bernard upotřebil tvého salonu pro Koczorowského (Tertuliana), jenž dvakráte si zlámal nohu. Chtělas býti, matko milená, užitečna raněným — on jest nešťastnější raněných. Zoufalství, že nemůže býti účasten pochodu, srdce mu rozrývá... Bernard (hr. Potocki) slouží jako prostý voják ... Perly zde prodati nelze...**)

Na počátku února:

„Varšava postrádá všeho ruchu ... Každá rodina při vlastním krbu třepí cupaninu. Slečny chodí pěšky, neboť všechny koně jsou odevzdány armádě. *Jedině* slečna K. se sestřenicemi a paní B. činí výjimku v životě varšavském. Navštěvují divadlo, zpívají vlastenecké písně a tvrdí při tom, že když vlasť jest v nebezpečenství, třeba těšiti její obhájce..."

V měsíci dubnu:

„Výdajů máme mnoho, ale malými vládneme prostředky... Po vojně obmezovati se budeme ve všem; jísť budeme brambory a spláceti dluhy naše.***) Máš-li, milená máti, ještě nějakých peněz, tož uschovej jich pro případ, kdyby Bernard stižen těžkou ranou musil pomoc hledati za hranicemi."

9. srpna 1831.:

„... Ubohá máti! Sejdeme se ještě jednou všickni kolem Tebe? Jsme na prahu rozhodujícího okamžiku, ukrutné nás očekávají ztráty, leč nevím, z jaké příčiny jsem dosud zachovala důvěru v náš zdar. Stále se mi zdá, že Polska klesnouti nemůže. Tolik obětí, tolik posvěcení a tak zbožná naděje naplňující nás všechny nemůže býti oklamána ... Líbám Elišku (Radziwiłłovou). Pobádej ji, drahá máti, aby ušila prapor pluku poznaňskému, jenž se vrátil s Dembińským...."

Jako doklad k dřívější výpovědi o působnosti Potocké v Drážďanech buďtež zde uvedeny některé úryvky z listů psaných rov-

---

*) Feuilletony tyto vyšly též o sobě: „I z blizka i z daleka." Poznań 1881.

**) Jednalo se patrně o peníze ve prospěch strádajících obranců vlasti.

***) Nezapomínejme, že pisatelkou těchto slov byla hraběnka Klaudina Potocká, dcera v hojnosti a blahobytu vychovaná.

Digitized by Google

něž matce z hlavního města Saska. Pocházejí ovšem již z dob, kdy všeliké polské naděje skládané v úspěchy povstání pohrobila trpká, nešťastná skutečnosť.

31. prosince 1831.:

„. . . . Naši ubožáci nalézají se tu v strašném položení. Příspěvky docházely, ale nedostačovaly. Jakž tudíž nežiti nad důchody?! Později budeme spořiti. Nemohu sobě ostatně vytýkati žádných osobních výdejův . . . Přiznávám se, že bych se styděla býti dnes bohatou a rovněž trpkou byla by mně výtka, že nedosti opatrně jednám s majetkem.“

Zbývá nám učiniti ještě výtah z posledního listu pocházejícího již ze Ženevy, kde šlechetná Klaudina zemřela:

„Vše, co se nazývá zábavou, činí na mne dojem zločinu a rozrývá rány mé — nemám již sil usmívati se tomu, co mne popuzuje, a hladiti, co mne uráží. . . . Tisknu Tě k srdci, dobrá máti, piš mi často, neboť vřelé Tvé listy vždy mne posilují — a toho jest mi právě velice potřebí.

Tvoje ubohá dcera Klaudina.“

Na těchto výňatcích přestáváme nečinice nižádných zvláštních poznámek, dobře vědouce, že každý soudný čtenář sám náležitě ocení velikosť duše, kteráž taková psala slova. Dodáváme jen, že Klaudina Potocká zemřela r. 1836. v Ženevě, kde jí postaven jest od vděčného potomstva krásný pomník.

Do jisté míry ještě vznešenějšího významu jest jiná žena polská, o níž se v těchto řádcích hodláme obšírněji ještě zmíniti. Chceme seznámiti laskavé čtenáře se zjevem ženy působnosti tak spanilomyslné a blahodějné, jaké nenašli bychom v lůně jiného národa. Tane nám na mysli „matka sibiřských vypovězenců“ — nezapomenutelná Růže Sobańská! S jménem tímto spojeny jsou vzpomínky naplňující i nás Nepoláky city lidského vděku, hluboké úcty ano i obdivu, neboť plným právem lze tvrditi, že nad Růži Sobańskou nikde a nikdy nebylo ženy spanilomyslnější, šlechetnější a vlastenečtější. Její blahodějnosť nehledala nižádné okázalosti, nezvučela chlubivě na trhu veřejnosti, ale působila po mnohá, mnohá léta zticha tam — kde nižádné nebylo možno odměny žádati. Růže Sobańská byla jedna z oněch znamenitých žen, jimž nesmrtelný Krasiński posvětil zasloužený hold vyrčený památnými slovy vzletné Romy: „O Polka moja! bądź błagosławiona!“

Narozena koncem minulého století (r. 1798.) z rodičů Felixa hr. Łubeńského a Tekly z Bielińských, zasnoubila se roku 1823. s Ludvíkem Sobańským, jedním z nejváženějších a nejzámožnějších občanů podolských. Po několikaletém šťastném manželství nastala v Polsce doba všeobecné hrůzy. Manžel její, byv dříve vězněn v pevnosti varšavské, odvezen byl pro účastenství v národním hnutí do Petrohradu, kdež celá tři léta strávil v kazamatech. Věrná choť sdílela všechny osudy s mužem svým, následovala ho všude, starajíc se získati přístup do jeho vězení aneb domoci se pro něj v rozhodných kruzích úlevy. Tklivě praví životo-

Digitized by Google

pisec její, že „wyuczyła się pukać do wszystkich bram, obiegać wszystkie schody, wyczekać na wszystkich progach, byle zdobyć nieco ulgi, pociechy i osłody uwięzionemu".

Po osudném roce 1830 vypovězen byl Ludvík Sobański do Permu — a vzorná žena i tam provázela muže svého, sdílejíc s ním trpělivě strasti života vyhnaneckého. Pod zachmuřeným nebem, v kraji, o němž Poláci vypravují, že jest zemí „bez naděje", poznala paní Sobańská z vlastního názoru utrpení a nedostatky svých krajanů — vyhnanců. Od oněch chvil počala býti jich těšitelkou, opatrovatelkou — matkou! Matkou sibiřskou! Z jejího srdce vyrůstaly znenáhla blahodějné květy vlasteneckého milosrdenství, oživující smutné pustiny Sibiře.

Ačkoli již za svého pobytu v Permě nesmírně mnoho dobrého krajanům učinila, přece po svém návratu v rodinné Podolí rozvinula v pravdě neocenitelnou činnost. Zařídivši si nejdříve značnému svému jmění přiměřené domácí ohnisko, jala se systematicky pracovati o ulevení všeliké bědy nešťastných bratří v Sibiři. Pověděli jsme již výše, že paní Sobańská z vlastního názoru seznala potřeby vyhnanců; i nebylo jí proto za těžko najíti pravou cestu k dobročinnému a užitečnému působení. Vymohla si především povolení u vlády, aby bez překážky vykonávati směla „sibiřské prostřednictví", o němž v pozůstalosti své tolik vzácných zanechala dokladů. Mimochodem řečeno, měla i paní Sobańská stejně s ní cítící a snažící se družky, zejména Ksaveru Grocholskou a Elišku Brzozowskou, ale ona nade všechny vynikala vytrvalostí, obětovností i spanilomyslností.*) Věru, těžko jest rozhodnouti, třeba-li při této znamenité ženě více ceniti spanilomyslnost, aneboli duchaplnost.

Její bohaté „Archiwum sybirskie", skládající se z knih účetních, zápisních i pamětních a z četných korrespondencí, podává skvělé svědectví o neocenitelně šlechetné působnosti její. Samo sebou se rozumí, že nesmí se při tom zapomínati, s jakými musili svízeli polští vyhnanci v daleké Sibiři zápasiti. Veliká část z nich, zavezená na tisíce verst zdálí od krbu rodinného, vydána byla přímo v šanc nejcitlivějšímu nedostatku. Avšak netoliko nedostatek hmotný, svízele zevní, ale i nedostatek všeho duševního pokrmu činil osud „nešťastných" dvojnásob trpkým v zemi, „gdzie niema nadziei". V takových okolnostech zjevila se opuštěným vyhnancům žena, která o vše pečovala, o potřeby tělesné i duševní, jejíž blahodějnost nedala dokona zoufati vyhnancům od Uralu až ku Kamčatce. Růže Sobańská, „opiekunka nasza", „siostra", „matka", „anioł Sybiru", „róża wygnańców" — tak nazývali ji vděční vyhnanci — všem spěla ku pomoci, každého měla v paměti a o každém se dovídala.

Nahlédněme nyní pozorněji do „sibiřského archivu" paní Sobańské.

---

*) Ondřej Edward Koźmian nazval tyto ženy „liliemi".

Digitized by Google

První kniha nesoucí nadpis „Dla nieszczęśliwych“ obsahuje pečlivě sestavené účty z důchodův i výdajů. Má velikou podobu s knihami obchodními, ale významem svým ovšem daleko nad ně vyniká. Přiloženy jsou zde ztvrzenky přijatých podpor, jakož i výkaz rozličných sbírek. Vedle toho spatřujeme na konci každého čtvrtletí řádné uzavření účtův.

Druhá knížka obsahuje rozvrh listů, peněz a zásylek rozličného druhu zaslaných na Sibiř. Překvapuje zde pestrota předmětů, v nichž nejlépe spatřiti lze potřeby a přání vyhnanců. Paní Sobańská vědouc, kde a v čem třeba pomáhati, nezapomínala o ničem důležitějším; zasýlala proto knihy, noviny, oplatky, šatstvo, prádlo, čaj, noty, housle, barvy, tužky, výkresy, vzory . . . vše, vše, co pobyt ve vzdálených krajinách mileným krajanům s to jest snesitelnějším učiniti. Ba i ve výběru knih jeví se paní Sobańská rovněž tak pečlivou, jako duchaplnou. Ani na dítky vyhnanců sibiřských (z nichž mnohé tam spatřily světla božího), nezapomínal „anděl Sibiře“. Sama jim připravovala „wyprawki“ a pečovala o jejich zdar od kolébky až ke sňatku. Ne jedna z těchto polských dívek sibiřských její péčí byla řádně vychována a zaopatřena. K záznamkám pak vlastní rukou připisovala, došla-li ta která zásylka a jak byla přijata.

Třetí kniha, pro historiky nepříliš vzdálené minulosti nejzajímavější ze všech, obsahuje abecedním pořadem sestavený seznam vyhnanců s krátkými zprávami o jejich životech, potřebách a přáních; a při každém jménu se nalézá i důkladná adressa. I jiných poznámek administrativních nezřídka lze najíti. Jak značné spojení udržovala paní Sobańská se svými sibiřskými krajany, nejvýmluvněji dosvědčují veliké sbírky korrespondencí, cenné netoliko co památka po mnohých vynikajících osobnostech, ale i co pramen, z něhož čerpati lze neklamné zprávy o životě a poměrech na Sibiři. Ve sbírce té nalézají se listy z Tobolska, Tomska, Irkutska, Braňska, Bialogrodu i Jenisejska, z Ilfy, Pensy, Permu i Viatky, z Narčinska, Tagilska, dále i z Tary, Tiflisu, Krasnojarska, Stavropolu, Archangelska, Kurhanu, Vologdy, Omska i Orenburgu!

Jediný pohled na mapu ruského carství stačí, abychom posouditi mohli rozlehlosť těchto míst a tím zároveň i spojení, jaké po tak mnohá léta neunavně udržovala paní Sobańská. Z listů zmíněných vychází dále na jevo, že táž paní byla prostředkovatelkou i v jiných věcech polských vyhnanců. Bezpečně zasýlala ona listy z Polska na Sibiř a stejně bezpečně přijímala a dále dopravovala listy ze Sibiře i do nejodlehlejších dvorů polské šlechty.

Jaký tudíž div, když ženu takovou blahoslavila celá polská Sibiř a celá polská vlasť? Sigmund Sierakowski, jenž také v „beznadějné“ zemi zmíral a paprsek blahodějnosti paní Sobańské pociťoval, takto se k ní v soukromém listě ozval: „Niewiasty święte przewiązywały nam rany, i balsam pociechy, pomocy nam niosły — za Tobą szły, Pani! Imię Twoje należy do historyi!“

*

Digitized by Google

I v nejpozdějším věku svém působila Růže Sobańská neméně šlechetně; mimo dřívější svou blahodějnosť podporovala značnými částkami peněžitými nemocnice, zakládala ve svém okolí školy, zřizovala pracovny pro polské dívky a spěla pomocí všemu, co vlasti, národu a lidem užitečno. Znamenitá tato žena zesnula 10. listopadu r. 1880. zůstavíc v národě nesmrtelný vděk a vzor pravé Polky.*)

Ve všech příkladech, jež jsme tuto podali, vyniká zřejmě nad všechny ostatní stránky vlastenecké milosrdenství, a sice milosrdenství tak krásné i platné, že nelze si ani pomysliti u žen vlastnějšího projevování citu vlasteneckého. Okolnosť tato mimovolně nám připomíná úvahu učiněnou již výše v příčině tradicionelní neporušenosti rodinné lásky, jevící se bez odporu v plné velebnosti u polských paní i žen. Že slova v tom ohledu tvrzená netýkají se toliko jednotlivých zvláště krásných duší, ale že mají podstatu všeobecnou, přemnohými příklady dalo by se dosvědčiti. Při té příležitosti budiž jen krátce vzpomenuta hraběnka z Branických Arturová Potocká, v Haliči povšechně zvaná „matka Krakova“ († 1879.). I ona žila jen „dobrodiní nešťastným štědrou rukou udělovanému“.**)

To, co snažili jsme se vylíčiti v několika jednotlivých případech, viděti lze ve všem životě polském — minulém i přítomném. Čítejme o životech plných nejšlechetnější obětovnosti, tichého trpění a sebezapření, pohleďme na odkazy neb poslední vůle důstojných matron polských, probírejme se ve výkazech dobrovolných příspěvků na kteroukoli věc dobročinně národní — všude zjevuje se nám účasť ženy polské v poměru charakteristickém.

Jest nám nyní přikročiti k důležité osnově života společenského, o němž jest všeobecně známo, že tvoří v každém národě jednu z nejrozhodnějších pák všeho národního ruchu. Jest také známo, že život společenský v celém světě takým bývá, jakým bývají ženy toho kterého národa, neboť bez žen nestává žádného společenského života. Proto spatřujeme u nejedněch, ještě nedosti vyvinutých národech toliko život uzavřeně rodinný, skrovný svou účinností, život hospodský a spolkový, jenž však málo má společného s polským životem společenským, zachovaným a vyvinutým přes mnohé újmy časových pohrom na stupni pozoruhodné výše. A je-li v pravdě onen blahodárný život společenský v Polsce na výši nepopíratelného rozvoje — o čemž se velmi lichotivě i cizozemci jednohlasně vyjadřují, tu opět ne jinde toho musíme hledati příčinu, než ve způsobilosti polských paní. Ponechávajíce sobě na konec několik nestranných výroků jiných spisovatelů, poukazujeme nyní především k tomu, že plodným zárodkem onoho života mimo jiné vlastnosti polských paní (za-

*) Z Syberyi. Z papierów Róży Sobańskiéj, przez K. — Przegląd Polski 1881, No. IX, str. 406—456. — Také „Bluszcz“ No. I, 1881 a j. v.

**) Viz zprávy o životě hr. Arturové Potocké v Kłosech 1879, str. 70. a Tygod. illustr. 1879, str. 66.

Digitized by Google

chovalosť tradicí, rodinný život) jest vzdělání, jakým Polky vůbec vynikají. Jen vzdělané paní mohou zaujmouti ve společenském životě důstojné stanovisko. O vzdělání pečováno v Polce u ženského pokolení v míře značné, a že vedlo k utěšeným výsledkům, poznali jsme již ze stručných slov pověděných v příčině literarní produkce. K tomu jen dodáváme, že na ten čas mají Polky mimo jiné časové spisy dva samostatné organy, totiž „Bluszcz", týdenník, redigovaný paní Marií Ilnickou ve Varšavě a „Dwutygodnik dla kobiet", redigovaný T. Radońskou v Poznani. Kromě toho počnou ve Varšavě vycházeti obnovené „Nowe mody paryskie" redakcí paní Ratyńské. Literarní část bude svěřena V. Grabowskému a Peryńskému.

Obsah obou dříve jmenovaných ženských časopisů, jenž jest z menší jen částky povídkový, svědčí příznivě o duševních požadavcích a schopnostech polských paní a dívek. Jak pak ženská literatura v Polsce vůbec jest rozšířena, patrno z toho, že „Bluszcz" čítá dle spolehlivého sdělení na 7000 odběratelek! Na otázku, jakým způsobem se v Polsce pěstuje s tak pěkným úspěchem ženské vzdělání, nedosti určitě lze odpověděti, neboť péče o to spočívá téměř v nitru každé rodiny. Veřejnou jest potřebou a tudíž i všeobecným přáním, aby Polka netoliko v jazycích, ale i v jiných vědách byla obeznalá, což děje se poměrům přiměřeně. V domech zámožnějších nešetří se úzkostlivě peněz, ale pečlivě se obětuje část důchodu na knihu i cesty, a tam, kde se nedostává podobných prostředků, dědí dcera mnoho dobrého od — matky. Ostatně není za našich pokročilých časů vzdělání nepřístupným monopolem — jen když jest vnímavé mysli, vlastní snahy a dobré vůle, jaké se Polkám tak hojně dostává. Statisticky jest dokázáno, že literatura polská nalézá v čtenářkách vydatnou podporu, což tím větší má význam, čím důkladněji uvažujeme směr pěstěný v polském písemnictví.*) Že pak vzdělání takové nese se duchem národním, rozumí se samo sebou.

Co týče se ženského školství, to stále se v Polsce rozvíjí a nabývá den ode dne většího významu. System obmezující se na povrchní vzdělání dívkám i jinde štědře udělované, mizí a rozhodně se zavrhuje. Krásným toho důkazem jest vzorná dívčí škola v Krakově, založená již před lety velezasloužilým vlastenecký pracovníkem drem. Adrianem Baranieckým. Škola tato rozdělena jest na patero odborů (přírodovědecký, historický a literarní, pro pěkná umění, obchodní a hospodářský) a řízena jsouc vesměs vynikajícími učiteli stojí na ro ni vzorných ústavů zahraničních. Nejpřednější učenci a odbor. íci polští, jako Adam Asnyk, dr. Belcikowski, Buszczyński, dr. Estreicher, Adam Kirkor, Kraszewski, V. Pol, hr. Al. Przezdzicki, dr. Szujski, dr. Majer,

*) V historicko-statist. spise: Wiadomości o znakomitszych bibliotekach (w Polsce)" od Fr. Radziszewského (Kraków 1875) spatřujeme, že nejedna duchaplná Polka znamenité soukromé knihovny zakládala aneb vydatně rozmnožovala.

Digitized by Google

dr. Dunajewski (nynější ministr), V. Łuszczkiewicz, dr. Malinowski, dr. Smolka (syn) a jiní působili zde s úspěchem snadno pochopitelným. Někteří z nich pořádali přednášky veřejné, jiní trvale vstoupili do sboru učitelského. Zvláštní pozornosti hoden jest odbor „pro krásné umění“, v němž se vychovávají Polky-umělkyně. Mimochodem budiž podotknuto, že týž odbor svěřen jest péči světoznámého malíře Jana Matejky; vyučování konají: malíř H. Lipiński (malba olejová a kresby dle živých vzorů), J. Siedlecki (kresby dle vzorů sádrových), slečna Karolina Bierkowska (krajiny) atd. — V b. roce zahájeno též vyučování v řezbářství. — Stránka praktická pojí se se stránkou idealní, a tím vychovává škola krakovská dívky zajisté dokonalé.

I jiné dívčí školy polské, netoliko v hlavnějších, ale i v menších městech, vynikají užitečným zařízením.

Z nich — zdá se nám — největší význam mají soukromé školy poznaňské, kdež se přes všechen útisk německý dívkám polským všemožným zdarem udílí vzdělání vlastenecké.

Těmito slovy chtěli jsme jen stručně naznačiti, že se polským dívkám z domu i ze školy dostává průpravy k veřejnému i společenskému životu. Vše, co polská dívka doma a ve škole nabývá, s nemalým úspěchem v praktickém životě upotřebuje. Vstoupivši do veřejnosti a majíc již rozhled, zdokonaluje se čím dále tím více. Z dívky ctnostné a rozumné stává se žena samostatná, rozvážná a činná. Okolnosť tuto nejzajímavěji jest pozorovati v středisku společenského života — v saloně!

Salonu se pohříchu ne všude stejné důležitosti přiznává. V Polsce se důležitosť jeho osvědčila, a pracováno o jeho rozkvět s nemalým zdarem. Neuznávati veliký význam salonu bylo by tolik, jako neuznávati potřebu všeho vyššího rozvoje společenského života. On jest nepopíratelně mocným živlem civilisačným, v jehož dokonalosti se zrcadlí stanovisko toho kterého národa i ve vyšších vrstvách. Nehledíce tedy toliko k zevnímu požitku, jaký každý řádný salon poskytuje, ale i k vnitřnímu jeho působišti čili vlivu, nemůžeme než s velikou úctou vysloviti se o zásluhách Polek, jaké si získaly i v tomto oboru své blahodárné činnosti.

„Salon polský,“ tak praví domácí spisovatel, „oplývá vlídnou pohostinností, milým vtipem a vzdělaným vkusem ve všech věcech literatury i umění. Od jiných porovnán jest salon novověký se zábavnými turnaji středověku, s tím toliko rozdílem, že v saloně dovoleny jsou boje pouze — bez krveprolití a válečného ryku. K tomu se své strany dodáváme, že salon polský bezděky jest školou „polské uhlazenosti“ a všech oněch zevních sympatických ctností, jakými polská společnosť zejména mezi slovanskými národy vyniká. V polských salonech se tříbí krasochuť, lahoda a ušlechtilosť, jejíž účinnosť zplodila již tolik národu a vlasti prospěšných skutků. Na „paní“ pak jest, aby do života salonního vdechla, bez čeho obejíti se nemůže. Na ní jest učiniti jej milým i příjemným, starati se o všeliké výhody, zaháněti roz-

Digitized by Google

ličné chmury a udržovati v něm atmosferu netoliko všem snesitelnou, ale i milou a vábnou. A jelikož Polky vzděláním a kromě toho i vrozenou schopností předním požadavkům vyhovují, stává se polský salon ne sídlem „elegantních nud“, ale pravým střediskem společenského života, v němž se duch, vzdělání a nadání jako na přirozené půdě svobodně rozvíjí ve prospěch a zábavu vlastní i obecnou!

Děkuje-li věc polská salonu nejeden prospěch — o čemž nižádné není pochybnosti — tož přísluší první o to zásluha Polkám, neboť ony byly a jsou duší veškerého onoho ruchu, jenž vlivem svým tak znamenitě v polských salonech působil. V starších pamětnících nalézáme mnohá svědectví, že i v historii kulturního života proslavené salony polské rozvíjely se péči „svých paní“.

V Puławech, kde kníže Czartoryski, general krajin podolských, založil pověstný stan kráse a umění, vládly paní a dívky. Oživujíce duchem svým a líbezností pověstné schůzky vynikajících mužů vlasti v Puławech, nemálo se zasloužily věci národní.

Rovněž zvučným jménem slynuly „literární“ večery ve Varšavě, zejména paní Lewocké, kdež scházeli se spisovatelé a umělci k přátelským besedám. Ve Lvově Felicie Wasilewská, dcera maršálka Tadeáše Wasilewského, utvořila s otcem nejoblíbenější ohnisko intelligence lvovské v domě rodinném. I mnohé jiné paní polské uměly shromažďovati ve svých příbytcích květ polské společnosti. Výše zmínili jsme se o paní Zmichowské. Slavnou pověst požívá do té doby salon paní Jadvigy Luszczewské (Deotymy) ve Varšavě, kdež v určité dni se scházejí téměř všickni přední varšavští spisovatelé a umělci.*)

Leč mimo proslavená střediska společenského polského života, z nichž jmenovali jsme jen některá, bývalo a dosud stává v Polsce přemnoho jiných — snad skrovnějších svou zevní nádherou, ale vždy stejně významných svým vlivem, jakým na účastníky působí. Neobyčejnou schopnosť společenskou osvědčily Polky i v cizině. V Paříži slavily pravé triumfy a nejeden polský salon nad Sekvanou zůstavil lichotivé vzpomínky i do budoucnosti. Salon paní Świeczynové nazván „prvním“, rovněž vynikal salon hr. Tyszkiewiczové (Wąsowiczové), kamž vítaly osobnosti, jako: de Flahault, kn. Morny, de Freycinet, Philarete Chasles, markrabí de Blocqueville a j. v.**)

Užili jsme výše několikráte slova „schopnosť“ a „způsobilosť“, chtíce tím naznačiti individualitu Polek. Všickni, kdož v Polsce dleli aneb cestovali, přiznávají jednomyslně, že Polky vůbec dávají ve svém chování na jevo půvabu plnou individualnosť.

---

*) Roku 1880. oslavila paní Jadviga Luszczewská ve svých salonech A. Odyńce, básníka a přítele nesmrtelného Mickiewicze. O oslavě této přinesly také české časopisy obšírnější zprávu.

**) „Czas“. Kraków No. 97 r. 1881.

Digitized by Google

Náš bystrozraký Karel Havlíček, poznav Polky za svého pobytu ve Lvově, takto je charakterisoval: „Klobouk dolů! Povím slovo o Polkách! Jsou to stvoření individuelně roztomilá, hovorná, srdečná, laskavá, šetrná, lahodná a nad výraz půvabná... Milý brachu! není to žádné paradoxon, co já o Polkách smýšlím!“ *)

Obšírněji mluviti o zevním půvabu Polek, o nadání, jakým půvab tento v skutek přivádějí, nezdá se nám býti potřebou. Přestáváme proto na stručných slovech Havlíčkových, tím spíše, jelikož bylo o této stránce již na mnohých jiných místech s uznáním i nadšením psáno.

Velice bychom hřešili, kdybychom v stati naší neučinili vděčnou vzpomínku o ušlechtilé Polce, kteráž s českým spisovatelem v krutých dobách národního našeho života se zasnoubivši a vřelou obětovností pro blaho naší vlasti působivši, trvalou po sobě mezi námi památku zůstavila.

Honorata z Wiśniowských, spanilomyslná choť českého spisovatele Karla Vladislava Zapa, jednoho z nejčinnějších pěstitelů vlasteneckého písemnictví v Čechách, zavděčila se nám do té míry, že jména jejího lze vysloviti jen s velikou úctou a velikým uznáním. I jest nám o ní učiniti tím ochotněji příslušnou vzpomínku, poněvadž v jejím životě shledáváme soustředěny téměř všechny ony krásné ctnosti, o nichž jsme v této stati jednali. Ač krátce trval její šlechetného horování plný život, ač ku věčnému odpočinku odešla právě ve chvíli, kdy výsledek nejvřelejších tužeb jejích měl vydávati utěšené plody, přece zachovala si i v dějinách dob našeho vzkříšení i v dějinách literarního ruchu našeho památku rovněž tak čestnou jako krásnou.

Hle, dcera sbratřeného národa zavítala k nám a stala se nadšenou horovatelkou pro národní naše probuzení, jemuž věnovala celé své srdce, celou svou duši! A byla to žena, jakých věru málo. Zjevila se v Čechách po boku vlasteneckého muže, spatřila bědu nás tížící, porozuměla příčinám a zaskvěla se v životě našem ihned jako hvězda první jasnosti na nebi zachmuřeném.

Ne mnoho jest žen českých, kteréž ve zpomínkách starších vlastenců českých stejně čestné s Honoratou zaujímají stanovisko a také jen ten náležitě ocení šlechetné její snahy, kdo oceniti dovede tehdejší naše poměry, zejména společenské a ženské.

Mnohý český vlastenec věnoval jí vděčnou vzpomínku, mnohý stavěl ji za vzor paním českým. Nezřídka setkáváme se v zápiskách, korrespondencích neb i jiných spisech našich s jménem Honoraty Wiśniowské, z nichž budiž nám volno podati v závěrku této stati alespoň stručnou črtu života tak pěkného a blahodárného. Užijeme v té příčině nejvíce nezměněných slov oněch pi-

*) Srovnej Havlíčkovy korrespondence k příteli Girglovi. Též článek náš „Karol Havliček i stosunek jego do życia polskiego.“ Tygodnik illustr. Warszawa 1879, No. 208.

Digitized by Google

satelů, kteří naši Honoratu buď osobně znali, aneb jinak dokonaleji zasvěceni byli do její mezi námi činnosti.

Honorata z Wiśniowských narodila se 5. dubna 1825. v Sniatyně nad Prutem v Haliči, kdež dostalo se jí v otcovském domě po příkladu v Polsku obecném velmi pečlivého vychování, a záhy prozrazovala neobyčejné duševní nadání, jakož i mysl velmi něžnou, tklivou a poetickou. Dětský svůj věk prožila v rozličných místech východní Haliče, zejména také mezi Huculy, v horách Karpatských, nad řekou Čeremoší. *)

V oněch dobách dlel český spisovatel Karel Vladislav Zap zprvu co účetní akcessista ve Lvově, odkudž konaje roku 1838. úřední cestu do Zablotova, poprvé blíže se seznámil s rodinou Wiśniowských a příští svou chotí, kterouž před tím již ve lvovském divadle byl spatřil. Zap sám popisuje ve svém zajímavém spisu „Cesty a procházky po Haličské zemi“ (str. 209.) velmi zajímavě „první setkání“ s rodinou Wiśniowských i nemeškáme protož obsah toho popisu zde krátce opakovati:

„V prvních dnech po příjezdu navštívil mne v záležitostech úředních jistý pán, o jehož pořádnosti a poctivém charakteru jsem byl již od svých kollegů ve Lvově slyšel . . . Vzal jsem si s sebou na venkov právě vyšlý český překlad „Konrada Wallenroda“; ležel u mne na stole. Ten pán sotva že titul spatřil, hned s dychtivostí po knížce sáhl, a jaké bylo jeho podivení, když shledal, že to české . . . Vyprosil si knihu domů, a pozval mne co nejpřívětiveji k sobě.

Druhý den šel jsem ho navštívit. Bydlel nedaleko mé residence. Řada topolů stála před domem a malá zahrádka pod okny. Když jsem do příbytku vstoupil, přišla řada překvapení na mne. V domácí paní poznal jsem onu před rokem ve lvovském divadle spatřenou přístojnou brunetku a v její dceři mou krásnou neznámou, její tehdejší společnici, a teď jsem i v osobě hospodáře nalezl onoho otylého pána, který ty ženštiny z divadla vyvedl.

Dcera jeho mě poznala, a silné zardění ve tváři a sklopení očí svědčilo, že též ona neméně překvapena byla tímto opětným setkáním. Po prvním uvítání a poznání zmizela brzo všeliká ostýchavosť mezi námi, a panna H(onorata) nabyvši srdce sama první s důvěrnou srdečností i neméně podílnou zvědavostí tázavě ke mně se obrátila: „To Pán tedy není Němec? já potud myslila, že všickni Češi jsou Němci!“ Na moje vysvětlení viděti bylo, že ji ta novina, že Češi nejsou Němci, dosti příjemně překvapila, i sama poskočila do druhého pokoje, i přinesši můj exemplář „Konrada Wallenroda“, osvědčovala, že se všickni včera nemohli dosti natěšiti s tou knihou, an jí skoro zcela rozuměli, a až do noci s originalem zároveň čítali. Nedivte se, laskaví čtenáři, že nezkušená dívčina nás za Němce držela v takové zemi, kde z ohledu nás tolik předsudků panuje a hejnem tolika odrodi-

*) Naučný Slovník, díl X., str. 261.

Digitized by Google

lých krajánků ještě pořád se utvrzuje. Nyní jsem musil vykládati pravidla českého pravopisu, a tu ještě více H. čeština zajímati začala. S takovou dychtivostí do českého „Konrada Wallenroda" se zabrala, jako by se jí v tom nový svět byl otevřel — ba ovšem, že nový svět!

Od té doby býval jsem každodenním hostem u pana W(iśniowského), a též s jiným citem přestupoval jsem prah skrovného domku, v kterém panna H. v blaženém rodinném kruhu k potěšení každého, kdo ji znal, na srdci a rozumu prospívala."

Zap stal se učitelem mladistvé Honoraty. Jelikož nevedl si jako ostatní úředníci v Haliči z Čech přišlí, praví vhodně jeden z životopisců naší Honoraty, nýbrž láskou svou k řeči a obyčejům bratří Polákův, vážnosti si dobyl a rád vídán byl v pohostinném domě Wiśniowských. Seznav bystrého a po vzdělání vyšším ve vědě i umění prahnoucího ducha Honoratina, nabídl se jí mladý Čech za učitele. Úcta jeho zmohla se v něžnou lásku, kterouž mladistvá Polka i učiteli svému brzy v úplné míře věnovala. Za tři léta viděl chudičký kostelík v Korniči nad Prutem hlučnou svatbu polskou.*) Honorata tak stala se chotí K. V. Zapa.

Přestěhovavši se brzy na to s chotěm do Lvova, jala se s velikou pílí a zálibou učiti se jazyku českému, tak že za nedlouho mohla obratnosť svou zkoušeti i ve vlastních literarních pracích. Již tehdáž zasýlala své české prvotiny do pražských „Květů" (Obrazy z mé otčiny 1844), kdež s ochotou byly uveřejňovány. Již z toho patrno, že Honorata, zasnoubivši se s Čechem, vštípila si do srdce slova písma sv.: „Bůh tvůj, Bůh můj — národ tvůj — národ můj!"

Jak vyhlížela Zapova domácnosť ve Lvově, dočítáme se v korrespondenci Havlíčkově, jenž tehdáž ubíraje se za Pogodinem do Moskvy nějaký čas dlel v Zapově rodině. Líčíť Havlíček dojmy své následovně: „... Poznamenávám quoad eruditionem dom. auscultantis, že má pan Zap půlletú dceru a 17½letú paní a to sice velmi krásnú, jak se sám přesvědčíte, neboť má naději co nejdříve do Prahy přesazenu býti. Pak se na ni podívejte, jest černobrívá, jak Rusíni mluví, umí i malorusky a česky ji p. Zap velmi dobře naučil, jak se dá velmi lehko mysliti. Německy neumí ani slovo, jen po francúzku; toť víš, že to byla u českého vlastence první dobrá ctnosť a hned se mi tím také pochlubila. Polky se velmi lehko spřátelí, tak že jsem byl hned za týden u p. Zapa jako doma; tím snadněji, protože bývám od 8. do 2. jediným společníkem paní, když Zap v kanceláři bývá. Polky sú velmi upřímné a svěří se se vším. Ona mi celú historii své lásky s nejmenšími maličkostmi vypravovala; mají se velmi rádi. Jest to pro mne velmi příjemný život, jsme sami tři (excepta malinká Bronislávka) a protože oba jsú se mnú již velmi dobře známi, nepovažuji mne za cizího. Vidím ovšem, že jest mnohem

*) Májový sen. Dárek našim pannám. S podobiznou a životopisem H. Wiśniowské. V Praze 1862, str. 76. a dále.

Digitized by Google

též radovati se s radujícím (bez závidění) než útrpnosti míti s nešťastnými.“*)

Zaživši první léta šťastného manželství na rodné půdě, odebrala se Honorata v dubnu roku 1845. do Prahy, kamž manžel její na vlastní přání ze Lvova byl přesazen. Zde otevřel se vlastenecké, nadšené Polce nový svět. Nejeden krásný ideal zničila smutná skutečnosť — v Čechách nebylo tehdáž takového života, jaký by zadosť činiti mohl horoucí Honoratě. Přes to však nevzdávala se naděje a jala se vlastní silou pracovati o blahém přeměnění nešťastných, neutěšených poměrů. Dříve než podáme některé vzpomínky naší Karoliny Světlé, týkající se soukromého života a působnosti nezapomenutelné paní Zapové v Praze, připomínáme toliko několika slovy její veřejnou činnosť, kteráž vnikala i do širších kruhů tehdejší společnosti české. „Naučný slovník“ a vydavatel „Majového snu“ zaznamenaly obšírnější úvahu, my obmeziti se musíme toliko na stručný výtah.

Tak jako činívala Honorata již ve Lvově, zasýlajíc literární své práce do českých časopisů, tak činívala i v Čechách, ano rozvinula v tom ohledu tak značnou činnosť, že zůstavila i v literatuře naší památku čestnou. Drobnější články psané s citem a láskou k Polsce i k nám uveřejňovala ve „Květech“, „Lumíru“, později též v „Zlatých klasech“ a v „Moravské Koledě“. Vedle prací původních pilně též překládala z polštiny do češtiny, zejména některé zdařilé veselohry oblíbeného u nás J. Korzeniowského: „Obžinky“ a „Staré místo mladé“. Obě tyto veselohry vyšly tiskem a byly i v Praze i na českém venkově do poslední doby s dobrým úspěchem provozovány. Avšak největší péči věnovala Honorata české otázce ženské, kteráž v době tehdejší téměř úplně ladem ležela a přežalostný pohled poskytovala. „Bylať v ní velkolepá myšlénka uzrála, na jejíž provedení veškeré své síly vynaložiti a kterou i všem ženám českým co nejvřeleji chtěla doporučiti, aby je k účinlivému spolupůsobení získala. Nabyla přesvědčení, že domácí vychování základem jest národního blaha, že tedy velká a posvátná úloha české matce jest svěřena, a že jest potřebí, aby české dívky k tomuto budoucímu povolání přiměřeným způsobem byly vychovány. Chtěla se tedy zasaditi o důkladnou obnovu vychovatelství, tak aby z českých dcer náležitým vzdělaním a šlechtěním jejich rozumu a citu vypěstovány byly vzdělané ženy, zdárné manželky a matky, věrné a horlivé vlastenky. O této rozsáhlé úloze promluvila nejprve ve schůzi českých žen, která odbývána byla r. 1848. v Praze. Tu pí. Zapová chopivši se slova, se zápalem a nevšední výmluvností o povolání ženského pohlaví řečnila a shromážděné vyzývala, aby se nyní zvláště náležitého vychování svých dcer ujaly. Následek této s nadšením přijaté řeči byl, že se utvořil „spolek Slovanek“ v Praze. Není naším účelem líčiti osudy tohoto spolku, i připomínáme jen ještě, že v téže příčině rozřešení a povznešení ženské otázky v Čechách dlouhý čas se zaměstná-

*) Ze života Karla Havlíčka. Od V. Zeleného. Osvěta 1873, díl I., str. 18.

Digitized by Google

vala Honorata sepsáním díla, v kterémž dcerám českým to povědĕti se snažila, co zůstavila po sobě Klementina Tańská v „Památce po dobré matce“ dcerám polským. Spis tento, na němž Honorata s velikou láskou i nadějí pracovala, vyšel teprv po její smrti, a sice p. n. „Nezabudky, dar našim dcerám“.*) Kromě toho horlivě se zasazovala o založení v tehdejší době pro život náš tak potřebného ústavu dívčího, k čemu první tuším pobudku dal horlivý Wenzig, leč nebylo jí přáno již viděti v plném rozkvětu vrchol svých šlechetných tužeb. Ústav dívčí založila, ale sil ku správě se již nedostávalo. Smutné zvěsti z vlasti, zejména krutá smrt strýce Teofila, jenž odsouzen byl r. 1848., a bouřné události toho roku zdraví spanilomyslné Honoraty téměř úplně podkopaly. Vše, co v posledních letech svého života podnikala, dělo se vlastním vysilováním a obětováním sama sebe.

Leč stůjtež zde již slova naší Karoliny Světlé, kteráž srdcem ocenivši snahy vzácné Polky, následující vzpomínku jí věnovala:

„Vlastenectví Čechů (v letech čtyřicátých) se jí zdálo býti u přirovnání s vlastenectvím jejích rodáků nad míru střízlivé, prosaické, bojácné, ba mdlé.... Nemohla na příklad pochopiti, že bohaté dámy naše, vydávajíce několik set zlatých za turecké šály (tehdáž modní) považují za největší marnotratenství koupiti knihu, neb dokonce předpláceti na některý časopis. Stejným ji naplňovalo podivením, že zámožné rodiny nechávají celou řadu pokojů svých prázdnou, stiskajíce se v nejtemnějším, nejnezdravějším bytu svého zákoutí, aby neporušily lesk jejich, v němž kochati se směla jen několikráte do roka škrobená, k okázalé svačině neb večeři sezvaná společnost. Nejvíce však jí bylo žasnouti, že choti a dcery zástupcův intelligence, doktorů, professorův a t. d. až na málo výjimek dokonce se nezajímaly o rozkvět literatury, o postup umění, nevšímajíce si vůbec nejsvětějších důležitostí svého národa.... Ač rodem Polka, cítila se přec tak vřele Slovankou, že si vytknula založení velikého ústavu dívčího v Praze za hlavní úkol životní... (Následuje líčení některých okolností, k nimž jsme výše pozornost obrátili.) Veliký počet žaček se ihned při zápisu (do zřízeného dívčího ústavu) hlásil, vzrůstaje téměř každodenně a byl by zajisté vzrostl úžasně vysoko, kdyby nebyla Honorata, jež svých sil příliš málo šetřila a zajisté v mnohém ohledu i přeceňovala, již koncem prvního pololetí jako pokosená lilie v třicátém roce svém, uchvácena jsouc prsním neduhem, v předčasný hrob klesla. S ní kleslo v hrob i mladé dílo její k nesmírné škodě celé vlasti naší. Ukázalo se záhy, že je Honorata v ústavu svém nenahraditelnou... Nelze si pomysliti krásnější způsob, lahodnější mrav, než jakými se Zapová, jsouc u své příbuzné, hr. Potocké, v nejvyšších kruzích aristokracie polské vychována, honosila. Okouzlovala nejen svou v pravdě polskou gracií, svou dokonalou znalostí požadavků, kterýchž vznešený svět na dámu činí, ale i zejména neličenou srdečností svého chování, neodolatelnou upřímností v každém jejím

*) První vydání „Nezabudek“ vyšlo r. 1859.

Digitized by Google

slově se jevící. Kdož s ní jen pět minut rozmlouval, již nabyl pevného přesvědčení, že bude svoje svěřenkyně považovat za vlastní dcery a že vůbec není lze s věcí, kteréž se zasvětila, lépe smýšleti, než ona s ní smýšlí.... Manžel její neodcházel v neděli kamsi do kavárny, nýbrž sezval si kruh milých přátel k sobě, a Honorata vyčastovala je radostně onou výtečnou, dle polského způsobu na stole před hostmi připravenou kávou. Bylit to, jak dalece se pamatuji, zejména pánové Erben, Rittersberg, Staněk, Štorch, Šumavský, Tomíček a Vocel, kteříž u Zapů za nedělních zimních odpůldní k přátelskému hovoru se scházívali, a nejednou Honorata s pýchou o tom se zmiňovala, mnoho-li z hovorů těch vyzískala, a že tyto schůze byly zárodkem, z něhož vyklíčil později sbor archaeologický, dosud trvající...*) Každý si jí vážil, každý ji miloval. Každé dívce byla vším právem dávána za vzor skromnosti, rozmilosti a vlastenecké šlechetnosti.**)

Honorata z Wiśniowských-Zapová zesnula 4. ledna 1856. Ještě za svého života přála si býti pochována na libeňských výšinách při malém, ale tichém kostelíčku sv. Václava na Proseku. Tato místa navštěvovala často spanilomyslná Honorata, odkudž vracejíc se v živých vzpomínkách v milené „své strany", posýlala vřelé pozdravy za Karpaty k rodnému Prutu a k podolským rovinám. I stalo se po jejím přání. Na malém hřbitůvku proseckém, jejž zajisté nezřídka ovívají vánky z polské vlasti, stanul zelený rov kryjící vřelou přítelkyni národa českého a horlivou pěstitelku dcer jeho. Pomník pak při zdi chrámové, obklopen z jara hustou zelení, nese kromě příslušného nápisu následující verš Bohdana Zaleského — ukrajinského slavíka:

Duch nie zginie przez skonanie,
A dla ziemi u mogiły
Kilka piorek pozostanie,
Co ku niebu mię wznosiły. — — —

Skvělé ctnosti polských paní a dívek nemohly zůstati bez povšechného uznání ani za hranicemi polské vlasti. Pověděli jsme hned na začátku tohoto vypravování, že krásná jejich pověst nesčetnými šlechetnými skutky osvědčená šířila se daleko široko, tak že by se dala sestaviti obšírná polyglottická literatura z nadšených a na mnoze též hluboce pocítěných holdů, jež složili básníci a spisovatelé rozličných národů vlasteneckým dcerám pobratimské Polsky.

Přemítajícím o působnosti a významu Klementiny Tańské-Hofmannové, Narcise Żmichowské, Marii Czartoryské, Klaudině Potocké, Růži Sobańské, Honoratě z Wiśniowských-Zapové, i o všech-něch ostatních ušlechtilých příkladech, na něž jsme se snažili

*) Také v nekrologu H. Zapové čteme v tom ohledu zajímavé přiznání: „... v kruzích spisovatelských, jež nejednou kol sebe utvořila, probudil se mnohý mladistvý duch, jenž spanilejšího nám slibuje rozvinu." Lumír 1856, strana 43.

**) Z literarního soukromí. Od Karoliny Světlé. Ženské listy. 1880, strana 126—132.

Digitized by Google

úvahu laskavých čtenářův obrátiti, nebude nám zajisté ani dosť málo podivné, že i české básníky a české spisovatele idealu plný zjev Polky naplnil hlubokými dojmy. Nejeden z nich stavil je za vzor paním českým a nejeden je i nadšeně — opěvoval!

Avšak nejlépe všech tlumočil přesvědčení a tužby své básník-kněz, Boleslav Jablonský:

Sličná Polko! útěch zdroji
v této smutné krajině!
kdož tě předčí v lásce tvojí
k národu a otčině?

Kdož přináší svojí vlasti
tolik velkých obětí?
kdo jest hotov, tolik strastí
pro svůj národ trpěti?

Ó jak šťastným v prostřed zlého
musil bych se cítiti,
kdybych mohl ducha tvého
dcerám českým vštípiti! — — —

Timto veršem zajisté nejvhodněji uzavíráme skrovné naše vypravování „o polských paních a dívkách".

Digitized by Google

O posledním pětiletí u lužických Srbů.

Pro „Sborník Slovanský“ napsal **Michal Hórnik.** *)

Mezi malými národy evropskými zasluhují lužičtí Srbové zvláštního povšimnutí proto, že v nejnešťastnějších poměrech pracuji o zachování své národnosti a o šíření osvěty svým jazykem. Islanďané v severním moři na př. těší se úplné samosprávě, jsouce pod vládou Dánů krví spřízněných; Srbové však již mnohá století jsou podřízeni úplně německé administraci, která se snaží o jejich poněmčení a překáží jejich národnímu rozvoji. Práce na národa roli dědičné je tu velmi namáhava i obtížna. Jako u Israelitů vrátivších se ze zajetí postavili se strážní proti odpůrcům budování, tak srbští národovci musí na všech stranách odrážeti útoky na svou národnosť, a jako u oněch polovice mládenců pracovala a druhá polovice byla hotova k boji, tak zase u Srbů nejeden pracoval a zároveň bojoval. Nejsou to práce a boje, kteréž by svět rozhlašoval, naši věční sousedé spíše jich nenávidí, a jen Slované novějšího času je uznávají.

Ná bíle dni jest, že v takových poměrech děje roku jediného nepodávají dosti látky k obšírnému článku. Po několika letech však vidíme přece nějaké plody té tiché práce, jež zapsati lze jako skrovný příspěvek ke kulturní historii slovanské. Proto jsem si umínil podati v tomto „Sborníku“ přehled dějin a činů lužických Srbů v minulém pětiletí.

Po válce francouzsko-německé bylo předpovídáno znova a určitěji, že Srbové již se neudrží a za nedlouho srbsky se nebude mluviti. Právě r. 1876., kdy jižní Srbové prolévali krev v boji proti Turkům, severní jich bratři bojovali o své bytí při zavádění všelikých nových zákonů jim škodlivých. Již r. 1874. při poradě o novém školním zákoně na sněmu saském bylo sice dosti s opovržením mluveno o jazyku srbském a vyjížděno si na ponechání lužického semináře v Praze; ale přece teprve r. 1876. noví světští inspektoři školní a po vůli jich mnozi bázliví učitelé

*) Ctihodný a o Lužici velezasloužilý p. Michal Hórnik uveřejnil r. 1877. v petrohradské publikaci „Славянскій Сборникъ“ stať p. n. „Минувшее десятилѣтіе у Сербовъ — Лужичанъ.“ Článek nám laskavě zaslaný doplňuje tudíž co do doby stať uveřejněnou v Petrohradě, a nabývá tím dvojnásobné ceny. Red.

Digitized by Google

jali se zaváděti do srbských škol vesnických úplně německé knihy školní, čítanky, bible, katechismy a t. d. Pastor Imiš veřejně si stěžoval na saské zemské synodě v Drážďanech, že inspektoři nešetří zákona, a že Srbům křivda se činí. Taktéž r. 1876. zaveden byl německý zákon říšský o civilních úřadech a ustanoveno fixaci duchovních, což obě kromě jiných účelů mělo v jisté míře odvrátiti lid od kněží a pastorů, kteří vedle své povinnosti větším dílem starali se o svůj národ. Jestliže to a podobné nařízení bylo na škodu srbské národnosti pod vládou saskou, musilo tím více škoditi v Prusku, kde duchovní synody pracovaly proti obsazování srbských far pastory srbskými, a konference učitelův ustanovovaly čítanky německé.

Pohleďme nyní, co od dosti osudného r. 1876. učiněno pro zachování a zvelebení srbské národnosti v Lužici horní (saské i pruské) a dolní (pruské).

Jinde bylo by první otázkou, co v té příčině učinili zástupci národa; ale v Lužici není kromě jednoho ani rozených zástupců čili šlechty srbské, aniž volených, t. j. poslanců na sněm, kromě jednoho v saské druhé komoře, kde by nejvýš dva byli možni. Letos totiž opět učiněn pokus o zvolení druhého v okresu napolo srbském; ale tenkráte Němci zvítězili většinou velmi skrovnou. V pruské horní Lužici volí se již po několik volebních období šlechtic, jenž doma přátelsky se chová k Srbům, a taktéž v dolní Lužici. Na říšský sněm německý Srbové volí hlavně s konservativci.

Srbskou národnosť tedy hájí a zvelebují pouze církev, škola, literatura a spolky. V příčině té lze říci o minulých pěti letech toto:

I.

Mluvíce o činnosti církve ve prospěch srbské národnosti nebo Srbů, musíme již rozeznávati církev katolickou a protestantskou.

Katolíci byli v té době co do národnosti chráněni, ježto není ani jediného kněze, jenž by se byl stal odpadlíkem. Mají svůj seminář v české Praze, z něhož vycházejí jako milovníci lidu svého. Jen škoda, že v posledních letech v některých osadách kaplanství nemohou pro nedostatek kněží býti obsazena! Kněží zvláště se opírali poněmčovacím pokusům nových světských inspektorů, když tito chtěli míti německou katechisaci ve vyšší třídě škol vesnických. Konečně zvítězili a dodali opět zmužilosti také učitelům. Katoličtí kněží jsou i jinak činni pro národnosť srbskou.

Protestanti v Sasku až na malé výjimky také se těší z uvědomělých pastorů srbských. Vůdcem jich byl a jest p. farář Imiš v Hodžiji. On chránil srbské národnosti jménem konference srbských pastorů na podzim r. 1876. v saské synodě, o níž bylo již vzpomenuto. Na jeho stížnosť, že ve školách neučí se srbskému čtení a hlavně že učení náboženství jazykem srbským se zane-

Digitized by Google

dbává, ministr kultu von Gerber viděl se nucena říci, že nechce vzíti Srbům jazyk a národnosť. Praktický výsledek toho byl, že církevní i školní úřady opět počaly přátelsky se chovati k Srbům a vládou byl ustanoven každoroční srbský homiletický a katechetický kursus či seminář, jehož srbští studující bohosloví evangelického od r. 1877. u p. Imiše v Hodžiji se účastňují. Tento kursus bývá velmi užitečný, ježto mnohý studující na německém gymnasiu a na německé universitě odvykne srbské řeči, zde však do ní opět se vpraví. Kromě srbských konferencí mají velkou důležitosť pro národnosť i všeliké missionářské svátky, v nichžto srbští duchovní se scházejíce konají porady, kterak lze srbské osady před škodou chrániti.

V Prusku již horní Lužice není tak dobře opatřena, tím méně pak Lužice dolní. Superintendenti nestarají se o to, aby srbské osady měly srbské duchovní, tak že některé bývaly dvě léta i déle bez pastorů. Duchovní z okolí pak mnohdy vypomáhají srbským kázáním a brání takových osad před vnucováním jim pastorů německých. Minulého roku byla konečně založena srbská konference pastorů z pruské horní Lužice, která každoročně se koná v Horce u Nízké. V dolní Lužici srbští pastoři bránili národnosti zvláště na každoročních synodách v Chotěbuzi. Jeden ze článků petice letošní, podané touto synodou berlínskému nejvyššímu konsistoriu, zní takto: aby do těch farností, kde jsou srbské rodiny, dosazováni byli jen faráři srbští aneb tací, již přislíbí, že v jistém určitém čase naučí se řeči srbské. Petice tato byla přijata 28 hlasy proti 20, mezi nimiž i hlasem vyššího pastýře, t. j. superintendenta. Srbské vesnice kolem městečka Piceň (něm. Peitz) protestovaly u konsistoře v Berlíně proti ustanovení Němce za vyššího pastora, jenž béře důchody od Srbův; ale když došla petice na chotěbuzskou synodu, tu odpověděli, že Srbové nepotřebují pastora srbského! V dolní Lužici je tedy ustavičný boj o zaopatření Srbů co do záležitostí církevních, a to ve mnohých farnostech jakož i v německých místních časopisech. Sem náležejí zvláště články páně Böttcherovy v „Lottbuser Tageblatt-u“ r. 1880., čís. 153.—197. pod názvem: „Der geistige Nothstand der Wenden in der Niederlausitz und Vorschläge zur Abhilfe desselben.“

II.

Jako církev s duchovními tak v horní Lužici také škola s učitelstvem až na některé výjimky hájí národnosť, kdežto v dolní Lužici ji velmi ohrožuje.

V saské Lužici totiž nový zákon školní není aspoň horší předešlého; ustanovuje, aby se učilo čtení srbskému jako německému, v nižší třídě má se vyučovati srbsky, ve vyšší však aspoň náboženství v jazyku mateřském Proto platně ve školách se užívá srbských čítanek, kancionalů, biblí, katechismů; saští inspektoři následkem stížností u synody tomu již nezabraňují. Ve pruské horní Lužici pokoušeli se provincialní inspektoři v po-

Digitized by Google

sledních letech o vypuzení srbských knih školních; ale r. 1880. sestavena a podpisována petice k ministerstvu, aby ve školách učilo se opět více srbsky, zvláště náboženství, — což mělo dobrý účinek. V dolní Lužici málokde se vyučuje srbskému čtení, leč by pastor jako místní inspektor toho si vyžádal.

Učitelstvo pro saskou část Lužice připravuje se ku svému povolání v Budyšíně, kde jsou dva semináře pro čekatele: protestantský a katolický, a v nově založeném semináři v Lubiji (Lõbau), pro pruskou část pak v Boleslavi (Bunzlau) ve Slezsku. Jen v Budyšíně a v Lubiji zdokonalují se čekatelé v povinných hodinách také v srbštině. V Boleslavi neznají toho předmětu, tím méně ve Dřewku (Drebkau) v dolní Lužici. Z toho jde, že máme v saské části uvědomělé učitelstvo srbské, v Prusku však bývá takových učitelů pramálo. Mnozí učitelé pracují svědomitě o zachránění Srbství ve škole i na okresních a místních konferencích, ano jsou velmi činni též jako spisovatelé anebo členové rozličných spolků.

III.

Více nežli církví a školou srbská národnosť je chráněna a pěstována písemnictvím. V tomto pracováno poměrně mnoho v posledním pětiletí, uvážíme-li, že v tom malém srbském národku jsou velké překážky ve vydávání knih a časopisů.

V hornolužickém nářečí vydávaly se vhodné knihy a časopisy „Maticí serbskou“, „Lutherským knihovným towařstwem“ a spolkem sv. Cyrilla a Methoděje, jakož i některým knihkupcem a soukromým nakladatelem. „Časopis Matice srbské“ podával v té době články literarně historické od Jenče, Hórnika a Muky, jazykozpytné od Pfula a Hórnika, báje a zpěvy lidu od Jórdana, Roli a Hórnika, básně od Wehle-a, Kósyka a dra. Sauerweina (rozeného Němce) a t. d. — „Łužičan“, dvouměsíčník, přinášel články od Smoleřa, Pfula, Kapleřa, Muky, Krale a j. v. — „Lipa Serbska“, psaná zvláště studujícími, vycházela řádně každého měsíce a uveřejnila mnohé belletristické práce skutečného redaktora stud. theol. Jakuba Barta (Narodowe a wotrodźene, Popjelka, Na hrodźišću), Bjedricha (několik humoresk), Libše, Rězaka a j. v. Smoleř vydával týdenník „Serbske Nowiny“, Rychtař měsíčně „Missionského Posła“, Róla († 1880.) a Hórnik měsíčně dvakráte „Katholského Posła“. Počátkem r. 1881. vyšel „Serbski Hospodař“ (časopis rolnický) redakcí M. Hórnika. Těmito spisy periodickými množí se čtenářstvo každoročně. Některé z nich získaly si zásluhy též jako bojovníci za národnosť. Každoročně vycházejí jako staří známí kalendáře „Předźenak“ a „Krajan“. Pro školy vydány lepší knihy, jako: Zpěvník, Biblické dějiny, čítanky, dle nařízení s textem srbským a německým. Hezká a vhodná kniha je „Serbski spěwnik“ Fiedlerův (vydán Maticí r. 1878.) se 163 písněmi a více nežli 100 nápěvů, mezi nimiž asi 20 národních. Pro protestanty byla tištěna nová biible, trochu opravená, sbírka kázání „Klětka“ od Imiše r. 1876.,

Digitized by Google

„Zionske hłosy“ II. díl „Domašky“, náboženské a příležitostné básně od Młóńka a t. d. Pro katolíky vydávali knihy a knížky: Hórnik, Łuščanski a Dučman. Právě začato tiskem sebraných spisů Handrija Zejleŕa, posud nejlepšího básníka srbského († 1872.).

V dolnolužickém nářečí vydávalo se v té době více nežli kdy dříve.*) Nový ruch nastal přičiněním Hornolužičanův a podporovatelem Srbů p. A. J. Parczewským r. 1880. Radou a peněžitou podporou tohoto šlechetného Poláka vydána „Pratyja“ redakcí M. Hórnika a založen „Wotrěd“ (oddělení) dolnolužický při Matici hornolužické. Členové přistupují se všech stran dolní Lužice. Počátek učiněn ovšem vydáváním knížek náboženských a pro lid určených povídkou „Bogumił“ od Jórdana (rozeného Hornolužičana) a právě dotiskujícími se „Modlitbami“. Že lid dychtí po čtení srbském, patrno z toho, že „Prjatkařské“ knihy od Tešnaŕa za několik let byvše rozebrány, po druhé musily býti vydány r. 1879. a že kromě toho znova byla tisknuta postilla od Frycy. Také jediný dolnosrbský časopis „Casnik“ se zlepšil a zvětšil; od počátku t. r. vycházejí s novým titulem „Bramborske Nowiny“ redakcí Šíveli, Jórdana a Kósyka. Básně v časopisech podali: Bromiš, Rocha, Jórdan a hlavně Kósyk, jenž uveřejnil ve zvláštní knížce delší básnický popis „Serbska swaźba w Błotach“ (něm. Spreewald).

IV.

Známou podporou srbské národnosti jsou spolky, jichžto v této době několik přibylo k posavadním jak o závod účinkujícím.

Ku třem spolkům literarním již jmenovaným věrně se druží spolky studujících. Od r. 1875. scházejí se každoročně na „skhadźowanku serbskich studentow“, pokaždé na jiném místě, aby pomáhali buditi sebevědomí v lidu. Také náboženské spolky katolíkův a protestantův osvědčily velikou důležitosť v hájení a pěstování srbské národnosti. Zpěvácký spolek „Lumir“ v Budyšíně uspořádal r. 1879. a 1880. velké národní slavnosti s koncertem, hostinou a plesem; pěvcův a pěvkyň bylo ve sborech na 140 ze všech končin Lužice, posluchačů však přes 1000. Slavnosti vydařily se skvěle a povzbudily i otužily vlastenectví mnohých přítomných. Ve vesnicích zakládány opět některé spolky zpěvácké, zvláště v osadách katolických, kde vzdělanosť horlivě šířena. Novinkou jsou „serbske towařstwa“, jaká byla založena r. 1876. v Bukecích (něm. Hochkirch), r. 1879. v Zaréču a r. 1880. v Rakecích (Kõnigswarthe). V těchto spolcích konají se přednášky, zvláště učitelstvem, a hrává se i divadlo, což ve vesnicích bylo dříve věci neslýchanou a nevídanou. Ježto horní i dolní Lužice ve všem si béře za příklad město Budyšín, jest již mnohá léta žádoucno, aby všecky spolky měly zde viditelné středisťě — národní dům anebo dům Matice srbské. Tím sesílilo by celé

*) Úplná bibliografie lužická od Jenče (1574.—1880.) jest v „Časopise Matice“ r. 1880.

Digitized by Google

Srbství a dostalo by pevný základ. Náš vůdce p. Smoleŕ chtěl, aby užitkem z toho domu také podporováno bylo studentstvo, čím by odpadl nedostatek duchovních, učitelův a jiných vzdělaných Srbů. Ježto plán ten nemohl posud býti uskutečněn, založili jsme dle rady pana Parczewského r. 1880. nové „Towařstwo pomocy za studowacych Serbow", jež i Poláci velkomyslně podporovali. Srbové sami nemohou vystavěti ani dům matiční, aniž vydatně podporovati studující; proto ucházeli se o pomoc jiných Slovanů, jak čteme v jejich provolání: „Dokelž su Serbja mały lud, smědźa so z wěstosću nadźeć, zo budźa w swojim prócowanju wo duchowne spomoženje luda też vot druhich wjetšich a mócnišich ludow, wězo wosebje wot wšěch druhich Słowjanow, kotrychž kóžda hałoza so na milliony liči, wulkomyslnje podpjerani. To daj Bóh!"

Digitized by Google

V carské veřejné knihovně v Petrohradě.

Napsal J. K. Staněk.

Sídelní město říše ruské bohato jest na velkolepé památky. Domácím i cizím poskytuje tolik zajímavého netoliko vlastním svým lůnem, ale i ozdobným svým okolím, že najíti lze jen málo měst, kteráž by Petrohrad předstihovala.

Od oněch dob, co ve smutných i pustých bařinách chladného severu stanuly granitové břehy nové stolice ruských carů, snášeno sem vše, cokoliv by jí dodati mohlo lesku, významu a vážnosti. Když Petrohrad se stal sídelním městem, zastínil zevně i „bělokamennou“ Moskvu a soustředil v sobě téměř všechen lesk, jakým Rus chtěla světu hlásati slávu svou. Na mohutných březích Něvy vzrostly mramorové budovy, odborné ústavy, založeny školy, akademie, obrazárny, vědecké sbírky a t. p., vše to, aby Petrohrad stal se důstojnou stolicí veliké říše a aby vyhovoval stále vzrůstajícím požadavkům mocného, pokročilého novověku.

Nechci se pouštěti do rozebírání ani líčení oněch památek petrohradských, jichž i jiná města střední Evropy mají dostatek — snad ještě velkolepější a pozoruhodnější než mladý Petrohrad; ale hodlám poukázati na takovou památnost, která každým způsobem zasluhuje všestranného povšimnutí, ano i obdivu.

Míním tím carskou veřejnou knihovnu v Petrohradě! Ačkoli vím a sám se přidávám ku všeobecnému náhledu, že i nejslavnější knihovny na pouhý pohled bez vnitřního badání neposkytují nic zvláštního, any všechny nevděčí se oku lidskému ničím jiným než stejně vyhlížejícími knihami, přece nemeškám obšírněji se rozepsati o carské veřejné bibliotece v Petrohradě, a to tím spíše, jelikož si jist jsem, že se v ní mnohé nalézá, co každého pobaví i působivým svým zevnějškem. Carská veřejná knihovna činí dosti vzácnou výjimku a jest nepopíratelně velezajímavou pamětihodností.

Když jsem ji po prvé navštívil, — unavila mne, po druhé se mně zalíbila a po třetí naplnila duši mou velikou úctou. Po prvé prošel jsem všechny její komnaty, hlavní a vedlejší, největší i nejmenší, pozíraje letem na nekonečné řady knih rozestavených v přečetných příhradách, po druhé nechal jsem se

Digitized by Google

unésti vzorným souladem a po třetí již vdechla v mysl mou „mrtvá kniha i pravěk oživující slova".

Kdosi řekl, že by bylo lze napsati o petrohradské carské knihovně — celou biblioteku. Popírati tvrzení toto nelze, jelikož ve skutečnosti podobné knihovny již stává. Upozorním níže na ni laskavého čtenáře.

Avšak přistupme k ní již blíže.

Přicházíme-li Něvským prospektem od zimního paláce, bezděky utkví oko naše na budově, kteráž již sama o sobě, jakož i zajímavým okolím pozornosť naši poutá v míře značné. Před samou budovou, na souměrném náměstí vznáší se krásný pomník carevny Kateřiny II., dále známý palác Aničkinův a v místě nejzadnějším divadlo Alexandrinské. Kdyby ostatně carská budova neměla v nejbližším svém sousedství ani tak znamenitých památností, dosti by bylo říci, že hraničí se slavným Něvským prospektem, jehož věhlas sotva jinou ulicí byl přestižen. Téměř se všech stran města jest v tato místa stejně velkolepý přístup, a jelikož „Něvskij" i jinak tvoří tepnu petrohradského života, lze si snadno také objasniti praktičnosť stanoviska carské veřejné biblioteky. Uvážíme-li vedle toho vzorné zařízení, o němž níže neopominu zaznamenati některé podrobnosti, přidáme se zajisté ku všeobecnému náhledu, že není nad veřejnou knihovnu petrohradskou biblioteky přístupnější a pečlivěji spravované. K tomu pak poji se ovšem i kapitál duševní, jaký rozsáhlá budova v sobě chová.

A co dnes poutá pozornosť naši, nepovstalo jediným dnem, ano lze i tvrditi, že petrohradská knihovna u poměru k jiným památkám téhož města daleko volněji, ale za to důkladněji a jistěji se vyvinovala.

Zakladatelkou knihovny jest carevna Kateřina II., jejíž rozkazem a péčí byly přenášeny neb kupovány do Petrohradu četné sbírky literarní v té příčině, aby svým časem mohly sloužiti veřejnému užitku. Také místo, na němž se knihovní budova nyní nalézá, určila za svého živobytí Kateřina II., leč myšlénka duchaplné ženy byla uskutečněna teprv r. 1810. Od onoho roku téměř nepřetržitě až do roku 1867. pracováno na stavebních změnách, jichž se ukazovala potřeba tou měrou, jakou se sbírky rok po roce množily. Přes 300.000 rublů bylo vyplaceno toliko v posledních letech za rozličné práce stavební a ozdobní, zejména za upravení veliké čítárny, starožitných pokojův a t. d.

Budova nynější zaujímá plochu 2000 □metrů, zevní délka její skoro 200 metrů, lze sobě tudíž učiniti již z toho alespoň nějaký pojem o rozměrech v pravdě kolossalních. Nicméně i tato obsáhlosť jeví se nedostačitelnou, tak že ku pravdě jest podobno, že za nějaký čas bude knihovna opět rozmnožena novým přístavkem. Ruch literarní vůbec je v století „osvíceném" tak značný a tudíž i přírůst materialu tak veliký, že okolnosť právě vyslovená jest na bíledni.

Ale mnohem zajímavější než dějiny chladných zdí jsou dějiny připomínající nám, jakým způsobem a jakými cestami bu-

Digitized by Google

dova veřejné knihovny v Petrohradě byla naplněna. Samo sebou se rozumí, že mnohý palác z blízka i z daleka musil dříve schudnouti a osiřeti, než stan petrohradský zbohatnul! A nelze tajiti, že stalo se tak na velmi citelnou újmu zejména slavných sbírek polských, z nichž nejedna konfiskací nebo způsobem jiným byla zavezena do Petrohradu. Ano polské knihovny staly se základem, na němž později tak bezpečně dále bylo budováno. Protož mám též za věc vhodnou, učiniti přiměřenou zmínku o těch polských sbírkách, kteréž netoliko obsahem svým, ale i kulturním významem daly nejvydatnější podnět k nynější slávě veřejné biblioteky v Petrohradě.

Procházejíce se komnatami biblioteky setkáváme se přečasto se jménem Josefa Ondřeje Załuského, druhdy „referendáře" koruního a biskupa kijevského, a Ondřeje Stanislava Załuského, biskupa krakovského. Oba tito vynikající mužové byli tvůrci nejslavnější soukromé biblioteky polské, obecně zvané „Biblioteky Załuskich", kteráž tvořena neunavnou péčí dvou znamenitých mužů byla v pravdě skvělým kulturním pokladem královské Varšavy. Załuski byl náruživým sběratelem knih všech jazyků i věků, neboť celý svůj majetek a všechny své důchody obětoval na rozmnožování své knihovny. Ve chvalitebném předsevzetí pomáhali mu též mnozí mecenáši polští, jako velký kancléř litevský Jan Bedřich Sapieha, vojvoda novohradský Josef Aleksandr Jabłonowski, biskup Václav Sierakowski, Michal Radziwiłł a mnozí jiní. Załuski navštěvoval soukromé domy, klášterní knihovny, prohlížel a badal všeliké sbírky, kupoval, vyměňoval — slovem snažil se všemi způsoby rozmnožovati svou knihovnu, co se mu též dařilo v míře netušené. Samo sebou se rozumí, že se Załuskému zdařilo získati množství prvotisků, jichž jest nyní již velmi po skrovnu a neméně značný počet vzácných rukopisů. Horlivosť Załuského neznala žádných mezí a právem nazván tento neunavný sběratel „prvním bibliomanem". Co kde znamenitého našel, za každou cenu si uměl přivlastniti; tím i mnohé poklady ze starých klášterů staly se jeho majetkem. Ale Załuski jako muž vzdělaný neskrýval zištně pokladů svých, leč ochotně propůjčil je veřejnosti. Památného dne 3. srpna roku 1747. odevzdána byla knihovna Załuského za přítomnosti krále Augusta slavnostně veřejnosti. Již tehdáž vděčila Varšava veřejnou knihovnu znamenitému vlastenci. Když se pak Załuski stal biskupem v Kijově, nepřestával knihovnu rozmnožovati; v posledních letech života svého věnoval téměř celý svůj roční důchod 136.000 polských zlatých k rozmnožování sbírek. Také bratr jeho Ondřej Stanislav, biskup krakovský, kráčel v stejných sledech. Daroval netoliko sbírky své, ale připojil ku knihovně varšavské také sbírky pozůstalé po králi Janu III. a primasu Olszovském (asi 2500 voluminů). Kromě toho připsal týž „knihovně Załuskich" tři velké paláce a některé pozemky ve Varšavě. Již z toho vidno, čím byla knihovna, o níž mluvíme. Po třicetiletém sbírání obou bratří obsahovala 300.000 knih kromě rukopisů!

Digitized by Google

Ale v době plného jejího rozkvětu nastala bolestná změna ve všem jejím ústrojí. Po osudném rozdělení Polsky (roku 1795.) byla knihovna Załuských převezena do Petrohradu, kde sloužila — jak jsem již výše podotknul — za základ carské veřejné knihovně. Při rychlém „stěhování" přišlo mnoho vzácných věcí na zmar, tak že sčítání sbírek Załuských r. 1796. již v Petrohradě konané mnohým ztrátám nasvědčovalo. Výsledek sčítání byl tento: knih 262.640 svazků, rytin 24.573 a rukopisů 11.000. O knihovně Załuských psáno bylo velmi mnoho, ano i tehdáž, když byla převezena již do Petrohradu, neboť bohatství její bylo tak značné i významné, že sloužila učencům z daleka i z blízka jako neocenitelné zřídlo vzácných vědomostí. Z četných spisův o ní vydaných připomínám toliko následující: Janockého: Specimen Catalogi codicum manuscriptorum Bibliothecae Załuscianae (popis 400 vzácných rukopisů), téhož „Nachricht von denen in der hochgräflichen Załuskischen Bibliothek sich befindenden raren polnischen Büchern". Dresden und Breslau, 1747.—1753., „Polnischer Büchersaal", Breslau 1756. „Janociana sive clarorum atque illustrium Poloniae auctorum mecenatumque memoriae miscellae. Varsoviae 1676., 1779., 1819. (str. XLIX, 406). Také ruský učenec, vrchní bibliotekář v Petrohradě, R. Minzlov, vydal důkladné dílo p. t.: Cataloque des publications de la biblioth'que impériale publique de St. Petersbourg". (Petrohrad 1861.), v němž nalézáme svědectví o mohutnosti biblioteky Załuských. Mimochodem budiž také zpomenuto, že ve sbírkách slavných bratří polských nalézala se i díla ze staršího písemnictví českého.*)

Takový tedy byl základ naší knihovny i sluší přiznati, že nemohlo nad něj býti lepšího, neboť současný jeden „pěvec" právem nazval prvotně varšavské sbírky „korunou města i světa, slávou a drahokamem království polského".

Na dobrém pak základě pracováno v Petrohradě neunaveně dále — cestou mírnou i bouřnou. Nižádné příležitosti neobmeškáno, aby tak skvěle založená knihovna byla novými a důležitými přírůstky rozmnožována. Tu především jest mi připomenouti jména Dubrovského, jemuž vděčí knihovna nesmírně vzácnou sbírku rukopisů. Dubrovskij byl členem ruského vyslanectva v Paříži (s počátku tuším jen žalmistou), kde žil v čase francouzských převratů. Je známo, co se tehdáž dělo v Paříži (r. 1789.) i pochopitelno, že dosti snadno bylo získati množství vzácných památek, kteréž ve dnech míru pilně střehly úřední orgány. Zvláštním nadáním sebraná sbírka péčí Dubrovského dostala se k nemalému prospěchu ruskému ústavu do Petrohradu. Později, totiž do roku 1830. přibývaly mnohé soukromé, neméně důležité příspěvky, jako: značná sbírka staroslovanských písemních památek hr. Tolstého (byla zakoupena za 150.000 rublů), jiná sbírka rukopisův Italinského, ruského vyslance v Římě, soukromá knihovna knížete La-

*) Beda Dudík našel v petrohradské carské knihovně mnoho vzácných knih českých, zejména řídké tisky slavného Komenského. Red.

Digitized by Google

banova-Rostovského a j. v. Nesmírně cenné orientalní rukopisy byly získány v době východních válek, zejména péčí maršálka Paskěviče. Vůbec zbohatla petrohradská knihovna za panování cařе Mikuláše I. tak, že již tehdáž byla považována co do znamenitostí orientalských za jednu z nejdůležitějších v Evropě. V letech třicátých byla to opět Polska, z níž množství znamenitých knih bylo zavezeno do petrohradské knihovny; zvláště sluší zaznamenati bohatou knihovnu „Towarzystwa Przyjaciół Nauk", pocházející z Varšavy (150.000 svazků), knihovnu knížete Czartoryského, slavného mecenáše puławského, jezovitskou biblioteku v Plocku a soukromé sbírky Sapiehy a Rzewuského. Z knihoven varšavských dostalo se do Petrohradu v čase polských povstání jmenovitě mnoho vzácných prvotisků z XV. století.

Dále dělo se obohacování nákladným kupováním na útraty státní ruské pokladny, aneb dobrovolnými dary. Roku 1836. zakoupena za 100.000 rublů znamenitá a neobyčejně vkusná knihovna hraběte Suchtelena, bývalého ruského vyslance ve Štokholmu. Sbírka tato obsahovala nad 28.000 svazků. Přihlíženo též k odborným vědám, a protož kupovány příležitostně knihovny vynikajících učenců v Rusku i v cizině. Z těch zasluhují pozornosti sbírky: Laurentia v Paříži (Spisy o tajných spolcích), dra. Rouxe (spisy z oboru lékařství), Berga (spisy o Livonsku), anglického kupce Lawtona, hraběte Michala Vělhorského (spisy z oboru magie a alchymie) a j. v. Za 150.000 rublů zakoupena byla sbírka staroslovanských spisův od známého i v Čechách ruského učence Nikolaje Petroviče Pogodina. Jest patrno, že sbírka Pogodinova byla královsky zaplacena! Ruské oddělení znamenitě bylo obohaceno též sbírkami Korobanova, Kasterina, jakož i staroruskou sbírkou rytin známého Dala. Abychom zachovali při vší stručnosti žádoucí úplnosť, činím zmínku ještě o příspěvcích pocházejících z doby novější, zejména po roce 1851., kdy ve správě carské veřejné knihovny nastala výhodná změna tím, že na její udržování povoleny byly větší roční podpory. Díky této výhodě rozvíjela se knihovna systematicky, čímž ovšem brzy nejedna potřeba a mezera došla vyplnění. Oddělení ruskému a slovanskému vůbec věnována zvláštní péče. Úředně staráno se o to, aby každý v Rusku vydaný tiskopis bez výjimky se dostal do knihovny petrohradské, což přední tuším bylo péčí censur.*)

Z doby tak zvané „novější" hodny jsou povšimnutí následující příspěvky: knihovna českého vzkřisitele Josefa Jungmanna, sbírky rukopisné ruských starožitníků Sacharova a Kuprjanova, vzácná sbírka staroslovanských spisů Karatajeva, dále pak menší, leč neméně důležité sbírky Speranského, Trechletova, Klopmanna, Debolcova, Paňutina, hr. Berga (polská revoluční literatura), hr. Rostopčina a j. v. Mimo to přeneseno do budovy

*) Dlouhý čas tiskla se na knihách v Rusku vydávaných obvyklá forma: „Dovoluje se tisknouti, avšak s podmínkou, že předepsané výtisky budou odevzdány úřadu censurnímu".

Digitized by Google

veřejné knihovny z Eremitaže na 50.000 spisů, větším dílem z oboru umění a starožitnictví. Také „Voltairova knihovna“ byla sem přenesena z Eremitaže. Řecké a orientalní památky rozmnožovány stejnou měrou sbírkou kníž. Dolgorukého, býv. vyslance v Persii, Freitaga, znamenitého orientalisty, Marcela, francouzského badatele památek arabských, professora Tischendorfa a mn. j. Za 100.000 rublů zakoupen byl neocenitelný rukopis řecké bible. O některých těchto památnostech bude níženi zvláště promluveno. Že také čínská a japanská literatura našla „dodavatele“, samo sebou se rozumí. Jmenuji z nich toliko Senkowského, Aněnkova a Polovcova. Smlčeti nelze též příspěvky umělecké. Bohatým základem oddílu hudebnin staly se zásoby nashromážděné již za Kateřiny II. ve velkolepé Eremitaži, k nimž později jsou připojeny rukopisy a sbírky slavných hudebníků ruských i zahraničních, jako: duchaplného tvůrce ruské hudby Glinky, Glucka, Isouarda, Cimarosa, Cherubiniho a j. v. O sbírce rytin zmíním se níženi.

Obávaje se, že by mně vytýkána býti mohla příliš veliká péče u vypočítávání rozličných příspěvkův, jakými se naše knihovna během necelého století rozmnožovala, a jsa vedle toho přesvědčen, že bych předsevzetí tomu ani trojnásob větší obšírností dokonale zadost učinti nemohl, přestávám již na pověděném a zvu čtenáře ku procházce, kterouž i ve skutečnosti každému vřele doporučuji, kdož v jakémkoli úmyslu navštíví Petrohrad. Pobaviti a poučiti lze se zde výborně. Procházka veřejnou carskou knihovnou trvá obyčejně hodinku, kteráž přes dosti namáhavé stoupání a obcházení velmi příjemně uplývá. Člověk spatřuje věci a dovídá se o netušených novotinách, kteréž mysl mile osvěžují. Kdož pak alespoň trochu jest zasvěcen do dějin lidské duševní práce, zejména slovanské, nalézá zde na každém kroku téměř nevyčerpatelné prameny zpomínek a vědomostí. Před naším zrakem zjevuje se staletá snaha nejslavnějších myslitelů a na paměti nám jasně tane to, v co snad nejednou jsme nořili celou duši svou. Velice jest ovšem důležito, kdo nás na této procházce provází a kolik nám péče věnuje, neboť bez náležitého upozornění tratil by mnohý drahokam v očích našich na svém lesku. Ostatně přiznati sluší, že sama správa carské knihovny o to dbá, aby poklady jí svěřené náležitě byly přístupny; každého téhodne v určitý den a v určitou hodinu jest ke službám širšího obecenstva úředník, jenž z pravidla provází četnou společnost všemi pozoruhodnějšími komnatami a po všelikých znamenitostech v přiměřené míře obrací pozornost. Ochota těchto průvodčích jest všeho uznání hodna, i jen litovati jest, že bývá nezřídka na újmu obecnou jednotlivci zneužívána. Malicherná všetečnost lidská jest velika, jaký div tedy, že průvodčí četnou společnost provázející často vedlejšími dotazy bývá vyrušován, čímž výklad jeho značně pozbývá celistvosti. Protož dobře učiní každý navštěvovatel, zjedná-li si již napřed nějaký přehled přebohatých sbírek, aby potom bez roztržitosti mohl sledovati a pozorovati

Digitized by Google

zvláště vynikající jejich památky. Docíliti toho jest velice snadno, neboť o carské veřejné knihovně v Petrohradě dočísti se lze v každém řádném tištěném průvodčím po stolici ruského severu. Mimo to vyšly i spisy samostatné, z nichž některé i objemností vynikají. V jednom ze sálů naší knihovny umístěna je zvláštní skříň, v níž se přechovávají spisy výhradně se týkající carské biblioteky. Jest to slušná sbírka — sama o sobě „knihovna v knihovně o knihovně jednající". Já s počátku vzal za vděk zajímavou rozpravou dra. R. Minclova, vrchního bibliotekáře téže knihovny, z níž i nyní čerpám potřebná data a zpomínky.

Složivše hned v přízemku svrchní oblek, ubíráme se po schodech velice úhledných a širokých na patro do čekárny. S jedné strany je vchod do veliké čítárny, s druhé do prostorných sálů, v nichž se knihy přechovávají. O čítárně budiž jen krátce zpomenuto, že jest velice prostorna (pro více než 200 osob) a vším pohodlím opatřena. Pro dámy určen jest zvláštní salon. Katalogy a příruční knihy jsou každému k službám. I když jsme dříve přišli, než bývá určeno, nemusíme se mrzeti. Vkusné pohovky zvou k milému odpočinku. Mimo to nemůže ujíti našemu zraku příhodný stolec, při němž lze se občerstviti dobrou vodou z křišťálových sklenic, co bývá tím vítanější, čím citlivěji pociťujeme v Petrohradě nedostatek chutné vody.

Leč již udeřila určená hodina. Přichází úředník, zdvořile se klaní na všechny strany a uvádí nás bez meškání k pamětihodnostem carské biblioteky. Procházka taková trvá obyčejně hodinu, a kdož uváží, že čas ten nikterak nestačí ku pojmutí všeho, co se zraku našemu zjevuje, pochopí, že bez nudnosti lze opakovati „procházku" dva- i třikráte.

Nejdůležitější oddíly biblioteky jsou: I. „Russica", t. j. knihy cizojazyčné jednající o Rusku kdekoliv a kdykoliv tištěné. II. Sál inkunabulí ozdobený okrasami středního věku. III. Sál ruských rukopisů, počínajíc XI. stoletím. IV. Sál ruské církevní hudby až z XI. století. V. Rukopisy znamenitých ruských mužů. VI. Jinojazyčné rukopisy. VII. Rukopisy znamenitých mužů vůbec. VIII. Evropské hudební rukopisy. IX. Východní rukopisy. X. Hebrejské rukopisy. XI. Byzantské rukopisy. XII. Vzory staroslovanského a ruského knihtisku. XIII. Vzory knihtisků ve všech jazycích (prvotisky). XIV. Sbírka všech způsobů rytectví. XV. Ruské rytiny a XVI. Podobizny Petra Velikého.

Dovolím sobě nyní laskavé čtenáře upozorniti na vynikající památnosti, ač v pořádku trochu změněném, než ve skutečnosti díti se může. Činím tak z dobré příčiny.

Vedu především k nejstarším památkám staroslovanské církevní a ruské literatury! Bezděky jsme překvapeni souladem a úplností, neboť podobné sbírky staroslovanských tisků nenajdeme nikde. Z více než 300 nad míru vzácných knih zajisté nejvíce poutá pozornost naši první a jediný zachovalý staroslovanský církevní spis — v Praze české tištěný.

Digitized by Google

Jest to Františka Skoriny překlad bible svaté. Skorina, rodem z Polocka, žil na počátku XVI. století na Litvě, studoval v Krakově a tisknul později překlady své v Praze a ve Vilně. Přes to však, že vydal celou řadu církevních knih, zůstaly po nich na naše časy jen velice skrovné stopy, tak že přináležejí k nejřidším památkám znamenitých knihoven. Má se za to, že spisy Skorinovy pilně byly hledány a ničeny. Bible přechovávaná v Petrohradě byla tištěna „u slavnom Starom Meste Prazskom" v letech 1516.—1519.

Vedle této knihy připomínající nám vlasť naši, nejvíce ovšem zajímá *první* v Rusku tištěný spis. Jest mu vykázáno zvláště čestné místo, a již nákladná jeho stříbrná vazba bezděky po sobě obrací pozornosť. Ivan Fedorov a Petr Timofejev Mstislavcev slují „autorové". Památná kniha tato vyšla dne 1. března l. p. 1564. v Moskvě; obsahuje dějiny apoštolů sepsané v staroslovanském jazyku. V dějinách literatury ruské lze se dočísti o zajímavých osudech prvních knihtiskáren moskevských (zejména u Polevého), kteréž lid, předvídaje v nich „ďábelské rejdy" s počátku násilně ničil.

Ostatní prvotisky, o nichž se zvláště nezmiňuji, rovněž zasluhují povšimnutí, zejména cyrillské tisky krakovské (z r. 1491.), benátské (1519.—1570.), moskevské (1564.—1661.), lvovské a haličské (1574.—1700.), kijevské (1617.—1741.), lipské, římské, pařížské, londýnské, vídeňské a t. d. Ve všech těchto a jiných městech střední a jižní Evropy byly tištěny staroslovanské a ruské knihy, jichž zde namnoze již jediné originaly nalézáme. První petrohradská, rovněž zde vyložená kniha pochází z r. 1713.

Znamenita jest i sbírka jihoslovanských prvotisků z let 1494.—1791. Většina z nich pochází z tiskáren černohorských, hercegovských, srbských, cařihradských a zvláště z benátských. O benátských prvotiscích slovanských nelze tajiti, že vynikají ozdobností svou téměř nade vše jiné, což i tomu nasvědčuje, že v dávné minulosti umění knihtiskařské na březích královny Adrie stálo nejvýše. Vše to, jakož i rozvoj domácího knihtlačitelství v zemích slovanských, pozorovati lze co nejpříhodněji v carské veřejné knihovně. Že jest zde i dosti staročeských spisů, samo sebou se rozumí. Leč jděme již dále.

V nedalekém sousedství nalézají se sbírky rukopisů nejrozličnějších druhů, všech věkův i všech národů. Přes to, že se zde přechovávají slavné památky cizích starověků, z nichž nejednu postrádá i biblioteka vatikanská, londýnská a pařížská, přikročujeme nejdříve k rukopisu, na jehož stříbrnou a drahokamy vyzdobenou vazbu věnoval mecenáš Golubkov neméně než 3000 rublů. (!) A věru, hodna jest tato kniha o necelých 294 listech tak drahocenné vazby. Jest to Ostromírovo evangelium, jež pro knihovnu petrohradskou má asi ten význam, jako rukopis královédvorský pro museum pražské.*) Jsouc nejstarší z dosud známých

*) Stránkou vnitřní jsou obě památky ovšem velice rozličny. Red.

Digitized by Google

památek staroslovanského písemnictví nemá sobě rovné. Ostromírovo evangelium pochází z let 1056.—1057., jak i z přípisku na jevo vychází.

Maje za to, že každému vzdělanému Slovanu s dostatek jest známa tato dřevní památka, připomínám jen, že byla po smrti carevny Kateřiny II. nalezena v jejích pokojích, odkud se dostala péčí Alexandra I. na nynější, nejdůstojnější jí zajisté místo. Jak se Ostromírovo evangelium dostalo Kateřině, není známo. — Vedle nalézá se nejstarší památka písemnictví hlaholského, taktéž evangelium, jejíž věk skoro na roveň se staví s nejstarší památkou cyrillskou.

Dotýkati se zvláště mnohých jiných důležitých rukopisů příliš daleko by mne vedlo. Zabředl bych tím do zbytečné obšírnosti, kterou bych za vděk učinil zajisté jen malému počtu čtenářů.

Cizí památky rukopisné, o nichž jsem učinil již na počátku zmínku, mají nesmírnou cenu pro odborníky. Laik nikdy neocení jejich významu — ani příslušnou pozornosti. Oko laikovo sice těká po rozličných papyrosových stuhách, rozmanitými značkami pokreslených, po rozličných rukopisech arabských, perských, turecких, syrských, indských (na kameni, mramoru, papyrosu, kůži, vlně, pergamenu, kovu, hedvábí, stromových listech, kůře a t. d.) vynesených na mnoze po přemnohých staletích z úkrytu temných hrobův, ale postihnouti mluvu jejich pravdivou — toť dar jen nemnohých navštěvovatelů. Ostatně podotknouti musím, že mezi ruskými učenci vyniknul již nejeden orientalista světového jména. Mluviti o věcech tak přísně odborných bylo by mluviti na prázdno i bez prospěchu, a protož odvracím se raději již od těchto svědků světové minulosti i přistupuji k památkám nám všem i věkem i významem bližším.

Za sklem, na jasných plochách jsouce rozloženy, vábí nás rukopisy, pocházející z novější literatury ruské. Kdo jen trochu jest obeznán s písemnictvím ruským, najde zde „mnoho dobrých přátel", kteří jej plody svými vedli buď do hloubi dějin národních aneb do půvabného sadu domácí poesie. Rukopisy oněch děl a spisů, na jejichž základech rozvíjelo se nové ruské písemnictví, zjevují se našim zrakům in originali v úplnosti a souladu v každém ohledu velezajímavém. Těšiti se z toho pohledu — k tomu netřeba býti ani Rusem! Puškin, Lermontov, Gogol, Krylov, Karamzin i jiní spisovatelé ruští jsou i nedomácím navštěvovatelům těchto míst dobře známi, proto každý rád alespoň okamžik věnuje prohlednutí národu drahých rukopisů. Hle, ty skrovné, větším dílem již sežloutlé listy, na něž psali svá „slova" Puškinové, Gogolové, Krylovové a jiní, živě nám připomínají literarní práci na Rusi a její význam. Tu čteme ostrou satiru Gogolova „Mrtvých duší", některé „nepřirovnatelné" bajky otce Krylova, verše Puškinovy a t. d., a t. d. Ano, vetché tyto lístky také již přináležejí minulosti, ale liší se od orientalských tím, že duchem svým dosud žijí v životě ruského lidu. Vedle autografů

Digitized by Google

spisovatelů nalézají se autografy členů carské rodiny, ode dob nejdávnějších až do nejnovějších. Velice zajímavy jsou též autografy vynikajících osobností zahraničních, jako Marie Antoinetty, Robespierra, Marie Stuartky, císaře Josefa II. a j. Autograf Ludvíka XV., pocházející z dětských jeho let, tím jest hoden paměti, že tlumočí pověstný výrok: „l'hommage est dû aux rois; ils faut ce qui leur plaist.."

Kromě toho rozloženy neb rozvěšeny jsou ještě sta jiných autografů (německé, anglické, dánské, švédské, vlaské, polské atd.). Hudební autografy vynikají nemenší zajímavostí; pocházejí ze 17., 18. a 19. století (Scarlatti, Bach, Mozart, Beethoven, Weber, Glinka, Liszt, Wagner atd.).

Posléze budiž podotknuto, že ku mnohým autografům jsou připojeny též podobizny pisatelů, čímž sbírka nabývá mnohem větší zajímavosti.

Poskytuje-li carská veřejná biblioteka v Petrohradě co do starých památek ruských a povšechně slovanských vzácné, snad nikde jinde nedostižné poučení, snadno lze si pomysliti, že podává stejně dokonalý obraz i doby nové. I v tom ohledu poskytuje věrný obraz duševní práce ruské, kteráž stále se zmáhajíc den ode dne nabývá větší ceny zevní i vnitřní. Ruské literatuře vytýká se ještě mnoho, na mnoze beze vší potřebné znalosti; ale upříti nelze, že na Rusi se pracuje — mnoho a mnoho.

Nemůže býti účelem těchto řádků rozpisovati se o ruské literatuře, ale tolik budiž mně dovoleno tvrditi, že často bývá podceňována. Jiný může býti význam její pro národy po staletí klidně se rozvíjevší a jiný jest pro samé Rusko. A tu neváhám říci, že vlastnímu lůnu bez nepoměrných a nejapných parallel slouží ku cti.

Kdo ocenil ruskou ethnografickou a geografickou literaturu? Kdo ocenil všeliké snažení na poli duševní práce, kteráž, nevedla-li ve všech směrech ku stejně skvělým výsledkům, nenese sama vinu, nýbrž okolnosti, jakými jí bylo bojovati? Písemnictví krásné i přísně vědecké má v Rusku své vynikající zástupce, kteří tak jako jinde obětovali celé své životy jediné zamilované práci. Již ta okolnosť sama odmítá všeliké znevažování. Procházejíce se rozsáhlými sály, v nichž se přechovává výhradně ruská literatura, a pozírajíce někdy i do závratné výše, bezděky si přejeme lépe poznati ruské písemnictví. Spatřujíce díla ze všech oborů literarní práce přesvědčujeme se o čilém ruchu. Nejvíce překvapují vzácná díla ethnografická (jichžto cena jednotlivých výtisků převyšuje i sta rublů) a mimoděk vzbuzují pozornosť spisky nepatrné svým objemem, ale dle mého zdání pro Rusko snad největší důležitosti — spisy pro lid a národní osvětu! Jsou to nepatrné sešitky v pestrých obálkach, na vetchém často papíře tištěné, s obrázky nebo bez obrázků v ceně i 2 kopejků za výtisk. Pozoroval jsem tuto prostičkou literaturu kopejkovou s velikou zálibou, a nejedné té knížečce přikládám daleko větší cenu než mnohé silné knize s učenými citaty. Mimochodem se

Digitized by Google

zmiňuji, že v Moskvě je zvláštní „Spolek pro rozšiřování užitečných knih", jenž vydav během dvaceti let 350 knížek pro lid, rozšířil je v ruském národě počtem 1,200.000 výtisků. Jest to sice poměr skrovný, k působnosti české „Matice lidu" nikterak ho přirovnati nelze, ale i z toho patrno, že vzdělávání lidu na Rusi neleží ladem. Vůbec lze při té příležitosti v bibliotece petrohradské pozorovati zajímavý poměr, v jakém jest jeden odbor ruského písemnictví k druhému.

V ruské literatuře dobře obeznalý průvodčí upozorní nás na mnohé velice zajímavé podrobnosti. Obrací pozornosť naši po vynikajících dílech, po rozličnosti a počtu jich vydání, po nákladě, po honoraru ruských spisovatelův atd. Zajímavo je přece věděti, za kterou knihu ten či onen spisovatel dostal až 20.000 rublů honoraru aneb — vypovězení. Spisovatelé, jako Puškin, Senkovskij, Gogol, Tolstoj, Rylějev, Poležajev, Dostojevskij, Turgeněv a mn. j. připomínají množství podobných historií.

Při pohledu na nekonečné řady ruských knih vítána jsou nám data vyznačující obecné jejich rozšiřování. Velezajímavý jest poměr, jaký se nám tu jeví a o němž dočísti se můžeme v každém důkladnějším katalogu aneb časopisu bibliografickém. Na doklad toho podávám ze svých zápisek stručný přehled nákladu rozličných odborů ruského písemnictví. Tak tisklo se v posledních letech z oboru

Bohosloví . . .	od	400	do	12.000	výtisků
Filosofie	„	200	„	2.000	„
Dětské spisy . .	„	800	„	5.000	„
Právnické . . .	„	300	„	3.000	„
Politické	„	300	„	3.200	„
Technologické . .	„	300	„	3.000	„
Historie, geografie, statistiky . . .	„	200	„	10.000	„ (počítajíc v to i knihy školní)
Životopisy . . .	„	200	„	2.500	„
Jazykozpyt (od azbuky) až			„	15.000	„
Dějiny literatury .	od	500	„	3.000	„
Poesie	„	400	„	3.000	„
Belletrie	„	300	„	20.000	„

Čísla tato jsou zajisté v nejednom ohledu velice zajímava; lituji, že nemohu se pustiti do důkladnějšího rozboru.

Se sálem „novějšího ruského písemnictví" téměř stejný mají význam místnosti, v nichžto se přechovávají ruské časopisy. Šířiti se o tomto oddělení bylo by zbytečno, neboť dosti jest říci, že na Rusi vychází nyní okolo 400 periodických publikací (počítajíc v to též věstníky úřední), z nichž některé obsahem vnitřním i objemností zevní vyrovnávají se i časopisectvu francouzskému. Zejména měsíčníky a v první řadě veliký „Věstník Evropy" důstojně representuje ruskou „pečať" periodickou. Jeho pronikavě červené obálky v dlouhých řadách se táhnoucí bijí v oči.

Vedle všech již vyjmenovaných památností carské knihovny vynikající místo zaujímá též sál věnovaný literatuře o Rusku

Digitized by Google

jednající. Tuším, že žádná jiná knihovna honositi se nemůže podobným oddělením. V něm shrnuto jest neobyčejnou péčí jakož i odbornou znalostí vše, cokoli kde a kdy v rozličných jazycích (mimo ruský) bylo o Rusku psáno. Nemohu určitě udati číslo tohoto oddělení, ale jisto jest, že se blíží k 50.000 svazků. Samo sebou se rozumí, že „Russica" obsahují i taková díla, kteráž jsou jinak v Rusku zapovězena a že některá z nich vydávají se toliko zvláště oprávněným pracovníkům. O sestavení právě zmíněné a neocenitelné sbírky má nesmírné zásluhy baron Modest Korf, druhdy ředitel carské knihovny († 1876.). Veliká jeho podobizna zdobí „Korfovu komnatu". Mimochodem budiž zpomenuto, že carská knihovna má za hranicemi své kommissionáře, kteří o to pečují, aby zejména Russica stále netoliko nově vydanými, ale i staršími spisy byla doplňována.

Konečně zbývá mně již jen málo místa. Upozorňuji tedy toliko krátce na předměty nejdůležitější.

Zvláštní místo vykázáno jest knihovně Voltairově, obsahující 7000 svazků, z nichž mnohé jsou opatřeny vlastnoručními poznámkami velikého myslitele. Carevna Kateřina II., jak známo ctitelka Voltairova, zakoupila tuto knihovnu, dala ji umístiti v Eremitaži a teprv po její smrti dostala se sbírka do veřejné knihovny. V oddělení Voltairově nalézá se mistrná socha téhož spisovatele od Heudona.

O odděleních shrnujících v sobě jednotlivé odbory vědecké literatury, jako „Umění", „Právnictví", „Přírodní věda" atd., zvláště se zmiňovati nemusím. Na pouhý pohled poskytují méně zajímavého.

Za to však chová v sobě carská knihovna ještě několik zajímavých „koutků", kteréž, ač jiného jsou významu, přece bedlivého zasluhují povšimnutí. Odborník ovšem dvojnásobný požitek najde v nejednom předmětu. Tak připomínám „vzory vazeb" (pocházející od nejznamenitějších knihařů ruských i zahraničních), výstavu prací ryteckých (zejména ruských), sbírku všechněch známých podobizen caře Petra Velikého (skoro 300), sbírku „pisařských příborů" od nejstarších dob až do nejnovějších časův atd., atd.

Na stěnách pak rozvěšeny jsou nezřídka podobizny vynikajících osobností, zvláště zasloužilých o největší ruskou knihovnu a vůbec o rozvoj ruského písemnictví.

Projdeme-li tolik komnat nejrozmanitějších rozměrův a obsahů, přehledneme-li již tolik pamětihodností a pocítíme-li tolik odchylných od sebe dojmů, zdá se nám, jakoby zrak náš již nic nemohlo překvapiti. Viděli jsme vše, co v knihovnách lze hledati: staro- i novověk, štít nádhery i milou skromnost duševní práce, svědky památného snažení všech národův i všechněch odvětví. . . . Nuže, co ještě zbývá? Ale ještě nebyl vyčerpán zdroj, při němž právě stojíme.

Opět překročujeme bezděky práh a vstupujeme plni netušeného překvapení do — neklamné, starověkem dýšící minulosti!

Digitized by Google

Atmosféra předávné minulosti odevšad nás obklopuje. Nalézáme se ve středověké, novověkem nedotknuté knihovně! Výklenkovými okny, tak jak je vídáváme ve starých klášterních budovách, vniká matné světlo, jež pološerem svým zasahuje temné klenby prostorné síně. Kolkolem vládne tajuplné ticho, a my nestrojeným pocitem noříme zpomínky své do dávné, dávné minulosti.

Ano, tak bývalo! Tak a nejinak. Ten mohutný pult s tou velikou, řetězem přikovanou knihou, ten hrubý stolec, to křeslo, ten kalamář, to zapomenuté, nyní již zavržené „pisadlo", ty těžké folianty v starožitných vazbách .... vše to přivádí novověkého navštěvovatele do takové nálady, že se zatajeným dechem čeká již jen, až z nedaleka zazní zvuk klášterních zvonků, zvoucí zbožné i učené mnichy k životu „v knihách a nad knihami".

Ale marně čekáme; klášterní zvuky nezaznívají, mniši nepřicházejí ....

Posléz vyruší nás ze zadumání laskavý průvodčí: Милостивые Господа — мы кончили! tak zní heslo k odchodu. Ochotný průvodčí zdvořile se ukloní a vede nás zpět do čekárny. Vracíme se větším dílem síněmi, v nichž jsme obdivovali již některé památky a žasneme opět nad nahromaděným bohatstvím duševní práce všech národův i věků. Pro osvěžení mysli dokládá laskavý průvodčí s patrným úsměvem, že před dvaceti lety byl učiněn výpočet, jakou by délku měla carská bibliotéka v Petrohradě, kdyby všechny její knihy byly postaveny řadou za sebou. Vypočítáno tehdáž, že by délka ta obnášela 15 verst, tedy skoro 4 hodiny chůze! Před dvaceti lety!

Od oněch dob rozmnožily se sbírky všestranně. Knihovna čítá přes million svazků, asi 40.000 rukopisův a autografův a 80.000 rytin!

Obohacen přemnohými vědomostmi a uspokojen v nadějích opouští navštěvovatel carskou veřejnou knihovnu s jediným toliko přáním, aby důkladněji poznal vše, co spatřilo oko jeho.

Znamenitě zřízená čítárna jest k službám ... Noří-li se však badavý duch do nevyčerpatelných zdrojů, bezděky upadá v zoufání. Tu teprve pociťuje plnou tísní osudnou krátkosť lidského života!

Digitized by Google

Istrie a Chorvaté isterští.*)

Národopisný článek. Napsal **Branislav Brežki.**

Průběhem přemnohých století na různé kraje, pod rozličnými vládami rozdělení Chorvaté znenáhla obmezeni jsou na území tak malé a počet tak nepatrný, že co takoví známi jsou vůbec jen v civilním Chorvatsku; ba jsou lidé, kteří osmělují se tvrditi, že ani Chorvatsko není jimi zalidněno, nýbrž že přebývají jediné v „chorvatském Přímoří". Křestné, svaté jméno chorvatské ztratilo se u množstvu pokrajinských jmen, a mnohý, který zná, že chorvatsky mluví — ať nevzpomínám těch, již ani neumějí — zapomněl, že jest Chorvatem. Jest Slavonec, Bosňan, Dalmat, Istran a t. d. a leká se často jména Chorvata.

Jsou-li tím druzí více vinni než my Chorvaté sami, bylo by nesnadno dotvrzovati. Na nás jest každým způsobem napraviti, co jiní vůči nám a co jsme sami vůči sobě zavinili, napraviti vše, jak za hranicemi tak doma. Doma budiž nám hlavní úlohou poznati se, poznati se jako bratři vlastní a věděti, že jsme Chorvaté; vnějšímu pak světu, zvláště pokrevným bratřím našim pověděti, že jsme, kde jsme a jak nám kde jest.

S obojího tohoto hlediště pokládám si za svatou povinnosť promluviti o Istrii, o isterských Chorvatech, o jich nynějším stavu a položení.

Jménem „Istrie" jedni rozumějí půlostrov téhož jména a s ostrovy Krkem, Čresem a Lošinjem, tak že oblévá jej namnoze jaderské moře, a že na pevnině jsou jeho hranicemi Chorvatsko, Kraňsko, knížecí hrabství Gorice a okolí terstské. Druzí odlučují od půlostrova toho uvedené ostrovy kvarnerského zálivu a jiní opět i východní jeho díl, jenž kdysi Liburnii náležel a jenž ještě posud je znám tím jménem u mnohých, tak že Učka jest hranicí mezi Liburnií a Istrií. V tomto smyslu i obyvatelé části východní pojímají Istrii. Jim zajisté není známo jméno Liburnie a také

*) Pan Branislav Brežki uveřejnil v chorvatském sborníku „Velebitu" (U Zagrebu 1874) článek „Istra i istarski Hrvati", jenž sloužil za základ k stati v našem sborníku uveřejněné. Pan Brežki přehlednul laskavě svůj chorvatský článek, dle potřeb opravil a některými dodatky doplnil. Samo sebou se rozumí, že k všelikým změnám časem vyniklým vzat byl náležitý ohled. **Red.**

Digitized by Google

sebe nikdy nejmenují Istrany. Je-li jim jíti přes Učku, praví, že jdou do Istrie, a když lidé jdou odtud, říkají, že jsou Istrané a t. d. Správa státní jest jedna a táž na půlostrově tom i na ostrovech, s tím toliko rozdílem, že Terst a okolí nebývá k nim počítán. Jest tudíž považován půlostrov onen s ostrovy za jednu državu mimo Terst a okolí, a tak považujeme jej i my.

Jest velmi malý; mát jen asi 50 □myriametrů. Území, zvláště polovice severovýchodní, jest hornato. Většinou pokrývá je hornatina krasová. Hlavní pásmo Krasu táhne se od Terstu jihovýchodně, pak jižně do Plomina a zakončuje se na ostrovech Krku, Čresu a Lošnji, které ještě za hřbety Krasu považovati se mohou. Nejvyšší vrcholy jsou Planik a Učka; onen 1268 metrů, tato 1394 metrův. Učka jest mnohem známější než Planik. Nemine léta, aby na témě její nevylezl značný počet zvědavých, přírodomilovných lidí s rozličných stran. Letnice bývají zřídka kdy bez nich. Není-li jiných, je to zajisté sbor rjeckých gymnasistů. Vystupme i my na čas nahoru. Od úpatí až ku prohbí, tam, kde mizí pohled na kvarnerský záliv, jsou asi čtyři hodiny.

Jest nám jíti po poledni a opatřiti se nejnutnější potravou jak pro ten večer, tak i pro druhý den. Potravy u „Učkarů“ bychom nedostali a vína jen některý známý; neznámému bojí se ho dáti. Není však vína ani potřeba. Odpočinouce, požijeme to, co jsme s sebou vzali, a pak vzhůru ke studni! Lepší vody se nikde nenapijeme. Rjecká je sice dobra, ale co jest ona proti učkarské! Napijeme se jí, neboť každý den se nám nedostane takové, a pak béřeme se na pastviště, najavše si dříve ještě člověka, jenž by nás ráno zavedl na nejvyšší vrchol. Kdo můžeš, spi; kdo nemůžeš, rozmlouvej, zpívej, skládej písně a než se nadáš, jsou tu již Učkaři: „Pánové, třeba jest vstávati, chceme-li něco uviděti, půlnoc již minula.“ Jdeme; nikomu z nás nejsou nohy těžky. „Básníci“ pospíchají, aby dostihli vrcholu básnění svého, a ti, kdož byli usnuli, aby uzřeli, tak-li jest, jak snili — vždyť beztoho v tom krátkém spánku nezdálo se jim než o pohledu s Učky. Rozličnými stezkami v lese, výše po holé stráni jsme za dobrou hodinu na vrchu. Přispíšili jsme si trochu. Lépe jest, abychom počkali na jitřní červánky, na vycházející slunce, než abychom myslili, že ony počkají na nás.

Všichni umlkli — i já mlčím. Vy, již jste byli se mnou, cítili jste, co já, a pro vás, již jste nebyli, nemám péra, abych vám popsal kouzelný pohled. Opojeni pohledem na červánky, hledíme tam, odkud svítí nám každodenní neomylné paprsky, dále hledíme na kvarnerský záliv a na labuti mile po něm plynoucí. Hle, onen čarokrásný břeh u zálivu! Poslyšte, jaké hlasy zalétají vám ke sluchu! Břeh jest chorvatský, a jiného než chorvatského hlasu ani není slyšeti. Pod tebou je panské Volosko, kaštanoplný Lovran, olejem bohaté Moščenice a ctný Bršec; naproti Čres milkující se s Lošnjem, Krk, na nějž pohledna, věčně budeš vzpomínati slavných Frankopanů, rozveselíš se z probuzených Baščanův a Vrbančanův a zrak tvůj pevně utkví na Omišlji, jenž jakoby chtěl do moře skočiti. Jda

*

Digitized by Google

okem dále, vidíš hrdinnou dříve Kraljevici, starožitné město Bakar — aspoň polohou svou a — „maďarskou Rjeku". Dříve než se obrátíme k západní straně, pohleď, isterský synu rodu chorvatského, buďsi z té, buďsi z oné stranyUčky, ještě jednou na vycházející slunce a věz, že jen odtud, se strany té, může ti vyjíti slunce lepší budoucnosti. K západu obráceni, vidíme zemi, na níž dolina s kopcem se střídá, vidíme příklady, kterak lidé druhdy nejraději stavěli si příbytky na výšinách — jeť na každém téměř pahorku několik skupin domů. Mnohá z těch místeček jsou buď úplně, buď dílem odcizena, slyšíme z nich velící hlas cizí, leč z okolí slyšeti jest jen hlasy známé, domorodé, zvoucí ku pomoci. Jen někde slyšíš hrdinnější hlasy probouzejících se Buzečanův a Žminjců, Boljunce a Tinjance. Vidíme moře, jak je jasno, a máme-li dobrý dalekohled, vidíme i Benátky, vidíme hlavního vinníka neštěstí Chorvatův isterských —

Istrie jest z největší části oblita mořem. Sestává ze tří větších a několika menších ostrovův a z jednoho půlostrova. Pobřeží jsou lodím velmi přístupna. Ze sta přístavišť, jež má císařství rakouské, připadá jich 35 na tak zvané „Přímoří" a z těch nejvíce na Istrii. Nejznamenitější jsou Pulj, Malý Lošinj, Piran a Rovinj.

Než jako Istrie z přemnohých částí vodou oblita jest, tak uvnitř je zase téměř bez ní. Jméno řeky zasluhuje poněkud Mirna (Kujet, Quieto), ústící do zálivu u Cittanuove, a kromě toho říčka Raša, vlévající se nedaleko Labinje do rašského průlivu. Dále Dragonja, ústící jižně od Pirana. Istrie má dvě jezérka, první na půlostrově a druhé na ostrově Čresu: čepičské na západním úpatí Učky a jejího výběžku Kozljaka, a vranské na ostrově, na východním úpatí Šiša. Mineralní voda jest na cestě mezi Buzetem a Matavunem u Sv. Štěpána. Teplota obnáší 29—31 R. Podnebí jest velmi příjemné. Takového rozdílu mezi letním vedrem a zimním chladnem, jako ve městech severnějších, není. Zima jest krátká a sníh vůbec řídký host, vyjma v krajích nejsevernějších. Zima se však přece dosti pociťuje a to když bouřívá dosti častá „bura". V létě nepršívá mnohdy dva až tři měsíce. Obloha bývá obyčejně jasná.

Během staletí Istrie ku mnohým državám náležela, mnozí v ní národové obývali, mnozí jí protáhli zůstavivše tam stopy své. Dnes žijí v ní hlavně dva národové: Chorvaté a Italové; třetí národnosť tvoří tam Čiribirci. Někteří odvozují jméno to odtud, že zvou se oni na vzájem „Čire", tím však jest jen první polovice slova vyložena, snad i druhá něco znamená. Praví se, že jsou to zbytky starých Římanů neb pořímštěných isterských pluků. Sídlí tam ve čtyřech vsech: v Žejanech více u severu, v Sušujevici, v Brdu nedaleko čepičského jezera, a v Grobniku, uprostřed mezi uvedenými oněmi vesnicemi a Pazinem. Obyvatelé posledních tří vesnic lépe zachovali svůj ráz nežli Žejanci, již v lese výhradně uhlířstvím se zabývajíce, mnoho se otírají z národních obyčejů, vyvážejíce na mezcích, nebo přenášejíce výrobky

Digitized by Google

své do rozličných míst a zvláště do Terstu a Rjeky. Mezi sebou hovoří jazykem, sousedům neznámým, rumunskému podobným, avšak s výrazy chorvatskými silně pomíchaným. Při tom však uměji dobře chorvatsky, ba mnozí ještě lépe nežli svou směs, tak že, kdyby se školy u nich dobře upravily, zapomněli by svého jazyka a splynuli by se svými sousedy.

Italiani obývají většinou ve městech. Jsou to z části potomci starých Římanů neb pořímštěných poddaných římských, z části pak přistěhovalci italští z dob vlády benátské, částečně přistěhovalci tohoto věku, tak zvaní „Karnieli" a něco též poitalštění Chorvaté. V městech jest Chorvatů velmi málo; kromě strany východní bydlí skoro jen po vesnicích, kdež usazeni jsou již z posledních let stěhování národů. Od nich dělí se v nové době Slovinci, obývající severozápadní části Istrie. Mezi jedněmi i druhými tvoří hranici řeka Dragonja, potom přímá čára, tažená od zřídla jejího přes území řečené „Čičarija" a procházející mezi Podgradem a Lipou, tak že jedna půle Čiče s Podgradem náleží Slovincům, druhá s Lipou Chorvatům. Lépe by zajisté bylo, kdyby nebylo potřebí činiti hranice té, lépe by bylo, aby se všichni křestili jedním jménem, aby se tím snáze ubránili jednomu a témuž nepřiteli. Leč věc přece není tak zlá; Chorvati i Slovinci bratry jsou, ve všem téměř stejnými a málo jen se lišícími.

Horší však jest, že Chorvaté sami celistvě spojeni nejsou proti jiným národnostem, že jsou skutečně po celé Istrii, ale téměř jen po venkově, čímž jsou Italové v městech v rozhodných většinách aneb dokonce i sami. Tak má se věc především na straně západní. Na pobřeží strany té jest jenom několik vesnic, v nichž mluví se chorvatsky. V městech Milích, Kopru, Izuli, Piraně, Umagu, Cittanuovi, Porči a Rovini mluví se italsky. Uvnitř země jsou Pulje, Matavun, Vodnjan, Buzet téměř úplně vlaská městečka. Město Krka na stejnojmenném ostrově jest ode dávna více italianské než chorvatské, Pulje jest zvláštnost v Istrii; jest střediskem vojenského námořnictva a proto mluví se tam všelikými jazyky.

Východní pobřeží půlostrova kromě měst Labině a Plomína, v nichž vlaština již také pevné zapustila kořeny, celé jest chorvatské.

Ostatek však béře se italština v před. Úřední vlaská řeč, vlaské školy v posledních desítiletích tak účinkovaly, že se nyní v Pazině, Čresu a Lošini více slyší vlasky než chorvatsky mluviti, ačkoliv tam před málo ještě lety jen chorvatština zaznívala. Četných přívrženců má vlaština i v Lindaru, Gračišči, Pičnu, Žminji, Tinjani a Medulinu, ano prodírá se již i na východní pobřeží. Lovran a Volosko mají již přívrženců italských, ač jsou mezi nimi i tací, již neumějí italsky, a ti, již umějí, tak špatně mluví, že by Dante raději ještě jednou do pekla utekl, než by je poslouchal. Mnohem lépe nežli takoví Italové italsky, mluví chorvatsky všichni venkované bez rozdílu na východním a západním pobřeží. Kromě chorvatštiny obyvatelé ze západního pobřeží uměji

Digitized by Google

obyčejně také italsky, že se mohou dorozuměti s měšťany. Vesničané umějí dva jazyky a „vzdělaní“ měšťané neumějí než jeden. A podivno, sotva ze jsme se vzdálili z města pět nebo deset minut, nemluví se než domorodým jazykem.

To majíce na paměti a vědouce, že isterská města jsou malá, tak že jen jedno z nich má kolem 10.000 obyvatelů (Rovinj) a že jest jich přemnoho, jež nemají ani 500 a ještě méně, dobře vyrozumíváme počtu obyvatel té i oné národnosti. Přese všechna mnohočetná městečka, namnoze poitalštěná, anebo italská, jest Chorvatů mnohem více než Italů.

Nejnovější sčítání lidu v Istrii není dosud uveřejněno a my musíme se tedy uchýliti ke sčítáni z roku 1869. Tenkráte napočetlo se v Istrii 255.000 obyv. Kolik jich dle každé národnosti bylo, tenkráte se nepočítalo. Sčítalo se sice dle národnosti roku 1857, avšak tehdáž bylo obyvatelstva o mnoho méně; a ani na to sčítání nemůžeme se příliš spoléhati. Letos se také sčítalo, ale výsledek není nám dosud znám, a i kdyby byl, nenašli bychom národnosti, nýbrž obcovací jazyk. Přesvědčili bychom se toliko o nátlaku, jenž se Italiany, kteří řídí obecné záležitosti, na Chorvaty činil. Počítejme tedy sami.

Zmíněná města vlaská měla r. 1869. asi 60.000 obyv., počítajíc k nim i polovinu obyvatelstva obce puljské. Řekněme, že všichni ti jsou Italové, ačkoliv je v nich také Chorvatův, a řekněme, že v ostatních městech isterských roztroušeno jest asi 5000 Italův — a více jich není — tož obnáší celé číslo Italů v Istrii 65.000 hlav, a ostatních 190.000 jsou Chorvaté. Poměr Chorvatů k Italům jest tedy 190.000 ku 65.000 aneb jinak řečeno, Italů jest $^1/_4$, Chorvatů $^3/_4$ okrouhlým číslem. Kdybychom chtěli odděliti Slovince od Chorvatů, bude prvnějších okolo 35.000, a to v soudních okresích koparském a podgradském, něco málo v piranském a ještě méně v buzetském. —

A jak Istrané vůbec žijí? Jaká jest jejich země? Hledáme-li odpověď k této otázce v nějaké knize, zní stále: „Istran žije chudobně, země jeho jest chuda“, snad i s dodatkem, že Istrie jest nejchudší země v mocnářství.

Bez dodatku každým způsobem odpověď jest správna. Istrie jest chuda. Leč nebyla vždy; chudoba její není přirozena. „Istrie jeví se nám jakožto nuzák; ale chatrný oděv, do něhož se obléká, jest zbytek drahocenného, nádherného roucha. Domácí nářadí honosí se jen potemnělým leskem, jenž ukazuje na někdejší blahobyt,“ praví poněkud básnicky, ale pravdivě nejmenovaný spisovatel knížky: „Istrien. Hist.-geogr. und statistische Darstellung der istrischen Halbinsel nebst den quarnerischen Inseln“, vyšlé v Terstu r. 1863. Toho jsou nám živí svědkové rozsáhlé sudy a opuštěné olejné lisy v isterských sklepích. A bylo-li kdysi tak, chudoba její není přirozena a mohla by se snad i odstraniti.

V Istrii vyrábí se mnoho mořské soli v rozličných soliskách, srovnaných to místech, kam pouští se voda mořská, aby se teplem slunečným vypařila. Nejvíce soli dobývá se v soliskách piranských

Digitized by Google

a koparských, kde se r. 1875 vytěžilo 308.033 kvintalů soli a kde pracovalo 4521 osob.

V Krapně, nedaleko Labině, dobylo se toho roku (1875) 330.574 kvintalů kamenného uhlí, při čemž zaměstnáno bylo 650 lidí. Nyní jich zde pracuje něco méně, ale za to otevřen jest ještě druhý rudokop ve Viněši, ještě blíže Labině.

Na různých místech láme se též mramor co výborný kámen stavební; nejvíce poblíž Marčany.

V zemi daří se pšenice, kukuřice a poněkud i ječmen a pohanka; zemáků jest vůbec málo, neboť je ve vnitřní a západní Istrii poskrovnu jen sázejí; tím více však jest jich na východní straně a dobře se daří. Z ostatních plodin dlužno připomenouti ještě kaštany, smokve, mandle a co zvláště: vonný olej a sladké černé víno, čímž, kdyby se dobře dařily, Istrie mohla by všechny potřeby své kryti a pohodlně žiti.

Jména lesa zasluhují různé krajiny na Učce a les matavunský. Místy jsou lesíky, jež vysekávají každým pátým neb šestým rokem. Jako vůbec v krajinách neporostlých, sušších, tak i v Istrii málo jest dobytka a je-li jaký, bývá slaboučký. Místo koní jsou tu osli, jichž zvláště v krajích západních mnoho se nalézá. Na kvarnerských ostrovech mají zvláštní druh malých koní, za to však ve východní části půlostrova nemají ani koní ani oslů, tak že i to, co zemi jest potřebno, by rodila, i to, co země dala, lidé vše na plecech nosí. Mnoho jest ovcí, které přestávají i na chudší pastvě; na některých místech živí se šalvějí, která jim velmi dobrou pící je. Drůbeže a to kuřat a puřat (mladých puranů) chová se mnoho v krajích na západ od Učky a prodává se v rozličných městech. Bourců by se mohlo více pěstovati, než se pěstuje.

Veliká část obyvatelů žije na pobřeží mořském a tu možno si rozličným způsobem dobývati chleba. Na soliskách mnozí si vydělávají svůj vezdejší chléb; suchý sice, ale přece chléb. Kdyby rybolov nebyl ještě v plénkách, mohlo by rybářů býti mnohem víc a dobře by žili. Na isterských březích kazili rybolov většinou „Čozoti", obyvatelé Chioggie. Nyní teprve se jim poněkud meze postavily. Komu jest snáze býti námořníkem nežli tomu, jenž zrozen jest na moři? Při loděnicích, které v rozličných místech jsou pro lodi obchodní, v Pulji a Terstu pak vojenské, nalézá výdělek loďař, provazník, stolař, kovář a jiní. Výdělek jest, ale nedostává se vždy lidu, jenž by vydělával. Řemeslníků je v Istrii pořídku; dobří jsou v Kastavščině. Z domácích ženských prací sluší připomenouti vlněné košile a nohavice, jež pletou Čreskyně.

Obchod ovšem není znamenit. Dováží se, co jest nejpotřebnějšího, čeho země s dostatek neposkytuje — žito a jmenovitě kukuřice, z níž Istrané připravují denní svou potravu: polentu. Vyváží se olej a víno, ačkoli by se ho často i doma snadno užiti mohlo. Hlavní vinná tržiště jsou Krka, Čres, Kopar, Poreč a Kastav. Ovocem prosluli Lovranci na východě, Koprani na zá-

Digitized by Google

padě. Rjecký trh opatřují Lovranci třešněmi, cvietky (ranými fiky), hruškami, slivami druhu všelikého, smokvami; také Krčané vyrovnají se jim ve mnohém a zvláště svými sladkými třešněmi. Lovranský kaštan znám jest i ve Vídni. A co jsou Lovrani Rjece, to jsou Koprani Terstu. Dříví mimo z matavunského lesa a z Lisiny — části Učky — vyváží se i z některých stran západní Istrie a zvláště z ostrova Krku. Není to dříví štípané z tlustých kmenů, nýbrž jsou to pěti- až šestileté doubky na dva i tři kusy přesekané.

Že jest Istrie chuda a Istrané nuzni, tím není vinna ani poloha půlostrova, ani země sama, nýbrž mýtění lesův a nedbalosť lidu. Co Benátčané vymýtili přemnoho lesův a co sám lid pokosil své pahorky, od té doby jsou v Istrii častá krupobití, sucha a s nimi spojené nemoci na révoví,*) od té doby Istrie přestala roditi. Kam již věc dospěla, snadno jest posouditi z toho, že před málo lety veškerá Plominiščina, jak Plominjci sami řekli, neměla ani čtyř věder vína, ač jest všechna posázena révou; bohatý Plominjan ze statku svého, ležícího mimo Plominj, dovezl v malém džberečku vše, co tam sklidil, ač ho statek ten stál přes 12.000 zl. a hlavní cena jeho spočívala ve vinné révě. Takovými pohromami lid trápen, nemaje ani, čím by se uživil, zadlužil se jednoho roku trochu, druhého více, třetího ještě více, až se stal otrokem bohatšího cizince, jímž zůstal až podnes. Tomu je tak zvláště na západní straně Istrie. Lidé, naučeni byvše dobře žíti, záhy se zadlužili a zvykli pořád v dědině své přebývati, nehledali si výdělku ani v zemi, ani mimo ni, by si prací zasloužili, čeho jim země neposkytla. Přemnozí z obyvatel západní Istrie nezanášejí se řemeslem, nejsou ani s to, by si shotovili sami nejpotřebnější a nejjednodušší domácí nádobí, a jest i na pobřeží mnoho vesnic, jichž obyvatelé nehledí si ani užitku z moře. Zachovávají se dle pořekadla: miluj moře, drž se kraje. Raději trpí hlad, než by se odloučili od svého zápecí, než by se učili nějakému řemeslu. Toť veliká chyba, toť příčina veliké bídy v Istrii. Člověk, jenž pracuje, nikdy neupadne do takové nouze, jako Istran. Toho jsou svědky sami Istrané, někteří na západní a všichni na východní straně Ačkoli je strana tato chudší, ačkoliv obyvatelstvo v ní jest poměrně četnější, ačkoliv i suchy bývá navštěvována, přece hladu netrpí nikdo a není v ní otroků. Maje každý po kousku půdy a vykonav těžší práce na ní, lehčí svým ženám ponechav a dětem, vloží do mošny náčiní s některými menšími potřebami a jde, kde ví, že jest výdělek — ať blíže neb dále — jímž by obživil sebe a rodinu, třeba by mu půda ničeho neposkytla. Tak mohli by činiti všichni obyvatelé. Leč upadli již tak hluboko, že není snadnou prací vyvésti je na pole, na němž by se mohli svobodně pohybovati. (Sloga č. 9. 1874.) Aby se náš sedlák vymanil z hrabivých rukou nemilosrdných lichvářů, jimž do léček upadl bědami a trampotami, bylo by nejpotřebněji, aby se zřídila záložna. A aby se zbyl věřitelův a nebylo mu dě-

*) Roku 1880. vyskytlo se nové zlo — philoxera.

Digitized by Google

lati nových dluhů, prvním prostředkem jest osvěta. Naučila by je, že pracovníku Bůh pomáhá, nutila by je, aby se více starali o zalesňování svých pozemků, z prvních to činitelů deště, jímž Istrie tak chuda jest, a aby pečovali, oč mají. Ovšem že by se tak nestalo ani za rok, ani za dva, bylo by potřebí více let, ale cíle by se dosáhlo jistě!

Gorice, Terst a Istrie mají společné místodržitelství, sídlem v Terstě. Všeliká nařízení vydávají se italsky, k nimž se přidávají překlady německé, někdy i slovinské, avšak jazykem často velice nesprávným. Proto komu jest jednati s úřady, musí nezbytně uměti italsky neb německy, jinak musí si zjednati tlumočníka. Stejně děje se u soudu, zemského sněmu v Porči, u všech úřadův okresních (vyjma jeden) a ve všech obcích, s tím však rozdílem, že přemnozí z představených umějí chorvatsky, ale neužívají jazyka toho v písmě. Jaká nesnáz pro lid z toho vyplývá, snadno lze si pomysliti, i zbytečno by bylo okolnost tuto obšírněji vykládati. Výjimkou jest okresní úřad na Volosku a obecní představenstvo v Kastru. Ač není v obci Kasterské ani jednoho Itala, přece se ještě před nemnohými lety napořád psalo italsky. Teprve tehdy obecní zastupitelstvo se usneslo psáti jen po chorvatsku.

V Porči je sídlo zemského sněmu. Sněm sestává ze tří virilistů, pěti velkostatkářů, dvou poslanců z komory obchodní, jedenácti z měst a dvanácti z venkova, tedy z třiceti tří zástupců.

Z třiceti volených jest jich pět — řekněme — náležejících straně národní, která však ještě není konstituována; jsou to tři faráři a dva statkáři, čtyři z východní a jeden ze západní Istrie. Jeden z nich ani nepřichází na sněm, jakož ani oni tři virilisté, tři biskupové, ač jsou dva z nich rození Chorvaté a jeden Slovinec. Na sněmě porečském tedy čtyři poslanci zastupují chorvatský národ, a i těch většina, tři, jest příliš lhostejna a všichni celkem nemají ani zmužilosti ve sněmě promluviti jazykem, jímž mluví národ, který je tam poslal. „Přeješ-li si něčeho dosíci, musíš prositi jazykem, jemuž rozumí ten, jejž prosíš," jest jedna výmluva; druhá a třetí, že „obyčej jest takový" a že prý přemnozí, ba většina obyvatelstva mluví jen italsky. Jsou to důvody ovšem liché, ale zástupcům isterským dostatečné, aby italsky mluvili, aby ještě dnes výhradně italština sněmovnou zaznívala. Či snad myslí, že jazyk chorvatský není důstojným sněmovny, snad jej pokládají i oni za „curiosum" jako zástupcové italští, kteří s jakousi radostí, ale takovou, jako kdyby poslouchali bajku čínskou, zvědavi jsouce, jak zní jazyk chorvatský ve sněmovně, poslouchali nedávno zástupce ve svém sněmovním hovoru nějakou chorvatskou bajku vypravujícího. Či se snad boji poslanci národní, že se jim řekne, že nemají ani nejnutnějších principů vzdělanosti proto a jediné, že mluví svým jazykem, jakož přihodilo se jednomu před několika lety, když opravdu chorvatsky promluvil? Myslím, že nikoliv, a hlavní jsou as při nich důvodové, že jest obyčejem italsky mluviti a že jest jich málo, aby zrušili obyčej

Digitized by Google

ten. Tomu se nepomůže dotud, dokud nebude více národních zástupcův, a více jich bude jen tehdy, když se národ osvítí.

Osvěta, osvěta, osvěta! Osvětou může národ dostati většinu svou ve sněmovně a tak připraviti v ní kromě jiného důstojné místo jazyku chorvatskému. Osvětou dostalo by se vlastního úřednictva a zavedl do škol jazyk, národu srozumitelný, osvětou umožnil by se blahobyt národní. A kterak věc se má s osvětou v Istrii u tamějších Chorvatů, kterak s prostředky, jimiž se může národ osvíti?

Istrie má tři biskupy, všechny katolické, neboť Istrané mimo malou pravoslavnou podobci perojskou, čítající asi 200 obyvatel, v dolní Istrii jsou všichni katolíci, a židů není u nich prý již proto, jak nejmenovaný dotčený spisovatel praví, že Istrané jsou schytralí, že by svou chytrostí i samé židy předčili. Stolice biskupské jsou v Terstu, Porči a Krce. Pevnina isterská náleží prvým dvěma a ostrovy s Rabem a severním dílem Pagu třetí. Hranice mezi prvýma jest poněkud podivna — činí ji ještě poněkud Mirna. Oprto náleží terstské stolici, Matavun porečské, Niže, Beram a Žminj první; leč Labin a Plominj druhé. V obou těchto diecesích jest nouze o duchovenstvo. Staří umírají a mladí se nevychovávají. Kdežto jich bývalo dříve 10 v semináři, jsou nyní toliko 2. Biskupové starají se o jich vychování. Porečský biskup (Glavina) zakládá ústav v duchu italském.

Kterak se v těchto biskupstvích dosud o Chorvaty pečovalo a ctil jazyk jejich, uvedeme jen dvě fakta: „Libellus" terstského biskupství, kdež jsou tištěny mše svatých, kteří se ctí buď jen v tom biskupství, neb kteří byli teprve v novější době prohlášeni za svaté, tiskne se jediné latinsky, ač je veliký počet far, kde se mše pouze chorvatsky zpívají. Roku 1860. vrchní pastýři poslali svým podpastýřům oběžník, „jak spravovati fary", ale jen v německém a italském jazyku. Pod německým byl podepsán Legat, pod italským Dobrila, tehdy první terstský a druhý porečský biskup; poslednější (totiž Dobrila) ostatně mnohými skutky zasloužilý o chorvatský národ. Než, nadějmež se lepšího! Jsou nyní při biskupských úřadech mladší lidé, kteří nezanedbávají svých povinností, aby se učili jazyku, jímž mluví většina národa, a jsou i mladší faráři, kteří počali vésti zápisky své jazykem chorvatským. Než, ještě něco, čeho nemohu zamlčeti. Jsou v Istrii faráři z Krajiny, kteří již 25 let a více mezi Chorvaty žijí a ještě neumějí chorvatsky mluviti; nemluví slovinsky, nýbrž v takovém podřečí, jak se byli za malička naučili. A to působí velikou škodu Chorvatům v Istrii. Kláštery má terstské biskupství tři, v Kopru jsou dva oo. Františkánů provincie sv. Jeronyma v Dalmacii, a kapucínů provincie benátské, kdežto klášter glagolovců zanikl počátkem tohoto století; v Piraně klášter oo. Františkánů provincie padovské. Potom jest klášter Benediktinův, pocházející od Padovy, v Dajli, zřízen podle závěti Grisoniovy. Je to statek v ceně 7—800.000 zl. V Pozině je klášter oo. Františkánů provincie chorvatsko-slovinské. V dioecesi krčské jest 9 mužských

Digitized by Google

klášterův, ale slabý v nich jest život. Ve velikých prostorách sotva že spatříš mnicha (tak je pusto!). Některé nemají ani již členů. Statky klášterní spravují mniši klášterů druhých. V téže dioecesi jsou čtyři kláštery ženské. Jeptišky v Krku vydržují školu. V dioecesi porečské má Rovinj klášter.

Avšak pohleďme již na školy! Všech veřejných obecných škol bylo v Istrii ku konci školního roku 1877/8 250. Z těch bylo 195 s vyučovacím jazykem vlaským, 37 s chorvatským a 18 se slovinským. Nepoměr ten jest tím větší, když se uváží ještě i to, že mají vlaské školy po více třídách, kdežto chorvatské jsou po výtce jen jednotřídní.

Učiti děti již v prvních třídách cizím jazykem, kdežto hlavní úlohou jest naučiti čísti, psáti, počítati a rozuměti tomu, co čtou, jest zajisté velmi nerozumné; toť zabíjení času a otupování, a ne osvěcování dětského rozumu. Učiti je italsky ve čtvrté a páté třídě mělo by smyslu a bylo by již prospěšnější. V Istrii jsou Italové i Chorvaté a jest každým způsobem dobře, aby děti chorvatské učily se italsky a italské chorvatsky. Chceme-li býti bratry — a musíme jimi býti jakožto obyvatelé jedné země, nesmíme druh druhem opovrhovati, na vzájem se ničiti, nýbrž milovati se a poznávati. Vyžaduje se znalosť obou jazyků již pro jich poměr k veřejnému životu; mnozí jdou na moře a tu jest rozhodně potřebí znáti tén i onen jazyk.

Nová školní éra Chorvatům v Istrii velice uškodila. Kněžím, kteří uměli vyučovati jazykem národním, vzaty byly školy a dány byly mladíkům italským, nebo Chorvatům duchem vlaským odchovaným. Mnohé vsi zůstaly vůbec i beze škol.

Ještě horší následky mělo nařízení, dle něhož byl ve většině obcí jazyk italský jakožto vyučovací zaveden. Tím vinni jsou poněkud sami občané, sami Chorvaté. Nesmíme jim však tolik vyčítati, jako jich litovati, že jsou neuvědomělí. O vyučovacím jazyku rozhoduje obecní zastupitelstvo s přednostou v čele a zastupitelstvo se volí ze samého lidu. Že se lid při volbách do obecního zastupitelstva dává vésti nejlítějšími nepřáteli (často nuceně, jsa u nich zadlužen) jest bohužel pravda, rovněž že nevzdělaní myslí, že všechna věda záleží v tom, když se někdo naučí italsky.

Nyní jest — patrně pro okolnosti právě zmíněné — návštěva školní horší nežli před rokem 1868. Do školy nechodí ani 50% povinných dětí.

Mimo voloskou a lovranskou školu, jež arci hned přilnuly k italštině, jsou nyní alespoň ve východní Istrii značnou částí chorvatské školy. Jediná trojtřídní škola chorvatská jest v Kastově. O nějaké čtyřtřídní čili měšťanské chorvatské škole není ani řeči.

O vychování děvčat posud málo pečováno. Na celém isterském půlostrově jest jenom jedna jednotřídní dívčí škola s chor-

Digitized by Google

vatským vyučovacím jazykem. — Zmínku sluší učiniti též o sirotčinci v Kopru „Instituto Grisoni", zvaném po témž zakladateli, jenž své statky v Dajli nechal Benediktinům pod cizím řízením. Každoročně vydržuje se v něm 40, dílem mužských, dílem ženských sirotků. Byvše přijati, mohou tam zůstati do 20. roku svého. Potom dostanou děvčata po 200 zl. věna a jinoši jdou si sami hledat štěstí řemeslem, jemuž se byli naučili. Arciť že všechna správa jest italská a chovanec jeden, jenž byl členem ústavu a výminečně mohl dokončiti studia gymnasijní, vypravoval mi příběhy, jež svědčí, že se v sirotčinci vládne po způsobu starověkém. Pro hluchoněmé Istrany je škola v Gorici.

Průpravny učitelské byly dříve v Terstu, Kopru a Rovini, všechny italské; v některých vyučovalo se také chorvatskému jazyku co mimořádnému předmětu.

Nyní vydržuje stát mužské paedagogium v Kopru a ženské v Gorici. První jest rozděleno ve tři sekce (chorvatskou, slovinskou a vlaskou). Vyučovati počíná se aspoň hlavním předmětům řečí mateřskou, načež se užívá stále více jazyka německého, tak že v posledním ročníku se všechno, kromě náboženství a mateřského jazyka, německy přednáší. Paedagogium v Gorici pro dívky rozděleno jest na dvě sekce (slovinskou a vlaskou). Jsou to poměry velice smutné.

Celá Istrie má dále dvě vyšší gymnasia, jednu vyšší a nižší realku. Na vyšší realce v Piraně vyučuje se výhradně vlasky, na nižší (námořnické) realce v Pulji jen německy. Na vyšším gymnasiu koparském vyučuje se taktéž vlasky; pro chorvatštinu určeny jsou dvě hodiny týdně, avšak jen pro ony žáky, kteří se přihlásí za Chorvaty. Na gymnasiu v Pazině vyučuje se jazykem německým; žákům dáno jest na vůli učiti se po dvě hodiny týdně chorvatštině nebo vlaštině.

Mohlo by se snad namítati, že jinochové chorvatští nejsou vázáni navštěvovati tyto školy. Všeobecně jest známo, že mládež nejraději a nejsnáze se učí co možná nejblíže domova a nad to isterští studující vázáni jsou i tím, že mohou kořistiti z nadání (stipendií), jichž v zemi jest poměrně mnoho. Také později na vysokých školách platí podobná nadání jen těm, kdož studovali na školách isterských. Z těch příčin se mnohý buď vzdává návštěvy školní, aneb chybí se s kýženým cílem. Nejeden otec pošle do škol synka pln krásných nadějí, aby ho lépe připravil pro život, a aby se naučil „samospasitelné" vlaštině — ale vychovává... Divno a těžko jest jinochu s počátku ve školách, v nichž se nemluví než nesrozumitelným jazykem — ale dříve neb později přece se mu naučí, později stane se mu i milým a posléz i „nevyhnutelným" pro národ — vlaský. A není divu! O národnosti chorvatské má vědomosti chabé, ale za to dovídá se o Italech všeho, co vábné a krásné.

V tom směru pracuje se i v soukromí. A dodáme-li, že si člověk hezkými slovy velmi snadno dobývá mladých srdcí, ne-

Digitized by Google

bude nám obtížno uvěřiti, když uzříme za několik let před sebou ze starého štěpu chorvatského mladého Itala, nejen co se týče mluvy a náhledů, nýbrž i všeho, tak že se stydí za svůj původ, a přišed domů, hanbí se promluviti mateřským jazykem s rodiči. Tak činí po všechen život a působí tím na újmu a škodu Chorvatů v Istrii, na škodu svých rodáků, na hanbu svých rodičů.

Bílými vranami jsou mezi nimi, kdož zůstávají věrni své kolébce a zvláště ti, již odebírají se na vysoká učení. Žáci ústředního semeniště v Gorici jsou sice hned s počátku „Vlachy" (i co do jazyka), ale v krátkém čase změní své náhledy vštípené jim od matky. Kromě těch jinochů, již učí se na isterských gymnasiích, jsou někteří, již dokončují střední školy v Chorvatsku. Jsou to oni řídcí jinochové ze západní Istrie, podporovaní štědrou rukou Dobrilovou neb chudě vyživovaní od svých rodičů z východní Istrie a zejména z ostrova Krku. Skončivše gymnasium odebírají se po většině do semeniště; tam založí si soukromé, přátelské družstvo čili spolek, čtou knihy, odbírají noviny a utvrzují takovým způsobem, jakož i vzájemným obcováním vědomí chorvatské. —

Z toho je patrno, že nemáme ani svých soudcův, ani advokatův, ani lékařův, ani učitelů. Máme jen své kněze a to i takové, již se přiznávají i veřejně ku své národnosti. Kdyby se měla osvěta rozšířiti mezi vším lidem chorvatským v Istrii, bylo by potřebí pracovníků jejích ze všech stavův, a všichni synové musili by podati ruce ku spásonosnému dílu na zemi po věky opuštěné a pustnoucí!

Vysokých škol v Istrii není; kdož si přejí dalšího vyššího vzdělání, jest jim odebrati se do Hradce Štýrského, do Vídně, Záhřeba a do Prahy. Nejblíže mají ještě školu ti, kdož se chtějí věnovati porodnictví v Terstu.

Z ostatních ústavů jmenuji školu vinařskou v Porči a námořnickou v Malém Lošini (vlaská). Zemědělské a obchodní školy není.

Že není v Istrii chorvatského divadla, netřeba ani povídati. Leč není tam ani novin, ani veských knihoven a ani společností neb družstev pro vzdělání lidu. Dvanáctý již rok vychází v Terstu „Naša sloga", leč list tento není psán výhradně pro lid isterský. Jinak nelze neuznati velikou jeho záslužnosť a význam.

Čítárny ve vší Istrii jsou jen čtyři — počet to zajisté skrovný.

V novějším čase byly zřízeny ústavy pro starce a stařeny a spolky vzájemně se podporující. Jest i provincionalní banka, ale i ta spočívá v rukou italských. — — —

Během dlouhých let, po staletí zanedbán jest isterský Chorvat; pozbyl svého majetku, pozbyl svobody, zapomněl svého jména, ale uchoval si jazyk a své obyčeje. Tyto dvě zřetelné známky všeho lidu přesvědčují nás, že chorvatská národnosť

Digitized by Google

v Istrii nezahynula a květ její, jakkoli vadne, že přece neuschl — že se osvěží a osvěžiti musí.

Snad již nyní — zahynouti nemusí. Že posud nezahynula, o to zásluhu mají Benátčané, již vládnouce zemi té, nechávali obyvatele ve tmách, aby nenaučili se italsky. Zůstali ve tmách, ale zůstali Chorvaty. Nyní pokračuje věc právě naopak. Chtějí osvítiti Istrany, ale činí to za drahou cenu, za jazyk. O tom pracuje protivná strana vlaská. Odpor není značný. Nepřátel je mnoho a chorvatských obránců málo. Přes to však netřeba zoufati. Chorvatská věc jest spravedliva a zbraň chorvatská čista!

Digitized by Google

Král polský Sigmund uchází se o korunu českou r. 1526.

Napsal **Ant. Rezek.**

Mezi asi jedenácti kandidaty, kteří po Ludvíkově smrti u Moháče ucházeli se o vládu v koruně české, byl také Sigmund, král polský. Každý z kandidatů shánělt si předkem nějaké právní nároky, a u Sigmunda nezdálo se býti o ně zle. Byl on vlastním bratrem předposledního a strýcem posledního krále českého! A tu zlatá bulla císaře Karla IV. z r. 1348. dobře se mu hodila. Tam zajisté stojí: „Jestliže by pak z rodu, kmene, semene neb kořene králů království českého, buď mužského neb ženského pohlaví žádný řádný dědic nebyl pozůstalý, aneb jakýmkoli způsobem toto království prázdné bylo, tedy při biskupích, vejvodách, knížatech a stavích má býti volení krále.“ A nenáležel Sigmund zrovna tak k rodu, kmeni a kořeni Jagajlovskému jako oba poslední králové čeští? Tyto úvahy — ač ledacos proti správnosti jich lze namítati — to byly, jež první vážnější impuls daly ke kandidatuře o trůn český.*) Než vedle nároků právních záleželo také mnoho, ba ještě více, na osobních sympatiích u stavů zemí českých; a i v této příčině byly výhody při Sigmundovi.

S předními českými i moravskými pány za poslední doby vladaření Vladislavova a za celého panování Ludvíkova byl ve spojení nejužším; při notorické slabosti i netečnosti českého dvora zraky všech obracely se do Polska: odtud očekáváno odklizení sporů veřejných i soukromých, odtud měla přijíti náprava smutných poměrů českých za vladaření Vladislavova a Ludvíkova.**) Krištof Šidlovecký, nejvyšší kancléř království polského, měl také nejednu dobrou známosť v zemích koruny české; uměl česky a dopisoval si tak s vnukem Jiříka Poděbradského, panem Karlem knížetem Minsterberským***) a panem Zdeňkem Lvem z Rožmitála, nejvyšším purkrabím a tehdáž i všemohoucím pánem v království českém.†) Ve Slezsku a v obou Lužicích byl král Sigmund v paměti velmi vděčné z těch dob, kdy jakožto náměstek krále

*) Acta Tomiciana VIII. 254. Můj Ferd. (něm. vyd.) str. 27.
**) Palacký V. 2. 261 atd.
***) Archiv města Vratislavi B Fasc. LXX, F. 71,
†) Bližších zmínek a dokladů hojně v arch. třeboňském.

Digitized by Google

Vladislava byl správcem zemí těch (1502—1507), správcem moudrým i energickým, jehož úřadování bylo pravým dobrodiním pro země dotčené.*) Ovšem krátce před zahynutím krále Ludvíka se Sigmund se Slezany nepohodl pro náboženství; Slezané, zejména Vratislavští, přilnuli rozhodně k učení Lutherovu, kdežto Sigmund ze strachu, aby i jemu „kacířství" do země se nevloudilo, zprvu ostře domlouval Vratislavským, aby se navrátili k staré víře, a když to nic nepomohlo, zapověděl slezským kupcům vésti obchod s Polskem a tím ovšem i skrz Polsko do zemí ruských a pruských.**) Tato neshoda byla by však brzo se vyrovnala, poněvadž slezští obchodníci Polska nad míru potřebovali a byli k hojným ústupkům hotovi, jen když otevrou se hranice polské, aby oni tudy mohli vésti obchod do vzdálených zemí východních.

K tomu ke všemu družila se příbuznost kmenová i jazyková, národnosť polská, s českou ve všech zvycích, způsobech i v řeči tehdáž mnohem bližší než nyní. — A přece konec konců, Sigmundova kandidatura dopadla špatně, on nebyl roku 1526. zvolen králem českým. — Proč? Když se něco nepovede, vždy jest post festum dobrých rad a inkriminací hojně; tak tomu bylo i zde. Za příčinu porážky polské udával kníže Kazimír Těšínský polskému poslovi předně Němce, kteří prý jen zase Němcům přejou, a za druhé peníze, které všechno zmohou.***) První z těchto obou příčin mám za nesprávnou z těchto příčin. Králem českým zvolen byl arcikníže rakouský Ferdinand, manžel Anny, dcery předposledního a sestry posledního krále českého. Zvolili toho Němci? Nikoli. Těch v Čechách jakožto politické strany tehdáž vůbec nebylo, a mimo to jest známo, že právě „strana vlastenecká" k Ferdinandovi nejdříve se přiklonila, poněvadž znala jeho ráznosť a pořádku milovnosť; těch vlastností bylo pak v Čechách především novému panovníkovi potřebí, měla-li země zadlužená a desorganisovaná v nový pořádek se uvésti. Strana, která v zemi byla proti Ferdinandovi, byla proti všem zahraničným kandidatům; v čele její byl nejvyšší purkrabí Zdeněk Lev z Rožmitála, mocný to pán, za nímž drobná šlechta (rytířstvo) a města vesměs stála. Pan Lev mluvil o tom, že Čechové nestojí o krále cizozemce, ale o muže třeba chudého, jen když potřeby země zná, a mnoho jiných podobných k tomu řečí, ale nějaké lásky k národu nebylo v tom ani za mák. To všechno musilo býti mluveno po způsobu demagogickém, aby rytířstvo a města svého vůdce se pevně držela; ve skutečnosti pan Lev jen proto horlil proti cizozemcům, poněvadž chtěl býti v Čechách králem sám! To by ovšem nebylo bývalo nic zlého; vždyť právě

*) Grosser Laus. Denkwürdigkeiten III. 15.; Scriptores rer. Lusaticarum III. 41.; Fibiger Lutertum I. (na četných místech); Palacký V. 2. 81.

**) Pol Hemerologion Wratislawiense 3.; arch. města Vratislavi (Klose Gesch. von Breslau unter Ferd. I. rukopis fol. 8.; Neg. ecclesiastica fol. 50.; Fürstentage 163., fol 32. atd.); Kastner Archiv für Gesch. d. Bistums Breslau I. 56.

***) Acta Tomiciana VIII. 261.

Digitized by Google

šlechtický král Jiřík z Poděbrad náleží k nejskvělejším zjevům v našich dějinách. Ale pan Lev, krevně sice s Jiříkem příbuzný,*) neměl ani stínu oné mravní hodnoty v sobě, již král Jiří se honosil; ba naopak pan Lev byl mužem nad míru ničemným, on slabosť předešlých obou panovníků způsobem nejkřiklavějším vykořistil odiraje zemi a pokladnu státní a užívaje vysokého úřadu jediné k svému obohacení. Toť byl by býval ovšem velmi špatný domácí král! Pan Lev také poznal brzo, že pro odpor vyššího panstva nebude mu možno toužené hodnosti dosíci; i hleděl aspoň, aby hlas svůj i četné strany své co nejlépe zpeněžil. Nyní bylo na všech kandidatech českého trůnu získati nějak tohoto muže, bez něhož jednohlasnosti při volbě dosíci se nedalo; všichni se o to pokoušeli, ale nejrozhodněji Ferdinand, jehož pan Lev z dobrých příčin nejvíce nenáviděl. Pan Lev za dlouhá předešlá léta svého hospodaření nesložil žádných účtů z peněz zemských; a tudíž před Ferdinandem, ve věcech finančních přísným, měl velký respekt, obávaje se za vlády jeho věcí budoucích. Již proto měli všickni protikandidati Ferdinandovi výhodné postavení, poněvadž ne-li na přízeň k sobě aspoň na nepřízeň k nejmocnějšímu sokovi se strany pana Lva i jeho přátel mohli počítati. Této situace užívali z kandidatů knížata bavorští Vilém i Ludvík velmi znamenitě, takže až do poslední chvíle zdáli se míti vítězství pojištěné; ale král Sigmund polský tak slabě užíval všech výhod svrchu dotčených a tak málo všímal sobě příznivých pro sebe situací, že ne Němci, ale tato nerozhodnosť diplomatů polských byla příčinou nezdaru jeho. Brzo po zahynutí Ludvíkově u Moháče odbýval se v Praze sjezd nejpřednějšíchú ředníkův a soudců zemských (15. září 1526.). Již zde jmenován byl král polský mezi kandidaty od některé části pánů českých samých; ale on dlouho ještě nedával o sobě sluchu. Z Varšavy sice dne 14. a 15. září rozeslal listy do Čech,**) Moravy,***) Slezska†) i Lužice,††) ale o své kandidatuře ani v nejmenším o nich nemluvil. Žádalť jenom stavy těch zemí, aby pomýšleli na prostředky, jimiž by se po porážce Ludvíkově horšímu zlu předejíti dalo a oznamuje, že sám, aby koruně české více na blízku byl, ubírá se do Krakova. Ku konci žádá za odpověď, aby prý věděl, co stavové českých zemí za nejprospěšnější uznávají, že by se v těchto těžkých časech státi mělo. Na takový list dostalo se Sigmundovi se všech stran zdvořilé odpovědi a dosť. Zatím arcikníže rakouský Ferdinand již od 10. září byl v Čechách činným s obdivuhodnou energií a chytrostí diplomatickou. Opíraje se o stranu toužící po nápravě veřejné správy Čech hned vyslal veřejně veliké poselstvo do Prahy. To došlo

*) Manželka krále Jiřího Johanna z Rožmitála byla sestrou Lva z Rožmitála, jehož synem byl Zdeněk Lev z Rožmitála.

**) Sněmy české I. 118.

***) Zemský archiv v Brně. Sněmy I. fol. 5.

†) Archiv města Vratislavi E E 3 f.

††) Archiv zhořelecký Lib. missiv. XIV. fol. 136.

Digitized by Google

sem 1. října ještě před otevřením volebního sněmu. Zde členové legace měli příležitosť podrobně seznati všechny strany mezi stavy; dle toho s nimi také jednali; vystoupili jménem svého pána 8. října před sněmovní shromáždění a když viděli, že, má-li zdařiti se jednání, záleží na získání pana Lva a jeho strany, pustili se i do toho přes všecku nepřízeň okolností. Nešetřeno slibů, úpisů ni peněz; strana vskutku vlastenecká, aby roztříštění sněmovníků zamezila, byla poslům v získání pana Lva nápomocna a téhož dne (19. října), kdy se to podařilo, vzpomněla sobě diplomacie polská osiřelého trůnu českého. Teprve 19. října — tedy čtyři dni před volbou — odeslán z Krakova list zase stavům všech zemí koruny české,*) v němž král Sigmund veřejně se ucházel o trůn český, dokládaje, že ne panovačnosť jest příčinou této snahy, ale vědomí, že koruna česká potřebuje míti králem muže zkušeného a rozumného, který mimo to vlastních zemí tolik má, že i tím může býti Čechům nápomocen. Dále sliboval zachovati Čechy při všech řádech, právech i svobodách a připomenul jim, že také nároků právních má na zemi českou. — S tímto listem jel do Prahy důvěrný jednatel krále polského, ale nebyl zde jistě dříve než 23. října. A tohoto dne již v Praze se volilo, a Ferdinand obdržev všechny hlasy stal se králem českým.

Že ještě 19. října z Krakova se posýlaly listy téhož obsahu jako do Čech také na Moravu, do Slezska i do Lužice, svědčí o tom, kterak při dvoře polském pravého stavu věci neznali. Toho dne, ba mnohem dříve, bylo již vůbec vědomo, že voliti nového krále nebudou stavové z celé koruny, než jenom stavové čeští. Proto také spolehání na stavy přivtělených zemí bylo bezvýznamné. Když pak volba v Čechách byla dokonána, mohli stavové moravští, slezští i lužičtí sebe více přáti Sigmundovi, a nebylo to nic platno: země vedlejší mohly přece velmi těžko uznati někoho jiného pánem svým, než kdo zvolen byl v království českém. Těmi slovy vskutku také stavové lužičtí králi Sigmundovi na list jeho odpověděli.

Kandidatura polská v Čechách r. 1526. nedodělala se výsledku netečností i nerozhodností; pánem této říše stal se Ferdinand rakouský proto, že nejvíce práce, pilnosti, obezřelosti i závazkův učinil, aby koruny české dosáhl.

---

*) Arch. města Vratislavi EE 3e. Arch. zhořelecký lib. missiv. XIV. fol. 156. Acta Tomiciana VIII. 255. Zde datum schází.

Digitized by Google

Literarní ruch v Chorvatsku r. 1880.

Napsal **Josef Kouble.**

Podávaje tuto zprávu o literarním ruchu Chorvatů za rok minulý, netajím se tím, že by se o literatuře jejich zvlášť ani jednati nemělo, ježto ona úzce souvisí, zejména v části vědecké, s literaturou Srbův; abychom však přehled sobě usnadnili, jednak pak, abychom důkladněji vnikli do činnosti literarní Chorvatů samých, podnikneme dnes pouze výlet do omladlým životem kypící květnice, kterouž vzdělali národu chorvatskému sokolové vavřínů nesmrtných si dobyvší: Petr Preradović, Ivan Mažuranić, Stanko Vraz, L. Vukotinović, Ivan Trnski, M. Bogović a jiná zvučná jména pěvců národních, kterým podařilo se hýbati nejtajnějšími strunami srdce národa. A k těmto věštcům národním připojilo se mohutné číslo mužův učenců, kteří se zápalem a neúmornou pílí pomáhají budovati stavbu nám nejsvětější — naši slovanskou vědu.

Hned jak vstoupíme v libý ten sad, mile nás překvapí, že pracuje se ne ledabylo, ale systematicky, že činnosť národní je organisována, že pracuje se stejnoměrně, a jeví-li se ještě tu onde nelad, neb zeje-li na některých stranách prázdnota — tož tím vinny jsou ještě neblahé poměry politické, následky duchovní poroby, z níž plodí se netečnosť a nedbalosť. Považíme-li, jak malý jest národ chorvatský, jak skrovné jsou jeho prostředky hmotné, s jakou netečností má ještě bojovati v Dalmacii, Slavonii, Istrii a jinde, nemluvě ani o Bosně — musíme se diviti té vzorné v každém ohledu činnosti a té energii za poměrů, v jakých by mnohý jiný národ položil ruce v klín, třebas se těšil akademii i vysokému učení svému.

Ovšem není literatura chorvatská ještě vyvinuta tak, aby se světové důležitosti těšila; přece však dobyla si mnohými plody svými úcty a pozornosti netoliko u ostatních Slovanů, nýbrž i v daleké cizině. Byla by to dosti slušná řada básnických plodů chorvatských, jež převedeny byly v cizí jazyky, kdybychom je přesně vyčísti chtěli a mohli, ano jest dosti i vědeckých prací chorvatských, jež si cizina pro důležitosť jejich osvojila a je s velikou chválou přijala.

Digitized by Google

Ovšem mnoho ještě schází literatuře chorvatské, obzvláště v tom ohledu, pokud literatura ta má býti vychovatelkou té třídy národa, která vyššími náukami ještě osvícena není a která nejčetnější kontingent tvoří. Ostatně nedá se popříti, že literatura nyní pevně stojí ve fasi střízlivosti a vážné práce: dilettantismu není v žádném oboru; počet spisovatelů byť i nenáhle se množí a kritika je dosti přísna. I počet knih i vnitřní hodnota jejich den za dnem roste.

Do r. 1848. skoro na prstech bylo lze vyčísti knihy chorvatské, jež během jednoho roku vyšly. Od r. 1850.—60. vycházelo průměrem do roka 20—30 knih. Po roce 1860., zvláště pak po roce 1867. jeví se znamenitý pokrok, ježto se literatura počíná zbavovati názorů dilettantských, a nastupuje doba střízlivé činnosti i přísné dělení jednotlivých oborů. Tu vynikají obzvláště různé literarní spolky: akademie, Matice, družstvo Jeronymské atd. Nelze popírati, že literarní a vědecké závody chorvatské rozvinuly tak ohromnou činnosť a projevily tak velice vážnou snahu i praktický smysl, že jim ani cizinec a nepřítel uznání odepříti nemůže. Publikace akademie, spisy Matice, akademický Slovník, Kuhačovy sbírky nápěvův a jiná důležitá díla budí v soukmenovcích slovanských bezděky úctu a vážnosť před tímto malým národem a musí buditi ji v celém světě. — Zdá se nám, že národ tak duševně čilý, který přináší i hmotné oběti veliké ku prospěchu literatury, tohoto nejpřirozenějšího projevu duševního života, může se směle dívati do budoucnosti, neboť bude-li se takto duševně sesilovati uvnitř ve svém užším domově, zajisté magnetickou silou přitáhne k sobě i nejbližší pokrevence své. — Národ chorvatský povahou svou i polohou své vlasti na rozhraní východu a západu tu východu a ten osud má, že i sám ze sebe mnoho dovede, i co rozhranník přerůzných živlů národních neustále s kontrasty a protivami se stýká, jimž buď vítězně odolává neb se podrobuje; kromě toho není Chorvatům nesnadno, poznati vědění a snažení sousedů svých na severu i západu.

Celkem jest nám i v naší roční rozvaze zaznamenati některé momenty, jež ukazují k tomu, že život literarní jest svěží a bujarý. Hledíce k vnitřnímu životu, jenž v plodech jednotlivých vane, spatřujeme, že je to hlavně cit národního sebevědomí, jenž jako tajemný oheň s velikým žárem plane. Vědomí národního sebeurčení zakořenilo se tak pevně do veřejného i soukromého života, že národnosť chorvatská nyní mnohem silněji všechny útoky zmařiti dovede než dříve. A zajisté zaujímá jazyk chorvatský v monarchii rakouské nyní de facto znamenitější místo než ku př. náš český, ozývaje se ve všech sborech a úřadech co řeč státní. Dnes je v Chorvatsku na 2000 národních, 30 středních škol a jedna universita, kde se přednáší jen chorvatsky. Mnoho kulturních závodů: museum, biblioteky, divadlo, galerie obrazů, hudební závod, universita, akademie, různé literarní a vědecké jednoty atd. vše to hlasitě promlouvá a nad jiné výmluvným je svědkem kulturního pokroku Chorvatů.

Digitized by Google

Vnitřní povaha literarních plodů jest odleskem povahy různých krajů, kde chorvatský živel panuje, a též odleskem okolností, v jakých se Chorvati se sousedy svými nalézají. Chorvaté jsou tak šťastni, že země jejich v malém má množství přírodních zjevů, jež pouze po různu i ve velikých zemích se vyskytují. Jak rádi by byli na příklad Němci, kdyby v písemnictví svém mohli se obohatiti velikolepými zjevy bujného, jižního života? Oni musí putovati „in das Land, wo die Citronen wachsen", chtějí-li tomu, aby plody jejich dýchaly čilejším, svobodnějším životem. Kdo z nich jen doma a doma píše, zůstane abstraktním, jako jsou i abstraktní světnice, v nichž si pomocí psaných, mrtvých líčení vypodobuje obrazy mluvící přírody. — Různotvárnosť krajin chorvatských činí i literarní plody co do ducha jejich valně rozdílnými. Tak dalmatští básníci, kteří vidí lepotvárnou přírodu, moře a znamenité zjevy přírodní, různí se velmi od básníků z nížin chorvatských. Kromě toho i sousedstvo různé duševní činnosti rozmanitě se dojímá. Cizí národové obklopují Chorvaty se všech stran a mnohý jim až do srdce se vtírá. Vlach, Němec, Turek, Maďar, Albán — ti všickni působili a působí částečně dosud na rozvoj ducha národního. Jen z tohoto vzájemného styku můžeme si mnohé výjevy z kulturního života Chorvatů dokonale vysvětliti.

Dle schopností a dle okolností zajisté možno doufati, že písemnictví chorvatské bude čilé a všestranné, zvláště uvážíme-li, že národ chorvatský aspoň z největší části v nejbližší budoucnosti i politicky sjednocen bude. Posavadní aspoň úspěchy literarní jsou nám zárukou, že národ chorvatský vědom si je svého nikoli snadného úkolu v Jihoslovanstvu a že plní tuto svou svatou povinnosť čestně. —

Především musíme vyličiti činnosť nejznamenitějšího spolku literarního, totiž „Matice chorvatské", která i tohoto roku dokázala, že jest vedle „Akademie jihoslovanské" nejvydatnějším zřídlem duševního ruchu v Chorvatsku. Publikace její sice valně se opozdily pro osudné zemětřesení ze dne 9. prosince, jímž i ostatní podniky literarní škodu vzaly, než sedmero knih Matičiných, jež členům rozeslány, rozmnožily opětně krásnou pověsť a přízeň v národě. — Pravým drahokamem je přeskvělou úpravou vynikající kniha „Vybrané básně Stanka Vraze". Vydáním tímto „Matice" nejkrásněji oslavila sedmdesátiletou památku narození tohoto nadšeného pěvce v pravém slova smyslu národního a nejpřednějšího buditele slovanské ideje na jihu, jehož bychom troufali si nazvati „chorvatským Kollárem". Tuto nádherně vypravenou knihu, která je pravým skvostem chorvatské literatury, rozeslala „Matice" v 6000 exemplářích i do těch nejodlehlejších chýžek v těch nejzapomenutějších krajích chorvatských, jim ona prolomila duševně valy turecké a vlaské, jež národ dělily v Bosně, Dalmacii a Istrii od sourodých bratří v Chorvatsku, šířic všude upřímnou lásku nejen ku písemnictví národnímu než i lásku k společné vlasti a k ideji slovanské jednoty.

Digitized by Google

Starší vydání Vrazových spisů byla již dávno rozebrána, takže z oběhu úplně vymizela a ryzí tento básník národní obzvláště mladé generaci chorvatské téměř zůstal neznámým. Proto vykonala „Matice“ skutek velmi záslužný, vybravši výbor básní jeho horoucím patriotismem nadšených, pravé perly jeho poesie, ku kterým dodal znamenitý aesthetik chorvatský prof. Marković důkladnou a překrásnou aesthetickou studii o dílech Vrazových a životopis se vzácnou pílí sestavený, kteréž obě práce nemaji v literatuře chorvatské sobě rovné. Básník Marković, jenž i Preradoviće a „Čengić-agu“ nám krásně osvětlil, podává nám básníka Vraze tak, že naň patříme zcela jinak než druhdy, že naň patříme s opravdovou chloubou litujice jediné toho, že skvělá jeho poesie není stlumočena hlaholem českým. Naše „Poesie světová“ vykonala by zajisté jen svou povinnost, kdyby našemu obecenstvu v českém rouchu podala Vraze tak, jak jej „Matice“ svému národu odevzdala; byl by zajisté se stejnou láskou přivítán! *)

Další kniha „Matice“ z oboru krásné literatury jest: J. Jurkoviće „Vybrané povídky“, svazek I., obsahujici sedm menších novel tohoto u Chorvatů velmi oblíbeného autora. Známe Jurkoviće již z I. dílu humoristického jeho sebraných spisů (r. 1862.), z přečetných jeho prací novellistických, uveřejněných v časopisech, jakož i dvěma rozmilými povídkami „Darinka i Milenko“ a „Tri lipe“. Z nyní vyšlých úplně nová je „Vesničtí mecenášové“; ostatní tištěny byly již ve „Vienci“. Ve všech novellách Jurkovićových mile obráží se svěží, přirozený humor spisovatelův, jenž plynným, lehkým a jasným slohem, jakož i výtečnou formou vypravování stává se tím zajimavějším. — Třetí kniha „Matice“ seznamuje obecenstvo chorvatské s novou hvězdou v belletrii polské — s Henrykem Sienkiewiczem (Litwos), jehož některé novelly též do češtiny přeloženy. Spisovatel ten jest ještě velmi mlád, ale v polské belletristice zaujímá dnes jedno z prvých míst. „Hania“ zove se román jeho, který J. E. Tomić plynnou chorvatštinou přetlumočil. Místo přislíbeného románu „Zavjet“ nadaného belletristy Ferd. Beciće a Danilevského „Pionérů východu“ vydala „Matice“ výtečný a bezúhonný převod Puškinova „Evgenija Oněgina“ od Ivana Trnského.

Ostatní díla „Matice“ jsou směru poučného. Jsou to: dra. B. Lorkoviće „Rozmluvy o národním hospodářství“, M. Kišpatiće „Obrazy z geologie“ a C. Cantu-a „Buon senso e buon cuore“.

Nejmodernější věda — národní hospodářství — je v chorvatské literatuře dosud popelkou, čímž dílo Lorkovićovo nabývá tím větší důležitosti. Je to přepracované pro chorvatský národ

*) Právě vyšel spis v Praze: „Stanko Vraz. Jeho život, poesie a působení slovanské“. Dle originalu chorvatského dra. Fr. Markoviće vydaného „Maticí chorvatskou“ v Záhřebě přeložil a sepsal Josef Kouble. (Veškeren výnos obětuje se Národnímu divadlu v Praze.) Red.

Digitized by Google

J. J. Rapetovo „Manuel de morale et d'économie politique", jehož české spracování svého času též v naší „Matici lidu" vyšlo prací prof. E. Jonáka. Ve Francii vzbudilo zasloužený obdiv a obdrželo od francouzské akademie r. 1854. cenu 10.000 franků. Ostatně je L. tak důkladně přepracoval a k chorvatským poměrům přizpůsobil, že se může pokládati téměř samostatným dílem, což i „Matice" na jevo dala vyznamenavši je cenou hraběte Draškoviće. Spisovatel velmi obratně dovedl četné zvláštní pomčry domácí do díla vplésti, zvláště pak poučné jsou rozpravy o dskách zemských a „zádruhách", jež velmi vhodně vřaděny do úvahy o svobodě majetku. Forma jmenovitě ve výpravné části spisu je velmi dokonalá a co do obsahu je dílo jasným a velmi přístupným kompendiem ethiky, sociologie a národní oekonomie, což bylo hlavním účelem spisovatelovým.

Druhým popularně vědeckým dílem jsou M. Kišpatiće „Obrazy z geologie", osvědčeného již spisovatele v oboru přírodozpytu. Není to přísně vědecká, systematická příručnice geologie, nýbrž spisovatel snaží se ve 14 oddílech svým čtenářům pevné resultaty geologického badání snadným způsobem vyličiti; články ty jsou každý pro sebe odděleným celkem, jsou však uspořádány tak, že všecky pospolu tvoří zaokrouhlený a zajímavý obraz celé dnešní geologie. Sloh a mluva je lahodná a jasná a v text pojato 66 zdařilých illustrací. I tímto dílem vyplnila „Matice" mezeru v přírodopisné literatuře chorvatské pro střední vrstvy národa. Konečně vydala „Matice" výbornou mravoslovnou knihu pro lid zvolivši k tomu dílo věhlasného spisovatele vlaského Cezara Cantu-a „Zdrav razum i pošteno srdce" (buon senso e buon cuore), jež u Vlachů s nadšením bylo přijato a v desíti letech patnáctera vydání se dožilo. Knihu tuto prostonárodním způsobem spracoval Ivan Despot pro lid chorvatský, a táž poctěna byla cenou z fondu hraběte Draškoviće. Přístupným slohem dialogickým pojednáno tu o nejdůležitějších otázkách lidského života a jasně rozbírají se psychologické a ethické záhady celkem v 76 statích. Tím zajisté „Matice" prokázala národu svému velikou službu podavši mu do rukou knihu, která nejvznešenější zásady víry, náuku o státě a vzájemných poměrech lidské společnosti prostým a ušlechtilým způsobem uvažuje.

Těchto sedmero knih rozeslala „Matice" v chorvatský svět v 36.000 výtiscích! Kromě toho měly býti ještě vydány T. Smičiklase „Dějiny chorvatské" a sice díl I. od nejstarší doby až do r. 1526.; díl II., jak známo, vyšel již r. 1879. nákladem „Matice", a sáhá až do r. 1848. Smičiklasovy „Dějiny" byly přijaty s velikou chválou a obecenstvo dychtivě čeká na vydání I. dílu. Jeť to prvé soustavné vypsání dějin chorvatských, založené na kritických studiích přečetných badatelů v oboru historie chorvatské, jakož i autora samého.

„Matice zajisté vydáním „Dějin" vykonala dílo v pravdě vlastenecké, podavši národu spis do rukou, ze kterého bude čer-

Digitized by Google

pati moc i sílu pro úspěšnou vlasteneckou práci a útěchu pro budoucnosť své země i národa.

Všecka díla „Matice“ vynikají vnitřní dokonalostí a úpravou velmi elegantní, což ovšem umožňuje jen hojný počet členstva, jenž obnáší as 5000. Zajímavý je úkaz, s jakou rychlostí přibývá členů rok od roku, takže se „Matice“ tak ohromného účastenstvi ani nenadála. Z uveřejněného seznamu členů se objevilo, že i Dalmacie a Istrie horlivě ji podporují, ano Bosna vykázala členů 150! Podivně vyjímá se však úplná chladnosť Čechů. Facta loquuntur!

Jak jinak to dopadalo v těch starých nadšených a poetických dobách, když Vraz vydával „Kolo“, aneb i později Rački a Jagić přísně vědecký sborník „Književnik“. Co tu bylo z Čech předplatitelů!

Při této příležitosti zmíniti se musíme ještě o záslužném podniku „Matice“, totiž o sbírání národních písní. Ohromný material je již nakupen a ještě stále docházejí „Matice“ vydatné zásylky v úžasném počtu a to mnohdy z krajů, kde toto kviti národního básnictví posud málo neb nic sebráno nebylo. Prvý svazek Matičina sborníku vyjde teprv během budoucího roku.

A tím vším není ještě vyčerpána bohatá činnosť tohoto spolku, zejména pokud jevila se v kritisování podaných prací v příčině vypsání cen atd. To však vyličovati není nám tuto účelem. — My radujeme se této plodné činnosti „Matice“, jež zajisté vniká do všech vrstev národa a bude vždy mocnou pobudkou k vážné a plodné práci duchovní.*)

Nakreslivše takto činnosť „Matice“ projdeme nyní soustavně všecky důležitější literarní zjevy jednotlivé dle oborův a promluvíme později o činnosti ostatních literarních a učených jednot. Vracejíce se především k písemnictví krásnému promluvíme nejprve o plodech básnických. — Nedá se upříti, že básnické literatuře, jmenovitě v nejnovější době valně se nedaří. Mnozí a to výteční básníci umlkli neuveřejňujíce nijakých plodův ani v listech ani o sobě, mladší pak dorost vystupuje nejčastěji jen v časopisech a almanaších. Důvody toho jsou as mnohé. V první době probuzení a později měly plody literarní více vzletu básnického, v nynější pak mají více positivného základu a obsahu, v první době nalézáme více slov, v nynější více myšlének; čili druhdy mělo převahu básnictví, nyní prosa. Kromě toho národní pýcha a uvědomění činí vždy větší a větší požadavky i na básnickou literatura, čímž se netoliko podněcuje, ale i odstrašuje činnosť jmenovitě mladých spisovatelů. — Tím radostněji vítáme zjevy, které loni na Parnassu chorvatském se objevily, jako sbírku „Básní Ivana Zahara“, jenž pravou kytici ozdobil básnickou literaturu chorvatskou, dále v tisku se nalézající sebrané spisy

*) Od r. 1877.—81. rozeslala „Matice“ na 100.000 knih, a jmění její, které r. 1878. obnášelo 20.000 zl., vzrostlo nyní na 46.000 zl.; roční příspěvek obnáší toliko 3 zl.!

Digitized by Google

† Lavoslava Vukeliće a konečně překrásný epos Markovićův „Kohan a Vlasta“ i prvou sbírku básní Gavrila Manojloviće „Mladi dani Veljkovi“. — Soubor krásných veršů Zaharových zůstavuje v duši čtoucího mocný dojem. Zahar je pravý básník, idea, forma, obrazy, jazyk a hluboký cit, jenž plápolá v zdravé jeho poesii, důkazem jsou posvěceného básníka. Plody jeho nejvíce jsou lyrické a i v epických básních proniká živel lyrický. G. Manojlović krásně otevřel svou dráhu básnickou obsáhlou sbírkou básní (672 str.), jež jsou věrným zrcadlem dosavadního žití nadšeného, mladého poety. V prvé části „Čeznuće“ mladé dny jeho vyplňuje láska a domovina, jakož i nezdolný pud k poesii, k povolání básnickému; v druhé „Tuga“ vyniká veliká síla básnická ve formě uhlazené, v třetí „Spominanje“ jsou rozkošné písně milostné, a čtvrtá „Preporod“ značí se samorostlou, zcela individualní poesií, jejíž pěkným příkladem je báseň „Što-li tražim?“ Básně páté části „Kosovsko talasanje“ vzniknuvší podnětem poslední války Černé Hory, Srbska a Ruska proti Turkům, jsou obsahu vlasteneckého. Nejvíce nás dojal oddíl šestý nesoucí název „Vojna“, jejž pochopí nejlépe ten, kdo podobných dojmů zažil. M. súčastniv se války bosenské co záložní důstojník u známého pluku Leopoldovců, básnicky nám vylíčil celý průběh svých příhod a dojmův od rozloučení se s domovem až k šťastnému návratu. Hrozné sceny válečné mísí se v krásných kontrastech se scenami poklidu, s momenty upomínek na domov, milenku atd. Jasný, hluboký básnický duch při všech krocích básníka se jeví. I uprostřed bitvy — kde i nejsrdnatějšího projímá chmurný pocit vážného okamžiku — náš básník osnuje v duchu nejkrásnější báseň („Šesti septembra“)! — V sedmé části „Lirini treptaji“ krásnými romancemi a básněmi uhlazeného slohu i verše ukončují sbírku, která je živým obrazem, opravdovým odleskem mladého krásného života.

Mezi nejlepší básnické plody chorvatské literatury náleží bez odporu Františka Markoviće epická báseň „Kohan a Vlasta“, jež vyšla loni v přepracovaném a doplněném vydání; prvé vyšlé v Oseku r. 1868. již dávno bylo rozebráno. Nemůžeme se pouštěti do rozboru této plné, skvělé poesie, jež pramen svůj béře z prastarých, mlhou smutnou zastřených dějin slovanských, podotýkáme jen tolik, že důstojně se řadí ku Kollárovým, ze stejného ponuku vyšlým znělkám „Slávy dcery“, k chmurné Jurčićově tragoedii „Tugomir“, a že co do tragiky děje, úchvatné síly idejí a mocného vzletu dikce směle měřiti se může s pravzorem svým „Čengić-agou“.

Též zmíniti se musíme o básních poety samouka Filipa Šafara, jež loni pod jménem „Samoniklice“ spatřily svět; pro jich jasnosť, lehkou formu a neumělkovanosť zvláště mládeži lze je odporučiti; ostatně ovšem mají význam podřízený.

Celkem nezjevilo se mnoho plodů v poesii a též v dramatickém básnictví loňský rok zůstal za jinými. Mnoho však zůstalo prací a sbírek netištěných, mnohá dramata a divadla provozo-

Digitized by Google

vána s úspěchem, nebyla však tištěna, pročež o nich pomlčíme. Osudná katastrofa záhřebská zavinila, že mnohé knihy, které již k tisku byly připraveny, světlo světa nespatřily, aneb aspoň valně se opozdily. Tak snad již brzo dostane se nám sebraných spisů zahy zemřelého Lavoslava Vukeliće, jehož plody veršem i prosou spolu se životopisem tohoto nadaného spisovatele v tisku se nalézají; jsou to původní i přeložené básně, povídky a novelly — něžné milostné písně, fotograficky věrné obrazy z hraničárského života a uhlazené, v pravdě dokonalé převody z ruštiny, polštiny, češtiny a vlaštiny. Vystoupil poprvé ve „Vienci" s lyrickými básněmi a romancemi, jež něhou svou a dokonalou formou i čistě národním rázem rozhlásily jméno jeho od úst k ústům. Prvotiny jeho podobají se polnímu kvítí v jeho přirozené kráse, z něhož nevinná mysl a zdravé srdce proniká hovorem něžným a ryze národním. Za nejlepší pokládáme báseň „Krajina na razkršću" a veletklivou „Poslední píseň", jež zůstavuje v duši čtenářově mohutný dojem; jeť to elegie nad osudem nešťastného básníka i trpce zkoušené vlasti, zdá se nám, jakoby s horoucím záchvěvem pukala poslední struna básníkova srdce, vidíme vadnouti uhnětený květ, vidíme pěvce v posledním, zoufalém boji za štěstím pozemským, jež jej zradilo a opustilo jako na smrť uštvaného vojína na bojišti krví stopeném; píseň ta výmluvně tlumočí city nešťastného národa, jehož láska k domovině, ač osudem zmítané, tím v poetičtějším světle se nám jeví. Vůbec lze říci, že byl Vukelić jedním z nejpoetičtějších spisovatelů nynějších. Bída a útrapy, boj neustálý proti osudu a neštěsti jej posvětilo. Nebásnil mnoho, ale plody jeho mají v sobě velikou vniterní cenu, plny jsou poetického jádra, jeho cit byl hluboký a mocný. Padl co oběť onoho boje, jemuž podléhají všichni básníci malých národův. I v prose vynikl znamenitě svými kresbami z hraničárského života, jmenovitě „Hajduk Rade" a „Krvava dioba", jež též do češtiny přeložena, dobyly mu zvučného jména a obecné chvály; překlady jeho, jako z Mickiewicze, Lermontova a Czajkowského zachovávají vzorně kouzlo originalu, a převod Pellikovy tragoedie „Francesca di Rimini" krásou a blahozvučností svou zajisté nezůstává za vlaským originalem.

S nemenší touhou očekává obecenstvo chorvatské sebrané spisy Ivana Trnského, jednoho z nejstarších veteranů básnických, kteréž taktéž co nejdříve vyjíti mají. Trnský počal již r. 1837. v Gajově „Danici" básniti a jest vedle Vraze a Preradoviće nejlepším básníkem lyrickým. On prožil všecky tři doby znovuzrozené literatury chorvatské, památnou dobu „ilyrskou", dobu Bachovu i dobu novou, plnou bujarého života. Ve všech těchto fasích spatřujeme tohoto nadšeného pěvce a bojovníka za svobodu vlasti, v Gajově „Danici ilyrské", „Nevenu", „Glasonoši", „Naše gore listu" a ve „Vienci" od r. 1869. až po dnešní den. Píseň jeho „Oj talasi" znárodněla a ozývá se za každým chorvatským stolem. Milostné jeho písně, vydané pod názvem „Kriesnice" (r. 1863.) jsou nejvýtečnějším výjevem v chorvatské lyrice

Digitized by Google

a vynikají tím, že se básník snažil do básnictví erotického pohnutky vyšší, lásku k vlasti a národu uvésti. Písně tyto, zářivé to „Jiskry" srdce básníkova, zasluhují po zvěčnělém Vrazovi prvé místo v tom oboru. Nenajdeš v nich jen zvláštní něhu, kterou se zardělý jako tvář dívky, nevzbuzuje jen v čtenáři půvab a slasť formalná krása těchto plodův, ale v básníkově lásce zrcadlí se ryzí povaha národní tak, že se jeho milenka může nazývati vzorem pravé Slovanky a ryzí Chorvatky v její kráse a naivnosti.

Lyrických jeho básní roztroušených po časopisech je počet ohromný a převody jsou klassické, jako Schillerův „Zvon", Puškinův „Oněgin", „Bakčiserajski vodomet" a mnoho básní Goetheových a Lermontova. Trnský psal i epické básně a novelly (Dobrašin, Hrvati u Istri, Krajiški Horacijevac a j.) a kromě toho převedl mnoho dramat a oper pro záhřebské divadlo. U nás známým se stal svým zdařilým překladem Kralodvorského rukopisu. Ráz jeho lyriky je milostný, něžný a forma je dokonalá. Trnský je prvním bojovníkem za čistotu a vnitřní dokonalosť jazyka chorvatského, za správnosť veršovou, o čemž mnoho psal ve „Vienci", a můžeme říci, že on jest otcem chorvatské metriky. Ač pod přísnou vojenskou disciplinou, pěje Trnský již přes 40 let národu svému!

Konečně obracíme pozornosť čtenářovu na známého básníka chorvatského z Bosny honosné, tajícího se pseudonymem „Radovan", jenž opěval poslední události na Balkáně ve větší básni pod názvem „Povstání v Bosně a Hercegovině a boje srbské i černohorské od roku 1876.—1878". To by měl býti poslední, V. zpěv jeho proslulých „Osvetniků" (Mstitelův), an se i básník kojí nadějí, že se národ jihoslovanský nebude musiti více do boje pouštěti s Turky „za krst častni i slobodu zlatnu".

Poslední tento zpěv zaslal Grga Martić — tak se totiž zove náš bosenský básník — akademickému spolku „Hrvatski dom", jenž jej svým nákladem v Záhřebě měl vydati.*) Ryzí tento národní básník vyrostl v krajině v celých Jihoslovanech nejbohatší prostonárodní poesií, s mlékem mateřským vssál i matčinu píseň a dobývaje si toho vzdělání, jehož k fraterství potřeboval, neztratil své duševní naivnosti; co člověk vzdělanec spojuje na štěstí všecky dobré vlastnosti básníka národního s uvědoměním básníka umělého. On ničím neliší se od básníka prostonárodního, jenž z vnitřního popudu zpívá a písně skládá, leč že nebývá nucen, nýbrž dobrovolně si předmět své písně volí. Je-li Homer představitelem prostonárodní poesie, tož je Martić Homeridem. A v skutku čteme-li jeho „Plač Bosne" v Kolu 2., jeho „Poziv u kolo bratinsko" v „Bos. prijatelji", zvlášť pak v úvodu k vydání národních písní „Tužni glas" o smrti pobratima jeho a rodáka, zasloužilého spisovatele Fr. Jukiće,

*) Během r. 1881. vyšel tiskem V. díl v Záhřebě a v Ďakovaru tiskem biskupské tiskárny díl IV. pod názvem „Hadži-Lojina krajina. Spomen Sarajevu g. 1878", vynikající bujným jazykem.

Digitized by Google

aneb báseň „Prvo poznanstvo“, nepomyslíme, že to nejsou písně prostonárodní. Nejznamenitější plod jeho, epická báseň „Osvetnici“ jest vedle Mažuranićovy „Čengić-agy“ svého druhu jediná v chorvatské literatuře, ovšem nedosáhla té umělecké výše a dokonalosti; ostatně se básně tyto vyznamenávají čistou, prostonárodnímu básnictví přirozenou krásou, a když už nestává Homera, jenž by oslavil Marka Kraljeviće, Lazara aneb Miloše, to máme zde jakousi náhradu v básních, opěvujících „Obrenova“ a „Luku Vukaloviće“: tak se nazývají totiž prvé dva díly „Osvetniků“, kteréž a ostatní dva zpěvy dosud vyšlé nevíže jináče nic než stejná základní myšlénka, totiž vítězství aneb lépe pomsta křesťanství a svatého kříže proti pohanským Turkům. Je to tedy jedno dílo, které sestává z více písní junáckých vniterně tak souvisících, asi jako jednotlivé části „Čengić-agy“, aneb jako v Iliadě, t. j. spojení jest tak volné, že se jednotlivé zpěvy snadno samy o sobě čísti mohou, jako jednotlivé episody. Duch těch zpěvů jest veskrz národní, ano kde to možno, krásou i nad tohoto vyniká, ač tu a tam básník není prost malého affektování.

Prvý díl „Obrenov“ vyšel r. 1861. a opěvuje v šesti zpěvích historickou událost z r. 1857.; druhý „Luka Vukalović i boj na Grahovu g. 1858“ vyšlý r. 1862. líčí nám mistrně boje tohoto jihoslovanského Garibaldiho v sedmi zpěvích. Třetí díl z r. 1863. nese název: „Boj turski i crnogorski“, v němž krásně se popisuje způsob válčení sokolů černohorských, jakož vůbec ze všech zpěvů Martićových seznáme nejlépe udatné junáky jihoslovanské. Čtvrtý díl líčící osudy dvou bosenských hajduků vyšel teprve r. 1877. pod jménem „Kiko i Zelić“ v Oseku redakcí prof. V. Korajce, jenž k němu mnohé poznámky přičinil. Co obsahuje pátý, poslední díl, není nám ještě známo, liší se však od ostatních tím, že je rýmován. Ve čtyrech dotčených zpěvích představuje nám básník věrným, plastickým a úchvatným líčením mohutný obraz dějin bosenského lidu, jejž tu seznáváme tak dokonale do všech podrobností, všecky jeho tužby, jeho boje, krásné mravy i slabosti, žalosti a radosti, jak to jen péro básníka-věštce, jenž z národa toho vyšel a do nejtajnějších hlubin srdce jeho vnikl, nám vylíčiti mohlo. —

Překročili jsme tímto rámec našeho článku, avšak chtěli jsme tak dílem pozornost čtenářovu obrátiti na tyto důležité zjevy v literatuře chorvatské, jednak ukázati, že tvořivost či produkce básnická není v skutečnosti tak slaba, jak by se pouze z tištěných knih souditi dalo. — Mnoho pěkných básnických plodův uloženo je v obou belletristických listech chorvatských, záhřebském „Vienci“ a dubrovnickém „Slovinci“. V onom nalézáme již osvědčené mladé básníky Jiřího Arnolda, A. Harambašiće, A. Palmoviće a mnoho jiných i starších, jako Tomiće, Šenou, Pretočkého atd. Pilným přispěvatelem byl † Richard Jorgovanić (Flieder), mladý, nadaný básník lyrický, jehož plody opravňovaly k nejkrásnějším nadějím; překrásná báseň jeho „Domo-

Digitized by Google

vini" zajisté dojímati bude na věky každé srdce vlastenecké. Taktéž pracoval s úspěchem na poli belletristiky uveřejniv celou řadu zdařilých novell ve „Vienci", almanachu „Hrvatski dom" a ve feuilletonech mnohých denníků. Všecky vynikají původností, umělým provedením a ostrou charakteristikou osob. Pravé básnické nadání, živá fantasie a plastičnosť zdobí spisy tohoto mladého básníka, jenž ač po celý život nezhojitelným neduhem stižen, přece ku podivu plodným byl.

Též „Slovinac" přinesl mimo hojný počet nových písní prostonárodních umělé básně od A. Kazali, M. Bana, J. Sundečiće, V. Vuletiće, T. Oraovca a jiných.

I ten nejtěžší druh básnictví, totiž dramatický, vykazuje několik plodů tiskem vydaných, jichž by ovšem mnohem více bylo, kdybychom jmenovali i ty, které byly pouze na divadle provedeny. Nejznamenitějším zjevem zdá se nám býti tragoedie v pěti aktech „Marojica Kaboga" slavného dalmatského básníka Matije Bana, který veliké nadání osvědčil zvláště v oboru dramatickém. Připomínáme zde jen r. 1851. vydanou tragoedii „Mejrimu", která mu rázem dobyla popularnosti. Tentokráte obral si za látku veletragickou historickou událost, osudnou záhubu „slovanských Athén" — Dubrovníka z r. 1667. a řadí se toto drama k nejlepším pracím jeho toho druhu. Taktéž napsal novou tragoedii „Ivan Hus", která však tiskem nevyšla. Prve jmenovaná tragoedie vytištěna je v „Slovinci" a VI. knize národní biblioteky v Dubrovníce. — Na konkurs vypsaný zemskou vládou chorvatskou zasláno dramatických prací šestero, z nichž dobylo palmy národní drama ve čtyřech jednáních E. Tomiće „Baron Franjo Trenk", jež s velikým úspěchem provedeno; obsah tohoto dramatu historického čerpán je z národního života a střediskem je popularní osoba barona Trenka. Obšírně ocenil všecky podané práce prof. Fr. Marković ve „Vienci". — Z novinek na záhřebském divadle provozovaných jmenujeme ještě veselohru ve třech aktech „Pagat ultimo" od Julia Šenoy, bratra známého novellisty chorvatského; pak činohru „Dva Leopoldovci" od N. Milana, kteréž oba kusy přijaty příznivě.

Z převodů tištěných jmenujeme veselohru H. Litrova „Xantippa", již přeložil J. Fiamin mistrně; V. Alfieria tragoedii „Orest" od S. Buzoliće a velmi krásný překlad S. F. Miroslaviće Alfierovy „Meropy", vydaný ve Splitu. Pozorujeme vůbec, že Dalmatinci s velikým zalíbením převádějí klassická dramata a to se zdarem, věnujíce překladům co do formy i jazyka té péče, jaké klassický original zasluhuje. Na tom poli již dříve vynikl Sundečić, přeloživ mistrně Alfieriho „Saula", pak Svilović a též Deželić převodem Pellikova „Tomáše Mora". Méně šťastný byl Spiro Dimitrović v překladu Schillera a Shakespeara. — Jeden z nejvýtečnějších básníků dnešní Dalmacie P. Antun Kazali uveřejnil v „Slovinci" tragoedii Shakespearovu „Julius Caesar", kterou již od r. 1853. v rukopise choval; touže tragoedii přeložil a vydal r. 1860. S. Dimitrović, ovšem ne s takým zdarem. Velmi

Digitized by Google

mnoho klassických převodů chová Kazali v rukopise, tak Shakespearova „Krále Leara“, Byronova „Manfreda“ a „Sardanapala“ a mimo to Homerovu „Iliadu“ celou, jejíž některé ukázky vyšly v programmech gymnasialních. — Zajímavy jsou dva otisky rukopisů dubrovnických z 18. věku ve „Slovinci“; jsou to překlady veseloher Moliérových „Le bourgeois gentilhomme“ (Ilija Kuljaš) a „Le mariage forcè“ (Ženidba usilovana), jež poslední podporovatel slovanského divadla v Dubrovníce, Marino Tudisić, sepsal, snaže se zvláště Moliérovým komoediím proklestiti cestu na jeviště dubrovnické.

Vedle plodů nejnovější literatury vydávají se ještě stále starší práce, tak jihoslovanská akademie vydala loni XI. knihu „starých spisovatelů“, v níž se nalézají básně Dubrovčanů M. Buniće, Maroja a Horacia Mažibradiće a M. Burešiće. Vydání to pořízeno dle rukopisův a životopisy básníků sepsány od Račkého. Jmenovaní básníci náležejí periodě před-Gundulićově, a sice XVI. věku, O. Mažibradić počátku XVII. století; básně jejich nebyly dosud nikde tištěny. Z obsahu vytýkáme drama „Jokastu“ od Buniće, jež vyniká výtečným, uhlazeným dubrovnickým jazykem jmenovitě v prologu, a z ostatních básní „Pastýřské zpěvy“ H. Mažibradiće, z nichž některé spadají k nejkrásnějším básnickým plodům dubrovnickým toho druhu. Akademie pilně vydává tyto již v zapomenutí upadlé poklady staršího básnictví chorvatského, čímž ovšem dosahuje vedle jiných i toho účelu, že konečně bude lze pomýšleti na přesné a požadavkům vědy vyhovující dějiny literatury chorvatské.

Celkem se v básnictví umělém nezjevilo mnoho plodův, ale jest mezi nimi takových, jakýmiž by se každá literatura honositi mohla. Ostatně poesie umělá má ještě stále na jihu slovanském nezdolného soupeře v poesii prostonárodní, v poesii lidu, jemuž náleží bez odporu palma vítězství. Prostonárodní poesie a tradicionalní literatura vůbec obohacuje se možno říci co rok nějakým novým, vzácným příspěvkem, novými důležitými sbírkami.

Každému zajisté u nás jest již povědoma světoznámá a epochalní sbírka Fr. Kuhače „Jihoslovanské národní písně“ s nápěvy. Loni výšly čtyry svazky III. knihy a vydání IV. knihy je zabezpečeno, kdežto V. knihu sběratel sám ještě se neodvažuje slibovati, ant měl ku konci r. 1880. pouze 300 předplatitelů! Kdyby nebylo podpory zemské vlády a biskupa Štrosmayera, zůstalo by dílo to zajisté nedotiskem: tak slabé je účastenství jmenovitě se strany ostatního slovanského světa! Kuhač odvolává se proto netoliko na vlastenectví krajanů svých, nýbrž i ostatních Slovanův, aby monumentalní dílo toto ku cti jména slovanského zdárně dokončiti mohl. Této podpory všeobecné zasluhoval by on plnou měrou, ježto sám po 12 let téměř po všech jihoslovanských krajích, od vesnice k vesnici, od města k městu putuje sebíral ten mohutný material a upravoval ve sbírku, jejíž dalekosáhlý význam a neocenitelná důležitosť nejen pro umění hudební,

Digitized by Google

a to hudbu slovanskou, než i pro vědu, a to kulturní historii i mluvozpyt vždy víc a více na jevo vystupuje. Zajisté nezůstane Kuhačovo dílo bez zdárného vlivu na rozvoj slovanské hudby, která jako umělá poesie nikterak nemůže se obejíti bez ducha národního, jenž ve zpěvích lidu se jeví, nemá-li jinak postrádati národního, samorostlého rázu. Avšak i historii a jazykovědě důležita je ta sbírka. Jsouť hudba i zpěv se životem slovanského kmene tak úzce spojeny, že jsou vydatnou pomůckou při zpytování dějin a kultury starých Slovanů. Bez důkladné známosti melodií národních písní slovanských nedá se naprosto bezpečně souditi o přízvuku, rhytmu a melodii jazyka, ba ani o jeho fonetickém pravopise, nerci-li všem těm věcem vymeziti dokonalý zákon.

Celá sbírka bude sestávati as ze 1700—2000 prostonárodních písní a je rozvržena v písně milostné a lyrické, svatební, žertovné, pijácké a písně, které se k tanci a ku hrám zpívají, písně při přástvě, při žních, ukolébavky a písně dětské, koledy, svatodušní písně, k sv. Ivanu a písně nábožné i různého obsahu; dále v písně junácké, žebrácké, poutnické, válečné a vlastenecké. Každý taký oddíl rozděluje se po nápěvích v tři doby: v písně nové, střední a staré doby. V každém svazku nalézáme písně z nejrůznějších krajů jihoslovanských, z Chorvatska, Slavonie, Srěmu, Vojenské Hranice, Bačky, Banátu, Srbska, Bulharska, Bosny, Hercegoviny, Černé Hory, Dalmacie, z dalmatských ostrovů, z chorv. Přímoří, Istrie, Mezimuří, Krajiny, Korutan, Štýrska a západních Uher.

Nebude as zbytkem, zmíníme-li se zde o podobném monumentalním díle polském Oskara Kolberga: „Lud. Jego zwyczaje, sposób życia, mowa, podania, przysłowia, obrzędy, gusła, zabawy, pieśni, muzyka i tańce“ (Warszawa i Kraków 1856, 1865, 1867, 1869, 1871, 1874 atd.) a o díle ruském, které počalo vycházeti r. 1879. v Moskvě péčí J. N. Maljgunova „Ruskija pěsni neposredstvenno s golosov naroda zapisannyja i s objasnenijami izdannyja. Na základě takovýchto úplných sborníků bude zajisté umožněno srovnávací studium slovanské hudby.

V třetí loni vyšlé knize Kuhačových popěvků nalézá se pokračování písní milostných z nejrůznějších krajů jihoslovanských a z rozdílných i nejstarších dob, čímž se ukončuje jeden z hlavních oddílů sbírky. Ve 3. a 4. svazku téže knihy nalézáme: „Hry odrostlé mládeže“, „Písně ku kolu“ a „Plesy čili tance“. Interessantní jsou „Pjesme uz kolo“, k nimž dodán vždy důkladný popis tohoto tance národního, jak u rozličných Jihoslovanů se provádí; vůbec důležito je, že Kuhač neuvádí pouze noty a text písní, nýbrž všude dokládá přehojný kritický, kulturně historický komentář, jenž vnitřní cenu nákladného díla ovšem daleko zvětšuje. Všestrannosť, mravenčí píle a horlivosť, jakož i vzácná známosť národa jest u Kuhače neobyčejna, v kteréž příčině není mu

Digitized by Google

snad rovna, i doufáme, že se mu podaří ukončiti dílo, které bude nejznamenitější sbírkou slovanskou toho druhu.*)

Potěšitelným zjevem je dosti obsažná sbírka „národních písní chorvatských“ z Istrie a Kvarnerských ostrovů, jež vyšla v Terstu podporou „Matice“. Na obranu chorvatského národa v Istrii napsal loni jistý vynikající vlastenec výtečnou rozpravu, která pobíjí vítězně útoky vlaské a o níž později promluvíme; nám zdá se však, že tato sbírka jest tou nejkrásnější apologií živlu slovanského v Istrii; každá píseň výmluvným je svědkem starobylosti a duševní převahy Slovanů nad Vlachy tamějšími, hřímavě volá, že ještě podnes milují svůj jazyk zpívajíce písně v žalostech i radostech svých. V Istrii je množství Chorvatů (čakavských), o jichž probuzení tamější list „Naša Sloga“ vším úsilím pečuje a to se zdarem. Nás pak zajímají písně jejich zvláště proto, že pocházejí z krajů tak již zapomenutých a vlivu cizinstva po věky tak vystavených, že s podivením pohlížíme na bujarý, slovanský ráz těch písní, jež nijak se neliší od ostatních jihoslovanských. Důkladnou rozpravu o této sbírce podal J. Milčetić ve „Vienci“ č. 32.—34., kamž laskavého čtenáře odkazujeme. — Třebas by nyní podobné sbírky již nenaplňovaly úžasem svět, tož přece národní poesie nepozbývá své ohromné ceny kulturně historické, jazykové a literarně aesthetické. Největším sbornikem bude zajisté vydání „Matičino“, o němž jsme se již svrchu zmínili.

Zde též musíme jmenovati ovšem nedůležitou sbírku „Velika srpska i hrvatska pesmarica — namenjena narodu našem koji latinicom čita“; vyšla v Novém Sadě a obsahuje 400 písní.

Obzvláštní pozornosti chorvatských literatů těšil se loni jihoslovanský junák „Kraljević Marko“; již dávno činily se pokusy sebrati všecky písně, které opěvují tohoto polu-mythického hrdinu a které zpívají nejen Srbové a Chorvati, než i Slovinci a Bulhaři se stejnou oblibou a zápalem. Tendence je zřejma: má se tím podati básníku pomůcka, kdyby si předmět ten k opěvání obral, jak to učinil ku př. Preradović v dramatisovaném eposu „Kraljević Marko“. Jeho návodem též sebrali již roku 1866. I. Zahar a Marjanović všecky tehdy známé písně o Markovi; r. 1879. vyšla v Pančevě sbírka o 32 písních a loni v Záhřebě dvě. Jedna o 35 písních nejvíce z Vukovy sbírky otištěných, avšak přesně bez oprav podaných; druhou dokonalejší vydal J. Filipović, obsahuje celkem 62 písně a dodán je obšírný výklad méně známých slov a krátký životopis junákův. Filipović nečerpal toliko z Vuka, nýbrž shledával a zaznamenával i ty, jež roztroušeny jsou po nejrůznějších listech chorvatských a srbských. Ačkoli však tato práce je záslužna, přece nelze pochybovati, že ještě veliký počet písní žije v národě o tomto hrdinovi, jež ještě zaznamenány nejsou. Svědkem toho je prof. Alačević ve Splitu,

*) R. 1881. vyšly dva svazky knihy IV.

Digitized by Google

který již 25 let baví se sbíráním prostonárodních plodův a písní o Markovi vydaných již i nevydaných chová na 250! Tuto sbírku hodlá vydati s důkladnou úvodnou rozpravou, v níž rozvinuje legendu o Markovi z historických počátkův, a přichází k velmi blahodějným účinkům na zanícenou fantasii i nadšení celého jihoslovanského národa. Dosud ovšem je Filipovićova kniha nejlepší. St. Novaković vydal svým časem v Záhřebě podobnou řadu národních písní o osudné bitvě na Kosově poli, a později též prof. Armin Pavić; znamenité je, že genius národa chorvatsko-srbského jak v písních Kosovských, tak i v písních o Markovi nezná žádného dualismu ani po jménu, ani po víře, oslavuje katastrofu kosovskou i junáka Marka ve Slavonii a Chorvatsku tak jako v Srbsku a Bosně. —

Přecházíme nyní k chorvatské krásné prose, která však ještě dosud nedoznala toho vývoje, jak by žádoucno bylo. Uvážíme-li, že rokem lonským nedostalo se Chorvatům ani jednoho původního historického románu, musíme přiznati, že přese všechno chvályhodné přičinění několika spisovatelů belletristika posud žádné vlastní barvy nemá, ducha zrcadlícího se v životytí a historii národa v sebe nepojímá a do všech vrstev národních tak nepůsobí, jak by zvláště ji příslušelo, ježto i tam snadno vnikati může, kam každé jiné poučování a přesvědčování přístupu nemá. V literatuře chorvatské tvoří stále ještě román epochu, neboť jest takových větších výpravných spisů dosud velmi málo; menších spisů v tom oboru, novell a povídek jest ovšem již hojněji. Také organů pro belletristiku je málo, jsouť jenom dva, k nimž přidružil se letošním rokem nový „Hrvatski Zabavnik“.

Následek toho je též, že chorvatští spisovatelé mnohdy marně čekají na uveřejnění svých plodů, čímž ovšem nevzrůstá láska a chuť k další produkci. — Kromě „Matici“ vydaných novell Jurkovićových, jichž vyšel I. svazek, totiž „Sudbina Jarac“, „Tuskulaniády“, „Memoari stare gre šlje“, „Imai tomu lieka“, „Ratni Memento starca Ivana“, „Razoreni ideal“ a „Seoski Mecenati“ nemůžeme z krásné prosy jmenovati víc o sobě vyšlých spisů, než ještě zdařilou povídku dotčeného již Ivana Zahara „Hajka na vuka“ (honba na vlka), jež je v chorvatském duchu psána a velmi dovedně charakterisuje nám socialní život u Chorvatů; jiné spisy, které bychom ještě zde uvésti mohli, náležejí spíše k literatuře poučné, a tak nezbývá nám, než abychom zmínili se o těch belletristických plodech, jež nalézáme v zábavných listech, almanaších, publikacích různých jednot, kalendářích atd.; ano i v listech politických uloženo mnoho belletristických prací.

Pro snadnější přehled promluvíme raději o těchto sborníčích, a to především o obou almanaších, jež chorvatská universitní mládež loni vydala. Jest to IV. ročník sborníku „Hrvatski Dom“, jenž nese jméno chorvatského akademického spolku v Záhřebě, a druhý poprvé vyšlý „Hrvatska“, jejž vydalo studentstvo

Digitized by Google

strany „práva“. Přihleďme však k obsahu. Prvý obsahuje vedle letopisu spolku básně z péra J. Despota, K. Kutena, Milky Pogačićovy a j. Pěkné jsou znělky Despotovy a zvláště krásnou je báseň mladého Krunoslava Kutena „San i java“. Povídek je dvé od pseudonymů Zvonimira Zagrebčanina „Skromný život“ a Pomsta“ od K. Želimira, jež je rozhodně lepší. Hlavní těžiště tohoto almanachu leží však v rozpravě, kterou podal V. Homotarić o dějinách sboru mladých kleriků záhřebské arcidioecese (Sbor duhovne mladeži zagrebačke) vylíčiv vznik, vývoj a blahodárné působení tohoto nejstaršího chorvatského literarního spolku doby nové od r. 1836.—1848. Důkladná tato kritickými doklady opatřená rozprava poskytuje kulturnímu a literarnímu historikovi vzácný material, namnoze nové příspěvky ku poznání tak zvané „ilyrské“ doby literatury chorvatské, kdy katolické kněžstvo a tudy i tento sbor hrál úlohu nikoliv nepatrnou. Další pojednání je Ivana Matešana o mravích a obyčejích starodávné chorvatské republiky „Poljica“, kteréž také mnoho nového a pozoruhodného obsahuje. Národní obyčeje a život té republiky zajímavě je vylíčen, postrádáme však její dějin.

Almanach zakončen je životopisem prvního rektora chorvatské university a historika M. Mesiće. Druhý sborník „Hrvatska“ je aspoň v belletristické části své dokonalejší. Ostatně vyniká silným politickým nádechem, jenž nejvíce vystupuje na jevo úvodním proslovem, letopisem chorvatských akademických spolků v Praze a Štýrském Hradci, některými básněmi a zvláště životopisem fantastického a nešťastného politika chorvatského Eugena Kvaterníka († 11. listopadu 1871. úkladnou vraždou). Přispěvatelé jsou jmenováni souborně, tak že se neví, co kdo napsal; známější z nich jsou A. Kovačić, M. Laginja a A. Harambašić, z ostatních mnozí poprvé se objevují. Básní je celkem 29 a mnohé z nich dokonalé, jako obzvláště báseň „Spomen cvieće“, „Pjesma“, ballada „Božja svjećica“ a jiné. Překvapuje nás hojný počet povídek: „Jedna noć“, charakterní obraz z doby ilyrské humoristicky provedený, „Braća“, líčící velmi dovedně chorvatský vesnický život, pěkně psaná ale nepřirozena povídka „U polnoćje“ a „Seoski učitelj“ přeplněná tendencí politickou je nejslabší. Největší novella je „Ladanjska sekta (sekta na venkově), dobře-li hádáme od A. Kovačiće (téhož román „Baruničina ljubav“ ze života záhorského přeložen je do češtiny v „Šumavanu“ r. 1878.). Péro jeho je ostré, dýše originalním humorem a duchaplnou satirou, některé charaktery však nejsou dosti důsledně a ostře provedeny. Povídka „Samouk“ je nepatrná. — Po třech parabolách „Slak i sunčani trak“, „Trisina“ a „Krvopije“ následuje životopis Kvaterníkův obsahující mnoho dosud neznamého materialu, jenž vyšel též o sobě na oslavu desítileté památky tohoto vynikajícího politika chorvatského; a konečně dva články poučné o „hynutí ptactva“ a o „směnkách“ uzavírají v mnohém ohledu zajímavou knihu.

Digitized by Google

Mnoho zdařilých belletristických prací podal „Vienac", jenž ukončil loni XII. ročník. Zdařilá je novella „Kanarinčeva ljubovca" od nejlepšího chorvatského novellisty A. Šenoy, jenž mimo to loni a letos uveřejňuje ve feuilletonu „Národních Novin" záhřebských pozoruhodný a obsáhlý román „Kletva". Taktéž dokonalá je novella známého již F. Becićе (Feodora Brestova) ze života vojenského „Kapetan Katinić" a nám nepovědomého dalmatského spisovatele Sergija P. pěkná kresba z dalmatského života „Geranium". Jiných pro menší objem nejmenujíce připomínáme jen ještě poslední prosaické práce † Jorgovaniće: „Stella Raïva", „Iz pensionata" a „Gavan". Převody pečlivě jsou vybrány a to nejvíce z romanských jazyků; z češtiny přeložena je pěkně Hálkova povídka „Na statku a v chaloupce". Též „Slovinac" přinesl mnohé novelly, jako Vid Vuletić „Djevojčina špilja", dr. Lazarević „Školska ikona u našem selu", M. J. Car „Dvie ljubavi" a jiné, též převody, jmenovitě z vlaštiny. — Nemohli jsme sebrati belletristické práce roztroušené po denních listech, ježto nám tyto nebyly po ruce.

Zde též zmíniti se musíme o zábavníku „Cvietnjak" (II. ročník), jež vydal jmenovaný již „sbor duhovne mladeži". Vedle několika menších básní nalézáme tu čtyry povídky „Sirotče Gjuro", „Kćerka sibirskoga prognanika", „Siromašno diete" a „Božićna večer", pak dramatický žert „Zašto je sabor odgodjen?", životopisnou črtu bodrého ochránce chorvatského práva „Barun Metel Ožegović" a mimo jiné články historické pojednání „Uskoci". Také na útlou chorvatskou mládež zpomenuto spisky „Lipino cvieće" a „Jaglaci".

Do oboru belletrie náleží ještě „Priče djeda Nike" od J. Kozarce, prostonárodní to pohádky, v nichž patrno, že spisovatel znal se vhloubiti v duši lidu a líčiti scény ze života jeho věrně a prostě. Z převodů pak jmenujeme Eduarda de Amicis „Različiti spisi", přel. Marko J. Car, v nichž je asi 10 kreseb tohoto znamenitého italského spisovatele. Cestopisnou literaturu zastupuje záhy zemřelý Ivan Vončina spiskem „Iz zemlje Faraona", v němž mladý spisovatel vylíčil svou cestu do Egypta, kterou konal r. 1878. s nadějeplným druhem svým, taktéž již zemřelým Dušanem Koturem. Jinak psal novelly a divadelní kusy. Mimo to vydal Davorin Trstenjak „Putne uspomene", které týkají se Italie a chorvatských i slovinských krajů. Kniha psána je pérem vlasteneckým a místy je i humor subjektivního rázu, což u cestopisu mnoho váží.

Prošedše takto belletristiku, zastavíme se u literatury střední poučné, školské, paedagogické i prostonárodní, a ukončíme stať svou pohledem na literaturu vědeckou.

I tu zjevilo se hojně zdařilých prací a vydána celá řada knih školných a spisů pro mládež, jichž vypočísti ovšem nemíníme. Tuto střední literaturu podporují vydatně některé spolky, jako „chorvatský paedagogicko-literarní sbor", jenž

*

Digitized by Google

vydává již XXII. ročník organu svého pod jménem „Napredak", časopis pro učitele, vychovatele a přátele mládeže, a mimo to co rok přináší spisy paedagogické a pro mládež; tak loni vydal „Květenu chorvatskou" od D. Hirce, „Paedagogiku" od St. Basarička, kteráž kniha držíc se soustavy Herbartovy jest jedinou svého druhu v chorvatské literatuře. Kromě toho vydává týž sbor časopis pro mládež „Smilje".

Vážnou úlohu vykonává „družstvo Jeronymské", jež vyniká jak počtem členů (5000), tak materielními prostředky (70.800 zl.); vydává populární spisy zábavné i poučné a vyhovuje úkolu svému v plné míře. Z lonských publikací jmenujeme kalendář „Danici", obsahující mimo jiné pěkný popis města Dubrovníka, povídku J. Stojanoviće „dobroćudni Ivica" a menší povídky z národního života. Dále „Ratarstvo" poctěné cenou z Koturova fondu a „chorvatský zeměpis pro lid" od V. Klaiće.

Za to nevyniká Matice dalmatinská, ač vládne značným jměním. Loni vydala pouze jeden spis historický a „Koledar", jenž přináší novellu z hraničárského života „Jole i Plavka" od M. N., historickou črtu „Krv za krv" od G. Čuliće a více dějepisných črt. Nejlepší je kresba z dějin chorvatských „Jelisava Lapsanović, banica karinska".

Tajemník „Matičin" M. Nekić ospravedlňuje neplodnosť tu nedostatkem spisovatelů, zdá se však, že „Matice" záhřebská nalezši i v Dalmacii četných příznivců pomalu ji vytiskuje.

Též chorvatský hospodářský a lesnický spolek vydávají své odborné listy.

Když již jsme se časopisectva dotkli, doplníme si zde i přehled jeho. Politických listů vycházelo celkem 11 různých barev a čtyři náboženské; belletristických tři: „Vienac", „Slovinac", „Hrvatski Zabavnik", k nimž přidružil se týdenník v Oseku vycházející „Zviezda". Odborných listů je 15, jež jsme větším dílem již uvedli. Jmenujeme tu ještě list „Hrvatski učitelj", jenž všímá si pilně literatury školské i pro střední ústavy, „Jugoslavenski stenograf", jejž vydává A. Bezenšek v Sofii bulharsky, chorvatsky a slovinsky, a některé hospodářské listy. Celkem vychází 40 různých časopisů.

Vraťme se však ku knihám! Nestor paedagogů chorvatských, zasloužilý Mijat Stojanović, právě zemřelý, vydal „Slike iz života hrvatskoga naroda po Slavoniji i Sriemu", poctěné z fondu hraběte Draškoviće. Stojanović byl vzácným znatelem lidu a jeho obyčejů ve všech krajích chorvatských; proto je ve spise jeho i mnoho kulturně-historického materialu a jazykoslovného. — Také nám zaznamenati je několik prací životopisných, a sice L. Brusiny biografický nástin o St. Šulzerovi Müggenburském, jednom z prvých mycologů v Rakousku. Byl rodem Chorvat a co vojín postoupil na setníka. Přírodozpytcem stal se samostatně jsa pravým autodidaktem. Risto Kovačić vydal v Dubrovníku

Digitized by Google

„Život a působení Branka Radičeviće". Důležito je, že spisovatel hodlá v podobných spiscích Chorvatům latinkou vylíčiti životy znamenitých Srbův, aby tím nesrovnalosti obou kmenů vyhladil. Ostatně je takových studií posud velmi málo a přece jsou velice důležity pro dějiny literatury. — O Markovićově vzorné studii „o životě a působení St. Vraze" jsme se již zmínili. Týž popsal, putuje za příčinou sbírání materialu pro životopis, velmi důkladně a krásně „Rodný kraj Stanka Vraze". — O životopise Kvaterníkově též jsme se již zmínili. Pro jeho tendenci uvádíme spisek Ilija Gutešy „Upoznajmo se!", jenž má za úkol smířiti rozvaděné bratry Chorvaty a Srby; způsobem prostým a tytýž humoristickým doličuje G. neodolatelnou logikou následky osudných sporů synů jednoho a téhož národa. N. Šimatović v Senji vydává spis: „Sbírka národních pohádek a přísloví", jež sám sebral mezi lidem. Ze školských jmenujeme pro její důležitosť: „Chorvatskou čitánku pro vyšší gymnasia" od Fr. Petračiće, jež obsahuje historii literatury v příkladech, kdežto v prvém svazku nastíněna krátce poetika. Obšírnějších dějin chorvatské literatury pro školy střední posud není. A. Vitanović vydal „Mluvnici chorvatského jazyka" pro měšťanské školy, velmi prostě a jasně psanou, určenou hlavně těm, kteří se neučí latině. Zajímavy jsou „Stručné dějiny rozvoje národního školství v chorv.-slavon. Vojenské Hranici od nejstarších dob(?) až po dnes" od Fr. Tićaka, prvý celkový spis toho druhu. Z paedagogického oboru jmenujeme Fénelonovo znamenité dílo „O vychování dívek", přel. J. Širolou a proslulého N. Tomasea (Tomašiće) „Savjeti mladeži", přel. B. Kerlaet ve Splitu. Ze školských spisů: „Mineralogii" od Kišpatiće, „Obecnou theor.-prakt. průpravu k hudbě" od J. Örtla a „Křesťanskou filosofii v duchu sv. Tomáše Akvinského" od C. Grubera. Mnoho důležitých věcí obsaženo ve výročních zprávách středních ústavů chorvatských, čehož však zde vyčítati nelze.

Obraťme se však již ku přísné vědě! Tu především jest nám promluviti o činnosti prvého vědeckého ústavu Chorvatska, o „Jihoslovanské akademii". Činnosť a plodnosť její rok od roku utěšeně vzkvétá a vzrůstá rozsahem i obsahem; porovnáme-li materielní důchody její s vydanými plody, uvážíme-li díla, jež těmito prostředky loni buď již vydána aneb k vydání připravena jsou: musíme plně přiznati, že akademie dovedla i s malými nástroji dočiniti se znamenitých a bystroumných resultatův. Ostatně akademie přichází tytýž do nesnází nemohouc mnohou výtečnou práci pro nával materialu uveřejniti, mnohých vědeckých podniků musila se zříci a vydávání mnohých již hotových děl musilo býti odloženo, ač výtečnosť a důležitosť jejich byla na bíledni. Z tohoto pilného účastenství spisovatelů vidíme, že úsilí nynější nejhlavněji čelí k přísně vědecké a vyšší aesthetické literatuře a k umění, což vlastně květem a vrcholem duševního života každého národa jest. Vědeckým badáním a vlastním tvořením stane se zajisté literatura i umění samostatným a tím teprve skutečným, jasným zrcadlem duševního života. Vědecká literatura

Digitized by Google

pak stojí v nejtěsnějším svazku a nejvnitřnějším poměru s literaturou vůbec poučnou a popularní; všecky tři se navzájem doplňují, jedna pomáhá druhé, jedna čerpá sílu z druhé a všecky tři podobají se třem cévám, jež nejušlechtilejší šťávy umu lidského vlévají do všech vrstev národa.

Jihoslovanská akademie vydala loni X. a XI. svazek historických pramenů pod jménem „Památky týkající se dějin Slovanů jižních", XII. knihu sborníku „Starine" (starožitnosti), XI. svazek „Starých spisovatelů chorvatských", o němž jsme se již zmínili, patero svazků svého věstníku „Râdu", z nichž prvý (t. j. L.) vyšel ještě na účet r. 1879., rozsáhlou rozpravu prof. L. Zimy: „Figure u našem narodnom pjesničtvu s njihovom teorijom" a konečně prvý svazek nejdůležitějšího díla svého, totiž „Akademického slovníka jazyka chorvatsko-srbského".

Jak patrno, největší činnost rozvinuje akademie na poli domácího dějepisu a v jazykozpytu. Politický boj Chorvatů, zakládající se na právních historických poměrech chorvatského národa, podněcuje zajisté ještě vždy nejznamenitější kapacity k neunavnému zkoumání chorvatských starožitností a ku kritickému objasnění všeho, co je ještě temného v chorvatském dějepisu.

V uvedených dvou svazcích „Památek" nalézáme v prvém Ivanem Tkalčićem a P. Budmanim sebrané „Památky dubrovnické". Je to nejstarší část protokolů tří senatů dubrovnických z let 1306.—1347. Tyto protokoly republikanských senatů jsou od r. 1306. až ku konci republiky, t. j. do r. 1807., s největší důkladností vedeny, ježto však více set svazků tvoří, odhodlala se Akademie vydati je úplně do roku 1359., odtud pak jen výtahy jejich. Kniha vydaná sáhající až do roku 1347. jest svrchovaně důležita poskytujíc jasný obraz celého veřejného života dubrovnické obce za oněch dob. Jaký užitek tento podnik pro politické a kulturní dějiny nejen Dubrovníku, než i celého půlostrova balkanského přinese, vyrozumí každý, jenž třeba povrchně jen někdejší styky Dubrovniku s Bosnou, Srbskem, Bulharskem atd. zná. I pro dějiny literatury je dílo toto veledůležito, neboť jak známo, vykonával veliký počet slavných dubrovnických básníků veřejné úřady, ku př. proslulý Ivan Gundulić byl chefem (dux) republiky, a činnost jejich seznáváme důkladněji teprve z těchto protokolů.

Druhý svazek obsahuje pokračování S. Ljubićem uveřejňovaných „Commissiones et relationes Venetae", zprávy to benátských úředníků v Dalmacii ku vládě benátské z let 1553. až 1571., jež poučují nás důkladně o stavu Dalmacie a benátského Albánska, t. j. přímoří od Labiny v Istrii až po Dulcigno v oné době. Každý ostrov, každé město podrobně je popsáno, v jakém stavu se nalézá, jakou strategickou důležitost má, kolik obyvatel, jaké důchody atd. Na základě těchto zpráv dal by se sestaviti podrobný obraz Dalmacie v XVI. věku. Jmen referentů,

Digitized by Google

hodnostářů republiky neuvádějíce dodáváme, že všem (31) předeslány jsou životopisy od Ljubiće. Některé zprávy vypravují o celé Dalmacii, jiné pouze o jednotlivých městech, zvláště obšírně o Krku, Rabu, Zadru, Trogiru, Šibeniku, Splitu, Kotoru, Budvi, Baru, Dulcignu atd.

Obsah XII. svazku znamenitého sborníku „Starine" je velmi bohatý a rozmanitý. Jest tu pokračování dopisů mezi hraničářskými, tureckými a chorvatskými důstojníky od dra. Račkého. Jest jich tu 154 a zajímavy jsou pro jazyk i kulturní poměry 16—18 věku. Dále doklady k životopisu kard. Br. Jiřího Utěšenoviće od O. Utěšenoviće, od St. Novakoviće — celkem 17 Legend o sv. Jiří v staré srbsko-slovanské a národní ústní literatuře s krásným úvodem, jehož by si každý literarní historik povšimnouti měl. Marijana Bolice Kotoranína důkladný popis sandžakátu skadarského z r. 1644., od S. Ljubiće, jenž je důležitý pro topografii a statistiku dnešní Černé Hory a severního Albánska počátkem XVII. věku. Nově nalezené památky z IX. a X. věku k pannonsko-moravským, bulharským a chorvatským dějinám od Miklošiće a Račkého, čerpané z rukopisu chovaného nyní v londýnském museu britickém. Zvláště zajímavy jsou doklady k životu sv. Cyrilla a Methoda. Prof. Magdić přináší „Příspěvky k dějinám starých šlechtických rodin Seňských" a konečně Rus Vl. Kačanovský „Několik starých památek srbských a bulharských dějin", z nichž neobšírnější jest ta, jež týče se Bohomilců.

S velikou péčí a důkladností sepsáno je dílo prof. L. Zimy „O tropech v prostonárodním básnictví jihoslovanském s jich theorií", jímž aesthetické literatuře chorvatské mnoho posloužено. Rozděleno je v sedm částí, z nichž prvá vykládá o tropech, druhá o figurách, jež vznikají rozšiřováním a omezováním myšlének; třetí o figurách, jež se zakládají na záměně obyčejného tvaru v proslovení myšlénky, čtvrtá o figurách, jez se zakládají na přidávání, odjímání a naměšťování slov; šestá o syntaktických figurách a sedmá konečně o figurách fonetických. Celé dílo svědčí o hluboké učenosti a kritické znalosti prostonárodní poesie jižních Slovanů.

Vzácné rozpravy a studie z různých oborů vědeckých vyšly v akademickém věstníku „Rádu"; nejdůležitější z těchto rozprav byly též ve zvláštních otiscích vydány, by snadněji přístupny byly, pročež promluvíme zvláště o těchto.

Nejkritičtější badatel historický u Chorvatů, dr. Fr. Rački, skutečný to učenec a vřelý milovník svého národa, ba možno říci jeden z nejprvnějších spisovatelů jihoslovanských vůbec, obohacuje stále historickou literaturu chorvatskou novými důkladnými spisy. Z prací jeho loni v „Rádu" uveřejněných vyšly o sobě „Scriptores rerum croaticarum" před XII. stoletím, kdež pokračuje v práci, kterou počal v známém „Književniku", oceňuje Porfirogeneta, popa Dukljanina, starochorvatskou kroniku

Digitized by Google

a Tomu arcidiakona. Zde kriticky probírá nejprve byzantinské, pak západní a konečně domácí spisovatele chorvatských dějin před XII. stoletím. — V rozpravě „Bělochorvatsko a Bělosrbsko“ dokazuje, že bílé Chorvatsko a bílé Srbsko Konstantina Porfyrogenety ležely v středním a horním Polabí a že ty země nebyly pravlastí jižních Chorvatův a jižních Srbů, jakož i tito že nejsou jednoho plemene s Bělochorvaty a Srby, ano že ani nespadají v jedinou větev slovanskou.

Chvalně již zpomenutý Fr. Marković podal velezajímavou a na základě obsáhlých studií psanou vědeckou rozpravu „Aesthetické ocenění Gundulićova ‚Osmana‘“, v níž rozhodně a důmyslně poráží hypothesu prof. Armina Paviće, že je „Osman“ sestaven ze dvou eposů. Marković, jenž se vzácnou důkladností, s výtečnou znalostí rozbírá literarně historické otázky, podává tu ostrý rozbor „Osmana“, přihlížeje stále na výtky tomuto proslulému epu činěné i na analogie v jiných básních epických; přirovnává jej s epy: Osvobozeným Jerusalemem, Aeneidou, Odysseou a Iliadou, Orlandem šíleným a Lusiadou, béře báseň do úvahy se stanoviska dějinného a s ohledem na některé polské básnické plody XVII. a XVIII. věku; konečně probírá „Osmana“ dle všeobecných pravidel o epickém básnictví, posuzuje kriticky starší posudky o této básni a v páté části rozsáhlé rozpravy své, která tvoří silnou knihu, poráží domněnky professora Paviće. (Ostatně srovnej kritická studia Armina Paviće, taktéž výborného znatele dubrovnické literatury, jenž s Markovićem a prof. L. Zorem strany toho ostrou polemiku vede; viz též článek „Zabavica novijim učenjima Gundulićevog ‚Osmana‘“ od R. Kovačiće ve „Slovinci“ 1880.) — Ostatní rozpravy jsou nejvíce historického, filologického a přírodovědeckého obsahu.

Básník „Víly Ostrožinské“, Ogněslav Utěšenović Ostrožinský podal vzácnou kritickou studii o životopise proslulého kardinala Jiřího Utěšenoviće, jenž v nejosudnější době dějin uherských znamenitou úlohu hrál v politickém a válečném ohledu od roku 1528.—1551. — Pilný spisovatel na poli přírodopisném, Spiridion Brusina, vydal velmi podrobnou bibliografii: „Jedno desítiletí naší zoologické literatury“ (1867.—1877.) a professor M. Valjavec filologickou práci: „Imperfectum jak se tvoří v staroslovanštině a dle ní v chorvatštině neb srbštině a v kajkavštině“, vynikající hlavně bohatými doklady. Týž vydal ve zvláštním otisku: „Prinos k naglasu u novoj slovenštini“, čímž rozbor přízvukování substantiva v slovin. jazyce ukončen. Monografie tato je důležita, ježto právě nyní počíná býti akcentuace předmětem všestranných studií. — Nelze nám ovšem vyčísti všech rozprav vyšlých minulého roku v „Rádu“, knize LI.—LIV., kterýž sborník právem lze nazvati regulatorem vážné vědecké práce a prostředkovatelem mezi pokročilou vědou a chorvatským obecenstvem. Tolikéž nelze vytknouti činnosť Akademie, pokud rozpravy jejích členů tiskem posud neuveřejněny, jichž je veliké

Digitized by Google

množství. Korunou však všech dosud vydaných děl je veliký akademický slovník „Riečnik hrvatskoga ili srbskoga jezika“, jejž rediguje neunavný výtečný linguista Jiří Daničić, nejdokonalejší posud znatel jazyka chorvatsko-srbského. Posud vyšly tři mohutné svazky sáhající toliko do slova „buka“, kteréž výmluvně svědčí o nevyčerpatelné bohatosti jazyka chorvatského, a jsou zárukou, že i co do vědecké stránky dílo to dle nynějšího stupně vědy vynikati bude nad slovník Jungmannův, Lindův i Daljův. Avšak nejen vědě důležitým je tento obrovský podnik od mnoha již let v lůně Akademie připravovaný, nýbrž i národ sám tímto dílem ryze národním k dokonalejšímu sebepoznání a sebevědomí dospěje; tolik aspoň je jisto, že tak šťastný počátek dojde i lepšího a šťastnějšího konce, než jsou pouhá mrtvá písmena. Již v XLV. knize „Rádu“ nalezne laskavý čtenář posudky o prospektu tohoto díla a sice od Miklošiče, Srezněvského, St. Novakoviće a A. Vebra, kteréž ovšem jsou přísně vědecké. Se stanoviska praktického posuzuje dílo to nepatrná brožurka Fr. Pilepiće: „Kakav je riečnik hrv. ili srb. jezika“ atd.“, kdež se nalézá mnoho výtek avšak nepodstatných. Daničićovo dílo není žádnou příruční knihou, ba ani není slovníkem dnešního chorv.-srbského jazyka, nýbrž jest výtečným, v slovanské lexikografii posud jediným historickým slovníkem Chorvatův a Srbův od nejstarších časův až do počátku XIX. století.

Z jiných závodů na poli literarním a vědeckém činných jmenujeme „Chorvatský archaeologický sbor“, jenž se r. 1879. ze spolku pro jihoslovanské dějiny a starožitnosti utvořil. Loni vydal druhý ročník svého Věstníku pod jménem „Zprávy chorvatského archaeologického sboru“, jenž je velice důležit nejen odborníkům archaeologům, než i pro zkoumání minulosti Chorvatska. Ve čtyřech svazcích loni vyšlých jsou historicko-archaeologická pojednání a studie od redaktora prof. S. Ljubiće, V. Klaiće, dra. J. Bojničiće, A. K. Matasa, dra. Pilara a j. — Vůbec lze říci, že novější dobou v Chorvatsku v archaeologii živěji se pracuje, což je záhodno vzhledem k hojným starožitným pokladům v zemích chorvatských, jež cizinci dosti již oloupili. Také v Dalmacii vydává prof. M. Glavinić časopis archaeologický, avšak jazykem vlaským pro domácí starožitnosti. — Dále zmíniti se dlužno o spolku chorv. právníků v Záhřebě, jenž vydal VI. ročník svého měsíčníku redakcí dra. B. Lorkoviće; v Dalmacii mimo to vychází ve Splitu právnický list „Pravo“ měsíčně redakcí A. Šimuniće. Sbor lékařů království chorvatského a Slavonie vydává „Liečnički viestnik“ měsíčně redakcí dra. Bauera, ročník V. — Konečně jmenujeme tuto ještě „Klub chorvatských inženýrův a architektů“, jenž vydává svůj Věstník odborný a kromě toho úlohy záslužné se podjal vydávaje „Slovník německo-chorvatský technického názvosloví“. Posud vyšly dva svazky a celé dílo bude obsahovati 28 archů. V prospektu jmenováno na 70 různých věd, technických odborů a řemesel, jež redakční výbor probrati musil. Podnik ten je tím chvalitebnější, an se může považovati v jistém ohledu za

Digitized by Google

doplněk slovníka, jejž sestavil velezasloužilý člen Akademie B. Šulek.

Ostatní jednoty literarní a jiné závody uvedli jsme již z předu a tak nám pouze zbývá přikročiti k vědeckým plodům jednotlivých spisovatelů, pokud jsme se o nich ještě nezmínili.

Na poli historie podala nejlepší práce Akademie; mimo to nalézají se některé stati převážně historického obsahu v různých časopisech, ku př. ve „Vienci", „Obzoru", ve zprávách středních škol a jinde z péra Rad. Lopašiće, Ivana Tkalčiće, V. Klaiće atd., z nichž některé jako Tkalčićovy „Dějiny záhřebské metropole" též ve zvláštním otisku vyšly. Zde bychom též mohli jmenovati pojednání Jiřího Deželiće „o chorvatské národnosti" a jiné monografie, jež však nejsou přísně vědecké. Též podáno několik zdařilých studií životopisných. Zajímavý je historický spisek vydaný „Maticí" dalmatinskou v Zadru, posvěcený jubileu mše v slovanském jazyce: „Tisíciletá památka uvedení staroslovanského jazyka v církevní služby u západních a jihozápadních Slovanů". — Polemického rázu je pozoruhodný spis „Chorvatsku či Italii? Slovo istrijských Chorvatů Vlachům a všem, jichž se týče", vydaný proti rozpravě P. Fambria „L'Istria e il nostro confine orientale" ve sborníku „Nuova antologia". V této rozpravě je mnoho poučného, zvláště v příčině etnografie Istrie, a kniha sama je pravou apologií chorvatského národa v Istrii.

Na poli právnické literatury znamenitě působil dr. M. Derenčin, jenž již r. 1879. počal uveřejňovati „Výklad k rakouskému občanskému zákonníku", jehož dosud pět svazků vyšlo. Kromě toho právnické spisy podali vládní rada a básník Fr. Žigrović Pretočki, Adolf Rušnov a dr. Hinković znalecky uvážil „financialni položaj Hrvatske". — Práce z oboru jazykovědy, literatury a paedagogie uvedli jsme již dříve.

S přírodovědou, jmenovitě zoologií, málo se bavili dosud Chorvati. Přece však zaznamenáváme z lonského roku rozpravu prof. A. Jurince: „O rybách v Dravě, Plitvici a Bednji", jež podává velmi cenné podatky ku poznání chorvatské ichthyologie; prof. J. Sebisanoviće s velikou pílí a horlivostí sebrané „Příspěvky ku fauně okolí karloveckého" a třetí rozprava, velmi důležitá, jednající o dalmatské ornithologii, jež nejzajímavější je z celé monarchie rakouské, ale ještě málo známa — vydána vlasky od J. Kolombatoviće „Osservazioni sugli uccelli della Dalmazia."

Po příkladu B. Šulka, jenž vydal monumentalní dílo „Jugoslavenski imenik bilja", slovník to jmen rostlinných, hodlá již jmenovaný S. Brusina vydati slovník jmen živočišných, jak se u lidu slyší; takové práce jsou tím důležitější, ježto je nutno, aby přesně se určila vědecká terminologie a nomenklatura, a ježto se jimi i jiné vědy, jazykozpyt a j. obohacují. Mnoho již ovšem sebrali Stulić, Vuk, Parčić a jiní lexikografové; mnoho je sice již monografií, ale to není zdaleka vše, co ještě v národu žije.

Digitized by Google

Též na poli mathematickém uzřelo dílo jedno světlo světa, totiž M. Mikšiće „System deskriptivní geometrie“. Knihy a rozpravy z ostatních oborů vědeckých loni vydané jsou méně pozoruhodny aneb náležejí spíše do literatury střední poučné. —

Tím dokonáváme stručný přehled lonského chorvatského písemnictví podotýkajíce, že jsme jím chtěli pouze jiné povzbuditi, aby všímali sobě literatur našich pobratimů, aby v nich jádro a podstatu vyhledávali, pravý pokrok dle ní posuzovali a potřeby i nedostatky bez obalu poznávali, abychom neuvázli v samolibosti slovanské, nýbrž poznávajíce se, abychom z toho poznání podnět brali k činnosti a duševnímu pokroku.

Digitized by Google

Ethnografická výstava v Kolomyi.

Sděluje Vl. Levickij.

Srdečný pozdrav z tichého Pokučí! *)

Žádali jste mne, abych vám poslal přátelskou zprávu ze skrovného našeho zátiší, z oněch zapomenutých stran slovanských, kde duch národní neporušen záplavou moderních směrů po staletí se udržel až do našich dnů v plné své hodnotě a nepřetvořené podstatě.

Ó ano, u nás zaznívá ještě plným zvukem zlatá píseň národní, tu dumka srdečná, ten věrný tlumočník citů našich, po starodávnu plesáme a žijeme z toho, co vlastní nám ruka urobí. Žijeme prostě, ale národně, žijeme tak, jak žili naši předkové.

O tom tedy měl bych vám vypravovati? Po břehu rodného Prutu mám vás vésti, od dědiny k dědině, na návsí i do chaty, k starému lyrníkovi, černobrvé zpěvačce, umělým vyšivačům, řezbářům a ke všem těm, kteří na Pokučí žijí a pracují ne vzorem jiných, ale způsobem a vnuknutím vlastních schopností a vlastní duševní nálady?

Nepovedu vás v odlehlé strany, za hory a vody, ale dovolím si zření vaše obrátiti na první ethnografickou výstavu, kteráž shrnula v milém souladu téměř vše, co by vám jinak bylo dosti klopotně po různu hledati a shánětí. A činím tak tím ochotněji, čím více jsem přesvědčen, že právě tato naše výstava, přese všecku svou nepopíratelnou zajímavosť nevelkého došla povšimnutí.

Kdo zvědav byl poznati Pokučí, jeho lid a život, ten našel zajisté v ethnografické výstavě, pořádané minulého roku v Kolomyi zřídlo velice bohaté a utěšené. Nepředpojatí navštěvovatelé nehledící toliko na zevní nádheru, nýbrž na vnitřní obsah, jednomyslně uznali zdar výstavy a náležitě ocenili význam její netoliko

---

*) Pokučí (Pokutí) rozkládá se po pravém břehu Dněstru (až ku hranicím Bukoviny) a jsouc obydleno lidem huculským tvoří jedno z nejzajímavějších zátiší slovanského světa. O Pokučí a Huculech psáno na Rusi a v Polsce mnoho. Viz Vahylevičovu Rozpravu o H. v „Časop. česk. Musea“ 1838. a 1839., některé články v petrohradském „Slov. Sborníku“ a j. v. V. Pol se domnívá, že Huculové jsou zbytkem Srbů po osudné bitvě na Kosovu.

Red.

Digitized by Google

v ohledu vědeckém, ale též i ve stránce praktické. Prospěch její s ohledem na rozvoj národního hospodářství a průmyslu v Pokučí osvědčí se bohdá co nejlépe.

Nebude protož od místa alespoň stručně vzpomenouti výstavy kolomyjské, která v chudičkém na světové události Pokučí v pravdě památným a utěšeným byla projevem velice prospěšné činnosti.

Pořádána jsouc černohorským odborem spolku tatranského v Kolomyi pojala v sobě názor všeho individualního života na Pokučí, zejména následujících šesti okresů: kolomyjského, sňatyňského, horodeňského, zaleščického a borščovského, z nichž sneseno v neveliký a skrovný, ale vkusný pavillon vše, co by jasný mohlo podati obraz jejich obyvatelů.

Značných zásluh o celkový soulad získal si vedle jiných pánů znamenitý ethnograf a znalec lidu našeho p. Oskar Kolberg.*)

Národní kroje, všední i sváteční, domácí nářadí a všeho druhu vlastní výrobky, předměty praktické i pouhé ozdoby, rozličné nástroje, ano i plodiny krajin dotyčných vystaveny byly zde u výboru tak pečlivém, že kdokoli z výstavy pokučské se vracel, již dobrý měl pojem o Huculech a tím také o velké části Malé Rusi.

Podám nejdříve přehled naší výstavy. Skládala se ze dvou hlavních oddílů: první obsahoval část čistě ethnografickou, t. j. výrobky, druhý plodiny, jimž se však dostalo na jiném místě příhodnějšího a důkladnějšího uvážení. Oddíl první rozdělen byl na 20 následujících skupin: I. Výrobky domácí z vlny, lnu a konopí. II. Kroje národní. III. Kožešnictví. IV. Výroby ozdobné (řezbářské práce). V. Bednářství. VI. Soustružnictví. VII. Hrnčířství. VIII. Výrobky arménské. IX. Modelly chat. X. Nářadí hospodářská. XI. Spřežení (koňská). XII. Výrobky myslivecké. XIII. Rybolov. XIV. Hudba. XV. Národní obřady a popisy. XVI. Pisanky. XVII. Fotografie, obrazy a kresby krajin a typů národních. XVIII. Mapy geografické. XIX. Výrobky cikánské. XX. Archaeologie.

Již z tohoto prostého přehledu jest patrno, že výstava kolomyjská poskytovala velice pestrý obraz, ač upříti nelze, že některé oddíly byly počtem vystavených předmětů slaběji zastoupeny než jiné, bohatší. Přičinliví pořadatelé měli zajisté nejlepší vůli, mnohé překážky také přemohli a přísluší jim proto plný vděk.

Prvotně měla výstava ohsahovati 21 skupin (prvního oddělení), ale pro mnohé překážky nezbytným vypuštěním skupiny znázorňující huculskou výrobu sýra (pověstné brindzy) se naskytnuvších, přestalo se na svrchu uvedeném počtu skupin, z nichž každá jasně charakterisovala schopnosti, potřeby a zájmy pokučského lidu.

Přes to že všechny skupiny zajímavostí nepopíratelnou se vděčily, přece nejživější interess vzbuzovaly národní kroje.

*) Životopis a podobiznu Osk. Kolberka viz „Světozor" 1880. č. 49.

Digitized by Google

Kdo viděl, jak se lid na Podolí, Pokučí, ano i na Ukrajině nosí, ten sobě vysvětlí, jaký utěšený obraz poskytovala tato pěkná, snad první toho druhu sbírka. Leč netoliko vlastní zajímavostí, ale i úplností a příhodnou úpravou obracela tato skupina všeobecnou pozornosť na se. Dvojí byl způsob, jakým bylo možno i do nejjemnějších podrobností pozorovati pestré kroje našeho lidu. Vedle 24 manekin, z nichž roztomilý párek vítal již při samém vchodu do výstavy, byly rozloženy na stolech jednotlivé části složitých oděvů, kteréž malebnosti svou k bedlivému zvaly pozorování. Pestrosť nevýslovná v barvách i tvarech, prostota i nádhera střídaly se před očima. Kaftanky, živůtky, sukně, kabátce, kožíšky, šátečky jemné i hrubé, klobouky s dlouhými péry, čepce, střevíce, titěrné ozdůbky, vše to dohromady a každé zvláště zasluhovalo důkladného povšimnutí. Mně bohužel není možno rozepsati se o jednotlivostech i povím proto jen krátce, že lid huculský, jako vůbec lid maloruský, osvědčuje svými kroji neobyčejnou krasochuť, zejména co se týče harmonie v barvitosti. Nepozorovati nelze též na první již pohled, že kroje ženské (dívčí) vynikají valně svou nádherou nad kroje mužské. Že se kroje sváteční od všedních liší, samo sebou se rozumí. Na některých manekinech bylo možno pozorovati též ozdoby nepřináležející přesně k oděvu, jako ozdoby vlasů, prsou a j. v. Rozkošný pohled poskytovaly nevěsty z Mušina a z borščovského okresu. První měla na hlavince plno kvítí a na prsou ažaž penízků, druhá poetický vínek přiměřeně vyzdobený.

Prohlížejíce tolikeré části pestrého oděvu snadno mohli bychom přijíti v rozpaky dosti přirozené. Jak se jmenují všechny ty pestroty? Hucul má svou vlastní terminologii, bez níž by asi těžko bylo srozumitelně nazvati všeliké zde vystavené předměty. Připomínám pro příklad jen některé výrazy: „klapaně“ (čepice), „peremitki“ (šáteček na hlavu pro nevěsty), „čerez“ (pás kožený), „čerčety“ (pasy pro dívky) atd.

Jevil-li se ve skupině krojů pěkný vkus pokučského lidu, jevila se v neméně utěšené míře jeho zručnosť a dovednosť ve skupině „rozličných výrobků ozdobných“ (IV). Tu zvláštní pozornosť vzbuzovala skříně pana Bohoševiče, velice zasloužilého podporovatele jemnějšího huculského průmyslu, v níž složeno bylo množství pozoruhodných drobotin. Přes to že vše, co obsahovala skříně Bohoševičova, pocházelo z prostých rukou Huculů, přece ochotně se přiznáme, že nejedna ta pracička za ozdobu by sloužiti mohla nádherné, čalouny pokryté komnatě. Sbírka překrásných tretek, sekyrky, hůlky, dýmky, tabatěrky, pouzdra, křížky, řetízky a jiné přerozmanité věci znamenitě repraesentovaly dovednosť Huculů. Největší umělostí slyne Jurko Škryblak, Hucul z Javorova.

Že rovněž i jiné skupiny svědčily o nepopíratelné schopnosti lidu našeho, snadno lze si pomysliti. To říci možno skoro o vší domácí výrobě, buďsi hrubá aneb jemná. Daleko široko požívají nejlepší pověsť co do trvalosti zdejší výrobky z vlny, lnu

Digitized by Google

a konopí (skupina I.). Pečlivosť lidu huculského v tom ohledu jest všeho uznání hodna. Praví se, že není nad huculské koce. Věci ty nelákají sice zevní přítažlivostí, ale za to jsou tím větší důležitosti pro domácí průmysl. Totéž možno říci o pestrých suknech a jiných toho druhu výrobcích. Na všem viděti jest péče a dokonalosť, ale nikde povrchnosť.

Také kožešnictví poskytovalo utěšený obraz. Výborné zdělávání koží (zejména z Kolomyje, Horodeňska a z Kosovska) došlo všeobecného uznání odborníků. Dosti četné byly výrobky z koží srnčích, vlčích, medvědích, rysích a j.

Že jsou Huculové nadanými řezbáři, zmínil jsem se již výše. Okolnosť tato osvědčuje se také při pracích hrubších, přináležejících již do řemesla bednářského a soustružnického. Trvalosť, praktičnosť, ano i ozdoba jest patrna. Ze smrku, dubu a buku zhotovuje Hucul velice pěkné nářadí domácí a průmyslnické, čeho pozoruhodným důkazem byly právě vystavené předměty. Stejného významu jsou práce hrnčířské, na nichž rovněž jako na výrobách ze dřeva pozorovati lze smysl Huculů pro ozdobnosť. Málo jest předmětů, jež by Hucul nesnažil se svému vkusu přirozeně vyzdobiti. Proto nalézáme na výrobách dřevěných i hliněných hojně ozdob vyřezávaných neb tištěných, kteréž učinil prostomyslný pracovník ne dle vzoru, ale dle vlastního vnuknutí. Jediným vzorem jest mu příroda — odtud také všude tolik symbolů z ní!

Milý dojem činila skupina znázorňující chaty venkovského lidu a domácí nářadí (X). Modellová práce Sucharčukova přišla zajisté nevýslovně vhod všem, kdož se chtěli alespoň povrchně seznámiti s bydlišti zdejšího lidu. Modelly tyto, to jest chaty bohatší i chudší se vším příslušenstvím, přináležely k nejzajímavějším předmětům výstavy, ačkoli upříti nelze, že by velice býval vítaný větší jejich výbor. Ostatně bylo lze doplniti si názor všeobecný v ostatních skupinách. Vedle modellů přináležely do téže skupiny rozličné hospodářské a domácí příslušnosti, o nichž se bohužel pro obmezenosť místa zvláště šířiti nemohu. Mluvě o domácím hospodářství zpomenouti musím, že citlivě bylo postrádáno včelařství, jehož pěstování v krajině Huculů, jako vůbec na celé Malé Rusi, značných dochází rozměrův a tím i významem vyniká nad jiné snad méně důležité odbory.

Skupina hudebních nástrojů (XIV) byla nebchata, ale zajímava již tím, že živě připomínala jednu z nejpřednějších a zároveň nejkrásnějších stránek lidu slovanského. První místo zaujala ovšem kobza, originalní dudy rozšířené zde i po celé Malé Rusi.

Kdosi vtipně pověděl, že kdyby bylo jediného jen kobzara Tarasa Hryhoroviče Ševčenky, býval by již na sebe jednoduchý tento nástroj právem obracel všeobecnou pozornosť.

Z ostatních hudebních nástrojů připomínám trembitu, sopilky (způsob píšťal), bacy, cimbaly a lyru. Vedle kobzy má nepopíratelně nejhlubší význam lyra, kterou by snadno bylo

Digitized by Google

srovnávati s jihoslovanskými guslemi. Jihoslovanský guslar a — řekněme — maloruský lyrník mnoho mají do sebe podoby. Gusle i lyru třímá obyčejně slepec; tam zaznívají hrdinské zpěvy, tu zase cituplné řevné dumy a dumky.

Skupina XV. podati měla obraz rozličných národních obřadů, čeho však nedosáhnuto v plné míře. Znázornění národních obřadů tohoto bohatého zřídla poesie a minulosti jest předmět tak obšírný, že nelze jej postihnouti pouhým oka pohledem i přese nejpečlivější skupení jednotlivých předmětů. Stránka tato žádá hlubších studií. Pořadatelé výstavy, vědomi jsouce si té okolnosti, přiložili proto k některým předmětům i spisy o věci té důkladněji jednající buď tiskem již vydané, aneb v rukopisech chované. Z rukopisů připomínám toliko znamenitého O. Kolberga dílo „Pokučí", jehož první část obsahuje popis a druhá národní písně s nápěvy, a pro jazykozpytce nesmírně zajímavý „Slovník huculský" od Jana Gregorowicze. Pro badatele byl to material neocenitelný!

Pomlčeti nelze též o zvláštní skupině pisanek (malovaných vajíček velkonočních, po česku kraslice), na nichž osvědčuje lid ne-li duchaplnosť, tedy aspoň myslivosť pozoruhodnou. Co tu pisanek v pestrých pyramidách nakupených a přece zdá se, jako by každé to vajíčko bylo zdobeno dle zvláštního vzoru. Rozličnosť jeví se mezi nimi větší, než se na první pohled zdá, netoliko v drobných okrasách (kresbách), ale i v barvách. Téměř každý okres Pokučí charakterisuje své „pisanky".*)

Vhodným doplňkem všechněch skupin byla skupina XVII. obsahující obrazy, kresby a fotografie. Co zde neb onde oko postrádalo, za to nalézalo náhradu alespoň na obraze. Zejména obrazy Jarošinského a Rybkowského (známého polského maliře) byly důstojným obohacením výstavy. Všeobecnou pozornosť obracela na se „Huculská svatba" Jarošinského, pravý, živý to obrázek ze skutečnosti. Všecka družina na koních! Napřed dává statný hoch na bujném oři výstřelem daleko široko zaléhající zprávu o sňatku, jenž všem přislibuje tolikeré milé zábavy. A což ta čarnobreva nevěsta? Ta pestrosť, ten život, ten ruch ... Až milo se podivať! Také ostatní obrazy Jarošinského malovány jsou na tle čistě národním a měly v té příčině pro ethnografickou výstavu značnou cenu. Fotografií byl veliký výběr; v nich bylo možno pozorovati zejména národní typy, jakož i mnohé zajímavé pohledy na Pokučí.

Z ostatních předmětů zasluhoval povšimnutí plastický obraz „Čarnohory", shotovený s neobyčejnou místní znalostí a píli panem Karlem Obstem.

Nešíře již slov o ostatním, jakož o předmětech buď méně důležitých aneb méně souvislých s bezprostředním životem

*) Pěkná sbírka maloruských pisanek nalézá se též v průmyslovém museu p. V. Náprstka v Praze. Red.

Digitized by Google

lidu huculského, připomínám jen, že mnohý na první pohled nepatrný předmět dobře hodil se k celku.

Druhý hlavní oddíl výstavy obsahoval část více již hospodářskou než čistě ethnografickou (plodiny, mineraly, koně a dobytek). Část tato byla zjevným důkazem, že lid na Pokučí nemá toliko schopnosti a krásné vlastnosti, ale že má také bohatý základ přírodní, na němž se může blahodárně rozvíjeti.

Mluvě o ethnografické výstavě kolomyjské nemohu nezpomenouti s plným uznáním druhé výstavy v témže městě současně pořádané. Je to „hospodářsko-průmyslová výstava", kteráž stejně se zasloužila o dobrou věc. Bohatstvím vystavených předmětů, jakož i širším svým stanoviskem dosáhla zajisté účelu, jakého si přáli její pořadatelé — členové spolku Kačkovského. Vypsání její najde čtenář v knížce: **Выставка господарско-промыслова въ Коломыи. Справозданье Петра Чорного. Станиславовъ 1881.**

Vůbec nazvati sluší kolomyjské výstavy zjevem velice utěšeným a všelikého uvážení hodným, zjevem, jejž s upřímným a radostným srdcem uvítá zajisté každý dobrý přítel lidu, každý badatel jeho života, každý ctitel jeho individualnosti — a každý Slovan. I přes některé (při každém počátku neodstranitelné) újmy dostála první ethnografická výstava v Kolomyi, jakož i výstava „hospodářsko-průmyslová" svému úkolu. Posloužily platně praktické stránce lidu, posloužily též vědě, kteréž nové se zjevilo zřídlo. A s toho stanoviska měla naše ethnografická výstava i význam povšechně slovanský!

Digitized by Google

ROZHLEDY.

Album malarzy Polskich.*)

Píše dr. **Miroslav Tyrš.**

Díla umělecká nejsou již dávno pouhým majetkem pyšných velmožů, jež s lasturami podivně točitými, s drahokamy, se sušenými rybami tvarů groteskních, s pštrosími vejci a s monstrosními parohy zároveň je sbírali a mezi podobné „kuriosity" taktéž co „rarity" je vřaďovali, aby před hosty svými také vzácným a drahým obrazem se honosili aneb po případě v pohledu naň samojediní se kochali. Osvícenější mysl jednotlivých dvorů, kde již ve věku předešlém díla umělecká ve značném počtu se nastřádala, učinila je zvolna obecenstvu napořád širšímu přístupna, až na konec velké sbírky veřejné, bohatá musea umělecká nákladem státu zakládány, rozšiřovány a vydržovány byly a požitek umělecký každému přístupným je učinil.

Avšak dlouho ještě byly dobré a spolehlivé reprodukce vynikajících děl, rytiny umělecky provedené předmětem drahým, jenž často nejedním stem zlatých se zaplatiti musil, a málo komu bylo dopřáno, aby též doma své malé museum si založiti mohl. Tu zmocnila se fotografie také odvětví toho a „zdemokratisovala" umění. I méně zámožný může si nyní svou sbírku reprodukcí velice věrných a pěkných zařídit, a ony milliony fotografií předmětů architektonických, skulptur a obrazů, jež nyní každým rokem ve všech velikostech mezi všechny vrstvy obecenstva se rozprodají, šíří vkus a někdy ovšem i nevkus umělecký do všech kruhů naší společnosti moderní. Jak dosud k odznakům vzdělaného člověka náleželo a náleží, že svou menší neb větší knihovnu sobě zařizuje, z níž velmi snadno na duševní směr a hodnotu majitele souditi můžeme, tak blíží se již čas, kdy se nahlédne, že sbírky fotografické, jež návštěvám svým k vítané jimi zábavě tak často předkládáme, na tváře drahých neb lhostejných přátel našich se více obmezovati nesmí, jest doba takměř zde, kde malá kolekce reprodukcí uměleckých děl v nižádné domácnosti vzdělané scházeti nebude. Závěrek na vkus majitele bude ovšem i v tom případě platný a velmi zajímavý. — Vedle spisů skvostně vázaných položí se též alba s fotografiemi soch, obrazů, budov vynikajících na stolky salonův — a věru že se právem tak učiní! Což nežádá se na každém vzdělanci, aby především literaturu národa svého znal, aby heroům literatur ostatních aspoň místa v knihovně své neodepřel? A díla Michelangelova, Rafaelova, Rembrandtova mají nám méně vážit než básně Danteho neb Shakespeara, a umělec vlastního národa nemá míti místa vedle spisovatele nám milého? Žijeme opět v době, kdy význam umění výtvarných každým dnem roste a kdy nejeden národ větších malířů, větších sochařů než básníků v středu svém čítá.

Pro pěknou vazbu kupuje se často kniha, pro pěknou úpravu album umělecké. Buď si! Ze záliby stává se zvyk, ze zvyku potřeba.

*) „Album malarzy Polskich" vychází v seriích nákladem M. Robiczka ve Varšavě. Red.

Digitized by Google

A tak vítáme „Album malířů polských“ v elegantních deskách jeho co první k nám došlý pokus druhu toho na půdě slovanské. Na půdě té jest zajisté vzájemnosť česko-polská nejsnažší, netřeba překladu, obraz mluví k nám svou řečí názornou a všelidskou. Nás došlá serie obsahuje v sobě 15 listů. Velká část zvučných jmen, jež umění polskému ku cti nejvyšší slouží, jest již v této sbírce zastoupena a díla starší a méně skvělá mají zase zajímavosť každého počátku; s interessem zvláštním spočine oko na těchto prvotinách moderního malířství polského.

Rozmanitosť jest vedle vnitřní hodnoty životní podmínkou podniku podobného, a tak i zde genre obyčejný a historický, obraz bitevní a lovecký, bájka národní a výjevy ze života antického vzaté pestře se střídají, kdežto zase celá řada obrazů nám zajímavé momenty z historie Polsky předvádí. Mezi genristy zajímá nás v přední řadě Alfred Kowalski se svým „Odpočinkem na lovu“ s touto aristokratickou společností, s níž též celý jemný ton obrazů tak případně a pravdivě se srovnává. Avšak Kowalski jest umělec velice mnohostranný. Kdo maloval lépe než on žebravé ty mnichy, jimž opeřená kořisť z vozu uletuje, bodré ty postavy venkovské, v sladké zahálce si hovící, ty polské židy, z nichž někteří i v naší sbírce „Z jarmarku“ se vracejíce tak živě ústy, rukama, pažema, celou bytostí svou o výhodách obchodu uzavřených vykládají, pohodlně na voze sedíce, kdežto chudá žena křesťanská lopotně s nákladem na zádech v pozadí kolem nich se ubírá. Vše co jsme od umělce toho dosud viděli, bylo látkou, pojímáním, celým duchem svým naskrze polské, avšak právě novosť věci interessuje všude, a Kowalski jest vypravovatel tak jasný a výtečný, že díla jeho do celého Německa, do Ruska, ba až do Anglie a do Ameriky stále putovala a putují.

Méně samozřejmý jest nám motiv „Dívčina žaloba“, jež jméno A. Ajdukiewicze nese, jehož znamenitě malovaná podobizna paní Modrejewské na poslední výstavě „Besedy umělecké“ zvláště noblessou celého vylíčení všeobecnou pozornosť k sobě poutala. Avšak Ajdukiewicz jest též výtečný malíř koní a z toho vysvětluje se snad na obraze našem přítomnosť těchto tří statečných ozbrojených jezdců polských, ač předmět rozmluvy s tímto děvčetem rukama lomícím více tušiti než přesně si představiti můžeme. Brodowski předvádí nám obratně komponovanou „Jízdu na veselku masopustní“. Jako všichni téměř genristé polští jest také on zároveň výtečný krajinář a charakterisuje s dějem také jeviště jeho, planinu polskou s půvabem případným. — Mnohostranný ač zřídka hluboký talent kmene židovského vznese se málokdy k uměním výtvarným. Sarah Bernhardtova, genialní herečka divadelní, jest co sochařka a malířka přece toliko zjev prostřední. Nechceme souditi, jak daleko by Moric Gottlieb byl dospěl, kdyby předčasná smrť umělecké dráze jeho nebyla záhy konec učinila. Jeho „Uriel Acosta“ náleží předmětem svým specifičně do pozdějších dějin židovských. Konvertitů, kteří by z lůna církve křesťanské k náboženství židovskému byli přestoupili, není právě mnoho; zde pak vidíme jednoho z nich, jenž změněné přesvědčení své též osobě jiné sděliti se snaží — úloha pro umělce výtvarného velice nesnadná. Gottlieb byl celým smě-

*

Digitized by Google

rem svým snad více idealistou než všichni ostatní vrstevníci jeho krve čistě polské, a obraz v této sbírce umístěný, ač celým uspořádáním svým velmi zajímavý, postrádá přece ostré charakteristiky mistra Matejka, k němuž Gottlieb v první fási vývoje svého před římskou cestou svou co k světlému vzoru svému pohlížel. — Malba realistická, genre a obraz historický, toť — pokud z dosavadních úkazů souditi lze — půda umělcům polským domácí a přirozená, zde překvapují, zde dojímají nás podrobnou pravdivostí pozorování, novostí koncepce a vylíčení, zde uchvacují nás charakteristikou mistrnou a hlubokým citem, s nímž osudy svého národu nám vyličují. Na poli idealistickém však nechávají nás Poláci i při vší výtečnosti technické — i slavného Siemiradzkého nevyjímaje — začasté přece jenom chladnými. Platí to o „Rusalkách" Pružkovského v míře již nápadné. Malíř „Deputace, jež Piastovi korunu Polsky odevzdává" zvolil tu předmět z bájí národních, který však co do kroje, typu, krajiny, přece jenom způsobem realistickým nám podal, tak že teprv popis na mythologický obsah obrazu s plným důrazem nás upozorňuje.

Hendryk Siemiradzki zaujímá mezi malíři polskými postavení zvláštní. Okolnosť, žeť na akademii petrohradské, jejížto klassicismus Vereščagina jak známo odpuzoval, po značnou dobu studia svá konal, vysvětluje snad z části jeho zvláštní náklonnosť k látkám antickým. V nejednom ohledu pak stal se Siemiradzki stoupencem slavného Nizozemce Almy Tademy, ač právě nejméně úspěchu tam si vydobyl, kde jako při obrazu „Žena neb vása" i co do předmětu v šlepěje jeho vstoupil. Učenosť archaeologicka jest stránka, jíž mistr polský s proslulým tvůrcem „Tarquinia Superba" a „Mumie" sdílí a též při jeho „Tanci mečovém" jest na první pohled vidno, žeť umělec všech detailů již ze všeobecných studií svých mocen byl a že potřebu neměl, aby jak mnozí jiní teprv za příčinou obrazu jednotlivého ze všech stran je pracně shledával. O „tanci mečovém" se všeobecně dí, že jest to obraz v ohledu technickém na plné výši mistra stojící, též komposice celku jest velice ladná. Obdivujeme se zajisté také této nahé stepilé ženské postavě, která uprostřed dvojné řady mečů s ostrým hrotem vzhůru čnějících jak ku překotu nazad se uklání, avšak zdá se nám přece, jakoby menší lhostejnosť obecenstva celému výjevu ještě více soustředěnosti a jednoty umělecké dodati mohla. „Za příkladem bohův" celuje na jiném obraze téhož umělce milenec milenku, jež k nohám sousoší Amora a Psychy u vřelé políbení spojených květiny klade. Jsme u břehu jezera, nad ním les černavý v postupném položeru se vypíná; část krajinná jest znamenitě vylíčena, postava dívky „mramorové" krásna, přece však jsme jaksi podivně dojati, že tito kamenní bohové nad ní, známou skupinu musea kapitolinského tak věrně napodobující, životnější dojem než ona postava živoucí na nás činí. Neplatí to jen Siemiradzkému, jehož co zjevu celkového zajisté vysoce si vážíme. V našem celém pojímání antického života uměleckém jak slovesném jest mnoho „mramorové" konvence, jež životnosti a přesvědčující pravdivosti postav a zjevů z něho vážených tu více tu méně vadí. Z polosvětla údolu lesního vede nás Brandt v širou rovinu a v jasné světlem napájené moře vzduchové. Brandt platí mnohým za soupeře Matejka.

Digitized by Google

Neprávem! Matejko hrouží se především u vnitřní svět, on zkoumá ledví veškerých postav svých, on líčí mravní povahu jejich, chválí neb odsuzuje je svým štětcem mistrným; Brandt jest především líčitel dění zevního, ruch a vzduch jsou živly, v nichž on tvoří, on miluje světlo, miluje krajinu, z níž často rovnomocný téměř element obrazů svých činí, on stal se v tom ohledu vzorem a přítažlivým středem velké a plodné oné kolonie mnichovské, ku které z umělců ve sbírce naší zastoupených též Kowalski a Kozakiewicz náležejí. Jeho „Uvítání stepí" se strany Kozáků z válečné výpravy se vracejících náleží v onu řadu obrazů vojenských a bitevních, jež zvláštní odbor Brandtův tvoří, odbor, o kterém on nejedno dílo nižádným jiným umělcem moderním překonané provedl.

Řadu líčení historických zahajujeme s „Posledními chvílemi Koprníka", s obrazem to, který jsme svým časem též v Praze na výstavě Žofínské uzřeli. Lesser, rodák varšavský, náleží k starším malířům polským, již v Mnichově ještě za dob Corneliových se vzdělali. Nežádejmež tudíž od něho bravouru a zručnosť technickou, za doby oné ještě velice skrovně vyvinutou. Koprník klade pohnutě pravou ruku na první exemplář slavného díla svého, jež jméno „De revolutionibus orbium coelestium" nese a právě před smrtí jeho mu doručeno jest. Snaha, pravdivosť historickou s jakousi poetickou koncepcí sloučiti, což uměleckým heslem Lesserovým bylo, jest v romantickém smyslu oněch časů i zde zjevná. Stojíme před dílem muže, jehož činnosť v první doby moderního umění polského spadá, a nezapomínáme, že na stupnicích jeho též „Obhájení Trembovly" a nejedno jiné dílo nad Koprníka vynikající se nalézalo.

Jedna z nejpoetičtějších postav z historie polské jest Barbara Radziwiłłovna, vřele milovaná choť Sigmunda Augusta, jež v květu mladosti a ženských vděků smrtí tragickou zhynouti musila. Stvořena k tichému štěstí domácímu chřadla, jakmile na trůn povýšena byla, strávená — tak praví se — hrozným zvolna účinkujícím jedem, jejž matka Sigmundova, hrdá a bezsrdá Bona Savoyská, jí tajně přimíchala. S úspěchem rozhodným odvážil se Simmler, aby ve své „Smrti Barbory" poslední okamžiky nešťastné oběti rodokmenné pýchy nám vylíčil. Němý žal muže na pokraji lože smrtelného s rukama sepjatýma sedícího a ještě více celá ta nevýslovná, hluboká a tichá poesie, jež tuto postavu andělsky krásnou a dobrou v pouhých zprávách ještě ovívá, mluví jako šepotem přitlumeným z obrazu toho, jejž nikdo bez pohnutí z rukou svých neodloží. — Zrovna 100 let uplynulo po trapné chvíli té, kde Polska jednu z nejšlechetnějších žen a královen svých ztratila, a vítězný úspěch „Bitvy pod Beresteczkem" rozmnožil počet oněch listů slavných, jimiž dějiny polské se honositi mohou. Stotisíc Poláků králem Janem Kazimírem vedených zvítězilo nad více než dvojnásobnou silou Kozáků s Tatary spojených. Při všech přednostech, jimiž Kossak a Brodowski i na tomto obraze společně malovaném vynikají, zdá se nám přece, že děj slavnější jest nežli dílo, které ho vyličuje. Avšak při sbírce podobné rozhoduje též předmět zobrazený. Kossak jest ostatně především co akvarellista znám a listy jeho pro album korunního prince došly svým časem chvály nepodmíněné.

Digitized by Google

Ještě jednou setkáváme se s obrazem Brandtovým. Jest to soudíme jedno ze starších jeho děl, „Táboření v Harthusenu“ představující. Avšak charakteristika jest již zde vynikající, architektura výtečně podaná. Chrisostom Pasek, tak dí nám podpis, podal umělci látku k vylíčení episody té, z „pamětí“ masovského šlechtice, slavného vojína a znamenitého práče toho vážené. Brandt pak poukázal obrazem svým zároveň k pramenu, který by umělcům zajisté ještě mnohou vděčnou látku poskytnouti mohl. — „Rok 1812“, dílo Maszyńského, vede nás v dobu, kde po dokonaném rozdělení národu a říše naděje polské poprvé opět vzplanuly a — v niveč se rozplynuly. Se lví udatností bojovali vojínové polští v řadách obrovské moci vojenské, jíž Napoleon Rusko pokořiti mínil, avšak Polska nebyla obnovena, Moskva vzplanula a zasvítila jak hrozná pochodeň na ústup velmocného caesara, zoufalé boje u Jaroslavce a u Wjasmy byly dobojovány, „velká armáda“ nad ledem Berezina zničena. Tři vojínové ze žalostných trosků její hledají na obraze našem útulku a přístřeší v chatrči polské; prostřední mezi nimi, jinoch zemdlený a raněný, jest sám celým typem svým syn této země nešťastné a sklamané. — Dvakráte ještě pozvedla se ona k odporu hrdinnému a — marnému, a co poslední obraz alba nám ukazuje, připadá nám takměř jak dohra, jak ona dohra k trilogii tragické. — „Zábava ve vězení“ od Kozakiewicze předvádí nám téměř třicet různých, výtečně charakterisovaných typů a postav polských, jež dle povahy své způsobem rozdílným rozmluvou a zábavou nejrůznější chvíli si krátí. Kam jsme to vstoupili, kde jsme se octli? Toto vězení s ušlechtilou klenbou svou nebylo patrně původně vězením. Tito mužové tříd nejrozmanitějších nenáleželi nikdy ku jakési společnosti zločinné. Než jméno místa, kde celá sbírka vyšla, vysvětluje snadno záhady ty. Censura varšavská pozměnila podpis obrazu; v pravdě stojíme před jedním ze závěrečných výjevů z posledního povstání polského. Scena na pohled místy až příliš živá nás spočátku snad zaráží, avšak ve skutečnosti má též ona oprávněnosť svou. Jest to přece jen kus života realného a zdravého. — —

Více než jednou byl národ polský přemožen, avšak nikdy nebyl udolán a více než kdy sbírá a zmáhá se nyní opět jeho síla životní. Malířství jeho pak, jehož pouhý úlomek v krátkých črtách jsme zde čtenáři předvedli, umění to, jež jméno polské s obnoveným leskem za dob našich opět po světě slavně rozneslo, náleží k nejskvělejším, nejnevývratnějším důkazům jeho tvořivosti a jeho nadání. Je-li pravda, že v „boji o život“, jenž hlavní obsah historie druhů přírodních a lidstva tvoří, vnitřní hodnota jak oněch druhů tak i národů spolu rozhoduje, že každý národ teprv tenkráte zhynul, kdy nic původního více ze sebe vytvořiti nedovedl, kdy tvůrčí sílu svoji vysílen vyčerpal, kdy k společnému pokladu lidstva zvláštní svou cennou hřivnou přispěti již nedovedl, pak jest též umění polské tak bohaté a v také míře své národnímu usilí a vědomí polskému životnou zárukou zdaru, vzpružením svěžím a mocnou posilou.

Digitized by Google

Francie a cizí literatury evropské, zvláště slovanské.

(List.)

Často vyčítáno Francouzům, že jsou málo obeznalí s literaturou cizích národů, zvláště dnes, kdy ve všech národech jeví se chuť ku sblížení se aspoň na poli intellektualním. Moralní stanovisko Francie, kteráž jest bez odporu jako by ohniskem i spružinou té velké misse, vyžaduje skutečně, aby vedle její působnosti na venek pomocí vlastní literatury starala se lépe o poznání ducha i charakteru jiných národův a šířila doma své vědomosti o nich. Pohlížejíce na věc, jak se má, pozorujeme však, že i nejbližší sousedé Francie, ano i národové pokrevní co do literatury jsou ještě tak málo známi jako jiní národové nejvzdálenější. Ani plody současných spisovatelův italských aneb španělských nenabyly si nad Sekvanou práva domovského. Duševní poměr těch národů ku Francii a vliv na jejich literatury pozorujeme jen v XVI. věku v době renaissance a v XVII., kdy „nebylo již Pyrenaejí", jak velký král byl pravil.

Co do Němců ještě méně lze postřehnouti jakési sblížení na poli duševním; naopak stává jako by propasť mezi nimi a Francií, kteráž pečlivě odmítá od sebe všeliký vliv toho druhu ze zemí za Rýnem. Tu různosť kmenů, protivných směrův a cílů civilisačních tvoří dva světy úplně od sebe oddělené. Německá literatura XVIII. věku neúčinkovala náležitě na romantickou ve Francii. Nadarmo paní de Staël vydala knihu „De l'Allemagne", jako druhdy Tacitus psal Římanům o Germanech. Její nabádání k následování jejich ctností a literatury zanikne ve lhostejnosti francouzské, ano Napoleon I., velký ctitel Ossianův, zapoví a káže zničiti to dílo, jež považuje za antipatriotické! Nadarmo sypají se překlady Schillera, Goethe-a, Gessnera, ano i Klopstocka (!); náklonnosť k literatuře německé se nezmáhá. Obecenstvo čítá rozpravy, články a knihy o německé literatuře, ale netouží nikterak poznati spisy ani v překladech.

A co teprv mám říci o literatuře novější?

Jediný Němec měl štěstí ve Francii, totiž Jindřich Heine, leč kterak ho nabyl? — Tím, že si činil posměch z vlastního národa! Musil naturalisovati péro své tak, jako hudebníci němečtí od Meyerbeera musili naturalisovati svou loutnu.

Angličané jsou v té věci šťastnější, jediný to národ, jenž uměl svou literaturou interessovati Francouze a získati jí práva domovského ve Francii. Přes národní nenávisť, politickou rivalitu, krvavé boje a různosť charakteru interessovali jsme se přece vždy na vzájem o všeliké plody duševní. Ve Francii není žádný jiný národ znám tak jako anglický. Z četných překladů poznali Francouzi jeho básníky, historiky, romanopisce, filosofy atd. A ten ruch trvá neustále. Francouzi sami psali znamenitá díla o historii a literatuře anglické a dokázali nejednou, že znají ty předměty lépe než Angličané sami. — V Paříži vychází již skoro 50 let „La Revue Britannique", kteráž jest nyní prvým přehledem po „Revue de deux Mondes". Skvělý zdar tohoto periodického časopisu, věnovaného na větším díle literatuře anglické, jest výmluvným důkazem oblíbenosti literatury anglické ve Francii.

Digitized by Google

A prohledneme-li nyní ku poměru literatur slovanských k literatuře francouzské, jaké výsledky budeme z toho čerpati? V jakém stavu je vzájemnosť Slovanstva s Francií?

Není pochybnosti, že slovanští národové dobyli si ve Francii stanoviska velmi sympathického. Mezi kmenem latinským a slovanským stávalo vždy jisté duševní pokrevenství a podobnosť co do idealův a cílů. Ten poměr nebyl bohužel nikdy jasně představen. Sledujíc i nejmenší zjevy naší civilisace, přivlastňujíc sobě vše, co v nich odpovídá charakteru i duševní potřebě každého národa slovanského, zná Slovanstvo Francii a žije poněkud jejím žitím; leč příliš málo dbá o to, aby se představilo v náležitém světle za hranicemi.

Slovanstvo jest Francii a vůbec mnohým národům evropským skoro „terra incognita", kromě Polsky, Ruska a Čechův, jichžto děje mnoho vážily v historii Západu; pojmy o jiných národnostech jsou velmi mdlé a neúplné. Jazyky slovanské jsou tak četny, národní individualnosť v každém národě slovanského kmene je tak zřejma, že důkladné zbadání historie a literatury jejich setkává se s potížemi neobyčejnými.

Ve Francii ode dávna obraceno pozornosť po světě slovanském a usilováno o sblížení se s ním. Již roku 1840. vláda francouzská povolala na stolici jazykův a literatur slovanských v Collége de France Adama Mickiewicze, nejznamenitějšího z velkých básníků polských. Jak známo byl muž tento osm let ve svém úřadě a první téměř položil základ vzájemnosti francouzsko-slovanské. Posluchačstvo jeho bylo četné a znamenité, ježto kromě slovanské mládeže, kteráž bydlila v Paříži, a kromě mládeže francouzské účastnili se těch přednášek nejznamenitější současní spisovatelé, a mezi nimi Michelet.

Byl to zajisté předmět všem nesmírně zajímavý a velmi důležitý. Magická a květná slova velkého básníka odhrnula Francouzům záslonu před tím krajem neznámým. Uzřeli svět jako by legendový, plný poesie a tajemného kouzla. Mickiewicz rozvinul před nimi celou tu epopoei hrdinskou, řadu tklivých dramat a dějin národních i duševních. Dojem byl neobyčejný; nadšená ústa básníkova ve vypravování hodné podivu vložila charakteristiku toho slovanského světa, jenž vystupuje dnes na jeviště budoucích dějů.

Slované také po prvé slyšeli to slovo lásky, z něhož srdce šíří se v prsou. Básník charakterisoval každý národ slovanský a promluvil ku všem srdcím slovanským ve jménu lásky a bratrství slova: „Milujme se!"

Ačkoli Towianism zavedl genia Mickiewiczova a byl příčinou, že básník pozbyl stolice literatur slovanských, ty jeho přednášky, kde osvědčil tolik srdce a lásky ku Slovanům, budou přece na vždy památné. Na uprázdněnou kathedru Mickiewiczovu zasedl nyní druhý básník polský, nadaný a šlechetný syn Polsky Alexander Chodźko, jenž v našich časech lhostejnosti a těžkých zkoušek pokračuje v díle, jež Mickiewicz byl počal.

Nyní jest již několik slavistů ve Francii, mezi nimiž pp. Rambaud, Léger, Leroy-Beaulieu, Denys, Dorou, Courrière a j. v. Naše vědomosti o Slovanech nerovně však se rozšířily, a nerovné také jsou schopnosti těchto pánův; mezi nejznamenitějšími dlužno jmenovati

Digitized by Google

p. Denyse, v Čechách dobře známého knihou „o Češích“ *) a pana Rambauda, spisovatele dobré historie ruské. Léger dobře znám jest i v Čechách.

Panu Courrièrovi, jak známo spisovateli historie literatur slovanských, musíme vyčítati nejen zběžné nakládání s předmětem, leč i jisté zdrcující úsudky o osobách a národech nikterak neodůvodněné. Konečně pozorujeme mnoho nedůkladnosti v jeho práci. Tak na př. spisovatel mimo jiné nezmínil se ani slovem o Jablonském. Není tu na místě, abych rozbíral tu knihu, zaznamenám jen, že po výkladech Mickiewiczových bylo by potřebí jiné historie literatur slovanských nežli knihy p. Courrièrovy. Bylo by žádoucno, aby byl podán důkladný a nestranný obraz charakteru a činnosti slovanských národův a přiměřen k požadavkům a praktičnosti poměru francouzsko-slovanského, slovem, aby kniha byla užitečna Francii i Slovanům.

Historie literatur slovanských od Pypina a Spasowicze měla býti přeložena na jazyk francouzský a vydána v bibliothece p. Lerouxa, francouzského nakladatele zvláště knih o věcech slovanských. **)

Samostatných spisův o národech slovanských vydáno poměrně málo, většina se týče jen Ruska a Polska.

Francouzské přehledy, zejména „Revue Slave“, „Revue des deux Mondes“, „Revue Britannique“, „Revue nouvelle“, „Revue politique et littéraire“ a t. p. vydaly již mnoho rozprav o věcech slovanských, leč přese všecku cenu některých těch článků jest jich přece příliš málo.

Má-li Francie a tím skoro celý západ býti přiveden k lepší známosti poměrů ve světě slovanském, jest potřebí, aby systematicky v každé zemi slovanské bylo postaráno o náležitě vedená vydavatelstva, v nichž by se obrazila celá činnosť těch národův, a o dobré překlady arciděl a monografií spisovatelův.

„Již je čas, abychom poznali své přátely a nepřátely,“ píše pan Karel Weimann v posledním čísle „Revue nouvelle“ (1. října) ve svém článku „Němci v Čechách“. Souhlasíme úplně s tímto náhledem, majíce za to, že všude, kde jen mluva slovanská se ozývá, Francie má přátely.

Jsme přesvědčeni, že literatury slovanské by nalezly velké sympathie ve Francii, kde dnes každý článek o nich budí zájem a zvědavosť. Každý Francouz obeznámil by se rád s těmi věcmi, kdyby měl příležitosť; leč jak jsme již pověděli, máme příliš málo slavistův.

Svět slovanský nyní čím dále tím více vystupuje do popředí. Upravuje se a s novými zásobami, jichž nabyl prací a zkušeností, přináší své zbytky z minulosti a mladé síly civilisaci evropské. Po válkách s Islamismem, s Tatary a divokými hordami asijskými, po ztrátě neodvislosti a dlouhé nevolnosti zasvitla konečně chvíle znovuzrození duševního a národního, a pokojně nyní každý národ slovanský se rozvine a stane se dosti dospělým, aby zaujímal místo vedle jiných z kmene jiného.

---

*) „Huss et la guerre des hussites“. Paris 1878. Red.
**) Stalo se již, viz níže ji přehled bibliografický. Red.

Digitized by Google

Je tudíž na čase, aby lépe se poznal s jinými. Rusko, Polska i Čechy jsou již známy, leč ne dosti; od třiceti let každý z těch tří národův ohromně pokročil, a za nimi jiní Slované naznačili též určitě svou individualnosť, na př. Chorvati, Srbové, Černohorci a j.

Mnoholi duševních zásob v těch činných národech! Lepší známosť jich nebude bez účinku. Poznáme národy, kteří přetrvavše odvěké pohromy, věrni jsouce svým idealům, pouze pakou ducha svého zachránili se před jistou záhubou.

Zvláště nám Francouzům, jimž láska ku vlasti a ku ctnosti vlastenecké nikdy nebyly slovy planými, literatury vzniklé z těch ctností nemohou býti lhostejny a ve chvílích přesilky, jaké nám nyní nastaly, mohou býti jen zdravým duševním pokrmem a lékem proti brutalnímu materialismu, jenž je tak hnusný národům kmene latinského.

Z celého tedy srdce budeme volati ku práci na poli vzájemného poznání se francouzsko-slovanského, věříce pevně, že nebude pouhým snem doufati v uskutečnění tak krásného úmyslu, neboť je to nutnosť a zároveň společný užitek! **Jules Mien.***)

* * *

K dopisu p. Julia Miena připojujeme vhodný přehled spisů francouzských, vydaných v poslední době v Paříži a týkajících se života, zemí aneb dějin národů slovanských. Zajímavý tento přehleď (roční) zaslal nám laskavě z Paříže pan Vladislav Mickiewicz, syn nesmrtelného pěvce Adama, a dokládáme k tomu jen tolik, že jsme neměnili pořádek, jelikož celek sám již krátkostí svou jest dosti přehledným.

Vie (la) **de Saint Stanislas Kostka,** novice de la Compagnie de Jésus. In-8°, 190 p. Limoges. Impr. et libr. P. Barbou.

Koechlin-Schwartz (A.) Un touriste au Caucase; Volga, Caspienne, Caucase. In-18° jésus. Paris. Impr. Gauthier-Villars. Librairie Hetzel et Cie. 3 fr.

Lalanne (L.) Questions relatives à l'établissement d'un passage sur le bas Danube et à la possession d'Arab-Tabia par Léon Lalanne de l'Institut, inspecteur général des ponts et chaussées; in-8°, 31 p. Paris. Impr. Arnoud de Rivière, librairie Dunod.

Dussac (P.) Causeries moscovites; du but qu'on se propose en étudiant une langue, par P. Dussac étudiant en droit; in-8°, 60 p. Impr. Parent, libr. Marpon et Flammarion.

Grove (F. C.) Le Caucase glacé, promenade à travers une partie de la chaîne et ascension du mont Elbrouz par F. C. Grove, ouvrage traduit de l'anglais avec l'autorisation de l'auteur par Jules Leclercq du club alpin français; in-18° jésus, 340 p. Paris. Impr. et libr. Quantin.

---

*) Pan J. Mien jest autorem sbírky básní: „Péches de jeunesse“ (Paris 1857), díla „Lilla Vénéda“, tragédie en cinq actes et prologue par Jules Slowacki. Traduction en vers avec notice biographique sur l'auteur par J. M. (Paris 1879) a j. Mimo to byl p. Mien spolupracovníkem „Revue Slave“. Posledně přeložil do francčtiny Jablonského „Tři doby země české“. Red.

Digitized by Google

Dupont (F.) Voyage à Goritz par Felix Dupont, rédacteur du „Citoyen"; in-8°, 139 p. Marseille. Impr. Jouvé et Cie.

Achkinasi (M.) Les victimes du tzar par Mikhail Achkinasi; in-18° jésus, 343 p. Impr. Labiche; libr. Dentu. 3 fr. 50 c.

Danilewski (G.) Potemkine au Danube par Georges Danilewski. Traduit du russe par Alexandre Romald, in-18° jésus, XVI—329. Saint-Germain, impr. Bardin. Paris, libr. Fischbacher.

Appia (L.) Noël à l'ambulance, épisode de la guerre turco-russe, récits autentiques par le Dr. Appia; in-18 jésus, 34 p. et gravure. Libourne, impr. Steeg. Paris, libr. J. Bonhome et Cie.

Mason (E.) Histoire du Monténégro ou Tsernogora par Eug. Mason; in-8°, 340 p. et carte. Paris, imprimerie Maquet.

Wladimiroff (N.) Deux forces nuisibles en Russie par Nicolas Vladimiroff; in-12°, 59 p. Paris, imp. Balitous-Questroy et Cie.

Wrangel (de). Le nord de la Sibérie. Voyage parmi les peuplades de la Russie asiatique et dans la mer glaciale, par l'amiral de Wrangel. Traduit du russe par le prince Galitzine; gr. in-8°, 300 p. Limoges, imp. et libr. E. Ardant et Cie.

Gasztowt (V.) Le poëte polonais Jules Słowacki (1809—1849) étude biographique et littéraire, suivie de la traduction en vers de: le Tombeau d'Agamemnon; en Suisse et la Peste au désert, par Venceslas Gasztowt; in-18° jésus, 142 p. Paris, impr. Chaix et Cie., libr. Calman Lévy. 2 fr.

Russie (la) **et la Pologne**; mémoire adressé l'année dernière à S. A. J. et R. le grand duc héritier de Russie, actuellement Alexandre III., Empereur de toutes les Russies, roi de Pologne, grand duc de Finlande; in-8°, 16 p. Impr. Duval. Libr. Dentu.

Pypine et Spasovic. Histoire des littératures slaves par Pypine et Spasovic. Traduit du russe par Ernest Denis, ancien élève de l'école normale supérieure (Bulgares, Serbo-Croates, Jougo-Russes). Grand in 8°. XIV—627 p. Chateauroux. Impr. Muzet et fils. Paris, libr. Leroux. 16 fr.

Svoboda (X.) La Russie, la France et l'Allemagne en 1881 par un Russe (Xavier Svoboda); in-8°, 14 p. Impr. Balitous-Questroy et Cie. Libr. Dentu.

Tanski. Les noces d'or d'une insurrection polonaise (29 Novembre 1880). Cinquante années d'exil par Joseph Tanski 2 vol. in-18° jésus. Tome Ir: Souvenirs intimes et humoristiques. II. 246 p.; tome IIme: Souvenirs politiques et militaires. 210 p. Passy, impr. Lejay et Cie. Paris, libr. Lalouette. Chaque volume 2 fr.

Giedroyc (R.) La mort d'Alexandre II. Extrait des mémoires du prince Romuald Giedroyc; in-4°. XVI—140 p. et portrait. Évreux imprimerie Hérisson. (Ne se vend pas.)

Dussac (P.) Causeries moscovites. Lettre à S. Exc. Mr. le ministre de l'instruction publique en réponse à l'appel fait aux professeurs pour la réforme de l'enseignement en Russie, par P. Dussac, licencié en droit; in-8°, 45 p. Paris, impr. Davy, libr. Marpon et Flammarion.

Digitized by Google

Roy (J. J. E.) Les Français en Russie. Souvenirs de la campagne de 1812 et de deux ans de captivité en Russie, par J. J. E. Roy. In-8°, 239 p. Tours Mame.

Honoration de la mémoire d'Adam Mickiewicz en Italie. I. Solemnité du Capitole. II. Mickiewicz au Capitole. III. Couronnement du buste de Mickiewicz. IV. Création et inauguration de l'academie Adam Mickiewicz à Bologne. V. Célébration du XXV anniversaire de la mort de Mickiewicz. 1 vol. in-18°. Paris, libr. du Luxembourg, 131 p.

Kromě toho byly vydány překlady z Pisemského: (**Dans le tourbillon,** roman en trois parties, par Alexis Pissemsky, traduit du russe par Victor Derély; in-18° jésus, 442 p. Tours, imprimerie Mazereau. Paris, libr. Charpentier. 3 fr. 40 c.) a Ščedrynovy (Chtchedrine) povídky od Ed. O. Farella.

Dosti značné množství spisů v jazyku francouzském bylo vydáno v Paříži (v poslední době) též od spisovatelů slovanských. Obsahem svým vpadají do rozličných odborů písemnictví a netýkají se bezprostředně slovanských národů. Uvádíme proto jen jména těchto spisovatelů: Witkowski (antropol.), Lubański (medic.), Zaborowski (zoologie), Celiński Mme. (církevní), Vyroubov (filosofie), Škvorcov (medic.), Trolov (vojenství), Tračevský (z dějin), Dohojowka Mme. (hospodářství), Obalski (archaeologie), Selikovič (archaeol.).

Vereščagin a dojmy z jeho výstavy.

Celá galerie obrazů, vyvedených jediným umělcem! Jak řídký, zajímavý, poučný, ano krásný to výjev! Veliký umělec zřídka byl sám sobě tak důstojným a výmluvným biografem jako Vasil Vasiljevič Vereščagin. Obrazy jeho nyní sestaveny jsou v galerii, která, třeba nebyla naprosto úplna, činí přece náležitý celek, ukazujíc téměř vše, co Vereščagin od své zralosti vytvořil důležitého; a galerie ta nevypravuje pouze, co tvůrce její v umění před se bral a jak jeho schopnosti rostly v genialnosť, nýbrž vykládá též, kde a jak žil, co vykonal kromě svého umění, jaké oběti činil idealům svým a jaké ideje vodily jej životem i prací. Zkrátka, více než jiný malíř Vereščagin z obrazů svých hledí na nás nejen jako umělec, ale i jako myslitel, básník, vlastenec a člověk. Pozorujíce jeho malby a kresby nemůžeme tedy ani zapomenouti, všimnouti si běhu jeho života.

Vasil Vasiljevič Vereščagin narodil se r. 1842. v N. Novgorodě. Rodina jeho z části jest původu tatarského; děd jeho měl za ženu Tatarku. Vereščagin jest ze tří bratrův a všichni tři v mládí sloužili ve vojšti. Kromě Vasila ještě jeden z nich cítil v sobě povolání k umění výtvarnému a hodlal státi se malířem, padl však ve válce ruskoturecké, druhý jest nyní majorem a tou dobou provází proslulého bratra na uměleckých cestách. Také Vasil odbyl vojenskou školu, totiž námořnickou v Petrohradě a v osmnáctém roce měl již patent důstojnický. Leč když vtupoval do samého života, láska k umění přemohla odpor

Digitized by Google

jeho rodičův a po trpkém zápase nadšený mladík raději se vzdal jejich podpory, než svých idealů. Živil se hodinami v Petrohradě i v Tiflisu. Konečně r. 1861. otec uznal umělecké povolání jeho a sám poslal Vasila na studia do ciziny. Prvním cílem Vereščagina byla Paříž, která později stala se hlavním sídlem jeho studií a prací; z Paříže však ihned zamířil do přírody, na Pyreneje a tou dobou začínají se jeho kolo-ristické studie. Po těchto prvních přípravách dal se opět na cesty a zamířil poprvé ke zřídlu svých dlouhých studií pozdějších, do Asie. Bylo to r. 1864. Tehdy spokojil se pobytem v krajinách kavkazských, ale již odtud vracel se s kořistí uměleckou nemálo vydatnou, která byla po návratu do Paříže látkou k prvním samostatným studiím v komposici. Většinu pokusů těch později zničila však autokritika mladého umělce, jenž tehdáž vzdělával se vedením Gerômeovým. Vypravují se stejně zajímavé anekdoty jak o zvláštním, samostatném i sebevědomém způsobě, jakým mladý Vereščagin představil se proslulému svému mistrovi, tak o sporu, jejž míval s učiteli v příčině kopírování. Protivilo se mu již z mládí a neschvaluje posud, aby mladí umělci napodobili díla, která studují. Po jeho přesvědčení kresliti mají vždy pouze dle skutečnosti.

Však tento pobyt v Paříži byl poslední dobou čistě akademických studií Vereščaginových. General Kaufmann, když r. 1867. vydal se na Kavkaz, pozval jej, aby se výpravy súčastnil. Vereščagin, tehdy dvacetipětiletý, poslechl jeho vyzvání a v celém jeho dalším životě nastal nový obrat. Tenkráte mu nenastávaly pouze malířské studie a pouze malířské cesty: Vereščagin touto expedicí vrátil se k životu vojenskému a stal se malířem válek, nikoli výhradně, ale převahou. Hned na první této expedici vojenského života zakoušel neméně, než vojáci, které provázel. V Samarkandě byl uzavřen s malým zástupem mužstva i praví se, že tam dal nejskvělejší důkazy neohroženosti, ačkoli nebažil naprosto po vyznamenání. Za rok navrátil se do Paříže, zachvácen byv prudkou zimnicí, ale již r. 1869. znova se pustil do Asie, na hranice sibiřské, kde se přesvědčil též o bídě, jakou snášejí deportovaní.

Několikaletý pobyt v Asii byl prvním příběhem důležitým pro zralé tvoření Vereščaginovo. Koncem r. 1870. vrátil se do Evropy, tenkráte již nejen s dojmy a s materialem, nýbrž také s hotovými koncepcemi a dospělými plány. Usadiv se v Mnichově pracoval v atelieru Horscheltově a vykonal první řadu obrazů, kterým se nyní obdivujeme v jeho sbírce. Jsou to přečetné komposice ze života asiatského i drobné studie.

S touto první periodou jeho tvoření splývá druhá, která následovala po novém pobytě v Asii. R. 1874. totiž Vereščagin v Indii studoval život národní.

Po dvou letech se navrátiv vybral si Paříž za stálé sídlo a zřídil si tam velikolepou dílnu, vlastně dvě, letní a zimní. Zde nyní maloval druhou řadu obrazů z Asie, nejvíce ovšem z motivů indických. Mimo jiná velká díla provedl také ohromný obraz, který jest uměleckým pomníkem cesty prince walesského po Indii, současné s Vereščaginovým tamním pobytem. Je to „Průvod prince walesského", kterého Vereščagin nepřipojil ke své „putující" výstavě. Z jaké příčiny, snadno pochopí, kdo ví, že na obraze tom vymalováni jsou čtyři sloni v životní velikosti — obtíže výstavy patrně byly by se tím zvětšily velice.

Digitized by Google

Z pilné práce vytrhla Vereščagina zpráva o vypuknutí války rusko-turecké. Bylo prý přáním velkoknížete Nikolaje, aby Vereščagin připojil se k výpravě; ale možno tvrditi směle, že takového vyzvání nebylo potřebí muži, který podnikavosť, smysl pro zvláštní studium života válečného a bojovnou neohroženosť osvědčil tak, jako Vereščagin při Kaufmannově výpravě. S největší rychlostí octl se v Kišeněvě, kde se přidal ke kozáckému přednímu voji staršího Skobeleva.

Jak horlivě, jak z blízka a jak činně náš umělec účastnil se války, toho svědectvím jsou těžká poranění, kterými byl stižen. Jednou ležel skoro čtvrt roku ve špitále bukureštském, střelen byv do nohy kulí při výbuchu torpéda. Přes Balkán přešel s generalem Gurkem a jako sekretář generala Strukova súčastnil se vyjednávání o mír se Serverem pašou. Co při tom neobyčejný muž ten viděl, činil a trpěl, vypravují obrazy jeho, nejúchvatnější kronika války rusko-turecké, vypsání, jakého posud nedostalo se žádné válce.

Naproti dvěma předešlým řadám prací jeho, ve kterých mezi nejrůznějšími motivy národopisnými a kulturními výjevy válečné jsou v menšině, nová řada velikých komposicí jest druhou skupinou, záležející z těchto obrazů válečných.

Bylo snad odvážno říci, že Vereščagina obrazy nepředstavují jen jako umělce, nýbrž i jako myslitele, ano i básníka, že původce manifestuje se jimi také jako vlastenec i jako člověk. Vlastenectví ovšem nejeví se v pracích Vereščaginových tak, jak se obyčejně hledává v umění, zvláště ve výtvarném. Vereščagin dokonce nesnaží se příběhů svých líčiti ve prospěch Rusů; jeť objektivním jako skutečnosť sama. Hrůzy válečné nemohou býti za vinu kladeny jen jednomu z nepřátel, tu vždy padá oko za oko, zub za zub. Vereščagin s neumenšeným soucitem maluje také smrtelné útrapy, kterými Turky hubil nepřítel a s ním spojená příroda.

Majíce na zření podati čtenářstvu zprávy o dojmech, jaké jsme pocítili zejména při pohledu na poslednější práce Vereščaginova umění, dotýkáme se obšírněji obrazů jeho týkajících se krvavé války rusko-turecké.

Zmocňují se nás dojmy hluboké, trvalé! —

Strašlivý stav ruských raněných po velké bitvě u Plevna vylíčil arci jedním z nejžalostnějších obrazů. Dlouhou planinou táhne nekonečný průvod těžkých vozů s raněnými. Cestou není v pomoc ani pomyšlení — v celém zasněženém kraji neviděti leč jednotvárnou řadu telegrafních tyčí. Není přispění, ani potravy — vždyť i pes podle nejbližšího vozu běžící všecek vychrtlý a schlípen podobá se spíše hladovému vlku. A cesty ubývá neskonale zvolna, vždyť povozy táhne skot rovněž vyhladovělý — hned v popředí vidíme ho kus padlý. K tomu cesta špatná ještě více zdržuje jízdu, každý náraz pomáhá lehké rány jitřiti v smrtelné a těžce raněné dobíjí. Což divu, že kdož mohou pěšky kráčejí podle vozův. Arci, dokud mohou — tento nejbližší posud přemáhá palčivosť ran a s hlavou po vojensku vztyčenou vykračuje, ručnici na rameně, ale soudruh za ním podporuje ručnicí snad již poslední zbytek sil, před ním i za ním jen ranění a konce cesty nikde neviděti!

Digitized by Google

Leč umělec, možná-li, má ještě hroznější barvy na obraz žalostného konce raněných tureckých. Představuje nám cestu od Plevna k Dunaji. V posněžené krajině opět čnějí jen tyče telegrafní k šedomodré obloze, ale na nich tu sedí havrani, slétající se k lupu. Cesta dole hustě vroubena jest mrtvolami raněných Turků — jakou sešli smrtí, patrno. A zajatí? Jiný obraz ukazuje jejich osud, obraz ještě děsnější strašlivou prázdnotou. Vidíme místo, na kterém zajatí turečtí přenocovali. Neměli potravy ani dříví k ohřetí, ulehli a lehká vrstva sněhu přikrývá nyní zmrzlá těla jejich. Nové davy raněných a zajatců míjejí jako v poušti karavana míjí společného hrobu předchůdců, pochovaných v písku. Tedy vlastenectví umělcovo jeví se způsobem o mnoho vyšším, než jest tendenční přibarvování na újmu nepřítele. Vřelý vlastenecký cit, jenž září z obrazů těch, není kalen nenávisti k nepříteli. Jinde Vereščagin ukazuje dlouhou, úchvatnou stupnici národních obětí, přinášených lidem ruským s úplnou oddaností vůli carově. Vidíme stany, ve kterých mužstvo bydlilo při silnici na Šipce, chráníc se před zimou na místě plášťů cáry, které jim zbyly od stanů, jinde zas vidíme stráže ruské, hřející se mezi závějemi při skrovných ohních, a na jaký osud připravoval se každý voják, postavený na takovou stráž na Šipce o samotě, ukazují proslulé již a často líčené tři obrazy s nápisem: „Na Šipce úplný klid". Jen souvislosť trojdílného toho cyklu s právě zmíněnými dvěma obrazy vždy bývá pomíjena, snad proto, že ve vídeňské výstavě i v jejím katalogu rozestaveny jsou po různu. Voják na takové stráži snáší pokojně mráz pronikající všemi údy, až, nemoha odolati mu, začne se krčit a choulit, aby se zahřál. Bez vědomí a bez vlády posléze klesá do sněhu a nový sníh jej přikryje na vždy. A přece, smrť, kterou tyto tři nevelké obrázky staví nám před oči, není největší obětí, kterou neslo ruské mužstvo. Nedostalo se všem ani tichého hrobu, jaký vidíme zasmušilé druhy kopati padlým vojínům — jen předchůdcům v smrti? — na obraze podepsaném slovy: „Věčnou paměť". Jsoutě na Šipce ještě jiné hroby: štíty, hrůzy válečné! S hlubokým dojmem se nemine veliký obraz „Po útoku", pobočný kus obrazu „Před útokem". Dovede-li si kdo představiti, pokud sám nebyl v boji, jak vypadá polní lazaret na bojišti? Duši pronikající pohled podává obraz „Po útoku". Pohledu toho nemožno vypsati sebe výraznějšími slovy; více platna budou prostá data, která Vereščagin připojuje k obrazu: „Raněných bylo mnoho nad očekávání, takže nestačilo, co jim bylo chystáno. Lazaret, určený na pět set osob, naplněn byl sedmi, ba osmi tísíci; jen Skobelevu padlo na devět tisíc mužů. Přes všechnu obětovnosť lékařův a horlivosť milosrdných sester přemnozí ranění po celé dni bývali bez potřebné potravy i péče. A přece všichni bez křiku, ano bez zastenání čekali, až dojde na ně, vrátiti se do vlasti." Vrátiti se? Ne-li často rozloučiti se navždy se vzdálenou vlastí? Ale i zemříti, třeba bez pomoci aspoň mezi svými bylo lepším osudem. Vizme jiný obraz; nazval bych jej scherzem — scherzem smutným, zoufalým: „Vítězi". Strašlivého humoru zde užil umělec, aby vyjádřil nejsmutnější konec ruských vojínův; ukazuje nejdivočejší, nejspustlejší veselosť surových Turků, rozpoutanou mezi umírajícími a mrtvými Rusy. Myslivecký pluk ruský poražen byl u turecké pevnosti Teliše. Jevištěm jest místo, na kterém

Digitized by Google

padlo na třináste set Rusů. Turci jako hyeny olupují zemřelé. A před tímto pozadím hlavní scéna: Přichází sprostý voják turecký, který oblekl uniformu padlého vysokého důstojníka ruského, ozdobenou četnými řády. A vítězoslavnou tváří a parodující pýchou vstupuje mezi soudruhy, kteří jej vítají patrně s veselým pokřikem. Ten vztyčuje se a komicky salutuje, onen opřel si ruce o kolena, aby pohodlně se naň podíval, a divošské tváře hrají nevypsatelným úšklebkem vítězoslávy a záští k odznaku ruské moci. Po tomto skupení, jehož hlasitý smích a pustý pokřik takořka z obrazu slyšeti, zdlouhavě obrací hlavu flegmatický praktikus, jenž nehledě blýskavých cetek obouvá líně boty, hnusnou přemocí právě nabyté. Totéž bojiště o něco později shledáváme na obraze, který nám vyplňuje celý jeden salon ve výstavě. Kdežto dřívější hnusný výjev ozařovalo lhostejně jasné denní světlo, nyní nad planinou shánějí se temná mračna, bojiště za dne zahaleno jest pološerem. Mezi sivými mraky proniká slabý, kalný paprslek světla jako těsným oknem do pochmurného chrámu. Stenání dokonávajících umlklo, divocí lupiči dávno jsou zahnáni, mrtví leží již pokojně. Kam pohledneš, všady zříš stopy zlověstné války, stopy bez duše. Jen dvě postavy stojí přímě nad spoustou padlých: kněz žehná posledně věrným těm pravoslavným duším, rozptyluje drobným, nejistým pohybem kouř vonného kadidla po skučícím větru. Hlava, ozdobená dlouhými, prošedlými vlasy, jest nepokryta, kněz však necítí nepohody: v ušlechtilém, ano měkce jemném obličeji jeho zračí se nevýslovný dojem velkolepě žalostné chvíle. Hlava nemůže udržeti se vztyčena, chýlí se žalem ku předu — vtělený genius lidskosti nad spoustou nelidské zuřivosti. Těsně za knězem stojí obstárlý vojín. Postava po vojensku přímá, v jedné ruce drží čepici, v druhé úřední knihu, protokoll, seznam padlých? Ale ta úřední škrobenosť není přirozena; na celé postavě znáti, že i otužilý voják sbírá své síly, aby zachoval klid službě povinný. Za nimi otvírá se čerstvě vykopaná jáma, nad jamou již se zdvihá kříž. Toto hlasité requiescant in pace úchvatně, ale harmonicky ukončuje vypravování o nesmírných obětech ruského lidu.

Jest-li potřebí teprve vysloviti, že v těchto dvou posledně líčených komposicích Vereščagin projevuje jmenovitě vzlet a názor čistě básnický? A jako duch básnický jest také duchem čistě lidským, znamenitým zástupcem humanity. Nelidskosť války mluví sice skoro ze všech obrazův, o kterých jsme právě mluvili, ale při mnohých tendence ta zaniká v čistě umělecké, básnické koncepci, od ní úplně oddělené, která mysl zaujímá tak, že přehlédá tendenci. A pak vlastně tendence ztrácí vlastní podstatu, není již tendencí. Jiné ze zmíněných již obrazů však ve všem všudy ji pronášejí, nemajíce ani jiného účelu, než vlastenecký a *jmenovitě humanní*. Vizme obraz „Skobelev na Šipce". Tam padlo veliké množství ruských vojínů v tuhém boji, ale konečně obětovná udatnosť mužstva dobyla vítězství věci ruské. Hrdinské pluky postaveny jsou pod vrcholem hory sv. Mikuláše, kterou vidíme v pozadí, a generál Skobelev objíždí řady, za sebou maje vlající korouhev, kývá vojsku kloboukem a volá: „Jménem vlasti, bratří, děkuji Vám!" A nadšené vojsko, které před chvílí ještě chystalo se umříti před očima svého vůdce, s jásotem vyhazuje čepice do výše. Věru slavná, do hloubi duše dojímající chvíle.

Digitized by Google

Brzo však oko smekne se níže a dvojnásob ucítí, že i zde zuřila hrůza války. Popředí ukazuje, zač Skobelev děkuje svým vojákům: zde na bojišti v sněhu leží padlí jich — soudruzi. A z toho nesmírného kontrastu, který byl uměleckým cílem Vereščaginovým, nejmocněji mluví také jeho tendence. Velikou otázku činí zde Vereščagin dojatému pozorovateli: oslavuje-li se duch lidský více obětovností a nadšením, s jakým všechnu sebelásku dovede zapříti pro šlechetné ideje, čili se více snižuje zvířecím vražděním, od kterého v skutku humanní duch odvrací se s hrůzou, ano s ošklivostí?

Poznali jsme vlastenectví, básnického ducha i čistou lidskosť Vereščaginovu; nuže, před tímto obrazem vidíme jej také zvláště jako hlubokého myslitele.

Jaký účel mělo by nyní, vypočítávati ostatní nejmenované posud obrazy z Vereščaginových *dějin* rusko-turecké války? Marno by bylo zbytečně slov šířiti. Všechny obrazy válečné, každý svým zvláštním světlem ozařují některé z jmenovaných stránek Vereščaginových.

Formou i duchem kolosální ten cyklus Vereščagina učinil jedním z nejslavenějších umělců naší doby. Není divu, že vedle něho poněkud se ztrácí galerie ostatních obrazů jeho, která by o sobě jistě také působila sensační hnutí. Vedle asi d v a c e t i obrazů z války rusko-turecké vystavuje Vereščagin na s e d m d e s á t maleb z Indie a z Turkestanu, a velikou řadu drobných kreseb stejné látky.

Kdykoli se mluví o Vereščaginovi, vždy téměř bývá řeč jen o jeho malbách z turecké války, o jiných pracích jeho z pravidla děje se sotva povrchní zmínka. Křivdí se jim velice touto nevšímavostí, křivdí se tím i umělci, neb aspoň šíří se tím nepravé ponětí o něm. Vereščagin není jednostranný, to pozná každý ze samých obrazů válečných; ale teprve na obrazech z Indie a Turkestanu poznává se opravdu rozmanitosť jeho umění. Jsou tu vedle několika válečných obrazů krajiny, architektury, genry nejrůznějšího způsobu, studijní hlavy pestrých typů, kostymové studie a nač jen možno si vzpomenouti, — illustrovaný cestopis Vereščaginův. Jsou to jednak studie, jednak — kromě čistě uměleckého účelu — příspěvky k zeměpisnému, přírodnímu, národopisnému a kulturnímu poznání Asie. Odtud ona rozmanitosť formy a způsobu. Jakou cenu nesčíslné podrobnosti, obsažené v těchto obrazech, mají se stanoviska vědeckého, jen velký znalec Orientu by mohl určiti, ale zajisté sám by se z nich vždy ještě mnoho naučil. Ale ať vědecká cena obrazů těch váží se sebe více, umělecká vždy zůstane v popředí. Naladění arci jest naprosto různé od rozpoložení, do jakého přivádějí pozorovatele výjevy z Balkánu. Zde máme vždy nad sebou čistou, modrojasnou oblohu, slunce září celým oslňujícím žárem, příroda skvěje se bujnou krásou, člověk vžije se v pravou orientalskou nádheru — na místě dřívějších ostrých, vzrušujících dissonancí slyšíme nyní téměř stále nejklidnější harmonie. Naladění to vyjádřeno jest hned velikým obrazem „Modlitba velkého mohula v mešitě“. K jasnému blankytu vznášejí se jako křída bílé oblouky a báně mešity. Pusté nitro zjevuje se našemu zraku. Velký mohul klečí v polostínu samé modlitebny. Opodál dva jiní vznášejí k bohu modlitbu. Ani vánek neruší tišinu. Veliký dojem činí vznešená prázdnota celého popředí; barevné trepky, odložené

Digitized by Google

od vstoupivších do modlitebny na třech různých místech, prázdnotu ještě zvyšují, poněvadž oko jejich pomocí snáze změří velikosť prostoru. Však přistupme k malému jezeru u Delhi. Přicházíme po západu slunce. Vizme malý ostrůvek s nízkou zříceninou na vršku, jehož zajímavý obrys ostře se odráží od obzoru určitě osvětleného žlutavou večerní záplavou. Na zřícenině z rozsedlin vyrůstají drobné kře a takřka každá větvička obohacuje profil stínícího ostrova. Celému ostrůvku vévodí pyšná palma, vyrůstající z nejnižšího kraje u samé vody — jak mocně opírá se večerní světlo o její korunu. V jezerní hladině pak klidně zrcadlí se ostrov s palmou, zříceniny s křovím, a zář, která čím výše stoupá na obzoru, tím více umdlévá. Nemožno ani odloučiti se od té nevýslovně charakteristické silhouetty. — „A to maloval také Vereščagin?“ bezděky se táže lajk. Obraz „Po západu slunce“ má protějšek „Před východem slunce“ — jezero kašmirské. Kdo by neznal poesie prvního rozbřesku ranního? Vše zahaleno jest parami, hvězdy vybledly, slunce však ještě nevysýlá paprsků více než co noční temnotu promění v modravou mlhavosť. Vše pohříženo posud v nejkrásnější ranní sen. A přec — tu jako labuť klidně člun plyne po jezeře, v němž obrážejí se pobřežní hory. Napínáme zrak do dáli — pod horami prodírají se mlhou obrysy střech a věží dřímajícího posud města. Pravá to protiva předešlého výjevu! Tam vše určitě jasné, každý obrys tiskne se temně do záře zmizelého slunce — zde vše mlhavé, vše stejně modrošedé, ničeho nerozeznati určitě, vše se jen tuší. Vereščagin prý vždy tak bezohledně napodobí přírodu, že vymaloval věrně i chvíli, ve které příroda nepodává ničeho než čirou prázdnotu. Kdo necítí poesie těch okamžiků, kdy příroda halí se v kouzelné tajemství parné mlhy, aby noční zlatohlav vyměnila za ranní purpur, koho nedotýká se radostné tušení, jež té chvíle skřivany povznáší k nebesům — tomu arci obraz Vereščaginův jest prázdný a nepochopitelný.

Také mezi obrazy z Turkestanu jsou výjevy válečné — však té chvíle zajímají nás méně, kromě dvou. Jeden představuje oslavu vítězství. Hlavy pobitých nevěřících nabodnuty jsou na vysokých tyčích a kněz „mollah“ fanatisuje lid řečí o bohu, jenž „tomu chtěl“. „Není boha kromě boha.“ Druhý obraz jest apotheosa války — pyramida lebek, na něž usedají vrány. Vereščagin apotheosu tu věnuje všem vítězům minulosti, přítomnosti i budoucnosti — zde jest naprosto tendenčním ve svém humanním směru.

Však máme tu ještě množství chrámů, zřícenin, vojáků, jezdců, zbrojnošů, kněží, dervišů, fakirův a nejrozmanitějších typův a studií!

Příliš daleko by nás vedlo, kdybychom chtěli o všech těchto drobnostech alespoň několik slov znamenati. To jest spíše úlohou odborné studie, jíž se dostane znamenitým obrazům Vereščaginovým bohdá i v české literatuře.

Snažil jsem se jen stručně naznačiti hlavní dojmy, které ve mně zůstavila výstava Vereščaginova a tím obrátiti zření na velikého, světového jména mistra i důstojného repraesentanta umění na Rusi!

Ve Vídni, v měsíci listopadu.

V. V. Zelený.

Digitized by Google

Z ruchu na Slovensku.

Podtatransko, které dalo Slovanstvu Kollára i Šafaříka, Štúra i více jiných bohatýrů práce duševní, zdálo se býti po umlknutí Hollého, Sládkoviče, Chalúpky a Botta prázdno písní umělých. Ani povídce po Kalinčakovi nedařilo se valně, ba znamenati bylo lze literární úpadek na celé čáře. Bratřím Slovákům daří se za posledních let hůře než druhdy. Zrušení „Matice", jakož i ostatní známé neblahé okolnosti, toť poměry, za jakých ovšem těžko kvésti! Avšak houževnatá povaha slovenská neklesá přece v nečinnosť a zmalátnělosť. Když není dosti pěvcův umělých, sbírá písně, které vypěl slovenský lid, a posýlá je Slovanstvu, aby jimi okřálo a v naději utvrzeno bylo, že mu Slováci nikdy odcizeni nebudou. A čeho nedostává se doma, toho dostatek v ostatních národech slovanských, zejména nejblíže — u nás Čechů. Však i naši literaturu vítá vzdělané Slovensko, a tak ukazuje se v praxi, co navrhoval r. 1846. Šafařík, aby literatura slovenská z české zcela nevypadala, ale zůstala jaksi kruhem v kruhu větším.

Slováci píšou slovensky svému lidu, česky pro náš celek československý (Jaroslav Vlček, další práce opověděli: dr. Mil. Jozef Hurban, Fajnor a j.). Naopak přicházejí zase knihy a časopisy slovenské k nám, jsou nám milými jako ty naše české, a tak zbytečno by bylo šířiti se dnes ještě o tak zvaném literarním rozkole československém. Co uznávali a žádali Jungmann, Šafařík i Kollar na jedné straně, a Hodža, Štúr i Hurban na straně druhé, to konečně se vyplňuje — a přirozeného rozvoje dalšího nezastaví nikdo ani u nás, ani na Slovensku.

Řekl jsem, že Slovensko nemá t. č. dost pěvcův umělých. Avšak pověděti třeba, že dorůstají mu talentové vzácní, z nichž jmenuji jen pěvce „Tater a more" Vajanského (Svetozara Hurbana) a Hviezdoslava. Sbírka prvého oceněna byla u nás velice příznivě a rozšířena je též dosti značně a po zásluze. Druhý chystá své práce do tisku, a z časopiseckých ukázek předpověděti lze, že uvítány budou rovněž tak příznivě jako Básně Vajanského. Také písně Ondřeje Belly opravňují k naději, že dostane se od mladého pěvce Slovensku záhy více písní, písní ryze slovenských. Hůře vede se, jak již připomenuto, povídce, a holá neúroda je stále na poli dramatickém. Nejvíce povídku t. č. pěstují Vajanský, Samo Bodický, Škultéty. O literatuře vědecké nemůže býti za nynějších poměrů na Slovensku téměř ani řeči.

Obrazem literarní práce za rok 1881., obrazem takořka jediným, je prvý ročník „Slovenských Pohľadů", které pořádají Svetozar Hurban a Jozef Škultéty a vydává známý slovenský národovec Pavel Mudroň v Turč. Sv. Martině. Práce v ročníku tomto složené posilňují v nás naději, že „Slovenskými Pohľady" zahájena opravdově nová doba literarní na Slovensku, doba upřímného snažení, vážné práce, doba nových pěkných talentů, při nichž ještě stojí ta stará, věčně bujará družina Hurbanova. Starý Hurban sám podává zajímavé paměti své o Ludovítu Štúrovi. Z písní nejvýše sahá v „Pohľadech" poesie Vajanského. Články vědecké měly by ovšem více čtenářů, kdyby psány byly pro náš celek československý, totiž češtinou. Avšak uvážíme-li, že na

*

Digitized by Google

Slovensku vládne jen velmi nepatrný počet spisovatelů dokonale češtinou, jeví se okolnosť tato přirozenou, a nelze než těšiti se z života, jaký právě se rozvíjí — ať už má kabát český nebo slovenský. „Slovenské Pohľady" jsou sice u nás čteny, avšak zasluhují již proto, že si všímají pilně českého života duševního, aby byly rozšířeny u nás co nejvíce. „Slovenské Pohľady" jsou jedinou nynější literarní sbírkou slovenskou.

Slováci mají ještě několik dobrých časopisů jiných: politické, třikrát v témdni vycházející „Národnie Noviny", jichž redaktorem je Ambro Pietor (v Turč. Sv. Martině). „Slovenský Letopis", který vydává pilný historik Sasínek (v Uherské Skalici), hospodářský list „Obzor", satirický měsíčník „Černokňažník", redigovaný D. Čajdou (v Turč. Sv. Martině), „Hlásnik", „Včelku", „Katol. Noviny", „Korouhev na Sionu" a j.

Zmínil jsem se již o vydávání slovenských písní národních. Podnes vyšlých pět sešitů „Slovenských Spevů" naplňuje nás upřímnou radostí. Neméně než 538 písní s nápěvy sebráno tu již, a kolik ještě čeká na vydání! „Spevy" věru vzbudí obdiv i mimo Slovanstvo, a divíme se, že naši hudebníci, honící se často tu za přehnanou původností, tam za vzory cizími, přehlížejí skrz na skrze zvláštní a čisté písně podtatranského lidu. Jaký to zdroj motivů nových, spanilých! — Zde zmiňujeme se též o sbírce „Písní slovenských", jež vydala „Slavia" v Praze.

A také slovenské pohádky mají svého sběratele. Velice pilný Pavel Dobšinský vydává v Turč. Sv. Martině „Prostonárodnie slovenské povesti", z nichž některé čteme poprvé. Dobšinský zavděčil se nejen Slovensku, ale i Slovanstvu mimo to vydáním „Prostonár. obyčejů, pover a her slovanských", vyd. r. 1880. Dílo toto je ceny veliké a jím vedle „Sloven. spevů" může se Slovensko opravdu pochlubiti.

Vedle těchto hlavních publikací slovenských netřeba zmiňovati se o bibliotekách menších, literarního významu vlastně nemajících. I docházíme k naší „Knihovně československé", jejíž účel je dosti znám — zachovati Slovensku, co čeká marně na vydání v rukopisech, vydávati dobré slovenské práce slovenčinou (belletrii) a vědecké o Slovensku a ze Slovenska — češtinou. Programm to tedy, jak již podotknuto, který se v praxi skutkem již stává. „Knihovna československa" přinesla dosud rozptýlené básně zvěčnělého Jana Botta a důležitou práci Jar. Vlčka: „Literatura na Slovensku, její vznik, rozvoj, význam a úspěchy". Bohužel, slíbiti nemohu, že další svazky budou rychle za sebou následovati. Každá nová myšlénka má své přátele i nepřátele; a tak také naší „Knihovně" zápasiti je s předsudky. Dosud jest mnohým našim lidem dnešní Slovensko krajem dosti neznámým. Vůbec bylo by třeba styku — živého styku; cestujme na Slovensko, a přičiňme se, aby také Slováci dojížděli k nám a poznávali nás. Bez vzájemných návštěv bude mezi námi vždy — nedůvěra.

Končím kratičký tento přehled vzpomínkou na zvěčnělého pěvce Jana Bottu a povídkáře i žurnalistu Mikuláše St. Ferienčíka. V plném květu opustili krásné, drahé své Slovensko. Botto sotva že se dočkal vydání svých překrásných básní, sklán byl šípem smrti — snad na

Digitized by Google

prahu své nové tvůrčí doby. Víme aspoň, že chystal se ještě zapěti — avšak nedopěl, dožil.

Hledíme další činnosti slovenské na poli literarním jasným okem vstříc. Vědomí slovanské zachovává mu sílu životní, a Slovanstvo svého nejzpěvnějšího a nejztýranějšího lidu bohdá — neopustí.

Rud. Pokorný.

Osvěta v Rusku.

Všeobecně jest známo, že statistika slovanských zemí jest velice kusá, tak že s pravdivým jest vítati potěšením všeliké zprávičky, kteréž se nám v tom ohledu dostávají z blízka i z daleka. Statistice slovanské vytýká se zejména, že se „opozďuje", to jest, že se dovídáme určitých dat ne po uplynutí jednoho roku, ale mnohdy i po uplynutí celé řady let. Přihlížíme-li však blížeji k všeobecným poměrům slovanským, jeví se okolnosť tato téměř úplné přirozenou. Uvážíme-li, že mnohá města střední Evropy vydávají své statistické sborníky roční po uplynutí druhého, někdy i třetího roku (i město Vídeň vydává své statistické zprávy vždy souborně po několika letech), bude nám zajisté pochopitelno, proč se vydávají zprávy statistické na př. o Rusku ve lhůtách ještě pozdějších. Je-li obtížno sebrati a sestaviti zprávy jednotlivých měst v sobě uzavřených a organisovaných, jaké teprv obtíže skýtá tak složitá a rozsáhlá říše jako jest Rusko. Na mnohém, objemem svým dosti neúhledném spisku statistickém pracuje několik schopných i pilných pracovníků i několik let! Dovídáme se, že se v srbské statistické kanceláři v Bělehradě již delší dobu pracuje o důkladném obrazu Srbska; spis ten však do té chvíle nevyšel.

V Rusku věnuje vláda velikou péči statistice a Ústřední kancelář vydala již nejeden zajímavý spis. Zvláštní pozornosti zasluhují „Statistické ročníky", v nichž nezřídka najíti lze důležitá data o vnitřním ruchu nynější říše ruské. Jeden z poslednějších svazků „Ročníku statistického (XVI.) přináší velice zajímavá čísla týkající se osvěty v Rusku i neváháme z toho podati laskavým čtenářům alespoň část nejvážnější.

Dle dat posledně skupených bylo vší mládeže školu navštěvující 1,440.000. Počet tento rozděluje se následovně:

V 47	guberniích	evropského Ruska	17·2	žáků na 1000 obyvatelů
v 10	„	království polského	31·6	„ „ „ „
v 3	„	baltických	79·2	„ „ „ „

Z toho patrno, že v guberniích baltických jest osvěta nejvíce rozvinuta.

Poměr osvěty v ruské vesnici (tedy školy nejnižší čili elementarní) jeví se takto:

V 47	guberniích	připadá	13·0	školu navštěvujících na 1000 obyvatelů
v 10	„ (polských)	„	25·5	„ „ „ „ „
v 3	„ (baltických)	„	75·2	„ „ „ „ „

V městech jeví se skoro týž poměr: 52·7, 59·2, 105·8 na 1000 obyv.

Digitized by Google

Co do obyvatelstva čistě ruského jest nejvíce osvěty (v poměru) v Novorosyi, pak v guberniích obou hlavních měst (Petrohrad a Moskva), gubern. Oloněcké a na březích jižního toku řeky Volhy. O Litvě, Bílé Rusi a Malé Rusi máme data procentová:

na Litvě navštěvuje školu 18·0% hochů, 0·8% děvčat
„ Bílé Rusi „ „ 13·2% „ 1·0% „
„ Malé Rusi „ „ 12·4% „ 1·0% „

Vzdělání ve školách středních učinilo v posledních 30 letech veliký pokrok, ač dosud se jeví nejedna citlivá mezera. Ve 437 městech (větších i menších) jest 178 středních škol. O vysokých školách nemáme souborných zpráv. Toliko o universitě petrohradské jest nám možno podati několik čísel odjinud čerpaných (za r. 1880).

Všech posluchačů university petrohradské bylo 1777; z těch navštěvovalo přednášky historicko-filologické 246, mathematické a fysikalní 758, právnické 641 a přednášky východních jazyků 32. Sbor professorský obnášel 91 prof. (kdežto jich dle rozpočtu mělo býti jen 83). Výdajů bylo 190.000 rublů; fond stipendijní obnášel 75.000 rublů. Počet stipendistů 375. U porovnání s rokem 1863. vychází na jevo, že se počet ten z č t v e r o n á s o b i l.

Týž poměr jeví se ostatně do jisté míry i na ostatních vysokých školách ruských. Porovnáme-li tudíž čísla právě znamenaná s nepříliš dávnou minulostí, přiznati musíme, že byl v Rusku přes všeliké nepříznivé poměry učiněn v době nové pokrok nepopíratelný a pozoruhodný. *J.*

Osvěta v Bulharsku.

Bulharský „Vládní věstník" sděluje následující statistická data v příčině národní osvěty. Během minulého učebního roku bylo v knížectví bulharském celkem 1088 obecných škol — 1027 mužských a 61 ženských. Dítek školu navštěvujících bylo 56.855 — hochů 48.404, děvčat 8451. Učitelů bylo 1247, učitelek 132.

Všech středních učebních ústavů bylo 20, v tom čísle pět realních učilišť. Kromě toho byla dvě mužská a dvě ženská učitelská semeniště.

Vládních stipendistů bylo v roce minulém 398. Stipendistů za hranicemi Bulharska se vzdělávajících bylo 34. Z nich nalézají se na Rusi 16, v Rakousku 12, ve Francii 2, v Německu 2, ve Švýcarsku a v Rumunsku po jednom. Женск. Образованіе 1881.

ACCADEMIA ADAMO MICKIEWICZ DI STORIA E LETTERATURA POLACCA E SLAVA IN BOLOGNA.

Od několika let panuje v Italii živější interess k světu slovanskému, zvláště však k národu polskému, jehož účastenství v osudech volné Italie vzbudilo téměř obecný vděk ve všech vrstvách italské intelligence.

Jaké zpomínky po sobě zůstavil v Italii nesmrtelný pěvec Adam Mickiewicz, známo jest dostatečně z dějin. Jméno jeho nerozlučně jest spojeno s dějinami neodvislé Italie. Ale i později, zejména v posledních

Digitized by Google

letech snažili se Poláci udržovati styky s klassickou zemí, tak že požívají dnes netoliko obecné, leč i hluboce proniklé sympathie rozhodujících osob vlaské literatury — ano i diplomacie! Italská intelligence vždy ráda se blížila k Polákům a pěstila duševní styky s nemalým zdarem. Nemohouce se pouštěti do obšírnějších v té příčině zpráv, znamenáme jen mimochodem, že vzájemné projevy polsko-italské došly již krásného osvědčení, čeho důkazy velice výmluvné spatřujeme v Římě, Boloni, Florencii a v jiných městech italských. Připomínáme veledůležité „Museo Copernicano“ v Římě, založené neunavnou péčí dra. Wołyńského, jehož překvapující sbírky dokazují všemu světu, že nejslavnější hvězdář byl Slovanem-Polákem. *)

Jinak Italie sama projevila Polsce svůj vděk. Dne 21. prosince 1876. usnesla se obec římská (podnětem radního ryt. S. Alatriho), aby na památku velikého poety polského Adama Mickiewicze, „o Italii velice zasloužilého“, umístěna byla pamětní deska v průčelí domu, v němž roku 1848. přebýval Mickiewicz (via del Pozetto 114). Za nedlouho bylo krásné toto předsevzetí uskutečněno a v přítomnosti vynikajících osob Italie i Polsky odhalena veřejná mramorová deska, na níž čteme tento nápis:

ADAMO MICKIEWICZ
Poeta d'altissima fama
In questa casa ordinava
Per le guerre dell' indipendenza Italiana
Il drappello dei prodi Polacchi
Nei MDCCCXLVIII
S. P. Q. R.
XXIX Marzo MDCCCLXXVII.

Aby se pocta prokázaná paměti Ad. Mickiewiczovi zvýšila, usnesla se obec římská k návrhu knížete E. Ruspaliho umístiti poprsí polského básníka v Capitolu. Poprsí tomuto (prací znamenitého sochaře Viktora Brodzkého) vykázáno pak bylo místo velice čestné — po boku krále Viktora Emanuela, Cavoura a Mazziniho.

Zjevná sympathie společnosti vlaské s ohledem na věci polské a slovanské vůbec zmáhala se i dále. Dne 23. března 1879. měl v Boloni professor Santagata zajímavou přednášku „o literatuře polské a styku jejím s Italií i Evropou“. Mezi jinými slovy kladl na to důraz, že Polska klesla politicky, nicméně že se povznesla mravně. Brzy potom (v květnu) shromáždila se mládež university boloňské v příčině rokování o založení *„Akademie dějin i literatury polské a slovanské“*.

Pan prof. Santagata předloživ návrh programu a stanov od něho spracovaných, navrhnul, aby novému ústavu dáno bylo jméno:

ACCADEMIA ADAMO MICKIEWICZ DI STORIA E LETTERATURA POLACCA E SLAVA IN BOLOGNA.

Činnosť spolku v stanovách (Statuto atd.) vytknutých shrnujeme v těchto udáních:

*) O Koperníkově museu v Římě viz obšírnou zprávu v „Národních Listech“ 1879., č. 119. Tamtéž jest zmínka *o českých* předmětech chovaných v tomto museu.

Digitized by Google

1. Založení knihovny polské a slovanské pro členy Akademie.

2. Odbývání nedělních schůzí pro akademiky a veřejné schůze výroční, v nichž skládány budou účty z činnosti a vedle toho odbývány přednášky pro širší kruhy.

3. Činnosť dopisujících členů, aby se co nejvydatněji šířily vědomosti o věcech slovanských v Italii. Zároveň vyslovilo hned první shromáždění, aby předseda oznámil rektoru boloňské university, jakož i ministerstvu vyučování v Římě přání v příčině *založení stolice dějin a literatury slovanské*, čeho jeví se v Italii tím větší potřeba, čím všeobecněji jest známo, že podobných stolic již stává na rozličných universitách evropských.

První veliké veřejné shromáždění odbývalo se 8. června 1879. v hudebním lyceu Rossiniho, kdež sešli se téměř všickni universitní professorové, několik set vlaských studujících a velmi četné obecenstvo. Professor Santagata pozdravil přítomné Poláky vřelými slovy, z nichž jen následující připomínáme. „Buďtež vítáni a věřte v naše přátelství a v naši oddanosť. V osobách Vašich vidíme nástupce i současníky oněch mužů, kteří získali vlasti Vaší jméno klassické půdy bohatýrů.“

Po té měl stařičký básník polský Teofil Lenartowicz přiměřenou přednášku (O Mickiewiczovi), kteráž přijata byla od vybraného obecenstva s velikým vděkem.

Takovým způsobem působí Mickiewiczova „Akademie dějin a literatur polské i slovanské“ blahodárně a stále se rozvíjejíc přislibuje do budoucnosti nejeden krásný plod tiché, ale užitečné práce. I knihovna se stále rozmnožuje; o to starají se zejména vlastenci polští, kteří akademii zasýlají pravidelně spisy, hlavně francouzské, Polska a Slovanstva se týkající.

Bylo by zajisté zbytečno zvláště ukazovati na důležitosť tohoto ústavu, i jest si jen přáti, aby v jeho lůně i česká literatura a český ruch duševní došel náležitého povšimnutí. Není pochybnosti, že intelligence vlaská uvítá mile také interess se strany české.

Stručná tato slova čerpali jsme z publikací řečeného ústavu dosud vydaných a nám laskavě prostřednictvím p. dra. Wołyńského z Florence zaslaných. Skládajíce povinné díky, neváháme tuto jmenovati dotyčné publikace:

I. STATUTO DELLA ACCADEMIA ADAMO MICKIEWICZ DI STORIA E LETTERATURA POLACCA E SLAVA IN BOLOGNA (str. 8. 1879.). — II. COSTITUZIONE DEFINITIVA DELLA ACCADEMIA atd. DELLI 14 DICEMBRE 1879 IN BOLOGNA (str. 34. — 1879.). — III. ALL' ACCADEMIA DI ADAMO MICKIEWICZ FONDATA IN BOLOGNA DALL' ILLUSTRE PROFESSORE DOMENICO SANTAGATA QUESTO MAZZOLINO DI POESIE DELL' IMMORTAL VATE POLACCO ITALIANAMENTE TRADOTTE IL DOTTORE ARTURO WOLYNSKI NELLA PRIMA SOLENNE TORNATA DELL' 8 GIUGNO 1879 PER OMAGGIO ALL' ISTITUZIONE NASCENTE E AL BENEMERITO FONDATORE OFFRE. — IV. ADUNANZA SOLENNE DELL' ACCADEMIA atd. TENUTA A BOLOGNA IL 28 NOVEMBRE 1880 E RELAZIONE SULLO STATO DELLA SUA BIBLIOTECA (str. 48. — 1880.). Mimo o se právě dotiskuje obšírný souhrn „Akt“ spolkových, jako V. publi-

Digitized by Google

kace. Z šesti nás došlých archů dosud nevydaného díla (str. 1.—96.) seznáváme, že dílo toto podá vlaskému obecenstvu množství zajímavých vědomostí o Polsce, jakož i důkladný obraz blahodárné činnosti „boloňské akademie dějin a literatury v Polsce a v zemích slovanských“.

Také v Paříži vydán byl zajímavý spis, v němž dočísti se lze o boloňské akademii („Honoration de la mémoire d'Adam Mickiewicz en Italie“, viz oddíl: „Création et Inauguration de l'Académie Adam Mickiewicz à Bologne“. Paris 1881). *J.*

F. Kanitz o „srbské zádruze“.

F. Kanitz, znamenitý cestovatel po jihu slovanském, popisuje ve článku „Srbský dům selský“ život v nynější srbské zádruze těmito slovy:

„Zřízení patriarchalné jest ohraničeno právy individua v rodině. Kdo bude hlavou domu čili starešinou, stanoví všichni členové zádruhy svobodnou volbou. Obyčejně volí nejmoudřejšího a nejrozvážnějšího. Ukáže-li, že není způsobilý k úřadu svému, může býti předsevzata nová volba. Starešina repraesentuje celou zádruhu před politickými úřady, porovnává spory a řídí práci „kuće“, na níž má celá rodina podíl. Muži a ženy pracují na poli, děti pasou dobytek anebo chodí do školy.

Rozkazy starešinovy docházejí ochotného posluchu. Starešina rozděluje všechny domácí výlohy mezi členy a stará se o ně jak o sebe sama. Zisk, nabytý prodejem polních výrobků, jmenovitě pak zisk z ovoce, vinohradů, dobytka a prasat, z prodeje kožích a dříví palivového i stavebního činí hlavní a obyčejný pramen důchodu. Chce-li, aby se něco prodalo, aby se něco důležitějšího koupilo, anebo aby se daň zaplatila, třeba starešinovi souhlasu všech členů zádruhy.

Starešina je též povinen starati se o dítky osiřelé. Má je (dle §. 519. srbského zákonníka) ve spolku s matkou jejich vychovati, „aby byli hodnými a poctivými lidmi a své vlasti prospěšnými“.

Vdova sama, i je-li bezdětna, má právo na úděl svého nebožtíka muže v zádruze, ale je se své strany opět povinna pečovati ze všech sil o prospěch a dobro zádruhy. Provdá-li se, zádruha jí vypraví jako každé jiné svojí dceři přiměřenou výbavu.

Zákon §. 528. utvrzuje právo dědičné v zádruze takto: „Příbuzenstvo v zádruze má při dědictví přednosť před příbuzenstvem mimo zádruhu, byť i toto příbuzenstvo bylo bližšího stupně než ono. Ale nedospělé dítky, kdyby s matkou ze zádruhu se vzdálily, podržují dědičnou přednosť i mimo zádruhu. Taktéž je-li člen zádruhy ve válce zajat, uvězněn anebo nalézá-li se v jiné podobné nevoli a nebezpečí, nebo ve službě vlasti, zůstává právo příbuznosti při dědictví i mimo zádruhu nedotknuto a bez újmy.

Zájmy jednotlivých členů zádruhy jsou nejtěsněji svázány se zájmy celku. Čím více kdo svou prací přispěje k dobru zádruhy, tím větší má právo na větší díl, kdyby se chtěl od zádruhy oddělití — a tím bohatší dědictví zůstaví svým dítkám. Individiu tím netoliko není za-

Digitized by Google

bráněno, aby své způsobnosti a výbornosti dle sil rozvinulo, nýbrž naopak ještě je k tomu pobízeno.

Tyto črty srbské zádruhy charakterisují ustrojení domácnosti srbského sedláka.

Na místě, které první padá do očí, stojí kuća starešinova, která se vyznamenává i svou prostranností a lepším slohem, tak že na první pohled možno uhodnouti, že jest i střediskem, kolem něhož sestupují se malé kuće ženatých členů zádruhy. Tyto malé kuće jsou obyčejně zřízeny pro dočasnou potřebu. V nich jsou síně, kde spávají ženatí členové zádruhy a kde mají uschováno to, co sami pro sebe udělali a vydělali. Plodiny, dobytek, nářadí atd. umístěny jsou na sýpkách, ve chlévech nebo košárech, které patří celé zádruze. Tato stavení nazývají se „vajaty", jsou buď čtverhranné neb okrouhlé, zhotoveny z proutí nebo rákosí a jako indianské wigwamy vyzdviženy jsou poněkud nad zem, aby to, co v nich se nalézá, bylo chráněno před dobytkem, který se svobodně prohání po nádvoří.

Obyčejné práce v domácnosti vykonávají všechny vdané ženy řadem. Žena, na niž došla řada (red), nazývá se reduša. S pomocí nejmladší ženské hlavy v domě reduša hotoví oběd pro celou zádruhu a nařizuje, co a jak mají ostatní ženy dělati na poli nebo kde jinde. Jak u ostatních Jihoslovanů, tak i u Srbů žena se účastní všech prací mužových. Žena nikdy nezahálí, ale bez ustání pracuje. Když se vrátila z těžké práce na poli, žena přede, tká, bílí nebo barví plátno či sukno pro domácí potřebu. Větší bohatství nebo plnění mateřských povinností málo na tom mění. Srbka je mnohem pracovitější Srba, jenž miluje pohodlí. V Srbsku neuvidíte ani člověka ani dítěte, aby šlo v roztrhané košili, a to je nejlepší svědectví o pracovitosti a spořádanosti Srbek.

Večer zastihuje celou rodinu kolem domácího ohniště v kući starešinově. Muži robí nebo spravují nářadí hospodářské či domácí. Starší si hoví po práci, kouří a rozmlouvají o práci zítřejší nebo o tom, co se děje ve vsi a v zemi. Ženy sedí blízko mužův a pracují. Veselé děti hrají si u nohou svých rodičův anebo nahrnou se kolem děda, škemrajíce, aby jim vypravoval o císaři Trajanu nebo Královici Markovi. Potom starešina nebo někdo jiný z mužů sundá se zdi jednostrunné gusle. Při jednotvárném jejich bzukotu zpívají starodávné legendy, písně junácké a písně, které ohnivými slovy opěvují porobu vlasti a její boje za osvobození. Tak se kuća starešinova stává místem pospolité schůzky celé rodiny. Při krbu starešinově zapalují se tváře láskou a když je slyšeti stará podání rodinná nebo národní, tu se všichni napájejí nadšením za svobodu a pokrok své vlasti.

Polská literatura v Čechách.

S dostatek jest známo, že bohatá literatura polská nalézala v Čechách ode dávna hojnosť pilných pěstitelů, kteří snažíce se obohacovati naše písemnictví vším, co v literatuře pobratimého národa vynikalo, překládali na jazyk český téměř vše, cokoli jim bylo přístupno. Zajímavo jest proto pozorovati, v jaké míře ve směru tom u nás pracováno. Majíce pod rukou již sestavenou

Digitized by Google

a k tisku připravenou bibliografii překladů českých z písemnictví polského do konce roku 1880., neváháme z ní podati našim čtenářům alespoň nejdůležitější soubor číslový a jmenový.

Do konce roku 1880. napočítali jsme na půl devátého sta překladů z polštiny, a sice, pokud nám známo, ze spisů následujících spisovatelův polských:

Alkar, *Antonowicz*, *Asnyk* (16)*), *Anczyc*, *Baliński K.*, *Bałucki* (12 — „Židovka“ v Pasekově „Praze“ 1870.), *Bejł J.*, *Beldowski*, *Belza W.*, *Berlicz Sas*, *Bielowski*, *Bliziński*, *Bodzantowicz*, *Boleslawita* (viz *Kraszewski*), *Borkowski* hr. *Dunin*, *Brodziński*, *Bronikowski*, *Brosna L.*, *Brzozowski*, *Budziński*, *Cesta*, *Cieszkowski*, *Cieszewski*, *Czajkowski* (25 — Milovať a zbožňovať; „Lumír“ 1851.), *Czaplicki*, *Czerwiński*, *Dembowski*, *Deotyma*, *Dobrzański*, *Družbecka*, *Dzierzkowski* (13 — Polský bál na venkově; „Květy“ 1846.), *Dulski Ed.*, *Dzierzon*, *Dzikowski*, *Ehrenberg*, *Feliński*, *Fredro Alex.* hr. (5 — Dámy a husaři, 1851 — hráno na jevišti), *Fredro Jan* hr. (8), *Garczyński*, *Goszczyński* (13 — Oda z čas. Bolesl.; „Lumír“ 1854.), *Gordon*, *Górecki*, *Goslawski*, *Grabowski Bron.*, *Grochowski*, *Groza Al.*, *Grudziński Stan.* (12), *Hoffmannová-Tańská*, *Holowiński X. J.*, *Chęciński J.*, *Chlędowski W.*, *Chodźko Alex.*, *Chojecki E.*, *Chorosznicki*, *Ilnicka* (8), *Jadam*, *Jadwiga*, *Jachowicz*, *Januszewska*, *Jelowicki*, *Jeż T. T.*, *Kamińska B.*, *Karpiński*, *Karpowicz M.*, *Kowczyński* W., *Kleczyński J.*, *Klonowicz S.*, *Kniaźnin*, *Kochanowski*, *Kochowski*, *Kondratowicz*, *Konopnicka*, *Kopiec* gen., *Korzeniowski* (26 — Pátý akt, drama, hráno r. 1850.), *Kossakowski Jan*, *Kosiński T.*, *Kosiński Ad. A.*, *Kowalski S.*, *Koziebrodzki* hr., *Koźmian Kaj.*, *Kraków*, *Krasicki*, *Krasiński* (16 a Sebrané spisy“ — Agaj Chan v „České Včele“ 1835.), *J. I. Kraszewski*, *Kajetan Kraszewski*, (53 — Tataři na svatbě; „Vlastimil“ 1840.), *Lam*, *Lelewel*, *Lenartowicz* (17 — Improvisace; „Beseda Moravská“ 1870.), *Lubowski Ed.*, *Luniewski*, *Maciejowski W. A.*, *Magnuszewski*, *Malczewski* (2 — Marie 1852.), *Miaskowski K.*, *Mickiewicz* (54 a Sebrané spisy — Osmero znělek v „Časop. česk. Musea“ r. 1828.), *Morawski*, *Naruszewicz Ad.*, *Niemcewicz*, *Noskowski*, *Odyniec*, *Ogiński M.*, *Opaliński*, *Ordon*, *Orzeszkowa*, *Osoliński Józ.* hr., *Ostrowski St.*, *Paszliński Karel*, *Plewińska*, *Podoliński*, *Pol* (41 — Pocta J. Purkyni; „Lumír“ 1852.), *Potocki L.*, *Potocki W.*, *Prus Bol.*, *Pruszakowa z Z.*, *Przybylski*, *Raczyński Ed.*, *Rej z Naglowic*, *Romanowski M.*, *Romański M.*, *Rościszewski Ad.*, *Roskowska M.*, *Rzewuski* hr. (5), *Sarbiewski*, *Sarnecki*, *Sczygielski*, *Sęp B.*, *Sewer*, *Siemieński L.* (14 — Příhoda cestovatele; „Lumír“ 1846.), *Sienskiewicz*, *Sinakiewicz*, *Skarga* P., *Skiba*, *Syrokomla*, *Słowacki* (26 — Mnich; „Lumír“ 1863.), *Sójkowski Felix*, *Sowiński*, *Starkel*, *Stachurski*, *Starczyński St.*, *Surzycki*, *Szajnocha*, *Szarzyński*, *Szedler Al.*, *Szymanowicz S.*, *Szymanowski Wacl.*, *Tarnowski W.* hr., *Tarsza Ed.*, *Trentowski*, *Trembecki St.*, *Turski*, *Ujejski*, *Urbański*, *Wasilewski Ed.*, *Wujek z Węgrowca*, *Wengierski T. K.*, *Wenżyk Fr.*, *Wilczyński A.*, *Wilkoński August* (15 — Pohřební řeč; Zapovo „Zrcadlo živ. na V. E.“ 1843.), *Wilkońska Paulina* (10 — Samotna; „Lumír“ 1852.), W. *Wiśniowski*, *Wysocki*, *Witwicki*, *Włoski W.*, *Wójcicki K. W.* (15 — Klehdy; 1839.), *Wolski W.*, *Woronicz*, *Zacharjasiewicz* (7 — Sebestian Klon; „Lumír“ 1857.), *Zakrzewski Jak.*, *Zaleski Bohdan* (38 —

*) Znamená číslo *všech* překladů vůbec, po případě titul a letopočet *prvního* překladu českého toho neb onoho spisovatele polského.

Digitized by Google

Zpívající jezero; „Květy" 1844.), *Zalewski Kaz., Zan T., Zaremba, Zawadski W., Zeiszner L., Zieliński G., Zieliński L., Ziliński K. W., Zimowicz S.*

Již z tohoto prostého seznamu jest patrno, že není téměř jediného značnějšího spisovatele polského, jenž by nebyl došel v Čech povšimnutí. Netoliko v dobách novějších, ale také v starších tentýž ruch a směr shledáváme, což zejména v zevrubnějším rozboru bibliografického materialu velice zajímavý podává obraz. Tak jako v šestnáctém a sedmnáctém století docházely v Čechách obliby polská řeč a kázání (Wujek, Skarga atd.), tak vynikaly přirozenou svou blízkostí jakož i váhou vnitřní také plody novověkého písemnictví polského. Prvním pozoruhodným překladem z polštiny v obnovené literatuře české jest „Myszeis" Krasického (1815.).

Avšak při tom tajiti nelze, že překladatelé naši u výběru četných překladů ne vždy stejně pečlivě si počínali. Tím způsobem přeloženo i dosti slabých věcí, kdežto plody mnohdy vynikající zůstaly bez povšimnutí. Příčina, proč se tak dělo, jest na bíle dni, neboť nedostávalo se až do poslední doby překladatelům českým ani potřebného styku s literaturou polskou, ani vodítka bibliografického. Proto soudíme, že vydání „bibliografie" přijde též i v praktické stránce dobré věci vhod.

Ku konci podáváme ještě zajímavý seznam českých překladatelů z polštiny. Jsou to spisovatelé a spisovatelky následující:

Arietto L., Bambas Fr., Bardoun V., Bendl V. Č., Beneš V., Berka Přem. O., Bittner J., Budžovský A., Blažek F. St., Bohdanecký Ed., Boubela Jan, Budinský J., Burian Fr. J., Čáslavský Fr. H., Čelakovský Fr. L., Čelechovský Fr., Čermák B., Čermák Kl., Černý M., Doucha Fr., Duben J. L., Dunder V., Eck E. V., Felix Jiří, Fialka W., Frič J. V., Frič L. C., Goll J., Goller F. V., Grosů J., Hanka V., Hansgirg Ant., Hanuš F., Haštalský J. Sl., Havlíček K., Hausner L. V., Hormann E., Hora A. F., Horský J., Hovorka Fr. L., Hudec Jan, Husinský V., Chalupa Fr., Chmelenský Josef, Jachim J., Janda B., Jičinský Krist., Jirota V. J., Jelínek E., Jezbera Fr., Jiranský F., Jireček J., Kalina J., Kalbáč V., Kamenický Jan, Kašpar V. V., Klika J., Klíma Han., Klumper, Kořínek F. B., Kostelecký A. J., Kotík A., Koubek P., Kovář P., Krajník M., Král V., Krásnohorská E., Kratochvíl J., Krejčí F. M., Krondl J., Kvapil Fr., Líman, Malý J., Malinský K., Mejsnar H., Menšík Fr., Mokrý O., Mužík Ant., Nečas J., Nekvasil A., Neslovský A. S., Netolický J. B., Novakovský, Pakosta V., Peška B., Pichl J. B., Pichler K., (Poděbradský V. P.), Podlipský J. V., Pok Václav, Pokorný R. Pospíšil J., Potěchnik Al., Půjman J., Prachovský A. St., Přímý K., Pro-, cházka M., Prokeš O., Rank J., Rieger F. L., Rittersberger L., Rott J., Sadovský Ot., Schwab-Polabský Arnošt, Sládek J. V., Sláma Fr., Smitenský S. R., Sobotka P., Sokolský E. H., Soukup J., Suchánek Fr., Stašek Antal, Stefan K., Stejskal-Lažanský, Stranický Č., Světský Jan, Šafařík P. J., Škrábek J., Šlechta J., Šapňhel V., Špatný Fr., Šťastný V., Štrauch A., Štur L., Štulc Václav, Šulc J. P., Tasovský Fr. P., Tesař J. A., Tomíček J. Sl., Tonner Em., Trnka, Vojtl J., Vávra Em., Veselský P. M., Višnák Fr., Vitinský B., Volák Fr. P., Vorlíček Fr. L., Vrána Fr., Vrchlický J., Zákostelský Fr., Zap K. V., Zapová-Honorata z Wiśniowskych, Zelenka Jos., Z ítek E., Žák J. V.

Činiti jiné ještě poznámky k tomuto přehledu, bylo by zajisté zbytečno. Laskavý čtenář učiní si žádoucí náhled o významu i podstatě polské literatury v Čechách sám.

Edvard Jelínek.

Digitized by Google

Svěží hroby.

O úmrtí dra. Jana Bleiweise a Alexandra Alexandroviče Kotlarevského došly nás následující listy:

Lublaň, 30. listop. 1881.

Když jsem Vám byl zaslal před nějakým časem knížku,*) v níž jste se dočetl, jak velkolepým způsobem uctil národ slovinský a s ním téměř všecken svět slovanský sedmdesátileté narozeniny „otce vlasti", dra. Jana Bleiweise, netušili jsme, že v době u poměru tak krátké bude mně sděliti s Vámi věsti, nám nejsmutnější! Otce našeho — není více! Ba i po stu letech želel by každý z nás, že okamžik ten tak záhy nás stihnul. Nejčinnější i nejzasloužilejší vlastenec slovinský, vzkřísitel, obhájce a spisovatel zemřel v bílé Lublani dne 29. listopadu. Nebyl ani dějepiscem, ani básníkem, ale byl nám i Palackým i Kollarem. Bleiweis budil národní naše vědomí a stál v čele života slovinského. Jeho snaha politická a literarní zůstaví v našem národě památku nesmrtelnou. Kamkoliv pohledneme, všude spatřujeme ovoce neúmorné i blahodějné jeho činnosti. Jemu vděčíme velkou část toho, co v posledních pěti desítiletích bylo u nás v ohledu národním vykonáno. A sloužil vlasti i národu téměř do posledního dechu. O působnosti jeho bylo i v českých časopisech důkladně jednáno. Končím tato stručná slova a připomínám již jen charakteristický verš, jímž vídeňští Slovinci pozdravili v radostnějších okamžicích sedmdesátý den narozenin nesmrtelné paměti dra. Jana Bleiweise:

... Sedemdeset
Mnogo je let
Dolgo življene,
Dolgo trpljene,
Malo miru,
Mnogo sadu...!

Památka Bleiweisova bude žíti s životem Slovinců. *F. K—r.*

Krakov, 18. října 1881.**)

Došla mne právě bolestná zpráva o smrti Alexandra Alexandroviče Kotlarevského, professora slovanské filologie na universitě sv. Vladimíra v Kijevě, o němž jsem učinil zmínku v stati „O hrobech a mohylách atd." Kotlarevskij zemřel v Pize (v Italii) 11. října t. r. v 44. roce svého blahodějného života. Znamenitý autor velice důležitého spisu: „О Погребальныхъ обычаяхъ у древнихъ Славянъ", o baltických Slovanech a mnoha jiných, věnoval celý život svůj vědě slovanské, kterou miloval vřele i upřímně. V Rusku nebylo hlubšího znatele starého Slovanstva. Roku 1863. dosáhnul stupně univ. „kandidata", roku

*) Svečanost o priliki sedemdesetletnice dra. Jancza Bleiweisa dne 19 Novembra 1878. Sestavil Anton Benšek. Z uvodom dr. Fr. J. Celestin-a. Izdalo uredništvo „Jugoslov. Stenografa", str. 96.

**) Ve chvíli, kdy již byla sazba tohoto archu ukončena, došel nás též delší nekrolog Kotlarevského z Petrohradu od p. A. N. Pypina. Litujíce, že nám nebylo již možno využitkovati tuto laskavou zásylku, podotýkáme jen, že bude při příležitosti náležitě upotřebena. Red.

Digitized by Google

1863. magistra a v r. 1874. titulu doktora. Roku 1863. byl vězněn pro domnělé účastenství v „kělsěvském dělu", avšak po půl roce byl na svobodu puštěn. Ačkoli očistěn přece těžce nesl zhoubné následky vazby, kteráž zejména na jeho zdraví velice škodlivě působila. V Kijevě stal se professorem slovanského jazykozpytu teprv v r. 1874. Čas delší meškal též v Praze, kde zachoval zajisté dobrou památku v kruzích učenců.

Alexander Kotlarevskij netoliko jako učenec, ale i jako člověk, srdcem, ideou, vší silou šlechetných citů miloval Slovanstvo, a dalek jsa vší nenávisti, neb i předsudku k tomu neb onomu štěpu, byl mu každý Slovan bratrem v plném smyslu tohoto slova. Slovanstvo ztratilo v něm velikého učence, muže velikého ducha. *A. H. K.*

Ctěným spolkům pro pěstování archaeologie a majitelům sbírek archaeologických v Čechách a na Moravě!

Odbor pro badání pohřebišť archaeologické kommisse při „Akademii Umiejętności" v Krakově usnesl se v příčině sebrání důkladných vědomostí o prvotních památkách sestaviti „archaeologickou statistiku" všeho druhu vykopaných věcí, jaké se přechovávají v rozličných sbírkách musejních, veřejných i soukromých. Aby docílen byl náležitý celek a aby příbuznosť národů slovanských i na tom poli vědeckém mohla býti prozkoumána, jeví se také potřeba statistiky českých sbírek archaeologických, veřejných i soukromých.

Vznášíme tudíž k ctěným spolkům, ústavům i jednotlivcům v Čechách i na Moravě prosbu, aby neobtěžovali sobě zaslati do Krakova statistické výkazy svých sbírek, kde dojdou vděčného přijetí a uveřejnění. Do seznamů dotyčných buďtež vzaty:

I. Lidské lebky pocházející z hrobů předkřesťanských. II. Památky mythologické. III. Výrobky kamenné (mlaty, sekery atd.). IV. Výrobky křemenné. V. Výrobky z kostí zvířecích. VI. Výrobky z hlíny (popelnice atd.). VII. výrobky z jantaru, VIII ze skla, IX. z bronzu, X. ze zlata, XI. ze stříbra, XII. z mědi a XIII. ze železa.

K jednotlivým právě vyjmenovaným předmětům budiž znamenán i počet (všeobecný), jakož i místo, kde ty neb ony předměty byly nalezeny. V poznámkách bylo by též s výhodou znamenati, byly-li některé předměty v našich sbírkách chovaných někde vyobrazeny.

Všeliké statistické přehledy buďtež zaslány p. n. pana A. H. Kirkora przewodniczącego Sekcyi Wykopalisk (Akad. Umiejętności v Krakově, ul. Lubicz 5). *E. J.*

Digitized by Google

Slovanské spolky v Praze
a činnosť jejich v roce 1880—1881.

I.
Literarní a řečnický spolek „Slavia".

Uznaná potřeba, aby národové slovanští na poli kulturním se více nerozcházeli, nýbrž co možná nejvíce se sbližovali, pod společným praporem ke společnému cíli pracovali, vyvolala v život spolek „Slavii". Po celou — již dvanáctiletou — dobu svého trvání hleděla „Slavie" vždy této své základní myšlénce — soustředěné činnosti Slovanstva na poli kulturním — v plné míře vyhověti pěstováním slovanské vzájemnosti jak v theorii tak i v praxi šířením a podporováním ideje slovanské ponejvíce ovšem v kruzích české omladiny a pokud možno i v širším obecenstvu českém. Tento veliký úkol tanul i letošnímu správnímu výboru na mysli a tento snažil se různým způsobem konati vznesený naň úkol. Tím veden usnesl se již pod minulým výborem spolek vydati almanach ve prospěch zemětřesením těžce stíhaných bratří chorvatských, chtěje tím podati důkaz o našich sympatiích pro jich snahy; almanach pod titulem „Slavie" po novém roce skutečně vyšel okrášlen příspěvky mnohých vynikajících spisovatelů českých. Byť i hmotný užitek z něho nebyl takový, jak spolek doufal, přece zůstane „Slavii" zásluha, že myšlénky také se chopila a ji v době poměrně krátké provedla. Druhý podnik literarní, který přičiněním „Slavie" v život uveden jest, „Sborník slovanský", jehož redaktorem zvolen byl Edvard Jelínek. Ačkoli spolek měl s počátku úmysl vydati „Sborník" vlastním nákladem, uznal později z mnoha příčin za dobré dáti jej v náklad obětovnému p. J. Ottovi v Praze, a tím bylo uskutečnění naší myšlénky zajištěno.

Na venek jevila se činnosť spolková hlavně „Slovanským večerem", konaným dne 9. prosince 1880 na oslavu památky J. Kollárovy; ani se stránky hmotné — vynesl 120 zl. 54 kr. čistého výtěžku — ani umělecké nezůstal za lety předešlými. Část výtěžku toho večera zaslána obecnímu úřadu záhřebskému, a příjem stvrzen poděkovacím listem purkmistra záhřebského pana M. Mrazoviće. Na oslavu desítiletého trvání působení „Pohádkové kommisse" pořádán dne 21. března t. r. v místnostech „Umělecké Besedy" přátelský večer, který četným účastníkům zůstal zajisté v příjemné paměti.

Těžiště veškerého vnitřního života spolkového spočívalo však přirozeně v četných přednáškách věnovaných výhradně věcem slovanským. Přednášeli p. P. Botta „O Zmaju Jovanu Jovanovićovi" (uveřejněno v „Ruchu" 1881., č. 16. a 17.), p. H. „O Ševčenkovi" (dvakráte), p. Jos. Jakubec „O formalní stránce národních písní slovanských" (dvakráte), p. J. Polívka „O nejnovější literatuře chorvatské", „O Lomonosovi a jeho době" (dvakráte), p. Sveten Popovič „O Petru II. Njeguši" (uveřejněno ve „Květech" 1881.), seš. 6.), p. Janko Rahné „O Preširnovi", „O Josefu Jurčićovi", p. A. Šustevšič „O počátcích slovinské literatury", p. Jaroslav Vlček „O literarním Slovensku" (uveřejněno v „Ruchu" 1881., č. 1.—5.) a Edv. Jelínek, člen z., „O životě polském". O novějších zjevech literarních referovali pp. J. Herben o povídce „Z kláštera" Fr. Dvorského, J. Kvíčala o Vrchlického básni „Tvardowski", J. Polívka o almanaších „Hrvatska" a „Hrvatski dom", o Vlčkově „Literatuře na Slovensku", Jar. Vlček o Pypinově „Historii slovanských literatur"; mimo to četli pp. O. V. Seykora úryvku ze svého románu, P. Botta některé srbské básně; konečně zahájena debatta o nutnosti slovanského listu v Čechách, z kteréž vyšel návrh na vydání „Slov. sborníka". Mimo to působil stálý odbor „Slavie", jmenovaný „Pohádková kommisse", která i letos pod předsednictvím p. K. V. Dvořáka zdárně pracovalaťo vydávání ostatků československé poesie prostonárodní a konečně svým publikacím zdaru pojistila, získavší si nakladatele knihkupectví Mikuláše v Karlíně.

Hlavní péči měl výbor o knihovnu. Bohužel však jsou hmotné prostředky „Slavie" příliš skrovné — obmezují se mimo výtěžek ze „Slovanského večera" na měsíční příspěvek členský 10 kr. — a na systematické doplňování knihovny při těch poměrech pomýšleti nelze. Jedinou útěchou jsou nám četní dárcové; přední dík zasluhuje slavné vydavatelstvo „Вѣстника Европы", které

Digitized by Google

již po několik let zasýlá spolku svůj list bezplatně, dále sl. rektoraty university varšavské a oděské zasýlající nám své „zprávy“; z ostatních dárců vzpomínáme pana Edv. J. Bylo by svrchovanou potřebou pro nás, abychom aspoň přední literarní listy slovanské si předpláceli, než na to prostředky naše nestačí; odbíráme pouze „Slovenské pohľady“, „Przegląd Słowiański“ a „Archiv für slav. Philologie“. Letos zvolena kommisse, která měla stav knihovny prozkoumati a ji v pořádek uvésti, jak vždy bývá třeba za několik let, a s díky musíme vyznati, že úplně svěřeny jí namáhavý úkol provedla. Knihovna čítá nyní celkem 623 děl v 890 svazcích; rozdělena jest na pět odborů: A (časopisy) čítá děl: 8 českých, 19 ruských, 3 polské, 4 srbsko-chorv., 1 slovinský, 1 lužický, 1 bulharský a 1 německý, celkem 38 děl (ve 227 sv.); B (dějepis) 33 českých, 52 ruských, 27 polských, 6 srbsko-chorv., 3 lužické a 1 bulhar., 6 německ. a franc., celkem 128 děl (ve 146 sv.); C (jazykozpyt): 12 českých, 23 ruských, 3 polské, 5 srbsko-chorv., 1 slovin., 3 lužické, 2 bulh., 10 něm. a franc., celkem 58 děl (v 59 sv.); odbor D (krásná literatura): 113 českých, 21 rusk., 82 polsk., 43 srbsko-chorv., 2 slovin., 3 luž., 4 bulh., celkem 268 děl (ve 312 sv.), odbor E (prostonárodní literatura, bájesloví a pod.): 26 českých, 15 rusk., 11 polsk., 13 srbsko-chorv., 2 slovin., 2 bulh., 3 něm. a franc.; celkem 12 děl (v 83 sv.); odbor F (časové brožurky a pod.): 10 česk., 25 rusk., 11 polsk., 3 srbsko-chorv., 1 slovin., 3 luž., 1 bulh., 5 něm. a franc., celkem 59 děl (v 63 sv.); jest celkem v knihovně naší: 202 česk., 155 rusk., 137 polsk., 74 srbsko-chorv., 7 slovin., 9 luž., 11 bulh., 25 něm. a franc., vůbec tedy 623 děl (v 890 sv.) Samo sebou se rozumí, že mnoho z těchto knih se dostalo spolku darem, zejména českých a ruských, čímž se vysvětluje některý nepoměr. Konečně sluší ještě připomenouti, že potvrzeny byly sl. místodržitelstvím stanovy v některých částech změněné, hlavně co se týče odborů literarních a výboru. Tento jest ke konci t. r. sestaven následovně: PhC. J. Polívka, starosta; P. Botta, medik: místopředseda; H. Janovský, právník, jednatel; K. V. Dvořák, fil., pokladník; Jos. Jakubec, fil., knihovník I.; Janko Rahné, právník, archivář a knihovník II.; E. Lederer, právník, zapisovatel; revisory jsou pp. K. Pudil, fil. a J. Lepař, právn. — Členů činných bylo 107, a sice 91 Čechů, 5 Bulharů, 4 Poláci, 3 Chorvati, 2 Slovinci, 1 Rus a 1 Srb. *J. P.*

II.

„Koło polskie“.

„Koło polskie“, jehož účelem jest pěstiti duševní styky česko-polské, rozvinulo v čase svého trvání činnosť dosti významnou. Pořádáním týdenních schůzí, přednášek a veřejných zábav v duchu výhradně národním i polském dostál spolek svému úkolu a přičinil se platně zajisté i o to, aby zejména v Praze polský jazyk a literatura došly i v širších kruzích přímého, přiměřeného poznání.

Z přednášek pořádaných během posledního roku ve schůzích nedělních a zábavách veřejných jmenovány budtež následující pp. důstojný probošt vyšehradský P. Václav Štulc „Krasiński jako věstec“. Emanuel Tonner „Práce česká v posledním století“, Stan. Tomaszewski o povídce Kraszewského „Pamiętniki Mroczka“, Eug. Kisieliński „O ohni“, Surzycki „O konstituci třetího máje r. 1791.“, Jeske-Choiński „O šlechtě v poesii Krasińského“, „O stanovisku nové školy historické v Polsce“, dr. Ign. Szpadkowski „V příčině vychovávání v Polsce“, „O mravní stránce vychování“, „O vlastenectví“, „Pohled na děje Polsky kongresové“, St. Herkner „O průmyslu v království polském“, L. Schmidt „O národních tancích v Polsce“, J. V. Frič „O Juliu Słowackém“, Kozubowski „O Slezsku“ a Edvard Jelínek „O Polsce v české poesii“, „O Boleslavu Jablonském“ a „O mládeži vilenské“.

Již toto prosté vyjmenování přednášek naznačuje směr, jakým se v roce minulém bralo „Koło polskie“.

Týdenní schůze bývaly pravidelně a dosti četně navštěvovány. Veřejné pak zábavy, tak zvané „Wieczorki“ (Mickiewicza, Krasińského a Słowackého), pořádané s nemalou péčí, došly značné obliby u obecenstva a byly velmi četně navštěvovány. Spolupůsobením vynikajících sil uměleckých poskytnul spolek svým členům i hostům nejednu příjemnou i užitečnou „polskou“ chvíli.

Digitized by Google

Kromě toho vystoupilo „Koło polskie“ u veřejnosť též pořádáním „polského plesu“ a sice velice důstojným a zajímavým. Polské tance, zejména mazur a polonéz, pak maloruská „kolomyjka“, daly plesu tomuto ráz rovněž národní. Ples polský poctilo mnoho vynikajících osob, z nichž jmenujeme p. dra. Riegra a purkmistra měst pražských p. E. Skramlíka. — I jinak těšil se spolek polský ze vzácných návštěv. Knihovna spolková čítá skoro 200 děl z pěkné i vědecké literatury polské. Do čítárny docházejí nejčelnější časopisy varšavské, poznaňské a částečně i haličské.

Výbor sestaven jest takto: předseda dr. Ig. Szpadkowski, místopředseda E. Jelínek, bibliotekář St. Herkner, pokladník Wł. Tscharner, sekretář Josef Surzycki. Ostatní členové výboru: kníže O. Lubomirski, J. Barák, T. Hovorka, S. Mars, A. Adelmann, St. Tomaszewski a A. Čihalík. — Ku konci sluší dodati, že „Koło“ hodlá pořádati vyučování polského jazyka a že o to má péči, aby brzy vyšel slovník polsko-český i česko-polský, jehož se jeví veliká potřeba. *Dr. Sz.*

Kromě „Koła“ existuje v Praze ještě druhý spolek polský „Ognisko“, jehož činnosť byla zahájena teprv před nedávnem, a proto nelze nám o něm podati žádné roční zprávy.

III.

„Russkij kružok“.

„Russkij kružok“ přihlíží především k tomu, aby členům svým poskytoval náležitou příležitosť k širšímu poznání ruského jazyka. Toho hleděl dosici spolek v týdenních svých schůzích hlavně přednáškami, deklamacemi a volnou konversací; kromě toho vzat byl náležitý zřeteł ku pořádání větších zábav, které docházely značného úspěchu a vynikaly vždy duchem čistě národním, tak že poskytovaly členstvu nemalý požitek duševní.

Přednášky, deklamace a čtení, jichž se kromě pánů i dámy účastnily, byly čerpány zejména z historické a cestopisné literatury ruské. Největšího však úspěchu došly ochotnická divadelní představení v ruském jazyku, z nichž následující připomínáme: „Před odjezdem“, „Strašidlo“ (opakováno na obecnou žádosť), „Kozel za hříchy“ a „Dříve zemřeli“. Zvláště některá z těchto představení došla od četně shromážděného obecenstva vděčného přijetí i bylo členstvem vysloveno přání, aby výbor v podobném směru, t. j. v pořádání her divadelních dále působil. Nyní připravuje „Kružok“ pro své členstvo českou veselohru „Telegram“ G. Pflegra-Moravského v ruském překladu.

K neméně zajímavým zábavám spolkovým náležela též oslava „ruského nového roku“ (čajnyj večer) a „maslenice“.

Týdenní schůze odbývané každý čtvrtek, bývají členstvem hojně navštěvovány, „Russkij kružok“, jenž působí od r. 1879. čítal v roce minulém 96 členů. Výbor složen jest následovně:

JUDr. J. Vašatý, předseda; Adolf Patera a Fr. Wichterle, náměstkové předsedy; A. Brandeis, pořadatel zábav; K. Kaláš, jednatel; J. Mráz, pokladník, T. Vítek, knihovník; B. Perwolf, J. Šebek a P. Tusar. Revisoři účtů: J. Rank a Ant. Stříbrný.

Knihovna se v poslední době některými dary velmi vhodně rozmnožila a slouží členstvu ku poznání ruského národního písemnictví. V letní době podniknuli členové spolku družné výlety do malebného vůkolí Prahy. Tím jeví se život „Russk. kr.“ čilým a činí úplně zadosť zájmům v stanovách svých vytknutým. *J. V.*

IV.

Akademičko literarno družtvo „Hrvat“.

Dokud nebylo ještě chorvatské university, byla nucena chorvatská mládež studovati na různých jiných rakouských školách, nejvíce na vídeňských, pak v Štýrském Hradci a v Praze. V Praze, zvláště v letech šedesátých, byli

Digitized by Google

Chorvati horlivými členy studentských spolků českých, jmenovitě „Akadem. čten. spolku“, jenž je střediskem studentstva českého, které přátelsky přijímalo jinoslovanské studenty ve kruh svůj.

Spolek „Hrvat“ vznikl na počátku r. 1877. Ale již několik roků před tím zamýšleli chorvatští studující v Praze založiti spolek pro sebe, jenž by byl repraesentantem národa jejich před veřejností českou. Po nějaký čas snažili se spojiti se se Srby, Bulhary a Slovinci, aby se ustrojilo družstvo všeobecně jihoslovanské; tomu však překážela nesvornosť.

Aby se spolek skonstituoval, sezval prozatímní výbor valnou hromadu r. 1877, které se súčastnili všichni Chorvati, všichni Bulhaři a jediný na pražské universitě studovavší Slovinec, jakož i několik Čechů.

Ze stanov „Hrvatu“ vyjímáme: „Účelem „H.“ jest vzájemné podněcování a povzbuzování posluchačů chorvatských na vysokách školách pražských ve vzdělání se a seznání literatury národní.“ K tomu účelu pořádá spolek po celou dobu svého trvání vědecké přednášky v chorvatském jazyku, poskytuje členům čtení politických a jiných novin a vládne již bohatou knihovnou, obsahující mnohé vzácné spisy z jihoslovanské literatury. Kromě toho pořádá zábavy v duchu národním.

Velice je spolku na škodu, že dle stanov změněných nesmí býti členem nikdo jiný než posluchač vysokých škol, čímž se tento spolek liší od našeho polského a ruského. Avšak vzájemnosť svou s Čechy dal spolek na jevo nejvíce společnou oslavou se „Slavií“ svého nesmrtelného pěvce Petra Preradoviće dne 22. února 1880. v sále „Umělecké Besedy“. Z programmu té zábavy jmenujeme: Ivana Stambuka Proslov; Kuhačův melodram „Putnik“ na slova Preradovićova a řeč slavnostní „O životě a působení Petra Preradoviće“ od Koubleho. — Touto slavností zároveň poprvé vystoupili Chorvati veřejně před obecenstvo pražské a seznámili se blíže s českými svými soudruhy.

V roce 1880—1881. byl sestaven výbor takto: Předsedou zvolen Ivan Nazor, do výboru Stambuk, Vukelić, S. Nazor a J. Cambij. Při valné hromadě usneslo se družstvo postarati se o spolkovou čítárnu, kterou spolek si obstaral. Po osudné katastrofě záhřebské ze dne 9. prosince snažil se i spolek „Hrvat“ projeviti svou dobrou vůli. Zvláštní výbor obrátil se k tomu cíli ku generalu Filipovićovi, tehdejšímu zemskému veliteli, jenž přislíbil všemožnou pomoc, načež se v Praze ustrojil výbor s purkmistrem v čele, v němž zastupoval M. Mendić spolek „Hrvat“.

Při prvé valné hromadě bylo 10 členů, během roku vzrostl počet členů na 21 (rodem z Dalmacie, Istrie, Slavonie, Hranice a z prov. Chorvatska). Schůzí bylo 14 a tolikéž přednášek: Šime Sladović: „O zemětřesení v Záhřebě“; J. Stambuk: „O národních obyčejích v Dalmacii“; P. Vukelić: „O fotofonu“; J. Nazor: „O životě chorvatských námořců“; P. Batuřić: „O městě Dubrovníku“; S. Sladović: „O chorvatském Přímoří“; P. Vukelić: „Jaké místo zaujímá almanah „Hrvatska“ v chorvatské literatuře?“ Z. Stambuk: „O chorvatských spisovatelkách“; J. Kouble: „O životě a poesii Boleslava Jablonského“; M. Mendić četl veselohru Metka Laginjy: „Šilo za ognjilo“; A. Boltek: „O stenografii“.

S ostatními spolky byl „Hrvat“ v přátelských stycích, jmenovitě s bulharským spolkem „Blgarska sedjanka“, účastniv se in corpore slavnosti ku cti bulharskému spisovatelovi Ljubenu Karavelovi v „Umělecké Besedě“ konané.

Knihovna sama rozdělena jest na pět odborů (kromě toho ukládají se do knihovny i psané přednášky členů). Přehled jest tento: spisů zábavně poučných 219, historických a filologických 49, přírodovědeckých a mathematických 29, hudebnin 10, politických 1. — Celkem jest 310 různých děl v 337 svazcích. Z nich náleží 189 literatuře chorvatské, 52 srbské, 18 slovinské atd.

J. K.

V.

„Blgarska sedjanka“.

„Blgarska sedjanka“, založena byvši teprve 18. prosince 1880., nemůže se ještě vykázati bohatou činností svou a nad to činností takovou, která by

Digitized by Google

měla významu vůbec vzdělavacího, neboť stanovy její, na ten čas, dopouštějí pouze cvičení se v bulharštině a pěstování vzájemnosti mezi členy. Přese všechno to vystoupil spolek na veřejnosť i několika přednáškami, které se prospěšně s účelem studentstva vůbec potkaly, jakož i zábavou jednou, která známosť Bulharů v širší kruh obecenstva pražského uvedla. — Tedy během tohoto času existence její odbývaly se v „Blgarské sedjance“ přednášky tyto: „Bulharské svatby“ dle popisu G. Rakovského, od p. Coneva (bulharsky), „O poměrech školství v Bulharsku“ od p. V. Atanasova, „O dějinách panství bulharského na půdě císařství rakouského“ od p. Vejvara, „O tajných a božských soudech“ od p. Zlatova (bulharsky), jedna kapitola z obrázku L. Karavelova „Maminčin mazanec“ (v překladě českém), a pak „O bulharské žurnalistice“ od P. Coneva. Mimo to střídavě rozprávěno ještě o bulharské mluvnici (až ku slovesu), což potom litograficky vydáno ve 13 arších, a souběžně s tím vedena praktická cvičení od p. Atanasova. Konečně dne 29. března oslavila „Blgarska sedjanka“ památku jediného posud svého druhu belletristy bulharského Ljubena Karavelova; slavnosť uspořádána s velikým ohledem na zájem věci spolkem sobě vytknuté, a přízeň obecenstva významně se osvědčila přečetnou návštěvou večera tohoto.

Počav říjnem r. 1881. činnosť svou v ročníku druhém, spolek doufá, že se mu poštěsti i tentokráte spoléhati na podporu se strany všech jeho příznivců a dospěti k výsledkům, jakéž by každému s ním upřímně smýšlejícímu zajisté ku potěšení býti mohly.*)

Otázka o původu hlaholského písma

a jeho poměru ke kyrillici blíží se svému konečnému rozřešení! Nesmrtelný náš Šafařík přehluboce hloubal o tom schiboletu slovanských dějin literarních, a v jeho šlepěje postavil se nyní rovněž Čech, záhřebský professor slavistiky Dr. L. Geitler; za tím účelem cestoval r. 1875. po Makedonii, r. 1878. po ostrovech dalmatských, všude nasbíral hojně rukopisů hlaholských; v prázdninách r. 1880. konečně konal vědeckou pouť na památnou horu Sinai, kde v tamějším pravoslavném klášteře doufal najíti ještě několik příspěvků posud neznámých, a naděje ho skutečně nesklamala, ano snad i předstihla; našel vzácný starobulharský hlaholicí psaný, téměř úplný žaltář a v starobulharské literatuře posud neznámý text trěbnika čili molitvenika; oba klade do konce X. věku. Nyní chystá do tisku palaeografii hlaholskou, o kteréž na universitě záhřebské již v zimním semestru 1879—1880 přednášel, prvý vůbec na universitách slovanských, a atlas hlaholský; komu bylo popřáno nahlednouti do Geitlerovy sbírky fotografických snímků všech takřka hlaholských rukopisů, každý nabyl pevného přesvědčení, že taký znatel hlaholice — nyní bez odporu přední mezi slavisty — těžkou záhadu u původu hlaholice svým dílem navždy vysvětlí. Zajímavé bude, jaké stanovisko zaujme prof. Geitler k domnění dra. Isaka Taylora, vykládanému v „Archiv für slavische Philologie“ V. str. 191. sl., kde uvádí kyrillici na řecké písmo uncialní a hlaholské na řecké písmo kursivní, známky hlásek v řečtině neznámých pak na sloučeniny jednoduchých liter řeckých, zde uncialních, tu kursivních. *J. P—ka.*

---

*) Tyto zprávy spolkové podali jsme tak, jak nám byly zaslány.

*

Digitized by Google

Co nám připravují slovanští spisovatelé?

Nemohouce již těžiti obšírnějším způsobem z nahromaděného materialu „o novotinách slovanského písemnictví", podáváme tuto alespoň u výtahu stručný přehled oněch vědeckých trudů, o nichž spisovatelé slovanští buď pracují, neb které se již v tisku nalézají. Litujeme, že jsme nemohli četné i obšírné zprávy laskavě nám z daleka i z blízka zaslané, důkladněji využitkovati, leč přes to doufáme, že i takový přehled přijde vhod všem pozorovatelům slovanského písemnictví. Srdečně děkujeme za všeliká přátelská sdělení, najmě slov. pánu *A. N. Pypinovi*, spisovateli „Dějin slovanských literatur" v Petrohradě, za vzácnou v téže příčině ochotu. — J. I. Krazsewski, nestor spisovatelů polských, připravuje dílo o „Dějinách osvěty v Polsce", plodu to mnoholetého badání a bohatě nahromaděného materialu. Spis tento bude skvělým svědectvím polské civilisace od nejstarších dob. — A. H. Kirkor, ctěný náš spolupracovník, autor díla „O literaturze pobratymczych narodów słowiańskich" atd., pracuje již několik let o díle: „Kalendarz mitologiczny wszechsłowiański" na způsob spisu Hanušova, avšak v rozměrech o mnoho obšírnějších. Spisovatel želí nedostatku pramenů jihoslovanských. Týž chystá též obšírnější dílo: „Podole galicyjskie pod względem zabytków pierwotnych" — dílo pro slovanskou archaeologii důležité (viz ještě níže). — P. Ignác Polkowski, sekretář kap. v Krakově, ředitel biskupského archivu, jeden z nejzasloužilejších starožitníků polských atd., chová v rukopisech nesmírně důležitá „Batoriana", t. j. 2000 opisů listin historických, souvislých s panováním velikého krále a pocházejících z archivů: pařížských, kurnických, poznaňských, římských a krakovských knihoven. Kromě jiné chová týž učenec „Studyum nad biblią Czeską" kodexem pis. przez Zabłockiego w roku 1476" — historicko-umělecký popis „skarbca" na posvátném Vavelu (s illustracemi), kodex kated. krakovský a. j. v. Rovněž učený badatel J. Łepkowski pracuje nad památkami staré literatury polské. — Mladý historik T. Wierzbowski (jest již po několik let na vědecké cestě, také v pražských archivech pracoval delší dobu) sepsal mimo jiné i pro nás zajímavé: „Źrodła czeskie do historyi pierwszych trzech bezkrólewiów w Polsce 1572—1576, 1587—1590". Rukopis (již dokončený) skládá se z dvou částí: I. zřídla diplomatická z archivů vídeňských a pražských. II. zřídla literarní z XVI. věku (kritický rozbor). Práce Wierzbowského bude novým příspěvkem k dějinám styků česko-polských. — Bronislav Grabowski, osvědčený přítel a pěstitel vzájemnosti česko-polské, má mimo jiné v rukopise spis „O Chorvatsku". Také připravuje obrannou rozpravu o nejstarších památkách písemnictví českého. Paní Eliška Orzeszková, vynikající spisovatelka polská, hodlá vydati svým nákladem „Sbírku českých básní a povídek" v polském překladu a spis „O českém znovuzrození" (část jest již sepsána). V příčině „Sbírky básní atd." učinila již úmluvu s některými překladateli polskými. Bývalý vydavatel „Lecha" a „Slovanského przeglądu" v Poznani přislíbil vydání stručných dějin národa a literatury v Čechách. — A. N. Pypin, autor „Dějin literatur slovanských", vydá právě třetí díl svého spisu, obsahující část ruskou, kteráž, jak se dovídáme, vyniká kriti-

Digitized by Google

ckou stránkou. V znamenitých statích svých „Izučenije russkoj narodnosti“ (obzor historicko-literarní), z nichž tři byly již uveřejněny v posledních sešitech petrohradského „Věstníka Evropy“ — bude pokračovati. — Alexander N. Věsělovskij, professor a akademik ruský, pracuje o vzácném díle „Ruský národní epos“. Úspěch učeného badání, jakož kritický vývod staví spis tento mezi nejznamenitější novinky v ruském písemnictví. Část se již tiskne. — Paní A. M. Jevremova, JUDr. lipské university, známá z dřívějších prací „o obč. právu ruském“ a „o starém právu chorvatském“ připravuje do tisku historický rozbor měst i selských obcí u jižních Slovanů. Kromě toho chystá spis „Osman Gundulić“. — Anněnkov, dobře známý i českým učencům, vydá obšírnější spis „o Chelčickém a spisech jeho“. — K. J. Grot (žák Lamanského a vydavatel spisu „Поэзія Славянъ“) připravil dílo „O zjevení se Maďarů v Evropě a usídlení jich v zemích slovanských“. Mladý učený N. A. Syrku (Сырку?), přebyv přes rok v Bulharsku, sebral množství neznámého materialu, týkajícího se bulharské literatury střední periody (o níž do těch časů nebylo téměř žádných vědomostí). Týž právě ukončil tisk života svatého Mikuláše (žof. — dosud neznámo), počal tisknouti bulharský text apokryfických pověstí (pomocí prof. Věsělovského) a připravuje některé zajímavé středověké texty bulharské. Poslední práce dojde uveřejnění patrně v záhřebské „Starině“. — V Petrohradě vychází pomníkové dílo „Живописная Россія“ (Malebné Rusko) redakcí P. Semenova, ředitele statistického odboru ministerstva vnitra, a nákladem M. Wolfa (Poláka z Varšavy). Celé dílo vyjde ve 12 dílech in folio, z nichž každý o 70 arších tisku s 500—800 rytinami. Nyní se dotiskuje díl II., obsahující království polské (text redakcí slovutného Kraszewského) Litvu a Bílou Rus. Text posledně dvou jmenovaných oddílů pochází z péra již jmenovaného A. H. Kirkora. V pomníkovém díle tomto vzat jest zřetel k archaeologii, ethnografii, historii, národní literatuře, vědě i umění atd. — Také maloruská literatura chystá některé novinky, z nichž vzpomínáme následující: „Akademický kružok“ ve Lvově vydá na oslavu svého desítiletého trvání oblíbené spisy Jeronyma Anonima (Chlipiaka). Již jsou v tisku. Gušalevič (Гушалевич) chystá maloruský epos „Chmelnický aneb Přivtělení Malé Rusi k říši ruské“.

Na jihu slovanském shromažďuje se téměř všechna duševní práce v „Maticích“ a literarních spolcích, které vynikají počtem členstva i majetkem. Mimochodem znamenáme, že jmění „Matice Hrvatské“ obnáší 46.021 zl., počet členů 4827, „Matice srbská“ vládne jměním 253.878 zl. (počítajíc v to jednotlivé fondy), „Matice slovinská“ (v Lublani) čítá 54.000 zl. jmění a 1844 členy a posléz „Družstvo sv. Mohara“ (v Celovci) čítalo 25.430 čl. — O spisech chorvatských chystaných do tisku byla zmínka učiněna již v článku „Ruch literarní v Chorvatsku“. K tomu jen dodáváme, že prof. Jos. Stare (v Záhřebě) připravuje „Ethnografii Chorvatska a Slovinska“ a dr. Petr. Tomić výtečné dílo „Histoire grecque“ od Duruya. „Matici srbskou“ došlo také množství prací (zejména z oboru krásného písemnictví), na př.: „Ratne crte za vremena srpsko-turskog rata 1876, 1877 i 1878“ od N. Todoroviče „Opis doline Resavske“ od téhož. — P. Srečković napsal pro „Letopis

Digitized by Google

Mat. Srb.": „Putničke slike", „Uzroci srpsko-bizantijskoga ratovanja 1073—1074" a j. v. V statistické kanceláři v Bělohradě pracuje se o obšírném statist. díle „O Srbsku". — Fr. Marn, známý svou mluvnicí slovinsko-českou, sepsal velice důležité dílko „Hrvatska slovnica za Slovence". Slovinec professor Hubad nabídl „Matici slov." znamenitý rukopis „Starožitnosti slovanské", dále prof. Glowacki rukopis „Flora slovenskich dežel", prof. Steklasa „Rusko" (překl. z „Nauč. slovn."). Také oddíl „Čechy" a „Polsko" vydá „Matice lublaňská". — K oddílu českému bude připojena národopisná mapa. — V Plovdivě dotiskuje se řada bulharských spisů, zejména pro školy určené. Část z nich jsou překlady z češtiny neb dle českých originalů pracované učební knihy. Jmenujeme: „Učena čitanka po metodata na čehskij pedagog Amos Komenskij". Sestavil Iv. Mirský. „Jestestvenna istorija" od dra. Pokorného a P. Jehličky. „Fizika i chimija" od J. D. Panýrka. „Geometrija i risovane" od Močníka. — S. S. Bobčev napsal pro bulharské školy „učebník": „Blgarska istorija". — Také Lužice srbská chystá něco novotin: dr. Muka převzal redakci „Zejlerových sebr. spisů", kteréž brzy počnou vycházeti. O novém překladu „Nov. Zákona" na jazyk lužický pracuje Luščanski a Tešnar v Niži dotiskuje právě spis o 30 arších: „Starkove módlitwy na wšykne dny a casy."

Že se i v Čechách pracuje — samo sebou se rozumí. Nedostatek místa nedovoluje nám již rozpisovati se o českých novotinách, přes to však s potěšením znamenáme alespoň slovem, že osvědčený P. Sobotka vydá v těchto dnech „Prostonárodní výklady z oboru jazykozpytu, národopisu a bájesloví." Spis ten zajisté velice přijde vhod. — O pracích prof. dra. Geitlera viz výše. P. J. Váňa chystá do tisku sborník „Světem", v jehož obsah vejdou vybrané stati z literatury ruské i anglické (překlady z Dostojevského, Žukovského, Bělinského, Burtona, markýza z Bathu, Müllera atd.) E. J. pracuje o obšírnější práci: „Úpadek Polsky".

Leč i daleká cizina přeje si Slovanstvo poznati. Ze zpráv nejposledněji nás došlých sdílíme, že Cesare Correnti, kancléř vlaských řádů, poslanec říšské rady a učenec vlaský, píše obšírné dílo „O dějinách a osvětě v Polsce". Dílo to bude bohatě illustrováno. Známý cestovatel francouzský V. Tissot vydá nový spis o Rusku („La Russie et les Russes"). — Paní Koptová chová v rukopisech anglicky napsané životopisy Jana Husa a Jeronyma Pražského (jako část velikých dějin českých). — Poslední londýnský sjezd anglických filologů (r. 1881.) jednal o důležitosti slovanského jazykozpytu.

Všem těmto podnikům přejeme od srdce „Bůh pomozi!"

E. J.

Digitized by Google

Mapa Istrie.

K článku „Istrie a Chorvaté isterští“, str. 98.
Kreslil Josef Kouble.

Digitized by Google

Chyby tiskové a dodatky.

Na straně 7. v řádce 2. dole místo Древностяхъ čti Древностяхъ.
„ „ 7. „ 3. „ „ Аевины čti Асвины.
„ „ 10. „ 9. „ „ Dziadowského čti Działowského.
„ „ 21. „ 8. za slovem j s e m dodej: zároveň s hr. Koziebrodským.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google